

**GALATLAR ÜZERİNE BİR İNCELEME VE
KÂMÛS-I TÜRKÎ'DE GALATLAR**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Yeni Türk Dili Tezli Yüksek Lisans Programı**

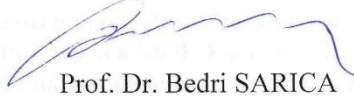
Mustafa UYGUN

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Abdullah BAĞDEMİR

**Eylül, 2019
DENİZLİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı öğrencisi Mustafa UYGUN tarafından Dr. Öğr. Üyesi Abdullah BAĞDEMİR yönetiminde hazırlanan “**Galatlar Üzerine Bir İnceleme ve Kâmûs-ı Türkî’de Galatlar**” başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 25/10/2019 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Bedri SARICA

Jüri Başkanı

Doç. Dr. Mahir KALFA

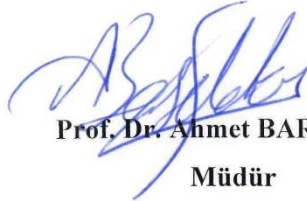
Jüri Üyesi

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah BAĞDEMİR

Jüri Üyesi

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 27/11/2019..tarih ve ..4.8/08... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ahmet BARDAKCI

Müdür

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Mustafa UYGUN

ÖN SÖZ

Dünya üzerindeki diller tarihsel süreç içindeki devamlılıklarını birtakım değişim-dönüşümler geçirerek sürdürmektedirler. Bu durum Türk dili için de geçerlidir ve Türk dilinin tarihsel süreçteki devamlılığı ele alındığında, çok farklı yönlerden ve farklı boyutlarda değişimler geçirdiği görülmektedir. Dildeki bu değişim-dönüşüm süreçleri bir yandan dilin kendi içindeki dil bilgisel gelişmelere bağlı olduğu gibi, diğer yandan ise ilişkide bulunulan yabancı dillerden yapılan alıntılarla gerçekleşmektedir. Böylece dil, hem kendi (t)üretimleri ve dil bilgisel unsurları üzerinden, hem de alıntı unsurlar üzerinden değişim-dönüşüm süreçleri gerçekleştirmektedir.

Bahsedilen değişim-dönüşüm biçimleri ve süreçleri, dilin eş zamanlı görünümü içinde meydana getirdiği değişikliklerle birlikte, aynı zamanda dilin işleyiş sisteminde de yeni imkânların ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Örnek olarak, bir kavramı karşılamak için yeni sözcük/ler oluşturma sürecinde dilde mevcut olan (t)üretim mekanizmalarına ek olarak yeni mekanizmaların veya yeni ek biçimlerinin ortaya çıkarıldığı durumlar gözlenebilir. Nitekim bugünkü Türkiye Türkçesinde sözcük (t)üretimi genel anlamda eklenmeye dayalı bir mekanizma üzerinden gerçekleştirilmekteyken, bunun yanında görece olarak yeni diyebileceğimiz *kırpma*, *karma*, *başharfleştirme*, *geri oluşum* gibi ekleme dışı sözcük oluşturma sistemlerinden bahsetmek mümkündür. Buna benzer durumların dilin diğer alanları için de geçerli olabileceğini söylemek gerekir. Bu bakımdan dil araştırmaları için kilometre taşlarından birini oluşturan dildeki değişim-dönüşüm süreçlerinin izlenmesi büyük bir önem taşımaktadır. Fakat şunu da belirtmek gerekir ki, dilin değişim-dönüşüm sürecinde ortaya çıkan her yeni mekanizma ve bu mekanizmanın ortaya çıkardığı biçimler, dilin eş zamanlı görünümü içinde mevcut dil bilgisel kurallara(!) uymaması yönüyle yanlış olarak algılanmaktadır. Bu yanlışlar ise yaygınlık kazandığı ölçüde dil bilgisel kurallar(!) açısından doğruluk kazanacaktır.

Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda ortaya çıkan dilsel yanlışlıklar, Osmanlı dönemi aydınlarının da dikkatini çekmiş ve bu tarz dil yanlışları “galat” olarak adlandırılmıştır. Bu yönüyle Osmanlı döneminde ortaya çıkan galat unsurların izlenmesi ve dilsel değişim-dönüşümler açısından incelenmesi de hem Osmanlı Türkçesi, hem de

onun devamı olan Türkiye Türkçesi araştırmaları açısından büyük bir önem taşıtmaktadır. Bu dönemde ortaya çıkan galat unsurlar bazı ağdaş araştırmacıların da dikkatini çekmiş ve galatlara yönelik farklı düzeylerde araştırmalar yapılmıştır. Fakat bu araştırmaların geneli, galatların genel anlamda betimlenmelerine ve metin yayınına yönelik oluşturulmuş olup hem galat unsurları dilsel değişim-dönüşümler açısından ele almamakta, hem de neredeyse birbirlerinin tekrarı niteliğini taşıtmaktadır. Ayrıca galatlar üzerine geniş çaplı, bağımsız bir inceleme eseri de ortaya konmuş değildir. Bu çalışmada ise Kms-ı Trk içindeki galat unsurlar örnekleme üzerinden, Osmanlı Türkçesinde ortaya çıkmış olan galat unsurlar dil bilimsel bir bakış açısıyla dilsel değişim-dönüşümler yönünden ele alınmakta ve yüksek lisans tezi olarak bağımsız bir inceleme ortaya konmaktadır.

Kuşkusuz böylesine önemli ve oldukça karmaşık bir yapıya sahip olan bu konuda ortaya konmuş her çalışmanın değeri olduğu gibi, bu çalışma da belli bir öneme sahiptir. Fakat konunun kendisinin ve açıklanması için oluşturulacak bağlantıların genişliği ve yine konunun karmaşık yapısı göz önünde bulundurulduğunda, böyle bir çalışmanın yapılmasındaki zorluklar da anlaşılmış olacaktır. Yine buradan hareketle çalışmada birtakım eksikliklerin bulunacağı da açıktır. Fakat her ne kadar birtakım eksiklikler barındırrsa da bu çalışma, dikkatleri bu konu üzerine yeniden çekmeyi ve sonraki çalışmalar için yeni bir adım oluşturmayı amaçlamaktadır. Sonuçta, hem Osmanlı Türkçesi hem de Türkiye Türkçesi araştırmaları açısından bir katkıda bulunursa bu çalışma amacına ulaşmış olacaktır.

Böylesine önemli ve bir o kadar da zahmetli bir çalışmayı yapmak, araştırma ve inceleme sürecinde birtakım zorluklarla karşılaşılmasına rağmen, önemli kazanımları da beraberinde getirmiştir. Bu yönüyle hem bu konuda araştırma yapmam için tavsiyede bulunup beni bu konuya ynlediren, hem de çalışmanın yürütülmesinde katkıları bulunan hocam Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Bağdemir'e teşekkür ederim.

ÖZET

GALATLAR ÜZERİNE BİR İNCELEME VE KÂMÛS-I TÜRKÎ'DE GALATLAR

Uygun, Mustafa

Yüksek Lisans Tezi

Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yeni Türk Dili Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı

Tez Yöneticisi: Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Bağdemir

Haziran 2019, 170 Sayfa

Dilin değişim-dönüşüm süreçleri dil bilgisi açısından ses bilgisi, biçim bilgisi, söz dizimi ve anlam bilimi düzeylerinde meydana gelmekte, diğer taraftan da ilişkide bulunulan yabancı dillerden sözcük ve söz dizimsel unsurlar başta olmak üzere alıntılar yapılmaktadır. Ayrıca yabancı dillerden alınan unsurların, dilin kendi dil bilgisel yapısına uydurulduğu da bilinmektedir ve bu bir anlamda onların orijinal yapılarının bozulması anlamına gelmektedir. Diğer taraftan, sözcüklerin ses veya anlam yapılarında değişimler gerçekleştiği, yeni yeni biçim bilgisel ve söz dizimsel yapıların ortaya çıktığı durumlar da gözlenmektedir. Bu noktada ise bir taraftan dilde yeni biçimler ve sistemler ortaya çıkarken, diğer taraftan bu yeni oluşumlar dilin eş zamanlı görünümüne göre o dilin mevcut kurallarının dışında kalmaktadır. Böylece değişen biçim ile özgün biçim arasında ve kurallara uygun üretilmiş biçim ile kuralların dışında üretilmiş biçimler arasında bir doğruluk-yanlışlık ikilemi oluşmaktadır. Bu da dilin o dönemi açısından dil yanlışlarını, dilsel yanlışlıkları ortaya çıkarmaktadır. Bu yanlışlıklar, Osmanlı Türkçesi için, dönemin aydınları tarafından galat terimiyle ifade edilmiştir.

Bu çalışma dilin değişim-dönüşümü açısından galat unsurları ele almakta, Kâmûs-ı Türkî'deki galat unsurlardan hareketle genel olarak Osmanlı Türkçesinde ortaya çıkmış galat oluşumlarının modellerini ortaya koymaya çalışmaktadır. Bunu yaparken de galat unsurların hem çeşitliliklerini tespit edip belirtmekte, hem de dilin değişim-dönüşüm sürecindeki işlevlerini farklı boyutlarıyla ele almaktadır. Çalışmanın son bölümünde ise Kâmûs-ı Türkî'de yer alan galatların buldukları maddelere göre alfabetik dizinine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Galat, galatat, dil yanlışları, dil değişimleri, Kâmûs-ı Türkî, Osmanlı Türkçesi.

ABSTRACT**AN ESSAY FOR GALATS AND GALATS IN KÂMÛS-I TURKÎ**

Uygun, Mustafa

Master Thesis

Turkish Language and Literature Department

Master's Program With Thesis of Modern Turkish Language Science

Adviser of Thesis: Dr. Abdullah Bağdemir

June 2019, 170 Pages

Change-transformation processes of the language occur at the level of phonetics, morphology, syntax and semantics in terms of grammar. On the other hand, quotations are made from the foreign languages related to them, especially words and syntactic elements. It is also known that the elements quoted from foreign languages are adapted to the linguistic structure of the language itself, and in a sense this means that their original structures are disrupted. On the other hand, it is observed that there are changes in the sound or semantic structures of the words and new formative and syntactic structures emerge. At this point, on the one hand new forms and systems appear in the language, on the other hand these new formations are out of the existing rules of the language according to the simultaneous appearance of the language. Thus, there is a dilemma of truth and error between the changing form and the original form and between the form produced according to the rules and the forms produced outside the rules. This reveals linguistic mistakes and linguistic mistakes in that period of language. These mistakes were expressed by the intellectuals of the period with term galat for Ottoman Turkish.

This study deals with the galat elements in terms of the change and transformation of the language, and tries to reveal the models of galat formations that have emerged in Ottoman Turkish in general. In doing so, Galat not only identifies and specifies the diversity of elements, but also handles the functions of language in the process of change and transformation with different dimensions. In the last part of the study, the galats in Kamus-ı Turki are divided into alphabetical directories according to the substances contained.

Key Words: Galat, galatat, language mistakes, language changes, Kâmûs-ı Türkî, Ottoman Turkish.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	vi
TABLolar DİZİNİ	vi
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ	viii
GİRİŞ	1
Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Önemi	2
Araştırma Soruları	3
Araştırmanın Yöntemi	4

BİRİNCİ BÖLÜM

SÖZLÜKLER VE SÖZLÜKÇÜLÜK

1.1. Sözlük ve Sözlük Türleri.....	7
1.2. Sözlük ve Sözlükçülük Tarihçesi	10
1.2.1. Dünyada Sözlükçülük.....	10
1.2.2. Türk Sözlükçülük Tarihçesi	11
1.3. Kâmûs-ı Türkî ve Türk Sözlükçülüğündeki Yeri	14

İKİNCİ BÖLÜM

GALAT KAVRAMI, GALATLAR VE GALATAT SÖZLÜKLERİ

2.1. Galat Kavramı ve Galatlar	18
2.1.1. Galat Kavramı, Anlamı ve Kullanımı	18
2.1.2. Dilin İşleyişi Açısından Galat Kavramı	21
2.1.3. Kuralcı ve Betimleyici Bakışta Galat Kavramı	24
2.1.4. Galatların Yapısal Görünümleri	26
2.1.4.1. Galat Unsurların Yapısal Özellikleri	27
2.1.4.2. Galat Unsurların Kökenleri.....	28
2.1.4.3. Galat Unsurların Dilsel Düzeyleri	29
2.1.5. Galatların İşlevsel Görünümleri	31
2.1.6. Galatların Oluşum Yolları	33
2.2. Galatata Sözlükleri.....	36
2.3. Kâmûs-ı Türkî’de Galatlar	40
2.3.1. Galatların Belirtilmesinde Kullanılan Terim ve İfadeler.....	40
2.3.2. Yapısal Görünümleri Açısından Kâmûs-ı Türkî’de Galatlar	42
2.3.3. Kâmûs-ı Türkî’de Ele Alınışları Bakımından Galatlar	43
2.3.4. Kâmûs-ı Türkî’deki Galatlara Yönelik Bazı İstatistikler	44

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMALAR TARİHÇESİ

3.1. Literatür Özetleri.....	48
3.1.1. Müstakil Nitelikte Çalışmalar	49
3.1.2. Makale ve Bildiri Düzeyindeki Çalışmalar	50
3.2. Galatların Sınıflandırılması.....	54

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ORTAYA ÇIKTIKLARI DİLSEL DÜZEYLERİNE GÖRE GALATLAR

4.1. Ses Bilgisel Düzeyde Galat Oluşumlar	69
4.1.1. Sözcük Yapısında Sessel Bozulmalar	69
4.1.1.1. Ses Değişmeleri	70
4.1.1.1.1. Tekli Ses Değişmeleri	70
4.1.1.1.1.1. Tekli Ünlü Değişmeleri	70
4.1.1.1.1.2. Tekli Ünsüz Değişmeleri.....	71
4.1.1.1.2. Çoklu Ses Değişmeleri.....	72
4.1.1.1.2.1. Yalnız Ünlülerde	73
4.1.1.1.2.2. Yalnız Ünsüzlerde	73
4.1.1.1.2.3. Ünlü-Ünsüzlerde	74
4.1.1.2. Ses Düşmeleri	75
4.1.1.2.1. Tekli Ses Düşmeleri	75
4.1.1.2.1.1. Tekli Ünlü Düşmeleri.....	75
4.1.1.2.1.2. Tekli Ünsüz Düşmeleri.....	76
4.1.1.2.2. Çoklu Ses Düşmeleri.....	76
4.1.1.2.2.1. Ünlü-Ünsüzlerde	77
4.1.1.3. Ses Türemeleri	77
4.1.1.3.1. Ünlü Türemeleri.....	77
4.1.1.3.2. Ünsüz Türemeleri.....	78
4.1.1.3.3. Ünlü-Ünsüz Türemeleri	79
4.1.1.4. Farklı Ses Olaylarının Bir Arada Gerçekleşmesi.....	79
4.1.1.4.1. Değişme-Düşme.....	79
4.1.1.4.2. Değişme-Türeme.....	80
4.1.1.4.3. Düşme-Türeme.....	81
4.1.2. Söz Öbeği Yapısında Sessel Bozulmalar	82
4.2. Biçim Bilgisel Düzeyde Galat Oluşumlar.....	84
4.2.1. Anlamsal İşlevlerine Göre Ek Yığılması.....	84
4.2.1.1. Sözcük Bünyesinde Anlamsal İşlevdeşlik	84
4.2.1.2. Ekler Bünyesinde Anlamsal İşlevdeşlik	85
4.2.2. Sözcük-Ek Uyumsuzluğu	86
4.2.3. Arapça Kalıba Sokma.....	86
4.2.4. Sözcük Biçimlenmesinde Farklı Dillere Ait Unsurlar	89
4.3. Söz Dizimsel Düzeyde Galat Oluşumlar	93
4.3.1. Söz Öbeği Düzeyinde Galatlar	93
4.3.1.1. Tamlama Yapısından Kaynaklananlar.....	93

4.3.1.2. Öbeğin Kuruluşundan Kaynaklı (Öbeğin Kuruluşundaki Yanlış Bağlantılar)	94
4.3.1.2.1. Ad+Ad Yapılı Öbeklerde	94
4.3.1.2.2. Ad-Yardımcı Eylem Yapılı Öbeklerde	95
4.3.1.3. Ögesel/Sözcüksel Uyumsuzluklar (Söz Öbeği Ögelerindeki Ögeler Arası Uyumsuzluklar)	95
4.3.1.3.1. Cinsiyet Uyumsuzlukları	95
4.3.1.3.2. Sözcük Uyumsuzlukları (Yanlış Bağdaştırmalar)	96
4.3.1.4. Karma Dil Unsurları Kaynaklı	97
4.3.1.4.1. Türkçe ve Batı Kökenli Sözcüklerin Farsça Söz Dizimine Girmesi	98
4.3.1.4.1.1. Farsça Yapılı İsim Tamlamalarında	98
4.3.1.4.1.2. Farsça Yapılı Sıfat Tamlamalarında	98
4.3.1.4.1.3. Farsça Edatlarla Kurulan Söz Dizimsel Yapılarda	99
4.3.2. Cümle Düzeyinde Galatlar	99
4.3.2.1. Ögeler Arası Hatalar	100
4.3.2.2. Dizimsel (Çekimsel/Çekime Bağlı) Hatalar	100
4.4. Anlam Bilimsel Düzeyde Galat Oluşumlar	101
4.4.1. Yakın Anlama Geçme	101
4.4.2. Uzak Anlama Geçme	101
4.4.3. Zıt Anlama Geçme	102
4.4.4. Başka Anlama Geçme	102
4.4.5. Genelleşme	103
4.4.6. Anlam Daralması	103
4.4.7. Anlam Eklenmesi	103
4.4.8. Sözcük Türü Değiştirilmesi	104
4.5. İmlâ Düzeyinde Galat Oluşumlar	105
4.5.1. Yanlış Harf Kullanımı	105
4.5.2. Söyleyiş Benzerlikleri Kaynaklı Yazım Yanlışları	105
4.5.2.1. Sözcük Yapısında Söyleyiş Benzerlikleri	106
4.5.2.1.1. Ses Yakınlığı Kaynaklı Yanlış Yazımlar	106
4.5.2.1.2. Farklı Sözcüklerin Birbiri Yerine Yazılması	106
4.5.2.2. Söz Öbeği Yapısında Söyleyiş Benzerlikleri	106
4.5.3. Kalınlık-İncelik Uyumsuzluğu	107
4.5.4. Uzun Ünlülerin Gösterilip Gösterilmemesi	107
4.5.5. Kısa Ünlülerin Gösterilip Gösterilmemesi	107

BEŞİNCİ BÖLÜM

KÂMÛS-I TÜRKÎ'DE YER ALAN GALATLAR

5.1. Kâmûs-ı Türkî'de Galat Açıklamalı Maddeler Dizini	109
SONUÇ	167
KAYNAKÇA	170
ÖZ GEÇMİŞ	174

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Galat Maddelerin Toplam Söz Varlığına Oranı Grafiği	45
Şekil 2. Galatların Dil Bilgisel Düzeylerine Göre Dağılım Grafiği	47

TABLULAR DİZİNİ

Tabl 1. Galat Maddelerin Toplam Söz Varlığına Oranı Tablosu	45
Tablo 2. Galatların Dil Bilgisel Düzeylerine Göre Dağılım Tablosu	47

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

I. Ana Metin Kısaltma Ve Simgeleri

-	: 1. Fiili gösterir, 2. İki şeyi birbirinden ayırır, 3. Kavramsal bütünleştirici
"..."	: Sözcük anlamını bildirir.
[...]	: Biçim bilgisel veya söz dizimsel açıda doğru biçimi gösterir.
"..."	: 1. Sözcük ve kavramları vurgular; 2. Akademik alıntı bildirir.
+	: İsme bağlanma
+2	: Anlam bilimsel düzeyde, sözcüğe yeni bir anlam eklendiğini ifade eder.
+Ø	: Söz diziminde eksiz bağlantıyı gösterir; eksizlik ifade eder.
<	: Geldiği biçim
>	: Sonradan oluşan biçim
Ar.	: Arapça
Bat.	: Batı dili
bk.	: Bakınız
C	: Cilt
çev.	: Çevir(m)en
DLT	: Dîvânu Lügâti't-Türk
DTCF	: Dil Ve Tarih - Coğrafya Fakültesi
ed.	: Editör
Fa.	: Farsça
haz.	: Hazırlayan
KT	: Kâmûs-ı Türkî
OT	: Osmanlı Türkçesi
s.	: Sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Tr.	: Türkçe
TT	: Türkiye Türkçesi
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve devamı

II. Kâmûs-ı Türkî Metninde Yer Alan Kısaltma Ve İşaretler

‘av.	: Avamca
ba.	: Bakınız
c.	: Coğrafya
cm.	: Cem‘ (çokluk)
Ç.	: Çağatayca
d.	: Edat
fc.	: Fiil-i mechûl
fd.	: Müfred (teklik)
fl.	: Fiil-i lâzım
ft.	: Fiil-i müteaddî
gl.	: Galat
h.	: Hâl
hr.	: Harf-i rabt

İng.	: İngilizce
k.	: Kinaye
kim.	: Kimya
m.	: Malum
mr.	: Metruk
mş.	: Masdar
mż.	: Muzari (geniş zaman)
n.	: Nadir
r.	: Riyâziyye
R.	: Rumca
s.	: İsim
ş.	: Müennesi
şz.	: Sıfat-ı müzekker
ş.	: Sıfat
sf.	: İsm-i fâil
sh.	: İsm-i has
sm.	: İsm-i mekân
smb.	: İsm-i mübâlağa
smf.	: İsm-i mef'ûl
smn.	: İsm-i mensûb
sms.	: İsm-i masdar
ss.	: İsm-i müennes
stf.	: İsm-i tafdil
ştr.	: Vâsf-ı terkîbî
sz.	: İsm-i müzekker
ţ.	: Tıp
ta.	: Tarih-i tabîi
Tk.	: Türkî-i Kadim (Eski Türkçe)
Yu.	: Yunanca
z.	: Zamir
zm.	: Zarf-ı mekâm
zz.	: Zarf-ı zamân

GİRİŞ

İnsan iletişiminin önemli bir unsuru olarak vazgeçilmez bir konumda bulunan dil denen olgunun, geçirdiği değişim ve dönüşümler bağlamında bir yönüyle canlı bir varlık olarak görülmesi ve bu bakımdan tanımlanması artık gelenekselleşmiş bir yaklaşım hâlini almıştır. Dil denen olgu, bünyesinde gerçekleştirdiği değişim-dönüşümler açısından bir anlamda canlı bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır ve dil araştırmacıları tarafından da yine canlı bir varlık olarak tanımlanmaktadır. Gerçekten de dünya üzerindeki bütün dillerin tarihsel süreç boyunca geçirdikleri birtakım değişim-dönüşümlere bağlı olarak devamlılıklarını sürdürdüklerini söylemek mümkündür. Bu anlamda bütün dillerin tek bir biçimde sabit ve durağan kalmayıp, sürekli olarak değişim-dönüşümler sergileyen yapılar olduklarını söyleyebiliriz. Bu durum elbette ki Türk dili için de geçerli olacaktır ve Türkçenin tarihsel süreç içindeki seyrine bakıldığında da yine değişim-dönüşümler geçirerek varlığını devam ettirdiği görülecektir.

Dilsel değişim-dönüşümlerin ses bilgisi, biçim bilgisi, söz dizimi ve anlam bilimi olmak üzere bütün dilsel düzeylerde kendini gösterdiğini söylemek mümkündür. Dildeki değişim-dönüşümler ses, biçim, söz dizim ve anlamsal değişikliklerle ilgili bir durumdur. Aynı zamanda dildeki değişim-dönüşümlerin diğer bir yönünü de yabancı dillerden yapılan alıntılar oluşturmaktadır. Türk dilinin de bu anlamda tarihsel süreç içerisinde kurduğu ilişkiler temelinde birçok farklı dilden gerek biçim bilimsel ve gerekse de söz dizimsel unsurlar başta olmak üzere farklı dil düzeylerine yönelik alıntılar yaptığı görülmektedir. Böylece Türk dili hem yabancı dillerden alıntılama yoluyla hem de ses bilimsel, biçim bilimsel, söz dizimsel ve anlam bilimsel düzeylerdeki gelişmelerle değişim-dönüşümler geçirerek varlığını sürdürmüştür.

Dilde gerçekleşen değişim-dönüşümler, bir anlamda eş zamanlı olarak o dil içinde ses, biçim, söz dizim ve anlam bilimsel açıdan mevcut olmayan *yenilerin*, yeni biçimlerin ortaya çıkışını ifade etmektedir. Herhangi bir dil birimi, değişim-dönüşüm süreci geçirdiğinde yeni bir biçim olarak ortaya çıkacaktır ve bu da dil içindeki bahsedilen *yeniyi* ortaya koymaktadır. Örnek olarak bugün Türkçedeki *siftah* sözcüğü Arapçadan alıntılanan *istiftāh* sözcüğünün birtakım ses bilimsel süreçlerle değişim-dönüşüm geçirmiş hâlidir ve bu bakımdan da *siftah* sözcüğü alıntılanıldığı biçime kıyasla dilde ortaya çıkan bir “yeni”dir. Bu durum yine biçim bilimsel, söz dizimsel, anlam

bilimsel süreçlerde ortaya çıkan unsurlar için de geçerlidir ve Türk dilinin bütün dönemlerinde buna benzer süreçlerin yaşanmış olduğunu söylemek mümkündür. Fakat özellikle farklı dillerle ilişkilerin yoğun olarak yaşanmasına dayalı olarak ve alıntı unsurların da etkisiyle Osmanlı Türkçesinde bu tarz yenilerin sıkça ortaya çıktığı görülmektedir.

Dil için doğal bir süreç gibi görünen değişim-dönüşüm süreçleri Osmanlı dönemi aydınları nezdinde bugünkü anlayıştan uzak bir anlayışla ele alınmış ve bu süreçlerle meydana gelen yeni unsurlar “dilsel yanlışlıklar” olarak görülüp “galat” sayılmışlardır. Bu çalışma da Osmanlı döneminde galat olarak değerlendiren bu unsurları ele almakta ve Kâmûs-ı Türkî içinde yer alan galat unsurlar üzerinden, galatları inceleyip oluşum modellerini ortaya koymaktadır.

Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Önemi

Genel anlamıyla dil araştırmalarının en nihai amacının, dili ve dilin işleyişini anlamak olduğu söylenebilir. Bu bakımdan dile yönelik bütün araştırmalar, yapılan bütün çalışmalar da bu nihai amacın etrafında şekillenmektedir. Dolayısıyla bu çalışma da genel anlamda bu nihai amaca belli bir boyutta katkıda bulunmaya yönelik hazırlanmıştır. Özel anlamıyla ise bu çalışma her şeyden önce Osmanlı aydınları tarafından galat olarak değerlendirilen ve dilsel değişim-dönüşümler açısından Osmanlı Türkçesinde ortaya çıkmış yeni biçimleri ifade eden unsurların oluşum modellerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Böylece Osmanlı dönemi Türkçesinin ve bunun devamı olan Türkiye Türkçesinin dil bilimsel anlamda işleyişinin anlaşılmasında da katkıda bulunmuş olacaktır.

Dilde gerçekleşen değişim-dönüşüm süreçleri dil açısından doğal süreçlerdir ve dilin tarihsel süreçteki devamlılığı boyunca da sürekli bir durumdur. Bu süreçlerin tespit ve takibi ise dilin anlaşılması ve kavranması açısından dil araştırmalarında önemli bir yere sahiptir. Çünkü dilde ortaya çıkan her *yeni*, o dilin işleyiş mekanizmasının bir yönünü ortaya koymaktadır ve bu anlamda da bu unsurların tespiti, takibi ve incelenmesi aynı zamanda dilin işleyiş mekanizmasının anlaşılması ve kavranması açısından büyük önem taşımaktadır. Ayrıca bu unsurların, dilde ortaya çıkan/çıkarılan yeni biçimler olmaları yönüyle, dilin işleyiş mekanizmasının anlaşılmasında temel çıkış noktaları olduklarını söylemek de yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla bu çalışma Türk dili

araştırmaları ve özelinde de Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi araştırmaları için, dilin anlaşılıp kavranması açısında gerekli ve önemli bir yerde durmaktadır.

Osmanlı döneminde galat olarak nitelendirilen unsurlar çok farklı süreçlerle ortaya çıkmış ve birbirlerinden farklı görünümlere sahip olup çok çeşitlilik gösteren unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde bu unsurları derleyip açıklamaya yönelik birçok eser ortaya konmuş ve birçok galatat sözlüğü hazırlanmıştır. Ayrıca Lügat-i Nâcî, Lehçe-i Osmânî gibi dönemin diğer genel sözlüklerinde de galat unsurlara yönelik birtakım açıklamalara rastlamak mümkündür. Bu eserlerden biri de gerek dönemde ve gerekse genel anlamda Türk sözlükçülüğünde önemli bir yerde bulunan, sözlükçülük teknikleri açısından Türk sözlükçülüğünde dönüm noktası teşkil eden Kâmûs-ı Türkî'dir. Kâmûs-ı Türkî'nin (KT) bu noktada dönemin diğer genel sözlüklerinden farkı ise, diğer genel sözlükler galat unsurlara yönelik açıklamaları nadiren yapmalarına rağmen, Kâmûs-ı Türkî'de bu unsurların yoğun olarak işlenmiş olmasıdır. Bu bakımdan KT, galat unsurlara yönelik önemli boyutta veri sağlamaktadır. Ayrıca galatat sözlükleri gerek kapsamı açısından ve gerekse de içerik açısından galat unsurların çeşitliliklerini yansıtmaya yönelik genel olarak yetersiz kalmaktadır. KT ise hem içerdiği galat unsurların sayısal yeterliliği hem de bunların çeşitliliklerini yansıtabilmesi açısından, bu unsurların incelenmesine yönelik olarak galatat sözlüklerine göre nispeten daha nitelikli bir veri sunmaktadır. Bu bakımdan galat unsurları ele alıp inceleyen ve onların oluşum modellerini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada, incelenen malzemenin sayısal yeterliliği ve çeşitlilikleri yansıtabiliyor olmasından dolayı, örneklem olarak Kâmûs-ı Türkî ve onun içinde yer alan galat unsurlar tercih edilmiştir. Dolayısıyla çalışmanın kapsamı KT ve onun içinde yer alan galat unsurlar ile sınırlı tutulmuştur.

Araştırma Soruları

Bu çalışmanın oluşturulmasında öncelikli araştırma soruları galatların oluşum yolları, dil içindeki işlevleri ve galat modellerinin ortaya konulmasına yöneliktir. Ayrıca galat kavramının oluşumunda göz önünde bulundurulmuş ölçütler ve galatların ortaya çıktıkları dilsel düzeylere yönelik sorular da araştırma sorularının diğer bir yönünü ifade etmektedir. Buna göre bu çalışmanın ortaya konulmasındaki araştırma sorularını ana hatlarıyla şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Galat terimi, anlamı ve kapsamı açısından neyi/neleri ifade etmektedir ve ne gibi kullanımlara sahiptir?

2. Galat kavramının oluşumunda ne gibi faktörler etkili olmuş ve bunlar hangi ölçütlere dayandırılmıştır?

3. Galat unsurların oluşum yolları nelerdir ve bu unsurlar dilin işleyiş mekanizmasında ne tür yenilikleri meydana getirmektedirler?

4. Galat unsurlar hangi dil düzeylerinde ortaya çıkmaktadır ve bu dil düzeylerindeki ne tür gelişmeler galatların ortaya çıkmasına yol açmaktadır?

5. Galat unsurlar dilin tarihsel süreç içerisindeki varlığında ne gibi işlevlere sahiptir ve dilsel değişim-dönüşümler açısından dilin devamlılığında ne gibi etkiler göstermektedir?

6. Galat unsurlar ne gibi bir çeşitliliğe sahiptir ve bu çeşitlilik içinde galatlar hangi yapılarda bulunmaktadır, bunların modelleri nelerdir?

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma Türk sözlükçülüğünde önemli bir yere sahip olan Kâmûs-ı Türkî'de yer alan galat unsurları temel alarak, Osmanlı Türkçesinde ortaya çıkmış galatların farklı yönleriyle değerlendirilmeleriyle birlikte modellerini ortaya koymaktadır. Bu yönüyle gerek KT'de yer alan galat unsurların tespitine yönelik olarak gerekse de bunların incelenip modellerinin ortaya konmasına yönelik birtakım kriterler takip edilmiştir.

Öncelikli olarak gerek galatat sözlükleri gerekse de KT'de galat unsurların açıklanmasında galat teriminin dışında *yanlış, sakat, sakîm, müvelled, uydurulmuş, icâd olunmuş, Arabî değildir, Arabîde yoktur, kullanımı câiz değildir, kullanımından ictinâb etmeli, böyle kullanmamalı* vb. farklı terim ve ifade biçimleri kullanmıştır. Fakat genel anlamıyla bu terim ve ifade biçimlerinin dilsel yanlışlıkları belirtmek için kullanılmış ve aslında galat teriminin yerini tutan ifade biçimleri oldukları anlaşılmaktadır. Bu bakımdan KT'de yer alan bu tür ifadelerin kullanıldığı bütün bölümler ve işaret edilen bütün yapılar dilsel yanlışlıklar olmaları yönüyle galat unsurlar olarak değerlendirilmiş ve çalışma içerisinde ele alınıp incelenmiştir.

Öte yandan galat unsurların ses bilgisel, biçim bilgisel, söz dizimsel ve anlam bilimsel düzeylerde çok farklı süreçlere bağlı olarak oluştukları ve bu anlamda da çok çeşitlilik gösterdikleri görülmektedir. Ayrıca yoğun olarak Arapça, Farsça gibi dillerden alıntılanan sözcük ve yapıları içermeleri yönüyle de gerek sessel ve biçimsel, gerekse de söz dizimsel ve anlamsal açılardan karmaşık bir görünüm sergilemektedirler. Bu bakımdan gerek bu unsurların kökenlerinin ve orijinal biçimlerinin tespiti, gerekse de çok çeşitlilik gösteren yapılarının çözümlenmesi büyük bir güçlük doğurmaktadır. Bu noktada ise araştırmanın devam ettirilmesi ve incelemenin yapılabilmesi açısından birtakım sözlükler ve Osmanlı Türkçesine (OT) yönelik hazırlanmış eserlerden yararlanılmıştır. Bu bakımdan incelenen sözcük ve yapıların hem kökenleri ve orijinal biçimlerinin tespiti, hem de ele alınan malzemenin çözümlenmesi bu eserlere dayandırılmış ve onlara göre gerçekleştirilmiştir. Bu eserler ise genel olarak çalışma metni içinde atıfta bulunulmamış olmasının yanında kaynakça kısmında gösterilmiştir.

Bu çalışmanın galat unsurlar üzerine yaptığı inceleme ve modelleme denemesi temelde bir galat sınıflandırmasına dayanmaktadır. Bu sınıflandırmanın dayandığı noktalar ise bir yönüyle yukarıda bahsedilen sözlük ve OT'ye yönelik dil bilgisi eserleri ve galatlar üzerine yapılan diğer sınıflandırmalar olmakla birlikte; sınıflandırma esaslarını diğer sınıflandırmalardan da farklı olarak galatların oluşum süreçlerindeki dilsel düzeyleri oluşturmaktadır. Böylece hem özgün bir sınıflandırma ortaya konulmuş, hem de galat modellerinin ortaya konulmasına imkân sağlanmıştır. Yine sınıflandırma, birtakım açıklamaları barındırmakla birlikte, genel olarak oluşturulan kategorilerde örneklerin gösterilmesiyle meydana getirilmiştir. Fakat Kâmûs-ı Türkîde tespit edilen galat oluşumlar her bir kategoriye eşit olarak dağılmamakta; bazı kategorilerde çok fazla sayıda örneğe rastlanmaktayken, bazılarında yalnızca 1-2 örnek yer almaktadır. Bu bakımdan her bir kategorinin Kâmûs-ı Türkî'de tespit edilen bütün örnekleri gösterilmemiş; özellikle fazla sayıda örneğe sahip kategorilerde -bir yığılmaya sebebiyet vermemek açısından- gösterilen örnekler azaltılmıştır.

Çalışmanın konuyu ele alışı ve ilerleyişi açısından ise çalışma toplamda beş bölümden oluşmaktadır. Her şeyden önce bu konular arasındaki ilişki ve ardışıklığın tutarlılığı ve devamlılığına; ayrıca bunların ele alınışları açısından da çalışmanın özgünlüğüne özen gösterilmiştir. Bu bakımdan çalışmanın ele aldığı konu farklı yönleriyle işlenirken, konu üzerinde yapılmış diğer çalışmalardan mümkün olduğunca farklı meselelere temas edilmeye çalışılmış ve özgünlük kaygısı güdülmüştür. Konunun

işlenişi ve çalışmanın bölümleri arasındaki ilişki açısından ise, galat unsurların bizzat sözlüklerle ilişkili olup galatat sözlüklerinin ortaya konmuş olması ve yine ele alınan galatların da örneklem olarak bizzat KT'ye dayanmaları yönüyle, çalışma bütünlüğü ve bölümler arası ilişkileri sağlamak adına, çalışmanın birinci bölümü genel anlamda sözlükler ve sözlükçülük hakkında bilgilere yönelik oluşturulmuştur. Bu bakımdan çalışmanın bölümleri şu düzene göre oluşturulmuştur:

Birinci bölüm: Sözlükler ve sözlük türleri ile sözlükçülük tarihi hakkında temel düzeyde ve genel bilgiler içermekte; çalışmanın örneklemini oluşturan KT hakkında bilgiler içermekte.

İkinci bölüm: Galat kavramının oluşumu, galatlar, galatat sözlükleri ve KT'deki galatlar hakkında bilgiler içermekte; galatların oluşum yolları, yapısal ve işlevsel görünümleri, çeşitlilikleri, ortaya çıktıkları dilsel düzeyleri vb. yönlerinden incelenmesini içermekte.

Üçüncü bölüm: "Araştırmalar Tarihçesi" başlığı altında galatlar üzerinde şimdiye kadar yapılmış araştırmaların içerikleri ve galatlara yaklaşım biçimleri özet olarak verilmekte; bu çalışmalardan bazılarının yapmış olduğu galat sınıflandırmaları örneklem olarak gösterilmekte ve bunların bu çalışma ile olan ayrımlarının ortaya konulması için eleştirileri yapılmakta.

Dördüncü bölüm: Bu çalışmanın ana bölümünü içermekte olup, KT'deki galatlar odağında bir galat sınıflandırması oluşturularak galatların oluşum modelleri ortaya konmaktadır.

Beşinci bölüm: Bu çalışmanın konusunu oluşturan galat unsurlar için örneklem olarak ele alınıp incelenen KT'deki galatların, buldukları madde başlarına göre (yalnızca galat açıklamasının yapıldığı kısımların gösterilmesi amacıyla yönelik olarak) kırılarak alfabetik sıra ile dizini oluşturulmuştur. Böylece KT içerisinden galatat sözlüğü niteliğinde bir sözlük dizini oluşturulmuştur.

Bahsedilen açıklamalar doğrultusunda çalışmanın konusu nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme ile ele alınmıştır. Çalışmanın nesnesini Şemseddin Sami'nin Kâmûs-ı Türkî adlı eseri oluşturmaktadır. Verilerin çözümlenmesinde ise içerik analizinden yararlanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SÖZLÜKLER VE SÖZLÜKÇÜLÜK

1.1. Sözlük ve Sözlük Türleri

Toplumlar oluşturdukları kültürler içerisinde bilimden sanata, teknik unsurlar ve teknolojiden mimari, felsefe ve farklı düşünce unsurlarına kadar hayatın ve kültürün her alanında çok çeşitli üretimler gerçekleştirmektedir. Üretilen bütün bu kültür unsurları da belli bir tanım ve tanımlama üzerinden değerlendirip belirlenmektedir. Bu bağlamda sözlükler, bir taraftan bu kültürel ürünler arasında yer aldığı gibi, diğer taraftan üretilen bu kültür ürünlerinin tanımlarını yapma gibi bir işleve sahiptir. Tıpkı diğer kültür ürünleri gibi, kültürün belli bir alanına yönelik olarak oluşturulmuş sözlük dediğimiz kavramın da ne olduğunu ve neyi ifade ettiğini belirlemek için, belirli ölçütler üzerinden çok sayıda tanımlama yapılmıştır. Bu tanımlardan bazıları şu şekildedir:

“Bir dilin bütün veya belli bir çağda kullanılmış kelime ve deyimlerini alfabe sırasına göre alarak tanımlarını yapan, açıklayan, başka dillerdeki karşılıklarını veren eser, lügat.” (TDK, Türkçe Sözlük, 2011: 2157).

“Bir dildeki sözlüksel birimlerin tümünü ya da bir bölümünü, genellikle abecesel düzene, kimi durumlarda da konulara ya da kavramsal alanlara göre tanımları, tanıkları, söylenişleri, kökenleri, kullanımları, dil bilgisi ulamları, eşanlamlıları, vb. ya da bir başka dildeki karşılıklarıyla sunan yapıt.” (Vardar, 2002: 183)

“Sözlük, bir veya birden fazla dilin kelimelerinin bütününü veya bir bölümünü, genel amaçlı veya özel amaçlı olarak içeren, anlam, açıklama ve örnekleriyle ortaya koyan ve daha çok alfabetik olarak düzenlenmiş eserlerin genel adıdır.” (İlhan, 2007: 15).

Bu tanımlamaların her biri çok değerli olmakla birlikte, birtakım eksiklikler taşıyacakları da düşünülebilir; bu elbette ki tanımlamada konulan ölçütlerle alakalı olacaktır. Fakat genel anlamda bakıldığında ise bu tanımlama ölçütlerinin her bir tanım için birtakım ortaklıklar taşıdığı görülür. Bunlar arasında sözlüklerin;

1. Bir veya birden fazla dilde düzenlenebilmeleri;
2. Bu dillerin kelimelerinin (söz varlığının) tamamı veya bir bölümünü içermeleri;
3. Belirli amaçlar doğrultusunda yazılan ve belli bir konuya odaklanabilir olmaları;
4. Anlamların verildiği ve açıklanıp örnekler gösterilebilen ve başka dillerdeki karşılıklarını verebilmeleri;
5. Dizim açısından ise farklı sistemlerde olabileceği gibi, daha çok alfabetik sırada olmaları vb. birtakım kriterlere göre belirlenmiş tanımlama esasları sözkonusudur.¹

Elbette ki sözlük denilen kavram genel anlamda bahsedilen biçimiyle bir imge oluşturmakta ve belirli ölçütlere göre tanımlanmaktadır. Ancak, çok sayıdaki sözlükler üzerine derinlemesine bir yaklaşımla, birbirleri arasındaki farklılıklar ortaya konabilmektedir. Bu yüzden ki sözlükbilimi çalışmalarında çok sayıda sözlük türünden bahsedilmekte (Uzun, 1999: 54) ve alan içerisinde herbiri için ayrı ayrı terimler kullanılmaktadır. Yine bu bağlamda araştırmacılar sözlükleri farklı yönlerden ve farklı yaklaşımlarla ele almış ve çeşitli sınıflandırmalar yapmışlardır.

Sözlük sınıflandırmalarının bir kısmını ele alacak olursak;

Kocaman (1998: 111), sözlükbiliminde sözlüklerin konu ve yöntemlerine göre değişik biçimde sınıflandırılacaklarından bahsederek, en yaygın sınıflandırmalardan birisinin şu şekilde olduğunu belirtmektedir:

- a) betimlemeli / kuralcı sözlükler
- b) eş zamanlı / artzamanlı sözlükler
- c) genel / teknik sözlükler
- d) genel kullanım / öğrenim amaçlı sözlükler
- e) tek dilli / iki ya da çok dilli sözlükler

Doğan Aksan ise sözlüklerin “hazırlanış amaçları ve taşıdıkları nitelikler bakımından” çok çeşitli olduklarını belirtmiş ve “değişik açılardan sözlükleri öbeklendirecek olursak şu türlerle karşılaşırız” diyerek, içeriği ve öge dizilişlerine göre oluşturduğu tasnifini şu şekilde vermiştir:

¹ Tanımlamaları ve tanımlarda esas alınan ölçütleri görmek ve değerlendirmek için bk: Doğru, 2012: 6-9. Doğru burada, bugüne kadar yapılmış çok sayıda (yaklaşık 20) tanımın listesini vermiştir. Bu da bütün tanımlamaların hangi ölçütlere dayandırıldığını ve sözlük kavramının hangi yönleriyle ele alındığını görebilmek için bize derli-toplu bir veri sağlar.

1. Bir ya da birden çok dilin söz varlığını işleme bakımından:

- a) Tek dilli sözlükler
- b) Çok dilli sözlükler

2. Abece sırasının temel alınıp alınmamış olmasına göre:

- a) Abecesel sözlükler
- b) Kavram (ya da kavram alanı) sözlükleri

3. Ele alınan söz varlığının niteliğine göre:

- a) Genel sözlükler (ortak dil, yazı dili sözlükleri, ansiklopedik sözlükler)
- b) Lehçebilim sözlükleri
- c) Eşanlımlı, eşadlı, tersanlımlı öğeler sözlükleri
- d) Yabancı öğeler sözlükleri
- e) Tarihsel sözlükler
- f) Kökenbilgisi sözlükleri
- g) Uzmanlık alanı sözlükleri (terim sözlükleri)
- h) Argo sözlükleri
- i) Deyim ve atasözü sözlükleri
- j) Anlatımbilim sözlükleri
- k) Sanatçı ve metin sözlükleri
- l) Yanlış yerleşmiş öge sözlükleri
- m) Tersine sözlükler ve başka sözlük türleri (Aksan, 2015: C. III, 75-76)

Sözlük sınıflandırması yapan bir başka araştırmacı da Nadir İlhan'dır. İlhan (2009: 538), Kocaman ve Aksan'ın ortaya koydukları sözlük tasnifleri dışında başka çalışmalarda da sözlüklerin çeşitli yönleriyle ele alınıp farklı tasniflerinin yapılabilmekte olduğuna değinip, "işledikleri ürünler, malzemenin kaydedildiği ortam ve yazılış biçimleri açısından üç temel noktada" değerlendirdiği sözlük sınıflandırmasını şu şekilde vermektedir:

1. İşledikleri ürünler açısından sözlükler:

- a) Yazı dili sözlükleri
- b) Ağız sözlükleri

2. Malzemenin kaydedildiği ortam açısından sözlükler:

- a) Basılı/kitabî sözlükler
- b) Elektronik sözlükler

3. Yazılış biçimleri açısından sözlükler

- a) Manzum sözlükler
- b) Mensur sözlükler

İlhan'ın da belirttiği gibi sözlük türleri üzerine farklı yaklaşımlarla farklı sınıflandırmalar da yapılabilir. Fakat sözlüğün, hem yazılış biçimleri ve madde başı sıralamaları gibi yapısal özelliklerini, hem de işledikleri ürünler, açıklama biçimleri ve amacı bağlamında içeriğe dönük özelliklerini anlayabilmek için her üç sınıflandırma da farklı açılardan yol gösterici bir niteliğe sahiptir. Aslında her üç sınıflandırma da farklı açılardan sözlük türlerini ortaya koymaktadır.

1.2. Sözlük ve Sözlükçülük Tarihçesi

1.2.1. Dünyada Sözlükçülük

Dünya üzerinde ilk sözlük çalışmasının ne zaman ve nerede yapılmış olduğu konusunda birtakım sorunlarla karşılaşılabilceği gibi, ancak günümüze ulaşmış eserler üzerinden bu soruların cevabını “bilinen ilk sözlük” tabiriyle verebilmekteyiz. Buna göre bilinen ilk sözlük örneklerinin, ticari açıdan canlı ve pek çok dilin konuşulduğu bir bölge olmasından kaynaklı olarak, karşılıklı iletişimin etkisiyle Mezopotamya coğrafyasında ortaya çıktığını görmekteyiz (Kocapınar, 2015: 135).

Bunun dışında dünya genelinde eski çağlara ait sözlük çalışmalarının, Eski Roma, Yunan, Çin, Hindistan ve Anadolu coğrafyalarında milattan önceki yıllarda ortaya çıktığı, Arap sözlükçülüğünün ise İslam'ın ilk yıllarına değin geriye gittiği bilinmektedir (Kocapınar, 2015: 129-141).

Bilinen ilk sözlük örnekleri, MÖ 2. bin yıla denk gelen Batı Asya'ya ait iki dilli kelime listeleridir. Kil tabletlere çivi yazısıyla paralel sütunlarda yazılı Sümerce ve Akadca kelimeleri içeren bu kelime listeleri, tematik olarak yani konulara göre düzenlenmiştir (Kocapınar, 2015: 131). Modern anlamda sözlükleri göz önüne

aldığımızda, onların da bir anlamda kelime listeleri olduklarını ve belirli birtakım ölçütlere göre düzenlendiğini söyleyebiliriz. Bu bakımdan ise sözlükçülüğe ait bu ilk örneklerin, günümüz sözlüklerinin tarihsel gelişim sürecindeki ilk aşamaları olarak değerlendirmek yerinde olacaktır; ki şüphesiz, günümüz sözlükleri böyle bir birikim üzerine şekillendirilmiştir. Yine de bu ilk örnekler ile modern sözlükler arasında birtakım farkların olduğu muhakkaktır. Aksan'a göre ise, bugünkü sözlüklere benzer biçimdeki ilk sözlüğün İskenderiye Müzesi kütüphanecisi Bizanslı Aristophanes'in yaklaşık olarak MÖ II.-III. yüzyıllarda hazırladığı yapıttır (Aksan, 2015: C. III, 69). Yine Aksan'ın aktardığı bilgilere göre sözlük terimi (Lat. dictionarium) de ilk defa 1225'te John Garland tarafından kullanılmış ve bu yüzyıla gelinceye değin birkaç önemli kökenbilgisi sözlüğü de hazırlanmıştır (Aksan, 2015: C. III: 70).

“Sözlük” adının bir esere başlık olarak verilmesine ise ilk kez 16. yüzyılda rastlanılmakta olup, sözlük adı ilk kez Sir Thomas Elyot'un Latineden İngilizceye sözlüğünde (Londra, 1538) ve Henry Cockeram tarafından hazırlanan İngilizce Sözlük ya da Zor İngilizce Sözcüklerin Bir Tercümanı (Londra, 1623) çalışmalarında başlık olarak kullanılmıştır (Doğru, 2012: 16). Aynı zamanda, günümüze değin dünyanın farklı coğrafyalarında ve farklı dillerde, farklı türlerde, sözlük adını ister taşıyan ve isterse de farklı farklı isimlerde olsun, çok sayıda sözlüğün yazılmış olduğunu da belirtmek gerekir.

1.2.2. Türk Sözlükçülük Tarihçesi

Dilin kendisi, bir noktada kültürün kolu ve bir ürünü olduğu gibi, sözlükler de elbette ki içinde buldukları kültürü yansıtmakla birlikte o kültüre ait bir birikimin neticesi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan sözlükçülük de belli bir gelenek üzere şekillenmektedir. Türk sözlükçülüğü de belli bir birikim üzerinde ve belli bir gelenek içerisinde şekillenmiştir. Dolayısıyla, yazılış tarihi bakımından ister modern dönemlerde ve isterse de daha eski dönemlerde olsun bir sözlüğü ele alırken onu bu birikim içerisinde değerlendirmek de önem arz etmektedir.

Türk sözlükçülüğü veya sözlükçülük geleneği sözkonusu olduğunda ise köklerini binli yıllara, Türkçenin tarihsel dönemleri içerisinde Karahanlı Türkçesi dönemine dek götürmek mümkündür. Bu da elbette ki 1072-1077 yılları arasında (Ercilasun, 2011: 314) kaleme alınan Kâşgarlı Mahmut'un Dîvânu Lüğâti't-Türk'ü ile mümkün olmaktadır. Türkçenin elde bulunan en eski sözlüğü olması ve Türk dilinin

bütün olarak anlaşılmasında birçok soruna ışık tutması dolayısıyla Dîvânu Lügâti't-Türk (DLT), bir taraftan Türk sözlükçülük geleneği ve tarihi için, bir taraftan da bütün olarak Türk dili tarihi için büyük bir öneme sahiptir.

Tabii ki Türkçenin tarihsel dönemleri içerisinde yazılmış tek tarihî² sözlük DLT değildir. DLT bunlar arasında en erken tarihlisi olma özelliğini taşısa da, kendisinden sonraki dönemler ele alındığında çok farklı coğrafyalarda ve Türk dilinin farklı dönemleri ve kollarında çok sayıda sözlük kaleme alındığı görülmektedir. DLT'den başlayarak günümüze uzayan süreçte bu sözlükler Karahanlı, Çağatay, Kıpçak ve Osmanlı dönemi olmak üzere genellikle dört dönemde ele alınmaktadır (Boz, 2006: 6).

Karahanlı, Çağatay ve Kıpçak dönemlerinin ardından tarihî Türk sözlükçülüğünün son aşamasını ise Osmanlı dönemi sözlükçülüğü olarak değerlendirmek mümkündür. Elbette ki Anadolu coğrafyasında Osmanlı Türkçesi döneminden önce “Eski Anadolu Türkçesi döneminde Arapçadan Türkçeye ve Farsçadan Türkçeye kaleme alınan pek çok iki dilli sözlük” de mevcuttur (Yavuzarslan, 2001: 72). Fakat Anadolu coğrafyasında Türk sözlükçülüğünün gelişiminin ise Tanzimat'tan sonraki dönemde yaşandığı görülmektedir. Daha öncesinde Vankulu Mehmet Efendi'nin kendi adıyla bilinen Vankulu Lügati, Mütercim Asım Efendi'nin Kâmûsu'l-Muhît ve Burhân-ı Katı Tercümeleri gibi çok değerli sözlükleri görsek de bunlar Arapça ve Farsçadan Türkçeye yapılan çevirilerdir. Yine Afyonkarahisarî Mustafa Ahterî'nin Ahterî-i Kebîr adlı sözlüğü de Arapça kelimeleri ihtiva eden bir sözlüktür. Türkçe kelimeleri ele alan bir sözlük ise uzun zaman kaleme alınmamıştır. Aslına bakılırsa, Tanzimat'a kadarki süreçte “Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı sahasında kaleme alınan sözlükler daha çok Arapça ve Farsça kelimelerin madde başı olarak verildiği Arapça-Türkçe; Farsça-Türkçe ya da Arapçadan ve Farsçadan Türkçeye tercüme sözlüklerdi” (Yavuzarslan, 2004: 189). Bu yönüyle değerlendirdiğimizde ise bu sözlüklerin bir anlamda Türkçenin değil, Arap ve Fars dillerinin sözlükleri gibi olduklarını söyleyebiliriz. Aynı zamanda Esat Mehmet Efendi'nin Lehçetü'l-Lügat'i gibi Türkçe kelimelerin maddebaşı alınıp açıklamaların Arapça ve Farsça yapıldığı sözlükler de vardı (Yavuzarslan, 2004: 190). Fakat yine de Türkçe kelimeleri madde

² Tarihî sözlük terimi burada tarihsel sözlük terimiyle karıştırılmamalıdır. Bu terim tarihi dönemler içerisinde yazılmış olup günümüze ulaşmış sözlükleri ifade etmektedir. Aksi hâlde tarihî metinlere yönelik modern dönemlerde hazırlanmış sözlük çalışmaları tarihsel sözlük terimiyle ifade edilmektedir.

başı alıp anlamların da yine Türkçe olarak verildiği açıklanmalı tek dilli Türkçe sözlükler yoktur.

Türkçe söz varlığının maddebaşı olarak ele alındığı Türkçe açıklamalı ilk sözlük A. Vefik Paşa'nın 1876 tarihli *Lehçe-i Osmânî*'sidir. Bu durumu Çeri, “bizde Türkçe sözcüklerin sözlüğe girişi onunla başlar” diyerek belirtmiş ve *Lehçe-i Osmânî*'yi “halkın konuştuğu Türkçenin sözlüğü” olarak tanımlamıştır (Çeri, 1998: 169-170). *Lehçe-i Osmânî* öncesi Anadolu sahasında “Türkçenin söz varlığının hiçbir dönemde ve eserde ciddiye alınmamış ve sözlüklere de girmemiş” (Yavuzarslan, 2004: 190) olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu eserin Anadolu sahası Türk sözlükçülüğünde ne denli bir dönüşüm yaşattığı anlaşılacaktır. Bununla birlikte Türkçenin (Osmanlı Türkçesi) söz varlığına yönelik sözlükler bu dönemde daha çok Batılılar tarafından Batı dillerinde kaleme alınmıştır. Bu durumu Yavuzarslan (2004: 190), Meninski, 1680; Bianchi et J. D. Kieffer, 1835; Zenker, 1866 vb.'ye işaret ederek, şu şekilde açıklamaktadır: “Osmanlı Devletinde resmî dil yani resmî yazışmalarda kullanılan dilin ve edebiyat dilinin Türkçe temelinde Osmanlı Türkçesi olmasına rağmen, bu dili esas alan bir sözlük oluşturulmamıştır. Ancak Osmanlı Devletini tanımak ve bu devletin dilini öğrenmek için Batı dillerinde yazılan sözlükler, Osmanlı Türkçesinin söz varlığında yer alan her sözcüğe yer vermiştir.” Yine Yavuzarslan (2004: 190) Namık Kemal'in “*Lisân-ı Osmânînin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazâtı Şâmilidir*” başlıklı yazısına atıfta bulunarak “Türkçe kelimelerin madde başı olduğu, bir başka deyişle Namık Kemal'in çerçevesini çizdiği tarzda bir sözlüğe *Lehçe-i Osmânî* hariç tutulursa, Türk milleti, *Kâmûs-ı Türkî*'ye kadar sahip olamamıştır.” diyerek bir anlamda dönemin sözlükçülüğünün durumunu da ortaya koymuştur.

Tanzimat ve önceki dönem sözlükçülüğüne bakıldığında genel anlamda Arap sözlükçülük geleneği çerçevesinde oluşturulduğu görülecektir. Bu yalnızca Osmanlı sahası için değil, aynı zamanda Türk sözlükçülüğünün bütünü için geçerlidir. Yavuzarslan (2004: 186) bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: “Türk Sözlükçülüğünün en eski kaynağı olan *Dîvân*'dan *Kâmûs-ı Türkî*'ye kadarki dönemde yazılı olan gerek manzum gerekse sözlük tertibindeki bütün yazma ve basma eserler ya Farsça-Türkçe ya da Arapça-Türkçe olup, Arap sözlükçülük geleneğinde düzenlenmiştir.” Yavuzarslan (2004: 186) yine Arap sözlükçülüğünü, Türk sözlükçülüğünün modeli olarak görmektedir. 19. yüzyıldan 20. yüzyıla geçişte ise Türk sözlükçülüğü *Kâmûs-ı Türkî* ile

birlikte yeni bir boyut kazanıp yönünü modern anlamda sözlükçülüğe çevirecek ve bu dönüşümle birlikte günümüz Türkiye Türkçesi sözlüklerinin de temeli atılacaktır.

Bu kısımda bahsedilen hususları toparlamak için İlhan (2009)'dan şu alıntıyı yapmak yerinde olacaktır: “Türkçede Divanu Lugati't-Türk'le başlayan sözlükçülük geleneği, Türkçenin konuşulduğu, kullanıldığı geniş coğrafyada, köklü bir tarihi geçmişe bağlı olarak varlığını devam ettirmiş ve pek çok önemli ürününü ortaya koymuştur.” (İlhan, 2009: 539)

1.3. Kâmus-ı Türkî ve Türk Sözlükçülüğündeki Yeri

Türk dilinin bilinen en eski sözlüğü olan DLT'den bu yana çok farklı coğrafya ve farklı dönemler içerisinde Türk diline ait çok sayıda sözlük ortaya konmuştur. Bunlar genel anlamda bakıldığında biçimsel olarak manzum ve mensur olmakla birlikte Arap sözlükçülük geleneğine göre oluşturulmuş Farsça-Türkçe veya Arapça-Türkçe olmak üzere iki dilli (Yavuzarslan, 2004:186), ya da Lehçetü'l-Lügat gibi çok dilli sözlüklerdir. Osmanlı sahasında kaleme alınmış sözlüklerin çoğu ise bu anlamda Arap ve Fars dillerinin söz varlığını odak alarak hazırlanmıştır. Arap ve Farsçadan yapılan birebir sözlük çevirileri de yine bu dillerin söz varlıklarını içermektedir. Osmanlı halkının dilini öğrenmek isteyen Batılılar tarafından hazırlanan sözlükler ise, her ne kadar Osmanlı Türkçesinin söz varlığını esas almış olsalar da yine Osmanlı dili ile, ilgili Batı dillerinden oluşan iki veya çok dilli sözlüklerdir. Bu anlamda yine Osmanlı Türkçesi ve söz varlığının esas alındığı, teknik açıdan yeterli, tek dilli açıklamalı bir sözlük ise henüz mevcut değildir. A. Vefik Paşa'nın Lehçe-i Osmânî'si ise Osmanlı Türkçesinin söz varlığını esas alması ve özellikle Türkçe kelimelere ağırlık vermesi yönüyle (Çeri, 1999: 170) döneminde ses getirmiş bir eserdir. Ancak getirdiği birtakım yeniliklerle³ beraber, hem teknik açıdan birtakım sorunlarının olması hem de yine “Osmanlı Türkçesinin bütün söz varlığını içermediği gibi Arapça, Farsça kelimelerle Türkçe kelimeleri ayrı bölümlerde işlemiş olması bakımından da eksiktir” (KT haz. TDK, 2015: 6) ve tam anlamıyla aranılan nitelikte değildir.⁴

³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk: Çeri, 1998.

⁴ Burada Lehçe-i Osmânî'nin Türk sözlükçülüğünde ayrıca bir öneminin olduğunu; Osmanlı sahası Türk sözlükçülüğü ve devamında Türkiye Türkçesi sözlük yazımına uzanan süreçte önemli kırılma noktalarından biri olduğunu belirtmek gerekir. Ayrıca dönemin sözlükçülük anlayışı içinde (ki o dönemde sözlüklere Türkçe kelimelerin alınmasına gerek görülmemektedir) Lehçe-i Osmânî'nin ağırlıklı olarak

Türk sözlükçülüğü ve özelinde de Türkiye Türkçesi sözlük bilimi üzerine yapılan çalışmaların geneli, Tanzimat dönemi Osmanlı sözlükçülüğü üzerine yoğun olarak temas etmektedir. Bu durumu Yavuzarslan (2004: 188) “Araştırmaların daha çok Tanzimat sonrasında kaleme alınan sözlükler üzerinde yoğunlaşmasında temel etken sözlükçülüğümüzün bu tarihten itibaren gelişmeye başlamış olmasıdır.” diyerek açıklamıştır. Nitekim “Türkiye Türkçesinin önemli sözlükleri özellikle 19. yüzyılın ortalarından sonra, bir başka terim ile Tanzimat’tan sonra dili bağımsız bir varlık olarak değerlendiren aydınlarımızın sayesinde gündeme gelmiş ve çalışmalar artmıştır” (Parlatır, 1995: 4).

Tanzimat dönemi Türk sözlükçülüğü içerisinde bu açıdan büyük bir önem taşımasıyla birlikte, Osmanlı dilinin söz varlığını içeren bir sözlüğün yapılması gerektiği fikri de ilk defa bu dönemlerde dillendirilmiştir. (Yavuzarslan, 2004: 188). Nitekim Namık Kemal Lisân-ı Osmânînin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazâtı Şâmildir başlıklı yazısında “Elden geldiğince Türkçeye mahsus muntazam ve mükemmel bir sözlük meydana getirilmelidir ve bu ihtiyaç uzun zamandan beri de hissedilmektedir” demektedir ve böyle bir sözlüğün hazırlanışına yönelik birtakım ölçütleri dile getirmektedir. Yavuzarslan bu ölçütleri maddeler hâlinde kısaca şu şekilde özetlemiştir:

- 1) Sözlüğe alınacak Arapça (ve Farsça) kelimelerin Türkçedeki kullanımları göz önünde tutulmalıdır.
- 2) Sözlük, dilin kelimelerini içermeli ve onların asıl ve yan anlamlarını belirtmelidir.
- 3) Sözlükte yer alacak Arapça alıntılarının kendi dilindeki bütün anlamları değil, sadece Osmanlı dilinde kazandığı anlamları verilmelidir.
- 4) Osmanlı dilinde kullanılmayan Arapça ve Farsça kelimeler sözlüğe alınmamalıdır. (Yavuzarslan, 2004: 189)

Yavuzarslan tarafından özetlenen Namık Kemal’in bu görüşleri incelendiğinde Arap ve Fars sözlükçülüğünden Türkçenin sözlükçülüğüne, ve aslında bu yapılırken de bir anlamda Batılı tarzda bir sözlükçülüğe geçilme düşüncesinin olduğu görülmektedir.

Türkçe kelimeleri ele alıyor olması da onun Türkçeye dönüşümün öncülerinden olduğunu göstermesi açısından önem taşımaktadır. Yavuzarslan (2004: 191) bu konuya yönelik olarak şunları söylemektedir: “... denilebilir ki Lehçe-i Osmânî ile Türk sözlükçülüğü yeni bir boyut kazanırken Osmanlı aydınının dil politikası da yavaş yavaş millîleşerek Osmanlı Devletinin resmî dilinin esasını oluşturan Türkçe de ön plâna çıkar.” Ayrıntılı bilgi için bk: Yavuzarslan, 2004.

Fakat tam anlamıyla Batılı tarzda bir sözlükçülüğe ise ancak Kâmûs-ı Türkî ile geçilebilmiştir.

Tanzimat dönemi Türk sözlükçülüğündeki hareketliliğin Batı sözlükçülük geleneğinden etkilenmiş olduğunu ve bunun da bu dönemde birtakım yeniliklerle kendini gösterdiğini söyleyebiliriz. Elbette ki Osmanlı sahası Türk sözlük yazımı açısından Tanzimat döneminde giren yenilikler A. Vefik Paşa'nın Lehçe-i Osmânî'siyle sınırlı kalmış değildir. Lehçe-i Osmânî'den KT'ye kadar olan süreçte dönemin diğer sözlükçüleri de birtakım yenilikleri kabul etmişler ve bunları kendi sözlüklerinde uygulamışlardır. Bu yeniliklerin ise daha çok, (Türkçenin ünlülerini ve bazı ünsüzleri doğru göstermek açısından) yazım ve yazı karakterleri ile (yalnızca Arapça ve Farsça kelimeler olmayıp) dönemin bütün söz varlığını yansıtmaya çabasında kendini gösterdiğini söyleyebiliriz.⁵ Bahsedilen dönem sözlükleri için Ali Çiçek, Osmanlı döneminde batı tipi sözlükçülüğün Avrupa ile çeşitli alanlardaki ilişkiler sonucu geliştiğini, bu anlamda ilk sözlüklerin iki veya çok dilli sözlükler olduğunu ve bu sözlüklerin hazırlanma tekniklerinin Türkçe tek dilli sözlükleri ve en nihayetinde Kâmûs-ı Türkî'yi de etkilediğini belirtmektedir (Çiçek, 2009: 185). Dolayısıyla KT'nin ise Batı sözlükçülüğünün teknikleriyle hazırlanmış modern bir sözlük olmasını, kendinden önceki birçok sözlükten yararlandığını (Çiçek, 2009: 186) göz önüne aldığımızda, bu yenileşme hareketleri ve gayretleri ile onların ilerlemelerinde aramak gerektiğini belirtmek gerekir. “Ancak Türk dilinin bütün söz varlığını Batı sözlükçülük normlarında işleyen en gelişmiş sözlük şüphesiz Ş. Sâmî'nin Kâmûs-ı Türkî'sidir” (Yavuzarslan, 2004: 200).

Bilindiği üzere modern TT sözlükçülüğünün temelini oluşturan ve modeli olan eser KT'dir. Bu anlamda TDK'nin Türkçe Sözlük'ünün oluşturulmasında da model alınan eser KT olmuştur ve bunu Parlatur şu sözlerle açıklamaktadır: “Her şeyden önce şunu söyleyelim ki ilk baskısı 1944'te yapılan ve her baskıda geliştirilen Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumunun malıdır; bunların da temeli Şemsettin Sami'nin Kâmûs-ı Türkî'sine dayanır” (Parlatur, 1991: 130). Hatta daha geniş ve net bir ifadeyle Yavuzarslan'ın ağzından; “Kâmûs-ı Türkî, Türk sözlükçülüğüne yeni bir boyut kazandırmış ve bugünkü Türkçe sözlüklerin esasını oluşturduğu gibi varlıklarına da

⁵ Bu kısımda sözlük yazımındaki bu yenilikler tartışılmayacak olup, konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk: Yavuzarslan, 2004; Gökçe, 1998.

sebepl olmuştur” (Yavuzarslan, 2004: 200). Bu bakımdan KT, özellikle TT sözlükçülüğü açısından yadsınamaz bir önem taşımaktadır.

KT'nin göz önüne çıkan ve belki de en büyük özelliğı, bünyesinde taşıdığı sözlük bilimsel özellikleri ve bugünkü modern sözlük bilimi ilkeleri doğrultusunda hazırlanmış olmasıdır. Bu anlamda onun “Osmanlı Türkçesinin temel söz varlığını bugünkü sözlük ilkeleri doğrultusunda işleyen ilk eser” olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Bir taraftan ele aldığı sözcüklerin nitelikleri ve bunları işleyiş biçimiyle içerik yönünden ve diğer taraftan da sözlüğün tasarım ve dizimi açısından da biçimsel yönden tam anlamıyla Batı sözlükçük esaslarını bünyesinde taşıdığını, hatta dönemine göre çok daha ileride bir teknikle kaleme alındığını söyleyebiliriz. Bu da elbette ki onun bu anlamda ne derece önemli bir noktada bulunduğunu ortaya koyacaktır.

KT'nin özellikleri hakkında elbette ki daha pek çok şey söylemek mümkündür ve çoğu araştırmacı tarafından da söylenmiştir. Bu konu odağında yapılmış birtakım araştırmalar da mevcuttur ve bu araştırmalarda konu geniş bir şekilde ele alındığı için burada bunlardan bahsedilmeyecektir.⁶ Fakat burada KT'nin önemine bir kez daha vurgu yaparak, onun; ele aldığı söz varlığının niteliğı bakımından genel (ve bir noktada terimsel); biçimsel bakımdan mensur ve alfabe sıralı; konuyu ele alış ve işleyiş bakımından ise (birtakım gramer özelliklerini ortaya koymasıyla) gramatikal, (birçok bakımdan tutarlı etimolojik açıklamalarıyla) etimolojik ve (içerdiği ansiklopedik bilgilerle de) ansiklopedik bir sözlük niteliğı taşıdığını söyleyebiliriz.

⁶ Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bk: Yavuzarslan, 2004; Çiçek, 2009.

İKİNCİ BÖLÜM

GALAT KAVRAMI, GALATLAR VE GALATAT SÖZLÜKLERİ

2.1. Galat Kavramı ve Galatlar

2.1.1. Galat Kavramı, Anlamı ve Kullanımı

Galat kelimesi genel anlamda dilsel yanlışlıkları ifade eden bir terim olarak görülmektedir ve sözcüğün bu anlamda terimsel kullanımı üzerinde durulmaktadır.⁷ Fakat bu durum kelimenin hem sözlüksel olarak birincil, ikincil vb. anlamları, hem de kullanım yerine göre kazandığı anlamları arasında birtakım sorunlar yaratmaktadır. Bu bakımdan kelimenin anlamını ve kullanımına yönelik kazandığı öteki anlamları tespit etmek yerinde olacaktır.

Galat kelimesinin sözlük anlamı Tanzimat dönemi sözlüklerinde birinci (1.) anlam olarak yaygın bir şekilde "yanılma, yanlış, hata" olarak verilmektedir.⁸ Aynı anlam bu dönem öncesinde 16. yüzyılda Vankulu Lügati ve 19. yüzyılın başında Mütercim Âsım Efendi tarafından Arapçadan çevrilen Kâmûsü'l-Muhît Tercümesi'nde (Okyânûs) de bulunmaktadır.⁹ Fakat yine Vankulu Lügati ve Kâmûsü'l-Muhît Tercümesi'nde geçen kayıtlara göre galat kelimesinin sözlük anlamında "nutuk ve kelimada yanılma" anlamı da mevcuttur.¹⁰ Tanzimat'ın ilk yıllarında J.W. Redhouse tarafından kaleme alınan Müntahabât-ı Lügât-i Osmâniyye'de ise kelimenin anlamı "kelamda yanılmak, kelamı yanlış söylemek" olarak verilmiştir. Bunun yanında Devellioğlu ise anlamı "yanlış, yanılma" olarak vermiştir. TDK'nin Türkçe Sözlük'ü ise *galat* maddesinin birinci (1.) anlamını "yanlış kelime veya söz" olarak vermekte ve

⁷ Bu noktada Kaçalın (1996) gibi bazı araştırmacıların "dilsel yanlışlıkları" ifade eden galat kelimesini bir terim olarak kabul etmediklerini belirtmek gerekir. Ancak bu kelimenin dil bilimsel yaklaşımlar doğrultusunda "dilsel yanlışlıkları" ifade etmek için terimsel bir kullanıma sahip olduğu da açıktır ve bu anlamda döneminde kelimenin bir dil bilgisi terimi olduğunu söyleyebiliriz. Çalışmanın bu kısmında da bu konu açıklanmaktadır.

⁸ Bu konu hakkında yapılan tanımlamaları görmek için bk: Lehçe-i Osmânî, Lügat-i Nâcî, Kâmâs-ı Türkî.

⁹ Bu eserler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: "Vankulu" ve "Mütercim Âsım Efendi" maddeleri, TDV İslâm Ansiklopedisi.

¹⁰ "Ve 'Arab tâ' ifesi غَلَطَ [galaṭ] derler kelâmıda yanılmak vâkî' olsa ve غَلَتَ [galeṭ] derler hisâbıda yanılmak olsa ve ba'zılar ikisi de bir ma'nâya gelir lügatlerdir dedi." (Vankulu Lügati, 2014: C. I, 1259); "Ba'zılar غَلَطَ [galaṭ] nutk ve kelâmıda ve tâ'yla غَلَتَ [galeṭ] hisâbıda yanılmağa mahsûstur dediler." (Kâmûsü'l-Muhît Tercümesi, 2013: C. IV, 3169)

“yanılma” anlamını ikinci (2.) anlam olarak göstermektedir. Öyleyse kelimenin kullanımını¹¹ açısından birtakım anlamsal ayrımlar sözkonusudur. Verilen anlamlar izlenirse kelimedede küçük de olsa bir anlam değişmesi yaşandığı görülecektir. Bu da elbette ki kelimenin kullanıldığı bağlamla ilgili bir durumdur.

KT, **galat** maddesinde "yanlış, yanılma, hata" anlamlarını verdikten sonra bu anlam için örnekleri “*galat etmek; galat söylemek, yazmak*” biçiminde vermektedir. Buradaki örneklerin bu şekilde (“*galat etmek*” ve “*galat söylemek, yazmak*”) birbirinden ayrı ele alındığı görülecektir. Bu ayrım ise her şeyden önce kelimenin *dilsel yanlışlıkları* ifade eden terimsel anlamından bağımsız olarak varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Yani dilsel yanlışlıkları ifade eden “*galat söylemek, yazmak*” başka; (herhangi bir alanda) yanılmak, yanlış yapmak, hata etmek olarak anlamlandırılabilir olan “*galat etmek*” ise başka bir durumu ifade etmektedir. Yani kelimenin anlamı herhangi bir terimi ifade etmediği gibi, kullanımına yönelik de başka anlam kazanabilmektedir. Yine o dönemde de kullanımda olan ve kullanım yerine göre de *galat* sözcüğüne farklı anlamlar kazandıran aşağıdaki tabirler ele alındığında kelimenin kullanım biçimlerine göre nasıl bir anlam ifade ettiği görülecektir. KT ve Devellioğlu Lügati’nin *galat* maddelerinden örneklenen bu tabirleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- *galat-ı basar*: görüş duygusunun aldanması [suya batmış bir değneğin kırılmış gibi görünmesi]
- *galat-ı elvân*: renkleri yanlış veya kusurlu görme
- *galat-ı fâhiş*: pek kaba yanlış / pek açık yanlış
- *galat-ı fikr*: düşünce yanılması
- *galat-ı hilkat*: hilkat garîbesi
- *galat-ı hiss*: duyuştaki aldanış, duygu yanılması
- *galat-ı meşhur*: (meşhur yaygın yanlış): yanlış olduğu hâlde öylece istimali şüyu bulmuş (olan)

Yukarıda anlamlarıyla birlikte verilen tabirler ve yapılan açıklamalar dikkate alındığında ise *galat* kelimesinin sözlük anlamı ile kullanımda kazandığı anlamı ve terimsel anlamı arasında birtakım ayrımlar olduğu anlaşılmaktadır. Bu açıklamalardan hareketle şu sonuca ulaşabiliriz. *Galat* kelimesi köken olarak "yanlış, yanılma, hata"

¹¹ Burada kastedilen kelimenin hangi bağlam içerisinde kullanıldığı ve anlamını hangi bağlam içerisinde kazandığıyla ilgilidir.

anlamlarıyla birlikte "dilde yapılan yanlış" anlamını da barındırmaktadır. Fakat sözcük OT'de sözlüksel anlamı açısından "yanılma, yanlış, hata" anlamlarıyla kullanılmış olup, "dilde yanlışlık" anlamı ise terimsel kullanıma aktarılmıştır. Bir terim olarak ise galat sözcüğünün dilsel yanlışlıkları ifade ettiğini veya başka bir ifade ile, dile ve dil kullanımına yönelik yapılan hataları belirttiğini tekrar söylemek gerekir.

Galat tabiri bir terim olarak dilsel yanlışlıkları ifade etmektedir ve buradan hareketle de galat-ı fâhiş ve galat-ı meşhûr tabirleri de terimsel olarak buna yönelik bir kullanıma sahiptir. Bu anlamda “yanlış olduğu hâde herkesçe benimsenip kullanılan kelimelere galat-ı meşhûr, hiçbir şekilde kullanımı uygun görülmeyen kelimelere de galat-ı fâhiş” denilmiştir (Kaçalın, 1996: 300). Bu anlamıyla bu terimsel kullanımların daha çok “bir dile başka dillerden biçim ve anlam yönüyle değişikliğe uğrayarak giren kelime veya kelime grupları”nı ifade ettiği belirtilmektedir¹² (Kültürel, 2008: I). Türkçeye bazı değişikliklere uğrayarak yerleşen ve kendini kabul ettiren kelimeler de bu değişimlerden dolayı galat (yanlış) kabul edilmişlerdir (Kaçalın, 1996: 301).

Galat kavramı terimsel anlamını daha çok Osmanlı aydınlarının dili ele alışları ve dile karşı değerlendirmelerindeki kullanımlarıyla kazanmıştır ve dönemin pek çok aydını da kelimelerin asli biçimlerini göz önünde bulundurarak dile yerleşen değişmiş biçimlerini *galat* olarak değerlendirmiştir. Kelime Arapça olmasına rağmen Arapçada, Türkçede anlaşıldığı biçimiyle galat kavramı yoktur (Kaçalın, 1996: 301). Galat kavramı Türkçede ses bilgisinden söz dizimine ve anlamdan imlaya kadar dilin bütün unsurlarını içine aldığı ve yansıtabildiği gibi, Arapçada hem bu anlamda bir galat anlayışı yoktur, hem de dilsel yanlışlık olarak yalnızca cümle düzeyindeki yanlışlıklar üzerinde durulmaktadır. “Bu dilde cümle yanlışları ‘lahn’ terimiyle ifade edilir” (Kaçalın, 1996: 301). Arapçada kelimelerin değişikliği yanlış sayılmadığı gibi cümlede yanlış yapılması ise büyük hata olarak değerlendirilmiş ve terimsel ifadesi açısından galat kavramı da Türklerde ve İranlılarda gelişmiştir (Yılmaz, 2018: 19). Terimsel anlamıyla galat kavramı bir anlamda asli biçimi bozulmuş olan kelimeleri yansıtmakta olmasına karşın bu anlamda Arapçadaki “fazla değişikliğe uğramadan kullanılan yabancı kelimeler (dahîl), bazı değişikliklere uğrayarak Arapçalaşan kelimeler (muarreb), belli bir dönemden sonra başka dillerden alınan veya türetme yoluyla dile

¹² Galat terimi her ne kadar genel anlamıyla bu şekilde görülüyor olsa da, dilin kendi kelimeleri ve yapısı ile farklı boyutlarıyla da gerçekleşen gramatikal yanlışlıklar için de kullanılmıştır ve galat teriminin ifadesi bu tarz durumları da kapsamaktadır. Buna çalışmanın ilerleyen kısımlarında değinilecektir.

kazandırılan yeni kelimeler (müvelled), Arapçada galat olarak değerlendirilmez” (Kaçalın, 1996: 301). Öyleyse asli biçimlerinin esas alınması sonucu dildeki değişikliğe uğramış biçimleri yansıtmaya yönelik dilsel yanlışlıkları ifade eden bir terim olarak galat kavramının -sözcük Arapça olsa da- Arapçada olmayıp, Türkçede bu anlamıyla terimsel bir anlam kazandığını söyleyebiliriz. Yine bu terimsel ifadelerin ise daha çok Osmanlı dönemi aydınları tarafından kullanıldığı ve günümüz dil çalışmalarında bu kavramların kullanımda olmadığını veya görece olarak da itibar edilmediğini belirtmek gerekir.

2.1.2. Dilin İşleyişi Açısından Galat Kavramı

Galat kavramının niçin, ne yönde ve hangi durumlara yönelik oluştuğunu anlamak için dilin kendi içindeki işleyişi ve ilerleyişini görmek gerekmektedir. Bilindiği üzere diller tarihsel süreçteki devamlılıkları içerisinde birtakım değişim ve dönüşümler geçirmektedir. Ayrıca eş zamanlı olarak dahi “dillerin hiçbir yer ve zamanda tekdüze (uniform) bir yapıya sahip olmamaları, sestem söz dizimine kadar bir dilin her düzleminde, yaşlara, mesleklere, hatta cinsiyete göre tam bir çeşitliliğin yaşanması” (Karaağaç, 1998: 102) da artzamanlı olarak dilde ne derecede büyük dönüşümlerin yaşanmasına sebep olacağı açıktır. Türk dilinin tarihî seyrine baktığımızda da yine gerek ses ve biçimsel düzeyde, gerekse anlam düzeyinde ve söz varlığında çok aşamalı bir değişim-dönüşüm süreci yaşandığını söylemek mümkündür. Bu durum aynı zamanda dilin kendi içindeki “yeni”lerin ortaya çıkış sürecini de ifade etmektedir. Bu anlamda ortaya çıkan her yeninin ise “eski” olanın bozulmuş biçimi olarak görüldüğünü (Karaağaç, 1998: 103) söyleyebiliriz. Dil konusunda gerçekleşen her değişiklik bu açıdan bir bozulma olarak değerlendirilecek ve ortaya çıkan her yeni biçim de, kullanımda olan eski biçime uymaması açısından yanlış sayılacaktır. Porzig (2018: 221) bunu, “dil kullanımında her değişiklik, yani alışılmış konuşma tarzından her sapma, önce (öncelikle) bir yanlıştır” biçiminde açıklamaktadır. Yılmaz (2008: 1)’den yapılan alıntı da yine bunu ifade etmektedir: “Önceden belirlenen ve bilinen kurallar ve kelimeler bütünü dışına çıkararak konuşmak ve yazmak dil yanlışı sayılır.” Fakat yine de, bu yanlış kullanımlar ve yeni yerleşen biçimler yaygınlık kazandığı ölçüde yanlış olmaktan çıkacak ve artık o dilin doğrusu olacaktır. Çünkü “herhangi bir dil birimi, zaman ve mekân boyutlarında ne kadar çok yaygın ise o kadar doğru, ne kadar az yaygın ise o kadar az doğrudur” (Karaağaç, 1998: 105).

Bahsedilen açıklamalar doğrultusunda dilin değişim-dönüşümü açısından dört temel aşama çizebiliriz. Bunlar sözcük, söz öbeği ve tümce yapıları/yapılanmaları üzerinde; ses, biçim, söz dizim ve anlam olmak üzere dört temel unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Aksan, 2015: C. I, 57-62). Yani dilin değişim-dönüşüm süreci bu dört düzlemde gerçekleşmektedir ya da başka bir ifade ile, dilin “ses, şekil, söz dizimi veya anlam gibi herhangi bir düzleminde yer alan bir unsurunun standart dışı kullanımı” (Karaağaç, 1998: 103) dilde değişim-dönüşümler yaşanmasına yol açmaktadır.¹³ Bu bakımdan da yine dil üzerindeki doğruluk-yanlışlık zıtlıkları da bu dört temel düzlemde kendine yer edinmektedir. Tüm bu düzlemlerin görsel olarak yansıtılmasına dayanan ve simgesel olarak görselleştirilmiş biçimi (Karaağaç, 2013: 861) olan yazının değişimi ise özellikle ses düzleminde gerçekleşecek değişim-dönüşümlere dayanmaktadır. Çünkü ses düzleminde gerçekleşen değişimlere ayak uydurabilmesi için yazı da değiştirilmek zorundadır (Saussure, 1998: 60).

Dil üzerindeki değişimlerin temel odak noktasının ise bütün dil düzeylerinin kesişme noktası (Uzun, 2006: 13) diyebileceğimiz sözcük olduğunu veya başka bir ifade ile dildeki bütün değişimlerin sözcükler üzerinden gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür. Çünkü herhangi bir ses bilgisel sürecin (ses olayları), biçim bilgisel sürecin (eklenme vb.), söz dizimsel sürecin (öbek oluşumu, cümle kurulumu vb.) ve anlam bilimsel sürecin (anlam olayları vb.) temelde sözcükte veya sözcükler arası ilişkilerde gerçekleştiğini görmekteyiz. “Sesler etkileşime girerken, tümceler oluşurken, çokanlamlılık ortaya çıkarken çoğu zaman sözcük merkezli açıklamaların yapılması” (Uzun, 2006: 1) da bundandır. Bu anlamda sözcük bütün dilsel değişim-dönüşümlerin gerçekleşme alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Demek ki dildeki “yeni”lerin ortaya çıkışını sözcükler ve sözcüklerin dizim durumları üzerinden tespit edebilmekteyiz. Sözcük yine söz varlığının da temel unsurunu teşkil etmektedir ve söz varlığının oluşumu sözcük açısından üç türlü ele alınmaktadır: yeni kelime türetme, eski kelimenin ses yapısını değiştirme ve başka dillerden alıntılama. Bu anlamda da yine dil içindeki “yeni”lerin ortaya çıkması açısından bütün değişim-dönüşümlerin başlıca yolları “yeni kelime türetme veya eski kelimenin ses yapısını değiştirme, yani türetme (derivation), kelimenin eski anlamını değiştirme (change) ve başka dillerden alıntılar

¹³ Dildeki değişimlerin sebepleri ise farklı boyutlarda ele alınmaktadır. Bu çalışma kapsamında bu tarz sebepsel görümlere değinilmeyeceği gibi, aynı zamanda sebebi ne olursa olsun dilde gerçekleşen değişiklikler bütünüyle yukarıda bahsedilen düzlemlerde gerçekleşmektedir. Dildeki değişikliklerin sebeplerine yönelik ayrıntılı bilgi için bkz: Yılmaz, 2008: 46-50; Porzig, 2018: 215-231.

(borrowings) yapmaktır. Bir dil, bir yapıyı, ya türetir, ya değiştirir veya alır” (Karaağaç, 1998: 103). Sözcüklerin türetilmesi veya sözcük oluşturma süreçleri ise dillerin kendi tipolojik yapılarıyla ilgili olup, çok farklı biçim bilimsel süreçlerin işletilmesi sonucu kendini göstermektedir ve bu bakımdan da çok geniş kapsamlı bir görünüm sergilemektedir. Yine bunları da dil içinde kabul görmesi ve yaygınlık kazanması açısından “kurumsallaşma” ve “sözlükselleşme” gibi özel terimlerle açıklamak ve ifade etmek mümkündür. Öyleyse bu açıklamalar doğrultusunda dilde *yenilerin* ortaya çıkmasına yönelik dilsel değişim-dönüşüm alanları şu şekilde sıralanabilir:

1. Ses bilgisel düzeyde değişim-dönüşüm
2. Biçim bilgisel düzeyde değişim-dönüşüm
3. Söz dizimsel düzeyde değişim-dönüşüm
4. Anlam bilimsel düzeyde değişim-dönüşüm

(ve özellikle ses bilgisel ve dolaylı olarak/kısmen de biçim bilgisel süreçlere bağlı olarak da)

5. Yazımsal düzeyde değişim-dönüşüm

Dilin kendi iç bileşenleri olarak ele alabileceğimiz ilk dört madde (1-4) kendi içlerinde birbirleri ile sıkı bağlara sahip olsalar da değişim-dönüşüm süreçleri açısından herbiri birbirinden bağımsız olarak ele alınabilmektedir. Bir sözcük, sözcük birim olması açısından birtakım sessel değişimler yaşamış olsa dahi anlamsal bakımdan herhangi bir değişiklik yaşamayabilir veya anlamsal özelliklerini koruyabilir. Aynı zamanda anlamsal olarak birtakım değişiklikler yaşamış bir sözcük de sessel ve biçimsel açıdan herhangi bir değişikliğe uğramamış olabilir. Yine birtakım söz dizimsel değişiklikler yaşanmış olsa da (tümce öğelerinin yer değişimi gibi) sessel, biçimsel veya anlamsal açıdan sözcük bünyesinde herhangi bir değişim de olmayabilir. Bu anlamda ise bahsedilen her dil düzeyini veya bu düzeylerde gerçekleşecek değişimleri kendi başlarına diğerlerinden bağımsız olarak ele alabiliriz. Dilin daha çok ses düzeyini yansıtan ve genellikle ona göre şekillenen yazım ise, sessel değişikliklere ayak uydurması (Saussure, 1998: 60) yönüyle ses bilgisel düzeye bağımlı durumdadır.¹⁴

¹⁴ Teorik olarak sessel değişimler yaşanmış olsa da yazımın değiştirilmediği (veya belki belirli bir süre değiştirilmeden kaldığı) veya sessel değişim yaşanmadığı hâlde (belki bazı istisnalarıyla) yazımın değiştirildiği durumlar da söz konusu olabilir. Fakat yazım ve yazımın temel işlevi olan “dil seslerini simgesel olarak görselleştirme” göz önüne alındığında sesler ve gösterimleri arasında bir uyum söz konusu olacağı için yazım ses bilgisel düzeye bağımlı durumdadır.

Öyleyse dilsel değişim-dönüşümler bazında ortaya çıkan her yeninin, dolayısıyla her yanlışın (ele alınan kavram açısından ise her galatın) bu dört temel (ses, biçim, anlam, söz dizim) ve bir bağımlı (yazım) düzeyde gerçekleştiği söylenebilir. Şöyle ki dilsel değişim-dönüşümler açısından meydana gelen her yeni, her galat unsur; ses bilgisel, biçim bilgisel, söz dizimsel, anlam bilimsel ve imlaî/yazımsal süreçlere bağlı olarak ve bu dilsel düzeylerde ortaya çıkmaktadır. Buna göre, bu çalışmanın asıl bölümünde de galatların sınıflandırılması bu esaslara göre oluşturulacaktır.

2.1.3. Kuralcı ve Betimleyici Bakışta Galat Kavramı

Doğan Aksan (2015: C. I, 10) dilin, değişik açılardan bakılınca başka başka niteliklerinin belirlediğinden bahsetmektedir. Dil veya dile ait unsurlar farklı yaklaşımlar ve bakış açıları ile ele alındığında farklı değerlendirmeler ve buna bağlı olarak da farklı sonuçlar elde edilebilmektedir. Bu bakımdan galat kavramı da farklı bakış açıları ile ele alındığında yine birtakım farklı sonuçlara ulaşılabileceğini söyleyebiliriz. Öyleyse dile ilişkin bu kavramı da yine dili inceleme alanlarıyla birlikte ele almak ve değerlendirmek yerinde olacaktır. Dili inceleme alanları dil bilgisi, filoloji ve dil bilim olmak üzere üç kol hâlinde sıralanabilmektedir (Demirci, 2017: 17). Bunlardan filoloji daha çok metinsel bütünlükleri ele alması ve irdelemesi ve güncel veya tarihî metinleri odak noktası olarak alması açısından bir anlamda konu dışında gibi durmaktadır. Fakat dil bilgisi ile dil bilimi alanları ise *galat* kavramının, dolayısıyla doğruluk-yanlışlık zıtlıklarının açıklanmasında iki farklı bakış açısı sunması bakımından konuya yönelik bir değerlendirme yapılabilmesine olanak tanımaktadır.

Dil bilgisi ile dil bilimi alanları birbirlerini destekler ve tamamlar nitelikte olmaları ve veri sağlama ile yöntemsel açıdan kesişme noktalarına sahip olsalar da, aralarında birtakım ayrılıkların bulunduğu da bir gerçektir. Bu ayrılıkların ise daha çok dile karşı bakış ve dili ele alış biçimlerinden kaynaklı olarak yöntemsel ayrılıklar olduğunu söyleyebiliriz (Demirci, 2017: 5). Dil bilgisi dili birtakım kurallar çerçevesinde ve doğru-yanlış zıtlıklarıyla birlikte ele alırken, dil bilimi ise doğruluk yanlışlık paradigmasından uzak bir yerde durup, dilin var olan durumunun betimlenmesi amacını gütmektedir. Dolayısıyla dil bilgisinin kuralcı, dil biliminin ise betimleyici yöntemlerinin önplana çıkmakta olduğunu söyleyebiliriz. Bu bakımdan her iki alana yönelik temel ayrımları ve dili ele alış biçimlerini anlamak konunun değerlendirilmesi açısından da önem kazanmaktadır.

Her iki alanın da dile karşı tutumunu ve özellikle *galat* kavramı çerçevesinde dilsel değişim-dönüşümleri ele alış biçimlerini kavramak açısından birtakım tanımlamaların yapılması gerekmektedir. Bu noktada Aksan, betimlemeli dil bilimi, yöntemsel ve dilsel değişim-dönüşümler bazında; “tarihsel gelişmeleri bir yana bırakarak belli bir dilin belli bir süre içindeki çeşitli niteliklerini ortaya koymaya yönelik, bunu yaparken ilkeler koymaktan çok, dilin o günkü durumunu saptamaya çalışan bir dil bilim yöntemi ve alanı” (Aksan, 2015: C. I, 23) olarak görmektedir. Yine dil bilgisinin kuralcı yönünü ve dilsel değişimler karşısındaki tutumunu ise Demirci (2017: 18) şu şekilde ifade etmektedir: “Dil bilgisi kuralları yazı dilini tayin eder ve dilin grameri yazı diline dayanır. Ancak konuşma dili, yazı dilinden daha önce ve daha hızlı değişim gösterdiğinden dil bilgisi denilen bu kurallar manzumesi değişimi kabullenmekte oldukça zorlanır. Ne var ki konuşma dilini 'bozulma' olarak addeden dil bilgisi, gönülsüz de olsa zamanla bu değişimi kabullenmek zorunda kalır.” Öyleyse dilin ele alınan eş zamanlı görünümü üzerinde dil bilgisinin kuralcı yaklaşımlarla, dil biliminin ise bu kuralların dışında betimleyici yaklaşımlarla hareket ettiğini söyleyebilir ve bu bağlamda da dil bilimsel bakış açısını “kuralcı”, dil bilimsel bakış açısını ise “betimleyici” bakış açıları olarak görebiliriz.

Dilsel yanlışlıkları ifade etme açısından terimsel anlamda *galat* kavramının oluşumunun birtakım kuralcı yaklaşımlarla gerçekleşmiş olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü bir şeyin doğru veya yanlış olarak nitelendirilmesi, birtakım kurallara uyup uymamasıyla alakalı bir durum olacaktır. Bu anlamda dil bilgisinin kuralcı yönünün *galat* kavramının oluşumunda temel etken olduğu söylenebilir. Çünkü doğruluk-yanlışlık paradigması dil bilgisi alanında kendine yer bulmakta ve bu anlamda dil bilgisinin en belirgin özelliği de “doğruları ve yanlışları gösterip doğruları dikte etmesi ve yanlışları düzeltme yoluna gitmesi” (Demirci, 2017: 17) olarak karşımıza çıkmaktadır. *Galat* kavramının birebir olarak dilsel yanlışları göstermesi de kavramın dil bilgisinin kuralcı yaklaşımıyla ne derece iç içe olduğunu göstermektedir. Yine dil bilgisinin “bir dile ait zaman içerisinde gelişmiş olan kurallar bütünü” (Demirci, 2017: 17) olduğu göz önünde bulundurulduğunda, dil bilimsel veya başka bir deyişle kuralcı bakış açısında dildeki *yeniler* ve *yeniliklerin* o dönem dil bilgisinin kurallarına uymaması yönüyle yanlış (*galat*) olarak görüleceği de ortaya çıkmaktadır. Çünkü dil bilgisi bir anlamda dile yönelik bir kurallar bütünü görünümü sergilemekte ve bu kuralları dikte edip, doğruluk-yanlışlık hükmü vermektedir. Verilen her hüküm de elbette ki o dönemin

dil bilgisi kurallarına uyup uymamasıyla alakalı olacaktır. Bir dil unsuru kurallara uyuyorsa doğru, uymuyorsa yanlış (galat) olacaktır.

Diğer bir açıdan ise dilde ortaya çıkan her *yeni*, betimleyici yaklaşımda dilin ortaya çıkardığı olanakların bir yansıması olarak görülecektir. Nitekim betimlemeli dil bilimi “dilini yaşayan, konuşulmakta olan varlığına eğilerek dilde görülen gerçekleri, durumları saptamaya ve betimlemeye çalışır” (Aksan, 2015: C. I, 38). Dilin iç dinamiğini bir anlamda dilin değişim-dönüşüm ve ilerleme mekaniği olarak görüyorsak eğer, burada ortaya çıkacak her *yeni* oluşum da *yanlışlık* olmaktan ziyade, bu mekaniğin bir alt parçası hâlini alacaktır. Dilin zamansal süreç içerisinde birtakım değişim-dönüşümler yaşadığı ortadadır ve her değişim-dönüşüm süreci de dilin iç dinamiğini oluşturmaktadır. Değişim-dönüşüm sürecini meydana getiren her unsur¹⁵ ise dilin o günkü dil bilgisi kurallarının dışında ve bu kurallara uymaması yönüyle *yeni* ve *yanlıştır*. Fakat aslında bunların her biri dilin yeni biçimler oluşturma açısından değişim-dönüşüm mekanizmasının yeni parçalarıdır ve bu noktada dil bilimi için doğruluk ve yanlışlığın önem arz etmediğini (Demirci, 2017: 19) söylemek mümkün olmaktadır. Çünkü dil bilimi, kuralcı yaklaşımda yanlış olarak nitelendirilebilecek yeni biçimler üzerinden dilin niteliğini gösteren bir kuram oluşturmayı hedeflemektedir (Kıran, 1984: 90). Bu bakımdan betimleyici yaklaşımda tüm bu *yeni* biçimler yanlış görülmekten çıkıp, dilin yeni biçimlerin oluşumunu sağlayan mekanizmasının birer parçaları hâlini almaktadır. Yine bu açıdan, dil bilgisi kurallarının dışına çıkmış her yeni biçim, dilin değişim-dönüşüm eksenindeki olanaklarını ortaya koymaları yönüyle de bu mekanizmanın tespiti açısından çıkış noktaları olacaktır.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki; *galat* kavramı, dilsel yanlışlıkları ifade etmesi açısından kuralcı bakış açısında haklı bir yere sahipken, betimleyici bakış açısında ise dilin olanaklarının ortaya konulmasında bir çıkış noktası sunması bakımından önem taşımaktadır.

2.1.4. Galatların Yapısal Görünümleri

Galat kavramı dahilinde yer alan bütün unsurların açıklanması yönünden üç temel inceleme yolu esas alınması mümkündür. Bunları; 1. galat olarak değerlendirilen unsurun yapısal özelliklerinin tespiti, 2. hangi dile ait olduğunun (kökeninin) tespiti, 3. dilin hangi düzeyindeki gelişmelerden kaynaklandığının tespiti biçiminde

¹⁵ Burada, dilde ortaya çıkan her yeni unsur kastedilmektedir.

sıralayabiliriz. Bu üç tespit biçiminin tamamını tek bir galat unsur üzerinde uyguladığımızda ise bahsedilen galat unsurun yapısal görünümünü sergilemek mümkündür. Burada bahsedilen yapı (yapısal görünüm) terimi elbette ki bir dil bilgisi terimi olan yapı ile ilişkili olmakla birlikte, bu terimin birincil anlamının ötesinde, galat unsur üzerinde bahsedilen her üç tespitin gerçekleştirilmesini ifade edip, bu bağlamda kullanılmaktadır. Bu da galat unsura yönelik iç dinamiklerin ve değişkenlerin yansıtılmasına yönelik *yapısal görünüm* olarak ifade edilmiştir. Bu hususu örneklendirerek gösterecek olursak: galat kavramı içerisindeki *muhabbet* kelimesinin doğru biçimi “*mahabbet*”tir. Bu kelime üzerine bahsedilen üç biçim tespiti gerçekleştirdiğimizde şu sonuca ulaşabiliriz: galat unsur; 1. sözcük yapısında, 2. Arapça kökenli, 3. ses bilgisel düzeyde bir değişim gerçekleşmiş (u < a). Bu üç tespit biçimi bütünlük olarak uygulandığında galat unsurun yapısal görünümü ortaya çıkmış olmaktadır. Bu anlamda yapısal görünüm kavramı da yalnızca dil bilgisi terimi olan “yapı”nın ifade ettiği kavram değil, daha geniş anlamda, galat unsuru oluşturan değişkenleri yansıtır niteliktedir.

2.1.4.1. Galat Unsurların Yapısal Özellikleri

Bir dil bilgisel bütünlük içerisinde, bir kelime veya söz dizimine bağlı herhangi bir dil birimi, bağlı bulunduğu dil bilgisel düzeylerden ayrı olarak, yapısal özellikleri açısından üç temel yapıda bulunabilmektedir. Bunlar; *sözcük yapısı*, *söz öbeği yapısı* ve *cümle yapısı* olarak karşımıza çıkmaktadır (bk. Boz: 2012). Bu bakımdan bir kelimenin yapısal özelliğinin de; basit veya türemiş olabilmesi yönüyle sözcük yapısında (masa, araba; kitaplık, yardımlaşma vb.), çekime girmesi yönüyle de cümle yapısında (öğrenciyim, içeridesin, vardır, bakma, gitmelisin vb.) olabildiği görülmektedir. Söz dizimi açısından ise dizime bağlı olarak ve söz dizimsel özellikler göstermesi bakımından ya söz öbeği yapısında (kahverengi, aslanağzı, alışveriş, bakakal-, katlet-vb.) ya da cümle yapısından kalıplaşmış (albeni, çekyat vb.) olabildiğini söyleyebiliriz. Galat unsurlar incelendiğinde ise KT içerisinde cümle yapısında bir galata rastlanmamakla birlikte, iki temel yapısal özelliğin öne çıktığı görülmektedir. Bunlar, basit veya türemiş biçimler olabilmesi yönüyle *sözcük yapısı* ve söz dizimsel özellikler göstermeleri yönüyle de *söz öbeği yapısı* biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Nitekim galatlar üzerine inceleme yapan araştırmacılar da galat unsurları sözcük ve söz öbeği yapıları üzerinden bir incelemeye tabi tutmuşlardır (Yavuz, 1989; Kaçalın 1996; Kültürel, 2008).

2.1.4.2. Galat Unsurların Kökenleri

Dünya üzerindeki bütün dillerin ses, biçim ve söz dizim özellikleri açısından (birtakım ortaklıklar sözkonusu olsa da) kendilerine göre bir tipolojiye sahip olduklarını söyleyebiliriz. Bu bağlamda da yine her dilin kendi içinde ve kendisine göre ses, biçim, söz dizimi ve anlam düzeylerinde dil içi (t)üretimler yapabileceği açıktır. Fakat diğer taraftan bir dil içerisinde biçimsel ve birtakım söz dizimsel unsurlar başta olmak üzere farklı dillere ait unsurların bulunabildiği de bir gerçektir (Aksan, 2015: C. I, 137-139). Öyleyse bir dilin varlığını sürdürürken, ya kendi içerisinde farklı dil düzeylerinde (t)üretimler gerçekleştirdiğini, ya da başka dillerden alıntılar yaptığını (Karaağaç, 1998: 103) söyleyebiliriz. Bunların tamamı ise aslında dilin tarih içindeki değişim-dönüşüm süreçlerini yansıtmaktadır. Bu noktada dil, ister kendi içerisinde (t)üretim gerçekleştirmiş olsun, isterse de başka bir dilden alıntılama yapsın, gerçekleşen her husus o dil için *yenileri* ortaya çıkaracaktır. Yine özellikle dillerin farklı dillerden yaptıkları alıntıları da sesletim açısından kendi söyleyiş özelliklerine uydurma eğilimi, yapılan alıntılarının özgün biçimlerinin bozulmasına yol açmaktadır. Bu bağlamda galat kavramının oluşumunda da, kelimelerin asli biçimlerinin esas alınarak değişime uğramış (bozulmuş) biçimlerin galat olarak görüldüğü dikkate alındığında, daha çok yabancı dillerden giren kelimeler üzerinde durulmasının nedeni anlaşılacaktır. Bu açıdan araştırmacılar galat kavramını daha çok “bir dile başka dillerden biçim ve anlam yönüyle değişikliğe uğrayarak geçen kelimeler” (Kültürel, 2008: III) olarak görmüş ve “bazı değişikliklere uğrayarak Türkçeye yerleşen ve kendini kabul ettiren kelimeler bu değişimlerden dolayı galat (yanlış) kabul edilmiş” (Kaçalın, 1996: 301) biçiminde açıklamışlardır. Fakat durum tam anlamıyla bundan ibaret olmamakla birlikte gerek galatat sözlüklerinde ve gerekse de galatların belirtildiği diğer genel sözlüklerde (KT gibi) Türkçe kelime ve unsurların da birtakım özelliklerden dolayı galat kabul edildikleri göze çarpmaktadır. Bu anlamda Sağol (2002: 143) galatat sözlüklerinde geçen “*adaş < addaş, diri < tirig, sıcak < ısıcak*” gibi örnekleri göstererek “genellikle bir dile başka dillerden ses, biçim ve anlam yönünden değişik olarak giren şekilleri kapsıyor gibi anlaşılrsa da bazı galat sözlüklerinde Türkçe kelime ve şekillere de yer verildiği görülmektedir, yani aslında ister yabancı ister yerli olsun dilde meydana gelen ses, şekil, imlâ ve anlam değişikliklerinin hepsi galat bahsi içinde yer almaktadır” açıklamasında bulunmuştur. Gerçekten de galatlar yalnızca yabancı dillerden alıntılanan

sözcük ve söz öbekleri değil, aynı zamanda Türkçe kökenli unsurlar olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Buna göre galat unsurların, daha çok alıntı kelimeler üzerinde yoğunluk kazanmasının yanında, yalnızca bu alıntı kelimelerin bozulmuş şekillerinin değil, aynı zamanda Türkçe kelime ve öbek yapılarında gerçekleşen değişim-dönüşümler ve bozulmaları da kapsadığını belirtmek gerekir. Yani “Dilimizde ister Türkçe olsun, ister yabancı kökenli olsun orijinal biçiminde yazılıp kullanılmayan kelime veya kelime grupları galat kabul edilmektedir” (Toparlı, 1996: 607).

2.1.4.3. Galat Unsurların Dilsel Düzeyleri

Galatların ortaya çıkışını ve hangi dilsel düzeyde gerçekleştiğini saptamak için öncelikle dil bilgisi alanında birbiriyle içiçe geçmiş olan *yapı* ve *düzey* kavramlarının ayrımını yapmak gerekmektedir. Yapı, bir dil bilgisi terimi olarak genel anlamının dışında, özel olarak dilsel öğelerin oluşturduğu, eş zamanlı iç bağlantılardan ve öğelerin işlevlerinden kaynaklanan, özerk nitelikli bir dil birimi bütününe ifade etmektedir. (Vardar, 2002: 218; Karaağaç, 2013: 855). Bu anlamıyla yapı kavramının eklerden başlayarak cümleye, hatta metne (sözce) kadar uzandığını söyleyebiliriz. Fakat yapı kavramına galat unsurlar üzerinden bir sınırlandırma getirilecek olursa, kelimeler ve cümle içi söz dizim unsurlarını ele almak gerekecektir. Bu bakımdan yukarıda da bahsedildiği üzere, sözcük ve söz dizimsel birimler yapısal özellikleri bakımından sözcük yapısı, söz öbeği yapısı ve cümle yapısı olmak üzere üç biçimde bulunabilmektedirler (bk. Boz, 2012). Yani dizim dışı sözlüksel anlamlı bir sözcükbirim olan *elma*, *kitaplık* gibi sözcüklerin yapısal özellikleri açısından basit veya türemiş olabilmeleriyle birlikte sözcük yapısında olmalarına karşın; yine *ayakkabı*, *buzdolabı*, *gecekondu* gibi kelimeler ise bağımsız bir sözcük olmakla birlikte yapısal özellikleri açısından söz öbeği ve cümle yapılarında söz dizimsel bir bütünlük sergilemektedir. Yine *sarı kalem*, *kapının kolu* tarzında oluşturulmuş öbek yapıları da aynı zamanda öğeler arası ilişkileri açısından birbirlerine bağlı kelime bütünlüğüdür. Bu bakımdan yapı kavramı bağımlılık-bağımsızlık paradigmasının dışında, sözcükler ve öbeklerin kendi iç bileşenleriyle ilgilidir.

Düzyer terimi ise “bir dilin anlatım düzlemi bakımından ya da bildirilerin üretilmesi açısından içerdiği varsayılan katmanların her biri.” (Vardar, 2002: 86) olarak tanımlanabilmektedir. Buna göre dilsel düzeylerin tespitinde temel hareket noktasını

bildirimlerin, başka bir deyişle ise anlamların üretilmesi oluşturmaktadır. Anlamı ise sözlüksel ve dil bilgisel anlam olarak iki ayrı kategoride ele alırsak en küçük anlamlı birimlerin dil bilgisel anlamları açısından ekler, sözlüksel anlamları açısından da sözcükler olduğunu söyleyebilmekteyiz. Yine söz dizimine bağlı olarak sırasıyla öbek ve cümle yapılarının da yeni anlam üretimleri gerçekleştirdikleri görülmektedir. Fakat bahsedilen tüm yapıların oluşumu ise temelde seslere ve seslerin üzerinde uzlaşmış dizimlerine dayanmaktadır. Bu bakımdan da anlam oluşumunda yer alan en küçük birimlerin de sesler olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim sesler aynı zamanda anlam ayırıcı en küçük birimlerdir de. O hâlde, dilde anlamı oluşturan katmanların ses, biçim ve söz dizimi olduğunu söyleyebiliriz. Buna ek olarak ise yine anlamın da tüm bu oluşumlar etrafında başlı başına bir katman oluşturduğunu belirtmek gerekmektedir. Öyleyse anlamın oluşumunda yer alan unsurlar ve dilsel katmanları birer dil düzeyi olarak şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Sessel düzey
2. Biçimsel düzey
3. Söz dizimsel düzey
4. Anlamsal düzey

Dilsel değişim-dönüşüm süreçlerinin bu dört temel düzeyde gerçekleştiği ve özellikle sessel düzeydeki gelişmelere bağlı olarak da yazımda değişiklikler gerçekleştirildiğinden önceki bölümlerde bahsedilmişti (bk. s. 23). Galat kavramının da dilsel değişim-dönüşümler yaşanmasına bağlı olarak ortaya çıkan yeni biçimlerde kendini gösterdiği dikkate alındığında, galatların oluşum alanlarının da bu dil düzeyleri olduğu sonucuna ulaşılabacaktır. Bu anlamda galatları sessel, biçimsel, söz dizimsel ve anlamsal düzeylerde meydana gelen değişiklikler üzerinden değerlendirmek isabetli bir yaklaşım olacaktır.

Bu açıklamalardan sonra galatların yapısal görünümüne tekrar dönecek olursak, yapısal görünümleri açısından galatların çok karmaşık bir görünüm sergilediklerini belirtmek yerinde bir ifade olacaktır. Nitekim herhangi bir galat unsurun incelenmesinde, onun yapısal özellikleri, kökeni ve hangi dil düzeyinde ortaya çıktığı üzerinde değerlendirmeler yapılacaktır. Bu anlamda bir galat unsur, yapısal özellikleri açısından sözcük ya da söz öbeği yapısında; bu yapılar üzerinde ses bilgisel, biçim bilgisel, söz dizimsel ve anlam bilimsel düzeylerde; kökeni itibarıyla de yine bu yapı ve

düzeyleme bağı olmakla birlikte Arapça, Farsça, Türkçe veya Batı kökenli kelimeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1.5. Galatların İşlevsel Görünümleri

Galat unsurlar dilsel değişim-dönüşüm çizgisinde ortaya çıkan yeni biçimler olmaları yönüyle birtakım işlevsel görünüm sergilemektedir. Bu anlamıyla yine dilde oluşan her yeni biçimin dil kullanıcıları nezdinde yaygınlık kazanarak geleceğe aktarılıp dilin genel görüngüsü içerisinde yer edindiği göz önünde bulundurulduğunda, bu unsurların, yeni biçimler oluşturabilmesi açısından dilin olanaklarının tespitinde ne derece önemli olduğu görülecektir. Bu konuda öncelikle şunu belirtmek gerekir ki; dilin değişim-dönüşüm çizgisinde yeni biçimler oluşturabilecek potansiyel olanaklarının tespitinde ve bu mekanizmanın ortaya konulmasında galat unsurlar temel ölçütü ve çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bu yönüyle galat unsurların dil çalışmalarında önemli bir yere sahip olduğu ve galatat sözlüklerinin de bu bağlamda büyük bir önem taşıdığı ortadadır.

Dilde yeni biçimlerin ortaya çıkışı; var olan biçimlerin ses veya anlam yapılarını değiştirme, yeni biçimler (t)üretme ve başka dillerden alıntılar yapma olmak üzere üç yolla gerçekleşmektedir (Karaağaç, 1998: 103). Galat unsurlar bu anlamda, var olan biçimlerin ses veya anlam yapılarının değiştirilmesinin ve yeni biçimler (t)üretmenin nasıl ve hangi yollarla gerçekleştirildiğini göstermede ve bunların izlenmesinde önemli derecede veri sunmaktadır. Ayrıca alıntı biçimler açısından ise dillerin alıntılardıkları biçimleri kendi yapılarına uydurduğu ve Türkçede var olan çok sayıdaki alıntı kelimenin Türkçeye uyarak değişime uğradığı görülmektedir. Nitekim Türkçe “başka dillerden aldığı kelime ve kelime gruplarına kendi dil bilgisi ve ses kuralları içinde yeni bir görünüm kazandırmıştır” (Toparlı, 1996: 607). Hatta bazı sözcük ve sözcük gruplarının kaynak dildeki özgün biçimlerine göre çok büyük değişimler geçirdiği de gözlemlenebilmektedir. Bu anlamda yabancı kökenli galat unsurlar, Türkçedeki alıntı biçimlerin hangi düzeylerde, ne tür bir değişiklik yaşadığının belirlenmesinde de ışık tutmaktadır. Başka bir deyişle “galatlar, Türkçeye giren yabancı asıllı kelimelerin Türkçe kuralların etkisiyle nasıl bir değişim içine girdiklerini göstermeleri bakımından da oldukça önemlidirler” (Toparlı, 1996: 607). Develi (1997), galat unsurların dil araştırmaları açısından hangi bağlamda ele alındığını “Türkiye Türkçesi araştırmacıları galatat defterlerinin verdiği malzemeyi, bilhassa alıntı kelimelerin Türkçede geçirdikleri

fonolojik, morfolojik ve semantik gelişmelerin takibi için bir kaynak olarak kullanılmaktadırlar” (s. 99) şeklinde dile getirmiştir.

Bir diğer yönüyle, galat unsurlar dilde gerçekleşen değişim-dönüşümler sonucunda ortaya çıkmıştır ve dile, geçirdikleri bu değişim-dönüşümlerle yerleşmişlerdir. Başka bir ifade ile, galat olarak değerlendirilen unsurların dilde varlığını sürdüren veya dile yerleşmiş biçimleri, asli biçimler olmayıp, asli biçimlere kıyasla değişime uğramış, değişmiş biçimlerdir. Bu değişmiş biçimler ise asli biçimleri ile birlikte galatat sözlüklerinde derlenmiş, böylece galatat sözlükleri sestem söz dizimine kadar birçok düzeyde gerçekleşmiş olan galat unsurları ve bunların asli biçimlerini göstermiştir. Bu yönüyle galatlar, galatat sözlükleri nezdinde, dildeki değişim-dönüşümleri göstermelerinin yanında, özellikle alıntı unsurlar açısından bunların, dilin kendi yapısına uygun bir şekilde yerleşip kullanıldığını da göstermektedir (Kaçalın, 1996: 301; Kültürel, 2008: D).

Galat unsurların ses bilgisel düzeyden söz dizimine kadar birçok düzeyde ve yapısal özelliklerinden kökenine kadar farklı birçok değişken açısından ele alınabileceğinden, bunlara göre de çok farklı kombinasyonlarda görünüm sergilediklerinden daha önce bahsedilmişti (bk. s. 27 vd.). Burada özellikle galatların biçim bilgisel düzeyleri ve biçim bilimsel açıdan sergiledikleri birtakım işlevleri üzerinde durmak gerekmektedir. Galat unsurların bir kısmı biçim bilim açısından gerek eklenme (türetme) ve gerekse birleştirme (birleşik sözcük) yoluyla yeni sözcük yapılarını ortaya koymaktadır. Başka bir ifade ile dilde var olan sözcük oluşum/oluşturma mekanizmalarının dışında yeni oluşumlar meydana getirmektedir. Bu da elbette ki dilde yaygınlık kazanmasıyla yeni bir sözcük oluşum/oluşturma mekanizmasına dönüşecektir. Tabi ki bu durum ya yeni kavramları karşılamaya yönelik ya da var olan kavramların ifade edilmesinde birtakım değişikliklere yönelik olacaktır. Fakat hangisi olursa olsun buradaki temel işlevin “*kavram karşılama*” olduğu açıktır. Nitekim “sözcük yapımı, daha çok yenilikleri, diğer bir ifadeyle kavramları karşılama ihtiyacı sonucunda ortaya çıkar” (Sarı, 2015: 3). Dolayısıyla bu bakımdan Türkçedeki galat unsurların (özellikle biçim bilgisel düzeyde ortaya çıkan galatların) Türkçenin *kavram karşılama sisteminin* bir parçasını teşkil ettiğini ve yine bu anlamda Türkçenin kavram karşılama sistemi için yeni oluşum mekanizmalarını ortaya koyduğunu söyleyebiliriz.

Galatat sözlüklerindeki biçim bilgisel düzeyde gerçekleşmiş galat unsurlar açısından Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınmış metinler incelendiğinde gerek Arapça kelimelerde Arapçada olmayan biçimde kalıpsal ve/veya eklenmeye dayalı (t)üretimlerle, gerekse de farklı dillere ait unsurlar üzerinden yapılan (t)üretimlerle değişik boyutta yeni sözcüklerin ortaya çıkarıldığı görülmektedir. Buna örnekler üzerinden bir yaklaşım getirecek olursak: *tenkit (tenkīd)*, *münakasa (münākāşa)*, *ihtisas (ihtisās)* gibi kelimeler Arapçada olmadığı hâlde Arapça kalıba sokulmayla; *otlakiyye (Tr.-Ar.)*, *oyunbaz (oyun-bāz = Tr.-Fa.)*, *nevrūziyye (Fa.-Ar.)*, *kraliyet (kraliyyet = Bat.-Ar.)* gibi sözcükler de farklı dillere ait unsurlar üzerinden yeni sözcükler oluşturulduğunu göstermektedir¹⁶. Bu yeni sözcük biçimlerinin ortaya çıkarılması da, ister var olan başka bir sözcüğün yerini tutmak için oluşturulmuş olsun, isterse de yeni bir sözcük ihtiyacından kaynaklanmış olsun, elbette ki kavram karşılıma yönelik oluşturulmuştur. Bu bakımdan galat unsurlardan bir kısmının kavram karşılıma yönelik olarak yeni sözcük oluşturma mekanizmaları ortaya çıkardığını, dolayısıyla dilin yeni biçimler (t)üretim sistemine yeni olanaklar kazandırma gibi işlevleri olduğunu söyleyebiliriz.

Galat olarak değerlendirilen sözcük veya yapıların çoğu ise, dile yerleşip geleceğe aktarılmaları açısından, günümüzde kullandığımız biçimlerin dildeki ilk görünümüdür de.

2.1.6. Galatların Oluşum Yolları

Gerek galatat sözlüklerinde gerekse de galatlara yönelik açıklamalarda bulunan genel sözlüklerde yer alan galat unsurlar, yapıları bakımından birbirlerinden farklı olarak belli bir çeşitliliğe sahiptir. Bunların bir kısmı sessel, biçimsel, anlamsal vb. yönlerden uğradıkları değişimlerle ilgili olduğu gibi, diğer yandan ise birtakım dil bilgisel kurallara uymama durumlarıyla ilgilidir. Bu da elbette ki galat unsurların hangi şartlara bağlı olarak ve hangi durumlarda ortaya çıktıklarının tespitinde önemli bir kriter olarak görünmektedir.

Galatlar her ne kadar genel anlamda “bir dile başka dillerden biçim ve anlam yönüyle değişikliğe uğrayarak giren kelime veya kelime grupları” (Kültürel, 2008: III)

¹⁶ Burada gösterilen örnekler ve sözcük oluşturma yöntemlerinden konunun anlaşılmasını kolaylaştırmak için bahsedilmiştir. Bunların dışında farklı görünüm sergileyen yeni sözcük oluşturma yöntemleri de söz konusu olmakla birlikte bunlardan çalışmanın ilgili bölümünde (Biçim Bilgisel Düzeyde Galatlar) daha detaylı bahsedilecektir.

olarak tanımlanmış olsa da, gerek galatat sözlükleri içerisinde ve gerekse de diğer genel sözlüklerdeki galat unsurlar incelendiğinde bu tanımlamanın yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü galatların bir yönünü *kodaman* (< *ḳudemā*), *evcümend* (< *encümen*); *mekteb* "yazıhane, yazı odası" > "ders okutulan yer", *misāfir* "yolcu, seyyah" > "konuk, mihman" örneklerinde olduğu gibi ses bilgisel özelliklere dayalı sözcük biçimsel değişiklikler ve anlamsal değişimler oluşturduğu gibi, diğer bir yönünü de yine 'acüz > 'acūze, *İslām* > *İslāmiyyet*, *āfāk* > *āfākī*; *hırka-i şerīf* [*hırka-i şerīfe*], *izāle-i bīkr* [*izāle-i bekāret*] örneklerinde olduğu gibi sözcük, söz öbeği vb. yapılanmalarındaki dil bilgisel hatalar oluşturmaktadır. Ayrıca yine köken itibari ile de yalnızca başka dillerden alıntılanan sözcük veya söz öbekleri değil, *anne* (< *ana*), *ayıklamak* (< *ayırtlamak*), *yumurcak* (< *yumrucak*); *eldiven* > *eldivenlik*, *bilmezlik* > *bilmemezlik*, *variyet* (< *var+iyyet*); *pala bıyık* [*pala bıyık+lı*], *kara gümrüğü* > *kara gümrük*, *selām dur-* [*selām+a dur-*] örneklerinde olduğu gibi Türkçe sözcük ve söz öbekleri de bu anlamda galat unsurlar arasında yer almaktadır. Bu bakımdan galat unsurların, kökenleri açısından Türkçe veya yabancı kökenli; yapıları açısından sözcük, söz öbeği ve cümle yapılarında; ortaya çıktıkları dilsel düzeyleri açısından da ses bilgisel, biçim bilgisel, söz dizimsel, anlam bilimsel ve yazımsal düzeylerde meydana gelebildiklerini belirtmek gerekir. Böylece galat unsurların oluşumları veya meydana gelmelerinin çok çeşitli bağlamlar içinde ve birbirlerinden farklı süreçler olarak gerçekleştiği görülmektedir.

Buna göre galat unsurların oluşturdukları çeşitliliğin hem kökenleri, hem yapıları, hem de dilsel düzeyleri açısından; geçirdikleri değişiklikler ve yapılanma yönlerine göre oluşum yollarını şu şekilde belirlemek mümkündür:

a) Türkçe ve alıntı olmak üzere, sözcük ya da söz dizimsel unsurların ses bilgisel ve anlam bilimsel açıdan değişikliğe uğraması veya bozulması:

- tekme (< tepme), bulgur (< burğul), ağdiye (< ağziye), kına (< ḥinnā), mundar (< murdār), kâhya (< kethudā); kumral (< ḳoṅur al), beleş (< bi-lā şey'), afacan (< āfet-i cān)
- misāfir "yolcu, seyyah" > "konuk, mihman"; iştir "satır atlamak, yanlış okumak" > "yazma, tahrir etme"; doktor "herhangi bir alanda mezun olanlara verilen unvan" > "tıp alanından mezun olan kişi"

b) Türkçe veya alıntılanan dil açısından, dil içi kuralların dışında, bu kurallara uymayan yapıların üretilmesi:

- İslām > İslāmiyyet, teslīm > teslīmiyyet, āfāk > āfākī, ahlāk > ahlākiyyāt
- pala bıyık [< pala bıyık+lı], gaga burun [< gaga burun+lu], kara gümrüğü > kara gümrük, ağleb-i ihtimāl [< ağleb-i ihtimālāt], hırka-i şerīf [< hırka-i şerīfe]

c) Sözcük ve söz öbeği yapılarının oluşumları açısından, biçim bilgisel veya söz dizimsel yapılanmalarda farklı dillere ait unsurların birlikte kullanımı:

- ağavāt (< ağa+āt), otlaqiyye (< otlaq+iyye), oyunbāz (< oyun+bāz), bārāniyye (< bārān+iyye), fermān > ferāmīn, mühr > temhīr, nāzık > nezāket, elastikiyyet (< elastik+iyyet), kraliyyet (< kral+iyyet), politikī (< politik+i)
- muhāsebeci-i māliyye, sürc-i lisān, kol-ı yesār, i'āde-i vizita; gün-be-gün, kat-ender-kat

d) Alıntı unsurlarda, alıntılandıkları dilin kurallarına göre, o dilde bulunmayan yeni biçimlerin üretilmesi:

- bezl > ibzāl, naqd > tenkīd, nüfūz > müteneffīz, şudūf > teşādūf, hiss > ihtisās, mülk > istimlāk.

e) Sözcük oluşumunda (sözcüğün türetilmesi veya çekime girmesi açısından), sözcük veya üzerine gelen ekler bünyesinde aynı işlevsel unsurların kullanımı (ek yığılması):

- 'acūze (< 'acūz+e), şeyyibe (< şeyyib+e), hacle > hacle-gāh, eldiven > eldivenlik
- buhūrdān > buhūrdānlık, rīkdān > rīkdānlık, bilmezlik > bilmemezlik, görmezlik > görmemezlik

f) Söz diziminde ortaya çıkan sözcükler arası ilişkiler bağlamında, sözcük veya ek kaynaklı uyumsuzluklar gösteren yapıların oluşturulması:

- aķīde şekeri [ağda şekeri], hāş tırmaķ [hāzır tırmaķ], müdde'ī 'aleyh [müdde'ā 'aleyh], 'adem-i 'ilm [fikdān-ı 'ilm], 'adem-i terbiye [fikdān-ı terbiye], izāle-i bīkr [izāle-i bekāret], üç tane evlād (tane ruhsuz varlıklar için kullanılır), bir pedere mālīk, şeref-şudūr etmek [şeref-şudūr olmak]

- beş bin+den mütecāviz [beş bin+i mütecāviz], edebiyat+la mütevağğıl [edebiyat+ta mütevağğıl], selām dur- [selām+a dur-], hayr+a san- [hayır san-]

g) Yazımla ilgili galat unsurlar:

- aḥṣām (أحشام) < aqṣām (أقشام), dimağ (دماغ) < ṭamaq (طاماق), su' başı (سوء باشى) < subaşı (صو باشى)

2.2. Galatat Sözlükleri

Terimsel kullanımında dilsel yanlışlıkları ifade eden galat sözcüğünün çokluk biçimi galatattır (Ar. galatāt). Galat kavramı dahilinde yer alan, başka bir ifadeyle galat kabul edilen unsurların derlenip bir araya getirildiği sözlük veya risaleler ise galatat sözlükleridir. Bu eserler araştırmacılar tarafından “galatāt defterleri” (Develi, 1997), “galat sözlükleri” (Kaçalın, 1996) olarak da adlandırılmıştır.

Galat kavramının oluşumunun ve bu doğrultuda galatat sözlüklerinin yazılışlarının temelde alıntı sözcüklere yönelik olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Türkçe de tarih boyunca çeşitli ilişkiler sonucunda farklı dillerden biçimsel ve söz dizimsel unsurlar gibi farklı düzeylerde alıntılar yapmış ve bunların çoğu (özellikle sözcükler) Türkçenin dil bilgisel yapısına göre ses bilgisel, biçim bilgisel ve anlam bilimsel açıdan değişime uğramıştır. Bu noktada “bazı Osmanlı aydınları yabancı dillerden Türkçeye geçen bu öğelerin asıllarını göz önünde bulundurarak kullandıkları şekilleri galat olarak değerlendirmiş ve bu konuda risaleler, sözlükler yazmışlardır” (Kültürel, 2008: III). Bu durum ise öncelikli olarak Arapça ve Farsça unsurlar üzerinde kendini göstermiş (Karaağaç, 1998: 105) ve bu konudaki ilk eser olan Kemalpaşazade'nin galatat sözlüğü de “Türkçede yanlış kullanılan Arapça kelime ve ibareleri” (Kaçalın, 1996: 302) ele almıştır. Türkçe ve Batı kökenli alıntı unsurların galatat sözlükleri içerisine dahil edilmesi ise sonraki süreçte gerçekleşmiştir. Bunun sebebi de yine Türk sözlükçülük tarihinin gelişim çizgisindeki süreçlere bağlı olarak açıklanabilir. Nitekim Tanzimat sonrası sürece kadar Türkçe unsurlar açıklamalı sözlüklerde bile görülmemektedir (bk. s. 11 vd.).

Galatların derlendiği ve doğruluk-yanlışlık açısından ele alındığı sözlük niteliğindeki eserlerin tarihini 15.-16. yüzyıllara kadar götürmek mümkündür. Bu konuda “Türkiye’de kaleme alınan ilk eser Şeyhülislam Kemalpaşazade'nin et-Tenbîh

'alâ-galati'l-câhil ve'n-Nebîh veya Risâle-i Sakatât-ı Avâm gibi adlarla kaydedilen Arapça eseridir." Hemen arkasından ikinci olarak da yine aynı yüzyıllarda kaleme alınmış olan Şeyhülislam Ebüssuûd Efendi'nin Galatât-ı Avâm'ı gelmektedir ve eser Türkçedir (Develi, 1997: 99). Bu bakımdan galatlar konusunda Türkçe kaleme alınmış ilk eserin de bu olduğunu söyleyebiliriz.¹⁷ Galatların kaydedilmesine yönelik ilk eserlerin 15-16. yüzyıllarda ortaya çıkmasının yanında, 19. yüzyılın başından itibaren ise galatlar konusunda pek çok yazı yazılmış, doğru-yanlış listeleri hazırlanmış, kitaplar ve sözlükler yayımlanmıştır (Eminoğlu, 2011: 1023).¹⁸ Bunlar arasında üzerlerinde çalışmalar da yapılmış olan Mustafa İzzet'in, Ali Seydî'nin, Ali Hikmet ve Mehmed Hafîd gibi müelliflerin galatat sözlükleri kapsam ve içerinde bulunan değerlendirmeler açısından öne çıkmaktadır. Yine bunlar arasında da kapsam ve açıklamalarıyla birlikte galatları derli toplu ele alan ilk eserin Mehmed Hafîd'in ed-Dürerü'l-Müntehabâti'l-Mensûre fî Islâhi'l-Galatâti'l-Meşhûre adlı eseri olduğu bilinmektedir (Kaçalın, 1996: 302). Bununla birlikte her bir eser de yine dil ve dilcilik tarihi açısından kuşkusuz büyük bir önem taşımaktadır.

Galat sözlükleri incelendiğinde eserlerin genelinde birtakım ortaklıklar sözkonusudur. Bunlar arasında, kapsamları ve ele aldıkları kelimelerin kökenleri açısından birtakım farklılıklar gözlense de genel itibarıyla bu eserler birbirlerinin tekrarı niteliğindedir. "Birinin kaydettiği bir kelime, çok farklı yeni bilgiler edinilmemiş ve anlamca değişiklik oluşmamışsa öbürlerinde aynıyla tekrar etmekte, hatta müellif kelime üzerindeki fikrini teyit etmek için öbür sözlükleri delil olarak göstermektedir" (Yılmaz, 2018: 21-22). Bunun yanında Kemalpaşazade'nin Risâle-i Sakatât-ı Avâm'ının aslında kendinden sonra gelen galatat sözlüklerini etkilediğini ve yazılan her sözlükte bu eserin bir anlamda referans alındığını söyleyebiliriz. Bunu Develi (1997) şu

¹⁷ Eminoğlu (2011: 1023) Kemalpaşazade'nin eserinin Türkçeye çevirisi olan Terceme-i Galatâtü'l-Avâm'ı dikkate alarak, bu tercümenin Kaçalın (1996: 302)'den aktardığı tercüme tarihi (İstanbul 1289, 1311) üzerinden Mehmed Hafîd Efendi'nin Ed-Dürerü'l-Müntehabâti'l-Mansûre fî Islâhi'l-Galatâti'l-Meşhûre (DMM) adlı galat sözlüğünün yazma nüshalarında kayıtlı tarihleri kıyaslamıştır. Buna göre DMM nüshalarında kayıtlı 1219/1804 ve 1221/1806 tarihlerin daha erken olmasından dolayı galatlar konusunda yazılmış ilk Türkçe sözlüğün bu eser olduğunu savunmuştur. Fakat burada iki temel nokta öne çıkmaktadır. Birincisi kıyaslama yapılan eserlerle ilgili olarak; galatlar konusunda Türkçe kaleme alınan ilk metin (tercüme dahi olsa) Terceme-i Galatâti'l-Avâm değil, Şeyhülislam Ebüssuûd Efendi'nin Galatât-ı Avâm'ıdır. Dolayısıyla bir kıyaslama yapılması gerekirse bu eserle yapılması gerekmektedir. İkinci nokta ise DMM'nin 1804 yılında kaleme alınmasına (Yılmaz, 2018: 17) karşın Ebüssuûd Efendi'nin 15.-16. yüzyıllarda yaşadığı dikkate alındığında yine bu konudaki Türkçe kaleme alınan ilk eserin Ebüssuûd Efendi'ye ait olduğu anlaşılacaktır.

¹⁸ Çalışmanın kapsamı dahilinde bulunmaması ve konuya yönelik farklı kaynaklarda bilgi verilmesi yönüyle bu eserler tek tek ele alınmayacak olup burada yalnızca birtakım genel değerlendirmeler yapılacaktır. Galatat sözlüklerinin tanıtımı ve haklarında bibliyografik ve geniş bilgi için bk: Kaçalın, 1996; Kültürel, 2008; Eminoğlu, 2011.

şekilde açıklamıştır: “Kemalpaşazade’nin bu eseri kendisinden sonrakilere bir örnek ve temel kaynak teşkil etmiş, daha sonra yazılan konuyla ilgili her eserde aslında Kemalpaşazade’nin eseri genişletilmiştir.” (s. 99).

Galatat sözlükleri ele aldıkları unsurlar ve bunların açıklamalarını vermenin dışında içinde barındırdıkları değerlendirmeler açısından da hem dilcilik tarihine hem de dönemlerinin dil anlayışına ışık tutmaktadır. Müellifler eserlerini kaleme alırken hem (kısmen) madde içi açıklamalarda hem de eserlerin mukaddime kısımlarında dile, dilciliğe ve galatlara yönelik görüşlerini de ortaya koymuşlardır. Buna göre özellikle galatlar konusunda yazarların bir kısmı “yanlış olsa bile dile yerleşmiş biçimlerin kullanılmasından yana olduklarını” ifade etmiş, bir kısmı ise “halkın kullandığı yanlış şekillerin lisanı bozduğunu” ifade ederek buna karşı önlem alınması gerektiğini savunmuştur (Kültürel, 2008: IV-XII).¹⁹ Bunun dışında bu görüşleri ayrıntılı olarak ele alan Eminoğlu (2011) yazarların galat ve galatat hakkındaki görüşlerini özetleyerek şu şekilde vermiştir:

1. Bir dilden başka bir dile alıntılanmış sözcükler, alan dilde kabul gördüğü biçimiyle kullanılmalıdır. Bunların sözlüklere alınmasının sebebi, asıllarını ve kökenini göstermektir.
2. Alan dilde az kullanılan ve yaygınlık kazanmayan yanlışlar, değiştirilebilir. Bunları düzeltmek gerekir.
3. Tercüme yoluyla dile giren sözcükler, alan dilde değişikliğe uğrayabilir. Bu değişiklikler, anlamı bozuyorsa bunlar aslı gibi yazılmalıdır.
4. Galatlar, bilim adamlarınca kullanılabilir ama bilinmeden yapılan yanlışlar vardır ki bunlar ayıplanır. Ölçü, okuryazarlarca kullanılmak ve yaygınlaşmaktır.
5. Nakil yoluyla değil de ödünçleme yoluyla alınan sözcüklerdeki bazı yanlışlıklar kesinlikle kullanılmamalıdır.
6. Galatların bir kısmı halk için bir kısmı havas içindir.
7. Galat ile sahihi birbirinden ayırmak gerekir.
8. Ana dilin kuralları herkesçe bilinmelidir.
9. Avam gibi konuşmaya çalışarak dili yanlış kullanmak dili bozar.

¹⁹ Çalışmanın kapsamı dahilinde bulunmaması ve konuya yönelik farklı kaynaklarda bilgi verilmesi yönüyle müelliflerin görüşleri tek tek ele alınmayacak olup burada yalnızca birtakım genel değerlendirmeler yapılacaktır. Müelliflerin eserlerinde dile ve galatlara yönelik belirttikleri görüşleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk: Kültürel, 2007; Kültürel, 2008: IV-XII; Eminoğlu, 2011.

10. Türkçeyi Arapça ve Farsça unsurlardan arındırmak, bunları kullanmamak ve dilden atmak gerekir.

Galatat sözlüklerinde ele alınan galat unsurların aslı (veya yazarların dil anlayışına göre doğru) biçimleri gösterildiği gibi, aslında bu sözlüklerin yazılış amaçlarının da yalnızca aslı biçimleri göstermek olmadığını söyleyebiliriz. Buradaki asıl amacın genel olarak yanlış biçimlerin kullanımını azaltıp/önleyip doğru kullanımları sağlamak, yani “bu yanlışları düzetme çabası” (Kültürel, 2007: 1132) olduğu görülmektedir. Sağol (2002) bu konuyu “... şüphesiz bu tür sözlükleri kaleme alan şahısların amaçları, kelimelerin unutulmuş asıl şekillerini hatırlatmak değildi, onların amaçları değişmiş şekillerin kullanılmasını önlemektir” şeklinde açıklamıştır (s. 143).

Galatat sözlükleri ele aldıkları galat unsurlar açısından ses bilgisinden biçim bilgisi ve anlam bilime, söz diziminden kalıplaşmış yapı ve ifade biçimlerine kadar çok farklı yapı ve düzeyde dil ögesi barındırmaktadır. Bu bakımdan yazılış amaçları ne olursa olsun bu sözlükler “bazı kelime ve deyimlerin asıllarını aydınlatmada faydalı olduğu gibi, yanlış biçimleriyle yerleşen kelimelerin çok defa asıl biçimlerinin unutulması benimsendiğini ve dilin yapısına uygun şekilde kullanıldığını göstermesi açısından da önemlidir” (Kaçalın, 1996: 301).

Galatat sözlüklerinin sözlük türleri arasındaki yerlerini ise, dilin belli bir alanındaki söz varlığı unsurlarını ele alıyor olmalarından dolayı özel sözlükler olarak belirlemek yerinde olacaktır. Nitekim Topaloğlu ve Kaçalın (2009) da galatat sözlüklerini bu anlamda özel sözlükler olarak ele almaktadır. Yine bunun yanında bu eserlerin; içinde bulundukları unsurların nitelikleri ve konu bütünlüğü açısından tematik, izah yöntemleri ve açıklamalarındaki dil bilimsel çözümler açısından gramatikal, yine dil bilimsel anlamda doğruluk-yanlışlık ikilemi etrafında şekillenmeleri açısından da kuralcı sözlükler olduklarını söylemek mümkündür.

Bunun yanında birtakım galat unsurlara özellikle Tanzimat sonrası dönemde kaleme alınan Lehçe-i Osmânî, Lügat-ı Nâcî, Kâmûs-ı Osmânî gibi genel açıklamalı sözlüklerde de rastlamak mümkündür. Bu sözlüklerde yer alan galat unsurların, galat olduklarına genel anlamda değinilmemekle birlikte yalnızca bazılarında galat oldukları konusunda birtakım ifadeler ve açıklamalar yer almıştır. Bunun dışında ise galat olup olmaması konusundan genel olarak bahsedilmemiştir. Dönemin diğer açıklamalı

sözlüklerinden biri olan Kâmûs-ı Türkî ise bünyesinde taşıdığı söz varlığı ve açıklamalarının yanında, içerdiği galat unsurlar ve bunlara yönelik açıklamalarıyla da dikkati çekmektedir. Bu yönüyle KT içerdiği galat unsurları yoğun ve ayrıntılı bir şekilde belirtmiş, onların hem belirtilmesine hem de açıklanmasına özen göstermiştir.

2.3. Kâmûs-ı Türkî’de Galatlar

Kâmûs-ı Türkî’nin Türk sözlükçülüğü içinde önemli bir konuma sahip olduğu açıktır; ki çalışmanın ilgili bölümünde bundan bahsedilmiştir (bk: s. 14 vd.). Gerek sözlüğün hazırlanışındaki teknik ve yöntemler, gerekse içeriğinin niteliği açısından KT döneminin en önemli sözlüklerindedir. Ele aldığı kelimeler ve kapsamı açısından döneminin söz varlığını yansıtmasıyla birlikte, bu söz varlığı içindeki birçok farklı unsura da sözlük içerisinde yer verilmiştir. Bunlardan bir kısmını yine dönemin söz varlığına yerleşmiş ve büyük bir kısmı dilin kullanım sahasında yer edinmiş olan galat unsurlar oluşturmaktadır. Elbette ki birtakım galat unsura söz varlığına yerleşmeleri açısından dönemin söz varlığını yansıtmaya çalışan Lehçe-i Osmânî, Lügat-i Nâcî gibi diğer dönem sözlüklerinde de rastlamak mümkündür. Fakat bu sözlükler galatlar üzerinde ayrıca durmayıp genel olarak ele aldıkları diğer sözcükler gibi değerlendirmişlerdir. Kâmûs-ı Türkî’de ise bu unsurlar ayrı bir özenle ele alınmış ve diğer sözcüklerden farklı olarak üzerlerinde durulup değerlendirilmiştir. Bu yönüyle KT bir anlamda galatat sözlüğü özelliği de göstermektedir.

Kâmûs-ı Türkî’deki galat unsurları yine galatat sözlüklerindeki galatların değerlendirilmesine göre ele almak mümkündür. Buna göre bu değerlendirmeler birkaç alt başlık hâlinde şu şekilde gösterilebilir:

2.3.1. Galatların Belirtilmesinde Kullanılan Terim ve İfadeler

Galatat sözlüklerindeki açıklamalarda bir sözcük veya söz dizimsel unsur ele alınırken, bunun galat olduğunun belirtilmesinde yalnızca galat terimi kullanılmamış, farklı türden ifade biçimleri de galat unsurların belirtilmesinde söz konusu olmuştur. Bu yönüyle galat unsurların, galat terimi dışında birçok farklı ifade ile belirtildiği görülmektedir. Başta *galat-ı fâhiş* ve *galat-ı meşhûr* gibi galat teriminin türevleri olmakla birlikte, bir galat unsur hakkında; “yanlış”, “sakat”, “hata”, “sehven”, “müvelled”, “tabir-i sakîm”, “bunun doğrusu ...dır”, “bunun kullanımı caiz değildir”,

“*Arabîde böyle bir kelimeye rastlanmamaktadır*”, “*bu kullanımdan içtinap etmeli*” gibi çok çeşitlilik gösteren ifadeler sözkonusudur. Bunlar elbette ki ifade ettikleri anlamları yönüyle galat kavramının kapsamıyla ilgilidir. Genel anlamda bu terim ve ifade biçimlerinin dilsel yanlışlıkları belirtmek için kullanıldığı ve aslında galat teriminin yerini tutan ifade biçimleri oldukları anlaşılmaktadır. Başka bir açıdan ise müellifin üslubunun da galatların belirtilmesinde kullanılan bu ifade çeşitliliğine neden olabildiği söylenebilir.

Galatların belirtilmesi ve ele alınışları açısından kullanılan ifadelerin bir bölümünü sırasıyla şu şekilde gösterebiliriz:

- Sözcük veya söz dizimsel yapılarda dilin bütün düzeylerinde gerçekleşen yanlış kullanımlar için *galat, yanlış, sakîm, sehven, asılsız* vb. kelimeler kullanılmıştır.
- Arapçada olmadığı hâlde o dilin kuralları bünyesinde oluşturulan yapılar için *lügat-i müvellede, icat olunmuş söz, Arabîde yoktur* vb. ifadeler kullanılmıştır.
- Sözcük ve söz dizimsel yapıların yanlış kullanımlarının önüne geçip doğru kullanımını sağlama amacına yönelik olarak *bu biçimde kullanmamalı, bu kullanımdan kaçınmalı/içtinap etmeli* vb. tarzında ifadeler kullanılmıştır.

Galatların belirtilmelerinde kullanılan ifade türleri çok daha fazla sayıda ve farklı biçimlerde olmalarına karşın, genel bir değerlendirmeye ele alındıklarında hepsini bu üç maddedeki ifadelerin türevleri olarak görmek mümkündür. Bu bakımdan galatların belirtilmesinde kullanılan ifade biçimleri genel olarak bu üç maddedeki biçimlerin azçok değiştirilmiş biçimleri gibidir.

Kâmûs-ı Türkî yazılış ve kullanım amacıyla ve kapsamı yönünden tek dilli genel bir açıklamalı sözlük olmasının yanında, dilde varlık gösteren galatları da içinde bulundurmaktadır. Fakat içerdiği bu galat unsurlar sözlük içerisinde sıradan sözcük veya biçimler olarak değerlendirilmeyip, galat olmaları yönüyle onlara ayrı bir önem verilmiş ve bu bağlamda değerlendirilmiştir. Galat unsurlar sözlük içerisinde yalnızca açıklanmakla kalmayıp onların galat oldukları önemle belirtilmiştir. Elbette galatların belirtilmelerinde yalnızca galat terimi kullanılmayıp, yukarıda belirtilen ifade tarzları da

büyük oranda galatların belirtilmesinde kullanılmıştır ve Kâmûs-ı Türkî'deki galat unsurların belirtilmeleri de bu ifade biçimleriyle gerçekleştirilmiştir.²⁰

2.3.2. Yapısal Görünümleri Açısından Kâmûs-ı Türkî'de Galatlar

Biçim bilgisel yapılardan (sözcük yapıları) söz dizimi yapılarına ve bu yapılar bünyesinde yine ses bilgisel düzeyden söz dizimsel ve anlam bilimsel düzeye, hatta imlâ özelliklerine kadar farklı birçok dil düzeyinde ve yapısal özelliklerde galatlar mevcuttur. Yine bu bağlamda yapısal görünümü ele alındığında köken olarak Arapça, Farsça, Türkçe ve Batı dillerinden sözcük ve söz öbeği yapısında ve ses bilgisel, biçim bilgisel, söz dizimsel ve anlam bilimsel düzeyde; bu yapısal görünümlerin hemen hemen bütün kombinasyonlarında galatlar görülmektedir. Bu anlamda köken bakımından ister Türkçe, isterse de alıntı unsurlar olsun, bunlar yapısal özellikleri açısından ister sözcük yapısında, isterse söz öbeği yapısında olsun ve her biri ister ses bilgisel, biçim bilgisel, söz dizimsel, anlam bilimsel düzeylerde gerçekleşmiş olsun, her bir yapı, köken ve dil düzeyinde galat unsur mevcuttur. Kâmûs-ı Türkî tüm bu çeşitlilikteki galatların hemen hemen tüm kombinasyonlarını barındırmaktadır. Yani ses bilgisel, biçim bilgisel, söz dizimsel veya anlam bilimsel düzeylerde gerçekleşen, hem sözcük ve söz öbeği yapılarında, hem de Türkçe veya alıntı kelimelerde galat unsurlar görülmektedir. Kâmûs-ı Türkî'deki galat unsurlar içerisinde bu galat çeşitliliklerinden hemen tamamını bulmak mümkündür.

Kâmûs-ı Türkî'deki galatları genel görünümü açısından birkaç örnekle gösterecek olursak, bu örnekleri gerçekleştikleri dil bilgisel düzeyleri açısından şu şekilde sıralamak mümkündür²¹:

Ses bilgisel düzeyde gerçekleşmiş galat unsurlar açısından: *muḥabbet* (< *maḥabbet*) sözcük yapısında ve Arapça kökenli, *neşter* (< *nīşter*) sözcük yapısında ve Farsça kökenli, *afacan* (< *āfet-i cān*) söz öbeği yapısından bozulmuş ve Arapça ile Farsça kökenli kelimelerden oluşmuştur.

²⁰ Çalışmanın ilgili bölümünde (Beşinci Bölüm) KT'de yer alan galat unsurlar, belirtilmelerinde kullanılan terim ve ifade biçimleriyle birlikte madde başları esas alınarak sıralanmıştır. Galatların belirtilmesine yönelik kullanılan ifadeleri ayrıntılı görmek için bu bölüme bakılabilir.

²¹ Burada konuya yönelik bütün örnekleri göstermek mümkün olmadığı gibi, bunları temsil etmesi ile konunun ana hatlarını vermesi ve anlaşılmasını kolaylaştırmak açısından yalnızca bazı örnekler üzerinden değerlendirme yapılacaktır.

Biçim bilgisel düzeyde gerçekleşmiş galat unsurlar açısından; *İslâmiyyet* (< *İslâm+iyyet*) sözcük yapısında Arapça kökenli, *eldivenlik* (< *eldiven+lik*) sözcük yapısında Türkçe kökenli; *oyunbaz* (*oyun+bâz*) sözcük yapısında Türkçe ve Farsça kökenli unsurları, *mehtâbiyye* (<*mehtâb+iyye*) ve *sipârişât* (*sipâriş+ât*) gibi kelimeler Farsça ve Arapça kökenli unsurları, *kraliyyet* (< *kral+iyyet*) ve *elastikî* (*elastik+î*) gibi kelimeler de yine Batı kökenli ve Arapça unsurları içermektedir.

Söz dizimsel düzeyde gerçekleşmiş galat unsurlar açısından; *pala bıyık* [< *pala bıyık+lı*] söz öbeği yapısında ve Türkçe kökenli, *izâle-i bîkr* [< *izâle-i bekâret*] söz öbeği yapısında (Farsça tamlama yapısı) Arapça kökenli sözcükler, *kol-ı yemîn* Farsça söz öbeği yapısında Türkçe ve Arapça kökenli sözcükler, *safa gelmek* [< *şafâ' getirmek*] cümle yapısında Arapça ve Türkçe kökenli unsurlar.

Anlam bilimsel düzeyde gerçekleşen galat unsurlar açısından: *millet*, *ümmet*, *mekteb*, *asır* gibi Arapça kökenli kelimeler; *fermûde*, *hâver* gibi Farsça kökenli kelimeler; *iğrenç*, *yutmak* gibi Türkçe kökenli kelimeler; *doktor*, *forma*, *trampet* gibi batı kökenli kelimeler geçirdikleri birtakım anlam olayları nedeniyle galat sayılmışlardır.

2.3.3. Kâmûs-ı Türkî'de Ele Alınışları Bakımından Galatlar

Galatat sözlüklerindeki galat unsurlar ele alınışları bakımından; sözcük veya söz öbeklerinin galat olduğunun belirtilmesi ve kullanılmaması gerektiği, galat olduğu hâlde yaygın olarak kullanılması yönüyle (galat-ı meşhûr) kullanımında herhangi bir sakıncanın bulunup bulunmaması, sözcük veya ibarelerin asıllarının gösterilmesi gibi yönleriyle değerlendirilmişlerdir. Kültüral (2008: XIII) bunu dört madde olarak ele almıştır:

- a) Galat olarak kabul edilen kelime ve terkipler
- b) Yanlış olduğu hâlde dile yerleşip herkes tarafından benimsenip kullanılan kelimeler
- c) Asıl biçimlerini göstermek üzere kaydedilen bazı özel adlar
- d) İmlâ ve anlamları açısından kelimelerin kullanımına yönelik bazı hatırlatmalar

Kültüral'ın değerlendirmesinde oluşturduğu bu dört maddede bahsedilen hususların Kâmûs-ı Türkî'de bulunan galatlar için de geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Başka bir ifade ile, Kâmûs-ı Türkî'nin de galat unsurlara yer verirken bu

dört maddenin sunduğu değerlendirme biçimlerine göre ele aldığı görülmektedir. Bu bakımdan herhangi bir galat unsur ele alınırken, onun hem galat olduğundan, hem kullanımı açısından yaygın olup olmadığından, hem asıl biçimlerinin ne/nasıl olduğundan ve hem de sözcüklerin yazım ve anlamları açısından nelere dikkat edilmesi gerektiğinden bahsedilmektedir. Bu bakımdan Kâmûs-ı Türkî'nin de galatları ele alış ve değerlendirme açısından galatat sözlükleriyle uyumlu ve eşdeğer bir konumda olduğunu söylemek mümkündür.

2.3.4. Kâmûs-ı Türkî'deki Galatlara Yönelik Bazı İstatistikler

Kâmûs-ı Türkî döneminin söz varlığını yansıtan genel bir sözlüktür. Bu yönüyle, döneminin Türkçesinde kullanımda olan Türkçe sözcüklerin yanında Arapça, Farsça, Rumca vb. yabancı kökenli söz varlığına ve aynı zamanda atasözleri, deyimler, kalıp sözler vb. olmak üzere çeşitli bir sözvarlığına sahiptir. Yine döneminde varlık gösteren galat unsurlar da Kâmûs-ı Türkî'nin ele aldığı söz varlığı içinde yer almıştır.

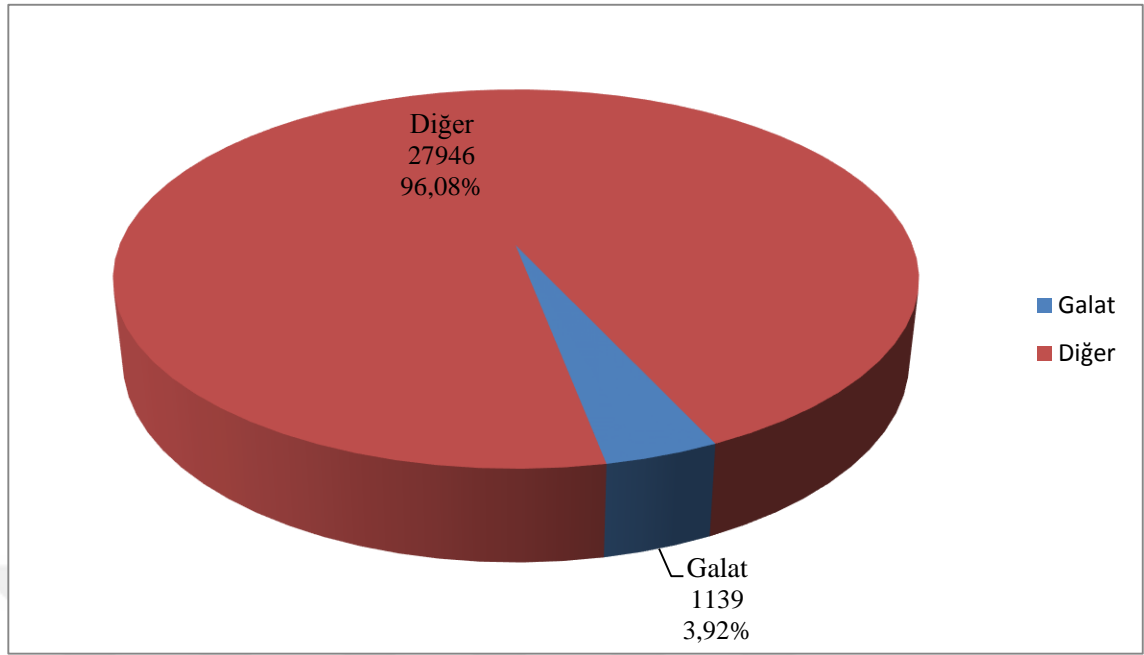
Kâmûs-ı Türkî'nin ele aldığı 29.085²² (Çiçek, 2009: 188) söz varlığı içinde 1139 maddede galatlara yönelik açıklamalar ve örneklere rastlanmıştır. Bu 1139 madde KT söz varlığı içinde 3,92%'lik bir yer tutmaktadır. Demek oluyor ki KT söz varlığının 3,92%'lik bir kısmında galat açıklaması ve örneği yer almaktadır. Elbette ki galatların belirlenmesinde kullanılan ölçütler dikkate alındığında ses bilgisinden söz dizimine kadar bütün dil bilimsel düzeylerde çok daha fazla galat oluşum tespit etmek mümkündür. Fakat bu çalışmada galatların tespiti yalnızca KT yazarının (Şemseddin Sami) açıklamalarını esas aldığından, tespit edilen galatların rakamı bununla sabittir. Buna göre KT'de galat açıklamalarının bulunduğu maddelerin bütün söz varlığına oranı tablo ve grafik üzerinde şu şekilde gösterilmektedir:

Tablo 1. Galat Maddelerin Toplam Söz Varlığına Oranı Tablosu

Maddeler	Galat	Diğer	Toplam
Adet/Sayı	1139	27946	29085
Oran	3,92%	96,08%	100%

²² Ali Çiçek, KT içerisinde “*ve, yahut* bağlaçlarıyla anlamı verilmeksizin hemen altındaki kelimeye bağlanan 255 kelime dahil” olmak üzere toplamda 29.085 madde tespit etmiştir (Çiçek, 2009: 188).

Şekil 1. Galat Maddelerin Toplam Söz Varlığına Oranı Grafiği

Burada bahsedilen 1139 maddenin her birinde farklı farklı galat oluşumlar gösterilmiş değildir. Bazı maddelerde birden fazla galat örneği belirtildiği gibi, bazı galatlardan ise birden fazla maddede ortak olarak bahsedilmiştir. Örneğin, **al** maddesinde *al yanak*, *gaga burun* ve *pala bıyık* olmak üzere üç (3); **elastik** maddesinde *elastikî* ve *elastikiyyet* olmak üzere iki (2) farklı galat örneği verilmektedir. Diğer taraftan ise galat olan *sıрмаkeş* (< *sırma-keş*) örneğine **sırma-keş**, **sım-keş** ve **keş** maddelerinde; *nezâket* örneğine ise hem **nezâket** hem de **nâziklik** maddelerinde rastlanılmaktadır. Bu bakımdan 1139 maddeden 58'sinde birden fazla (genellikle iki/2) galat örneği verilmişken, toplamda 56 farklı galat örneği ise 122 maddede ortak olarak yer almaktadır. Bununla birlikte Kâmûs-ı Türkî'de 1139 maddede galat açıklaması yapılan toplam 1188 örnek söz konusudur. Bunlardan aynı olan örnekler dışarıda bırakıldığında ise, 1169 farklı örnek tespit edilmiştir.

Galatların ortaya çıkış nedenlerinin tespitinde sözcüklerin veya dilbilgisi unsurlarının (Arapça çokluk eki, Farsça tamlama yapısı vb.) kökenleri önemli bir kriter oluşturmaktadır. Bu bakımdan galatların kökenlerine göre sayısal dağılımını belirlemek de önemli görünmektedir. Fakat, kökenleri açısından galatların genel olarak tek bir dile dayanan yapılar olduğunu söylemek mümkün değildir. Galatların büyük çoğunluğu yapısında farklı dillerden unsurları barındırmaktadır. *Afacan* (< *âfet-i cān*) örneği Arapça *âfet* ve Farsça *cān* kelimelerinin Farsça tamlama biçiminden bozulmuş; gün-be-

gün örneği Türkçe ve Farsça sözcüklerin yine Farsça söz dizimine girmesiyle meydana gelmiş; *iğnedan* (< *iğne-dān*) ve *oyunbaz* (< *oyun-bāz*) gibi örnekler yine Türkçe ve Farsça unsurları taşımakta; *otlakiye* (< *otlak+iyye*), *gidişat* (< *gidiş-āt*), *hoşnudiye* (< *hoşnūd+iyye*), *kraliyet* (*kral+iyye*) vb. örnekler de yine Türkçe, Arapça, Farsça ve Batı kökenli unsurları barındıran yapılardır. Yine kendisi Farsça olan *nāzik*, *mühür* vb. kelimelerden Arapça kalıba somka yöntemiyle *nezāket*, *temhür* vb. kelimeler ortaya çıkarılmış; *alay-ı mezkūr*, *rapor-ı evvel*, *i`āde-i vizita* gibi örnekler ise Türkçe ve Batı kökenli sözcüklerin Arapça kelimeler ile birlikte Farsçanın söz dizim yapısına girmesiyle oluşturulmuştur. Bu noktada sözlüksel öğelerin köken olarak karma bir görünüm sergilemelerinin yanında, ikinci bir katman olarak dilbilgisel öğeler de bu karma yapılanmalar içine dahil olmaktadır. Bu bakımdan bu yapılar köken açısından tek bir dile ait olmadıkları gibi, bunların dillerine/kökenlerine göre dağılımlarını belirlemek de mümkün değildir. Fakat kökeni ne olursa olsun, oluşum süreçleri açısından bütün galatları kapsaması yönüyle, galatların dil bilgisel düzeylerine göre sayısal dağılımını yapmak mümkündür.

Galatların ortaya çıkış sürecindeki değişiklikler sessel, biçimsel, söz dizimsel, anlamsal ve yazımsal düzeylerde gerçekleşmektedir. Bu bakımdan bu çalışmada da galatlar bu dil bilgisel düzeylerine göre ele alınmıştır. Buna göre ise, Kâmûs-ı Türkî'de galat açıklamasıyla birlikte verilen 1188 örneğin oluştukları dil bilgisel düzeylerine göre sayısal ve yüzdeler dağılımı şu şekildedir:

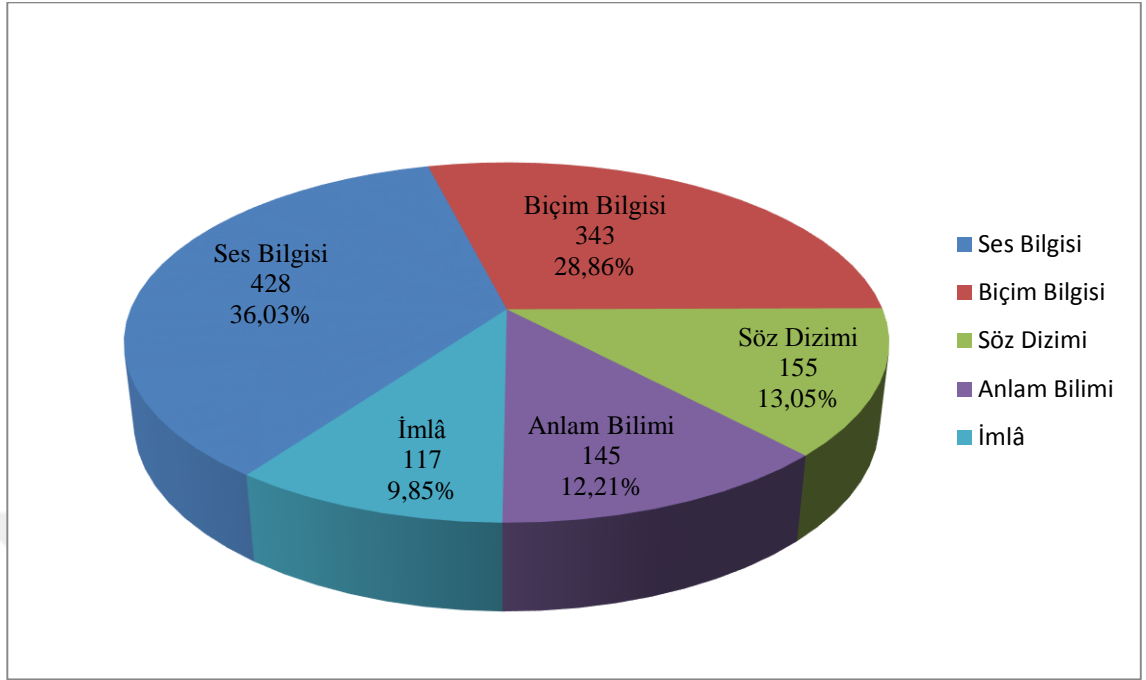
- Ses bilgisel düzeyde ortaya çıkan galatlar: 428 = 36,03%
- Biçim bilgisel düzeyde ortaya çıkan galatlar: 343 = 28,86%
- Söz dizimsel düzeyde ortaya çıkan galatlar: 155 = 13,05%
- Anlambilgisel düzeyde ortaya çıkan galatlar: 145 = 12,21%
- İmlâ düzeyinde ortaya çıkan galatlar: 117 = 9,85%

Burada verilen bilgiler şu şekilde tablolaştırılmıştır:

Tablo 5.1: Galatların Dil Bilgisel Düzeylerine Göre Dağılım Tablosu

Düzeyler	Ses Bilgisi	Biçim Bilgisi	Söz Dizimi	Anlam Bilimi	İmlâ	Toplam
Adet/Sayı	428	343	155	145	117	1188
Oran	36,03%	28,86%	13,05%	12,21%	9,85%	100,00%

Şekil 2. Galatların Dil Bilgisel Düzeylerine Göre Dağılım Grafiği

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMALAR TARİHÇESİ

Galatları konu edinen çalışmalar 15.-16. yüzyıllara, ilk galatat sözlüklerine dek uzanmaktadır. Aynı şekilde Cumhuriyet Döneminde de dilsel yanlışlıkları ve kural dışı kullanımları ele alan çalışmalar mevcuttur. Fakat bu çalışmalar bir anlamda galatları/dil yanlışlarını derleme çalışmaları niteliğindedirler. Diğer taraftan ise bizzat bu derlenen malzemeyi ele alıp onu dil inceleme alanları (dil bilgisi, dil bilimi vb.) ve bu alanların yöntemleri açısından değerlendiren çalışmalar mevcuttur. Bu noktada derlem (galatat sözlükleri) ve dil inceleme alanları açısından yapılan çalışmalar birbirinden ayrılmaktadır. Bu çalışma da bizzat derlenen malzeme üzerine dil inceleme alanları açısından yaklaşan ve bu malzemeyi dil inceleme alanlarının yöntemlerine göre ele alıp değerlendiren bir çalışma olması yönüyle araştırmalar tarihçesi de bu çizgi üzerinde oluşturulacaktır. Böylece bir taraftan galatlar üzerine yapılmış olan incelemelerin galatları ele alış biçimleri ve içerikleri genel hatlarıyla sunulmuş olacağı gibi, diğer taraftan da galatları ele alan bu çalışmalar ile bizim tez çalışmamız arasındaki yakınlık ve farklılıklar da görülmüş olacaktır. Buna göre araştırmalar tarihçesi “Literatür Özetleri” ve “Galatların Sınıflandırılması” olarak iki başlık altında incelenecektir.

3.1. Literatür Özetleri

Galatat sözlüklerine kaydedilen dilsel unsurlar hem doğruluk-yanlışlık paradigması açısından değerlendirilmeleri, hem de kendi aralarında farklı bileşenlerden meydana gelmeleri yönüyle taşıdıkları çeşitlilik açısından dilin anlaşılması ve işleyişinin açıklanması doğrultusunda büyük bir önem taşımaktadır. Bu bakımdan da galatat sözlüklerindeki bu unsurların yoğun bir şekilde ele alınıp üzerlerinde çalışmaların yapılması gerekmektedir. Şuana kadar yapılan çalışmalar ise yeterli sayıya ulaşmamakla birlikte hem müstakil eser düzeyinde, hem de makale ve bildiri düzeyinde bazı çalışmalar mevcuttur. Burada, hem bu çalışmaların ne yönde gerçekleştirildikleri,

hem de bizim çalışmamızla olan yakınlıklarının ve ayrıldıkları noktaların görülebilmesi açısından bu çalışmaların kısa özetlerinin verilmesi yerinde olacaktır.

3.1.1. Müstakil Nitelikte Çalışmalar

KÜLTÜRAL, Zühal (1989). *Galatât Sözlükleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul: Bu çalışma Sırrı Paşa'nın, Mustafa İzzet'in ve Ahmed Ziyâeddin'in galatat sözlüklerindeki maddelerin açıklamalarıyla birlikte derlenip bir araya getirilerek oluşturulmuş bir sözlük çalışmasıdır. Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde bu yazarlar hakkında bilgiler verilmiş, eserleri tanıtılmış ve eserlerin giriş kısımları verilmiştir. İkinci bölüm "İnceleme" başlığı altında galatat sözlüklerine yönelik kısa bir bilgilendirme yapıldıktan sonra galatların ayrıntılı olarak sınıflandırılmasını içermektedir. Üçüncü bölüm ise, bahsedilen her üç eserin madde başlarının açıklamalarıyla birlikte derlenip bütünleştirilerek verildiği sözlük bölümüdür. Çalışma, bazı değişikliklerle birlikte üzerine bazı galatat sözlükleri de eklenerek 2008 yılında kitap hâlinde basılmıştır.

ŞİŞMAN, R. Şenay (1997). *Defter-i Galatât*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul: Çalışma Ali Seydî'nin Defter-i Galatât adlı eserinin transkripsiyonlu metin yayınına ortaya koymaktadır ve ayrıca bir de ek sözlük verilmiştir. Defter-i Galatât'a yönelik giriş, metin, dizin olmak üzere üç bölüm ve bunlara ilave olarak ek sözlük ve bu sözlüğün dizini ile beraber toplamda beş bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın giriş kısmında Ali Seydî ve Defter-i Galatât hakkında geniş bilgi verildikten sonra eserin transkripsiyonlu metni ortaya konulmuştur. Çalışmanın sonunda ise Defter-i Galatât'a ek olarak ek bir sözlük verilip bu sözlüğün dizini oluşturulmuştur.

İPEK, Songül (2001). *Ali Hikmet [Berkî] Fâzıl'ın Galatât Defteri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul: Bu çalışma Ali Hikmet Berkî'nin, Fâzıl'ın Galatât Defteri adlı galatat sözlüğünün Latin alfabesine aktarılmış yayınına gerçekleştirmektedir. Giriş, metin ve dizin bölümlerinden oluşup; giriş kısmında Ali Hikmet ve galatlar hakkında kısa bilgiler verilmiş ve yine birtakım kısa bilgilerle birlikte galatat sözlükleri sıralanmıştır. Çalışmanın asıl bölümü diyebileceğimiz ikinci bölümde ele alınan eserin Latin alfabeli metni verilmiş ve dizin bölümüne geçilmiştir. Çalışmanın sonunda ayrıca eserin tıpkıbasımı da bulunmaktadır.

KÜLTÜRAL, Zühal (2008). *Galatât Sözlükleri*, Simurg Yayınları, İstanbul: Çalışma Kültüral'ın 1989'da yaptığı yüksek lisans tezinin birtakım değişikliklerle birlikte birkaç eserden derlenen madde ve açıklamalarla genişletilmiş biçimidir. Çalışma temel olarak bu eserlerin maddelerini birleştiren bir sözlük niteliğindedir. Giriş, inceleme, sözlük ve dizin bölümlerinden oluşup; giriş kısmında galat ve galatlar konusunda yazılmış eserlerden bahsedilmiş, ele alınan sözlüklerden de faydalanılarak yazarların galat konusundaki görüşleri aktarılmıştır. İnceleme bölümünde galatların sınıflandırması yapılmış ve çalışmanın esas bölümü olan sözlük kısmına geçilmiştir. Bu kısımdaki maddelerde dolaylı olarak geçen galatlar ise dizin bölümünde verilerek geçtiği maddeye gönderimler yapılmıştır.

YILMAZ, Yakup (haz.), (2018). *Ed-Dürerü'l-Müntehabâti'l-Mensûre Fî Islâhi'l-Galatâti'l-Meşhûre [Yaygın Dil Yanlışları Konusunda Açık Seçik İnciler]*, (müellif: Âşirefendizâde Mehmed Hafîd), TDK Yayınları, Ankara: Çalışma Mehmed Hafîd Efendi'nin eserinin transkripsiyonlu metin yayınıdır. Çalışma giriş, metin ve dizin olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde galatlar, galatat sözlükleri, Hafîd Efendi ve ele alınan eser hakkında bilgiler verilmekte; metin bölümünde eserin transkripsiyonlu metni verilmekte; dizin bölümünde ise eserde geçen sözcüklerin farklı özelliklerine göre dizini verilmektedir. Çalışmanın sonunda ise ayrıca ele alınan eserin tıpkıbasımı verilmektedir.

3.1.2. Makale ve Bildiri Düzeyindeki Çalışmalar

TOPARLI, Recep (1985). “Türkçede Galatlar”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S: 34, s. 159-174: Toparlı'nın bu çalışması Türkçedeki galat unsurları ele alan ve onlar üzerinde değerlendirmelerde bulunan ilk çalışmadır. Çalışmada Arapça ve Farsça kökenli alıntı kelimeler esas alınmış ve yine bu dillere ait diğer unsurların (ek, edat vb.) Türkçedeki kullanım biçimlerinden kaynaklanan birtakım galat unsurlar da gösterilmiştir. Bu anlamda çalışma daha çok Arapça ve Farsça alıntı kelimelerdeki ses değişiklikleri üzerinde dursa da “aslında mastar oldukları halde yeniden mastar yapılan” emn-iyet, kurb-iyet; “Arapçada olmadığı halde Türkçede uydurulan” bâkir, mefkûre; “Türkçe kelimelere yanlış olarak eklenen” gidiş-ât, var-iyet, düzen-baz, ordu-gâh; “Farsça kelimelere yanlış olarak Arapça eklerin getirilmesi” ile oluşan peşînen, bahâr-iyye, hırda-vat gibi kelimelerden de bahsedilmiştir. Çalışmada konuyla ilgili herhangi bir teorik bilgi verilmemiş olup genel anlamda bu bahsedilen hususlar belirli başlıklar

altında sınıflandırılmış ve yine herhangi bir açıklama yapılmadan bu başlıklar altında örnekler sıralanmıştır. Yapılan sınıflandırma üzerinden Arapça ve Farsça alıntı kelimelerdeki ses olayları ayrıntılı bir şekilde gösterilip daha çok bu konu üzerine yoğunlaşan çalışmanın amacının ise “Arapça ve Farsça’dan dilimize giren kelimelerden birçoğunun Türkçenin gramer kaideleri içinde eridiğini ve artık Türkçenin bünyesine uyduğunu göstermekten ibaret” olduğu belirtilmiştir.

Toparlı’nın bu çalışması üzerinde yapılan bazı değişikliklerle birlikte daha sonra şu künyedeki yayın olarak görülmektedir:

TOPARLI, Recep (1996). “Türkçemizdeki Galat Sözcükler”, *Türk Dili*, C: 1996/II, S: 540, s. 607-618.

YAVUZ, Kemâl (1989). “Galat, Galatat ve Muînî’nin Dildeki Tasarrufları”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi* S: 60, s. 127-148: Çalışmanın başlığından da anlaşılacağı üzere Yavuz burada Muînî’nin dildeki bazı tasarruflarını (galat yapılar) göstermeyi amaçlamaktadır. Bunu yaparken de, Muînî’nin tasarrufları galat yapılar olduğu için galatlar konusuna girmiş ve birtakım teorik açıklamalarla birlikte galatlara yönelik bir sınıflandırma da oluşturmuştur. Çalışmanın sonuç kısmında ise, “aslında galatât içinde yer alan bu yanlış tasarruflar sadece Muînî’de değil Süleyman Çelebi’den başlayarak Müştak Baba’dan Ziya Paşa’ya, Münif Paşa’ya kadar görülecek, hatta resmî kitâbetimizde bile yer alacaktır” denilerek bir anlamda galat kullanımların dil içinde ne kadar yaygınlık kazandığı vurgulanmaktadır.

KAÇALIN, Mustafa S. (1996). “Galat”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C: 13, s. 300-303: Galat kelimesinin tanımı ve “galat-ı meşhûr, galat-ı fâhiş” gibi kullanımlarını açıklayarak başlayan çalışma, galat kavramının Arapça ve Farsçadaki durumunu kıyaslayarak devam eder ve galatlara yönelik bir sınıflandırma yapıldıktan sonra, bazı galatat sözlükleri hakkında küçük bilgiler vererek sona erer. Galatlar hakkında birtakım teorik bilgiler veren Kaçalın, Türkçenin münasebette bulunduğu çeşitli dillerden kelimeler aldığını ve “bazı değişikliklere uğrayarak Türkçeye yerleşen ve kendini kabul ettiren kerimelerin bu değişimlerden dolayı galat (yanlış) kabul edilmiş” olduğundan bahseder.

DEVELİ, Hayati (1997). “Kemalpaşazade ve Ebüssuûd’un Galatât Defterleri”, *İlmî Araştırmalar Dergisi*, S: 4, s. 99-125: Develi bu çalışmasında Kemalpaşazade ve

Ebüsşüüd Efendi'nin galatât defterlerinin/sözlüklerinin transkripsiyon işaretleriyle metin neşrini yapmaktadır. Kemalpaşazade'nin eseri orijinalinde Arapça olduğu için onun Türkçe tercümesinin yayını, Ebüsşüüd Efendi'nin eserinin ise üç nüshası karşılaştırılarak tenkitli metin yayını (edisyon kritik) yapılmıştır. Develi metinlerin yayınına geçmeden önce ise galat konusuna değinmiş ve bazı teorik bilgiler de vermiştir. Galatların sınıflandırılması konusunda ise “Kemalpaşazade ve Ebüsşüüd Efendi'nin bize verdiği malzeme şu esas gruplara ayrılmaktadır” diyerek bu sınıflandırmayı dört ana başlık olarak oluşturmaktadır:

- İmlâ yanlışları ve yanlış okumalar
- Ses bilgisi ile ilgili yanlışlar
- Yapı bilgisi ile ilgili yanlışlar
- Anlam bilgisi ile ilgili yanlışlar

SAGÖL, Gül den (2002). “Galatların Değerlendirilmesi”, *Uluslararası Sözlükbilimi Sempozyumu Bildirileri*, s.143-152: Sağol bu çalışmasında galatları, galatât sözlüklerindeki görünüşleri ve dilin işleyişi açısından ele alır ve günümüzdeki birtakım kural dışı kullanımlarla kıyaslamalı bir biçimde değerlendirir. Çalışma galat kavramının neleri kapsadığından bahsedilerek başlamakta ve galatât sözlüklerinde ne gibi unsurların bulunduğu birtakım örneklerle gösterilip, yerli ve yabancı kelimelerdeki ses, biçim, anlam ve imlâ açısından dilin işleyişini göstererek devam etmekte ve galat kavramı üzerinden bugünkü dilin durumundan söz edilip sona ermektedir.

KÜLTÜRAL, Zühal (2007). “Galatât Sözlükleri Ve Dil Bilimi Açısından Önemi”, *IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, C. 2, s. 1129-1135: Kültür al bu çalışmasında galatın ne olduğundan kısaca bahsederek belli başlı galatât sözlüklerini sıralamış, galatları sınıflandıran bir tasnif vermiş, arkasından da bazı galatât sözlüğü müelliflerinin galatlara karşı tutumlarını ve görüşlerini vermiştir. Çalışmanın sonunda ise galatât sözlüklerinin “bazı kelime ve şekillerin aslını aydınlatmada yararlı olduğu gibi, yanlış biçimiyle yerleşen kelimelerin çoğu zaman yanlış oldukları unutulmuş benimsendiğini ve dilin kendi yapısına göre yerleşip kullanıldığını göstermeleri” yönüyle öneminden bahsedilmiştir.

EMİNOĞLU, Emin (2011). “Galat Sözlükleri ve Mehmed Hafid Efendi'nin Galatât Sözlüğündeki Çağatayca Sözcükler”, *Turkish Studies*, Volume 6/1, Winter 2011, s. 1021-1038: Bu çalışma, galatlar ve galatât sözlükleri hakkında genel bilgiler

verildiği ve Mehmed Hafid Efendi'nin galatât sözlüğündeki Çağatayca sözcüklerin listesinin sunulduğu iki bölümden meydana gelmektedir. Galat kelimesi ve kavramı hakkında birtakım bilgiler verilerek başlanan birinci bölümde Eminoglu, bazı galatât sözlükleri üzerinde durmuş ve sıralı bir liste halinde sunduğu yirmi bir (21) galatât sözlüğü hakkında kısa bilgiler vermiştir. Hemen arkasından ise bu sözlüklerin müelliflerinin bir kısmının dile ve galatlara karşı tutumlarını eserlerden verdiği örneklerle ayrıntılı bir biçimde ele alıp, dönemin galat anlayışını müelliflerin görüşleri üzerinden özetleyerek on (10) madde halinde sıralamaktadır. Galatât sözlüklerindeki Türkçe unsurların, yapılan çalışmalarda ne şekilde ele alındıklarını da gösteren çalışmada galatât sözlükleri hakkında bazı değerlendirmelerde bulunulduktan sonra ikinci kısma geçilir ve Mehmed Hafid Efendi'nin sözlüğündeki Çağatayca kelimeler listelenir.

KÜLEKÇİ, Cahit (2012). “İbn-i Kemâl'in Galatâtu'l-Avâm İsimli Risâlesi”, *Hikmet Yurdu Dergisi*, Yıl: 5, C: 5, S. 10, Temmuz-Aralık 2012/2, s. 261-274: Bu çalışma İbn-i Kemâl'in Galatâtu'l-Avâm adlı galatât sözlüğünün Latin alfabesine aktararak yapılan metin yayınıdır. Çalışmada galatlar hakkında teorik bilgi bulunmamakla birlikte, listesi oluşturulan madde başları hakkında verilen dipnotlarda birtakım açıklamaları yapılmıştır.

ACAR, Ömer (2016). “Osmanlı Türkçesinde Arapça Alıntı Kelimelerin Galat Kullanımı”, *Bütün Yönleriyle Osmanlıca Ve Mirası Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı*, s. 249-260: Acar bu çalışmada Arapça kökenli kelimelerin galat kullanımlarını ele almakta ve galatları dilin değişimi açısından değerlendirmektedir. Çalışmada galat kelimesinin çeşitli kullanımları ve galatlar üzerine yapılan çalışmalara (galatât sözlükleri listesi) yer verildiği gibi çalışmanın sonunda Arapça alıntılar esasında bir galat sınıflandırması da yapılmıştır. Ayrıca çalışma içerisinde galat kelimesiyle ilişkili olması sebebiyle lahn kelimesi de ayrıntılı bir biçimde açıklanmıştır. Çalışmada galatların açıklanmasına yönelik farklı konulara kısa kısa temas edilmesiyle birlikte, galat kelimesiyle ifadesini bulan dil yanlışlıklarının “her dil için geçerli olan evrensel bir olgu” olduğundan da bahsedilmiştir. Çalışmanın önemli noktalarından birini de galatlara yönelik birtakım soruların gündeme getirilmesi oluşturmaktadır. Bu sorular ise genel çerçeveleri açısından “galat kavramının sınırlarının ne olduğu” ile ilgilidir.

KÜLTÜRAL, Zühal (2005). “Kâmûs-ı Türkî’de Galatlar”, *Marmara Üniversitesi Türklük Araştırmaları Dergisi*, S. 17, s. 229-246: Kültüralin bu çalışması KT’de bulunan galat unsurları ele almakta olup çalışma iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısım genel itibariyle Şemseddin Sami’nin dilciliği ve galatlar konusundaki görüşlerine yer verilmekte, ikinci kısımda ise “Şemseddin Sami’nin galat konusundaki görüşleri hakkında bir fikir vermesi” amacı belirtilerek KT’deki galat unsurlar tespit edilebildiği kadarıyla listelenmiştir. Kültüral’ın çalışması ile bu çalışma (tez) aynı konuyu hedef almakla birlikte işleyiş, konunun değerlendirilmesi ve galatların tespiti yönüyle birbirinden ayrılmaktadır. Özellikle galatların tespiti açısından Kültüral’ın çalışmasında birtakım sınırlılıkların olmasına rağmen bu tez çalışması daha kapsamlı veriyi ele almaktadır.

3.2. Galatların Sınıflandırılması

Dil çalışmalarında araştırılan/incelenen konu hakkında tanımlama ve sınıflandırma oldukça önemli bir yere sahiptir. Konunun anlaşılması ve kavranması açısından ise incelenen unsurların sınıflandırması bir taraftan konunun sistematikliğini oluşturduğu gibi, diğer taraftan da dil içindeki yerinin tespitinde önemli bir kriter olarak görülmektedir. Bu bağlamda yukarıdaki çalışmaların bir kısmı da ele aldıkları galatları farklı yönleriyle değerlendiren sınıflandırmalar ortaya koymuştur. Yine bu çalışmanın (tezin) temelini de galatlar üzerine yapılan yeni bir sınıflandırma denemesi oluşturmakta olup, çalışma galatların sınıflandırması üzerine oluşturulmuştur.

Gerek bu çalışmada yapılan galat sınıflandırmasının, gerekse çalışmanın bütününe anlaşılması açısından, kendi sınıflandırmamıza (bu çalışmanın esas bölümüne) geçmeden önce, araştırmacılar tarafından ortaya konulan sınıflandırmaların bu kısımda verilmesi uygun görülmüştür.

Galatların çeşitliliğini gösteren ilk sınıflandırma Toparlı (1985)’tir. Fakat bu sınıflandırma daha sonra bazı değişikliklerle tekrar Toparlı (1996)’da gösterilmiştir. Daha düzenli ve son şeklini alması yönüyle burada Toparlı (1996)’da verilen sınıflandırma ele alınacaktır. Yine Kültüral (1989 ve 2007)’de bulunan galat tasnifleri de bazı değişikliklerle birlikte son şeklini Kültüral (2008)’de almış olmalarından dolayı burada ele alınacak olan sınıflandırma Kültüral (2008)’i esas almaktadır. Bunları

dışarıda bulunduracak olursak ortaya konulan sınıflandırmalar tarihsel sıralamaya göre şu şekildedir:

Yavuz (1989)'un galatların sözcük ve söz öbeği yapılarına göre iki ana başlıkta değerlendirdiği sınıflandırması şu şekildedir:

Kökenlerine göre;

- Türkçe asıllı olanlar
- Arapçadan geçenler
- Farsçadan gelenler
- Batı dillerinden alınanlar

I - KELİMELELER

1 - Kök ve tarih itibariyle kelimeler:

a) Türkçe asıllı olanlar: cam eriği > cân eriği, çağan > çıban, etmek > ekmek, kaplı ılıca > kaplıca, konur al > kumral, ulug > ulu, tobra > torba, yabız > yavuz

b) Arapçadan geçenler: harar < garâre, kayser < Sezar, me'yûs < meyûs, mugaylân < Ümmü geylan "deve dikenini", tersâne < dârü's-sinâ'a, tekke < tekye

c) Farsçadan gelen kelimeler: beyhûde < bî-hûde, cadı < cādû, cerme < cerîme, cömert < cüvân-merd, kepâze < kepâde, papuç < pâ-pûş, patlıcan < bâ-dingân, peşrev < pîşrev, revâni < rûganî, siftâh < istiftâh, tezgâh < destgâh

d) Batı dillerinden alınanlar: fanila < fanélla, lepiska < lipzig, pancur < abat-jour, paravana < paravent, patiska < patiste, pazen < basine

2 - Telaffuzda galat sayılan kelimeler: âbdal > abdal aptal, âhûr > ahır, bidâ'et > bidâyet, elbette > elbet, meşî'et > meşiyet (istemek), ed'ie > ed'iyye (duâlar), edviye > edviyye

3 - İmlâ bakımından: atlas (اطلس) > (اطلاس) , araba (أرابه) > (عربه) , bâğçe (باغچه) > (بغچه), batı (باتى) > (باطى), bölük (بولوك) > (بلوك), dört bin (دورت بىك) > (دورتبىك)

4 - Mana yönünden galat sayılanlar:

a) Arapçada, Türkçede ve Farsçada var olup da mânâları değiştirilen kelimeler:

- beyâz ("aklık" manasına masdar olduğu hâlde) ak sıfat olarak
- beyz ("yumurta" manasına kullanıldığı hâlde bez "habbecik, tane, gудde" şeklinde
- iz'ân ("huşû, hudû" manası bırakılarak, "zekâ, ferâset" manasında kullanılmıştır.

b) Arapça ve Farsçada bulunmayıp Osmanlı Türkçesi içerisinde Türkçenin veya geldiği dilin kaidesi gözetilmeden, bir nevi analogi hadisesi ile ortaya çıktığı ihtimal dahilinde olan ve dilde bile varlığını koruyan kelimeler: *Arapça kökenliler* meftûne, ictisâr, istihâse, müstehasât; *Farsça kökenliler* memhûr, ibzâl, mebzûl

5 - Yapı bakımından galat kelimeler:

Arapça gramer şekillerine göre:

- a) **Masdar olarak:** elastikiyyet, germiyyet, serbestiyyet, variyyet, kraliyyet
- b) **Nisbet şeklinde:** ahlâkî, bektaşî, dagî (dağlı), demirî (demir renginde), hâkânî, elastikî, ahlâkiyye, âmediyye, bahâriyye, nevrûziyye, otlakıyye, evlâdiyye, volkaniyye
- c) **Harf-i cerli olarak:** bi'l-füruht
- d) **Tenvinli şekilde:** cânen, bahtiyâren, peşinen
- e) **Farsça kelimelerin vezinlere tatbik edilerek, Arapçaya kıyasla yeni kelimeler çıkararak:** ibzâl ("bezl"den), matrûş ("traş"tan, memhûr ("mühr"den)
- f) **Çokluk eki getirilerek veyâ semâî çokluk olarak:** erât, gidişât, sipârişât, agavât, havâkîn (hakanlar), havâtîn (hatunlar), ferâmîn (fermanlar),
- g) **Cemi şeklinde bulunan kelimelere çokluk eki getirilerek:** a'zâlar, enbiyâlar, eşyâlar, evlâdlar, evliyâlar, talebeler, havâdisât, levâzimât
- ı) **Arapça masdar olduğu halde yeniden masdar eki alanlar:** bu'diyyet, istiklâliyyet, ünsiyyet

Farsça gramer unsurlarının Türkçede kullanımlarına göre:

1. Türemiş kelimelerde:

- a) ay-be-ay (aydan aya), diz-be-diz (diz-dize), gün-be-gün (git gide, günden güne), kat-ender-kat gibi tekraralarda
- b) iğne-dân, iğne-dân-lık, sürme-dân, sürme-dân-lık gibi âlet isimlerinde
- c) ezber-den gibi Türkçe ek ile yapılmış mükerrer ablatif şeklinde
- d) ilçe, kapançe küçültme eki olarak
- e) imparatorî gibi masdar eki alarak görülmektedir
- f) kardaşâne gibi liyakat eki olarak

2. Birleşik kelimelerde:

a) Partisipli şekiller: kuşbâz, oyunbâz, emekdâr > emektâr, kafadâr, sancakdâr > sancaktâr, işgüzâr, sirmakeş (sırma işleyen), alevrîz (alev saçan), boruzen > borazan

b) İsim tamlamasının ters çevrilmesi ve izâfet kesresinin düşmesi gibi yabancı kelimelerin meydâna getirdikleri birleşik isimler: aş-hâne, batakhâne, ipek-hâne, yemek-hâne

II. TAMLAMALAR

A) Arapça kâidelere göre yapılan tamlamalar

a) Tamlanan Farsça tmlayan Arapça şeklinde: bahtiyâriyyü'l-ehvâzî

b) Tamlanan Arapça tmlayan Farsça olara: matlûbu'l endâm, mevzûnü'l-endâm, tahte'z-zemîn

B) Farsça kaideye göre yapılanlar

a) Türkçe kelimelerle: sergi-i umûmî, sürç-i lisân, tophâne-i âmire

b) Batı dillerinden gelen kelimelerle:

1 - Tamamlananı ecnebî olanlar: asya-yı cenûbî, asya-yı şarkî, bank-ı Osmânî, cermanya-yı cenûbî, coğrafya-yı tabiî, coğrafya-yı riyâzî, gazete-i mu'tebere, gazete-i müfide, mayıs-ı rûmî

2 - Tmlayanı ecnebî olanlar: düvel-i avrupa, hülâsa-i politika, muhâberât-ı talgrafiyye, şehir-i mayıs, te'sîrât-ı fizyolojiyye

3 - Tmlayan ve tamlanandan biri Arapça diğeri Farsça olup da tmlayanın müenneslik alameti alması: behre-i edebiyeye < behre-i edebî, hafta-i âtiyye, nâme-i aliyye, nişâne-i aleniyye; ahvâl-i nâ-makbûle, arazî-i mîrîyye, mesârif-i râhiyye, muhabbet-i derûniyye

4 - Her iki kelime de Arapça olduğu hâlde yanlışlık bulunan tamlamalar: hırka-i şerîfe < hırka-i şerîf, evrâk-ı mevrûde < evrâk-ı vâride, tasdî-i ser

5 - Farsça kaideye göre Türkçe kelimelerle yapılan tamlamalar: konak-ı âlileri, binbaşı-ı mumaileyh, sergi-i umûmî, sürç-i lisân, tophâne-i âmire, eshâb-ı gönül, erbâb-ı gönül

Toparlı (1985 ve 1996) Türkçedeki Arapça ve Farsça unsurların kullanımını esas alarak yapılmıştır ve “1985” in birtakım değişikliklerle “1996” da son şeklinin verildiği sınıflandırma şu şekildedir:

A) ARAPÇA ASILLI KELİMELERDE

a) Ünlüleri Değişenler: adam < âdem, cereme < cerime, entari < anteri, masal < mesel, seyahat < siyahat, tedarik < tedârük, tercüme < terceme, zıkkım < zakkûm

b) Ünlüleri Düşenler: fatma < fâtıma, halka < halaka, hayvan < hayavan, hezliyât < hezeliyat, tavla < tavîle

c) Ünlü Türemesi Olayı Görülenler: aynı < ayn, bazı < ba'z, tıbkı < tıbk; cürüm < cürm, devir < devr, fikir < fikr, hüküm < hükm, küfür < küfr, nakil < nakl, seyir < seyr

ç) Ünsüzleri Değişenler: aktar < attar, gıda < gıza, hizmet < hidmet, kına < hınna, mihenk < mihekk, saffet < safvet, talih < tâli', tamah < tama', tellal < dellal,

d) Ünsüzleri Düşenler:

1. Birinci hecenin sonu ile ikinci hecenin başındaki ünsüzler aynı ise bunlardan biri düşürülür: cevat < cevvâd, hamal < hammâl, hamam < hammâm, kasap < kassâb, kere < kerre, kule < kulle, saraç < sarrâc, sele < selle

2. Tek heceli kelimelerin sonundaki aynı cins iki ünsüzden biri genellikle düşer. Ancak, yönelme, yükleme ve ilgi hâli ekleri getirildiğinde bu ünsüzler tekrar ortaya çıkar: hak < hakk, hal < hall, his < hiss, red < redd, tıb < tıbb, zam < zamm

3. Ca'li (yapma) mastarlardaki iki (y)den biri düşürülür: cumhuriyet < cumhuriyye, hakimiyet < hakimiyyet, milliyet < milliyet

4. Hece sonlarındaki iki ünsüzden biri zaten düşürülmektedir: af < afv, bez (beze) < beyz, ceb < ceyb, kıt < kıht, mes < mesh, sel < seyl

5. Yukarıdaki maddelerin dışında şunları da ünsüz düşmesi olarak sıralayabiliriz: matara < mathara, köse < kûse, salep < sahlebe, temiz < temyîz, zemheri < zemherîr

e) Ünsüz Türemesi Görülenler: bidayet < bidâet, enayi < enâi, halayık < halâik, kerahiyyet < kerahiyet, mavi < mâi, râyic < râic

f) Birden Fazla Ses Olayı Görülenler: bayır < bâ'ire, cıfit < cühûd, davul < tabl, eyvan < ivân, gavur < kafir, kimyon < kemmûn, mezat < müzayedede, mutfak < matbah, nöbet < nevbet, rakı < arak, sayfa < sahife, sıska < istiska, siftah < istiftah

g) Arapçadan Olmadıkları Hâlde Türkçede Arapça Kurallara Göre yapılan Uydurma Kelimeler: ahşap, bâkir, bâkire, davetiye, ehemmiyet, enaniyet, felaket, kat'iyyen, mağduriyet, muvaffakiyet, mefkûre, nezâket, rahibe, refah, salahiyet, tahkim

ğ) Birleşme Sonucunda Değişikliğe Uğrayanlar: beleş < bilâ-şey, cumbur cemaat < cumhur cemaat, imralı < emir ali, hacıvat < hacı evhat, hıdırellez < hızır ilyas, kazasker < kâzî asker, lahmacun < lahmü'l-acîn, mafîş < mâ fîhi şey'üh, tersâne < dârü's-sınâ'

h) Aslında Master oldukları Hâlde İkinci Kez Master Yapılanlar: emn-iyet, islâm-iyet, istiklâl-iyet, kurb-iyet, teslim-iyet, umum-iyet, üns-iyet, vukuf-iyet, zıdd-iyet

i) Aslında Müennes Oldukları Hâlde Sonlarına Tekrar Müenneslik Eki Getirilenler: acûze < acûz, haiza < haiz, hamile < hâmil

i) Çoğul Oldukları Hâlde Türkçede Tekil Olarak Kabul Edilen Kelimeler: acâib, ahlâk, akraba, budala, ecdad, efkar, esnaf, eşya, etraf, evlad, evliya, evrak, fiyat, gariban, hademe, hukuk, talebe, teşkilat, ulema

j) Türkçede Orijinal Anlamları Dışında Kullanılan Arapça Kelimelerden Bazıları:

- hile (Çare, tedbir) : Hile, aldatma.
- mektep (Yazı odası, yazıhane) : Okul, medrese.
- misafir (Seyahat eden) : Konuk.
- ziyafet (Misafir olma) : Şölen, toy.

B) FARŞÇA KELİMELERDE

a) Ünlüleri Değişenler: ahır < ahur, bedesten < bedestân, çimen < çemen, destan < dâstân, hemen < hemân, nazik < nâzûk, pehlivan < pehlevan, terazi < terâzû,

b) Ünlüleri Düşenler: ayna < ayîne, kin < kîne, külçe < küliçe

c) Ünlü Türemesi Olayı Görülenler: erişte < rişte, kulübe < külbe, pürüz < pürz; aşina < âşnâ, kamuran < kâmrân, padişah < pâdşâh

ç) Ünlüsüyle Ünsüzü Yer Değiştirenler: işkence < şikenc, işkembe < şikembe

d) Ünsüzleri Değişenler: bahçe < bağçe, çoban < şuban, kepaze < kepâde, menekşe < benefşe, mundar < murdar, panzehir < padzehr, terzi < derzi, testi < desti

e) Ünsüzleri Düşenler: beter < bedter, çile < çille, neşve < neşe, pes < pest, revani < revgani

f) Ünsüzleri Yer Değiştirenler: armut < emrûd, çümlek < çölmek, perhiz < pehriz

g) Birden Fazla Ses Olayı Görülenler: bahçivan < bağçevan, dudu < tûtî, dümbelek < dünbek, karpuz < harbûze, köşe < gûşe, patlıcan < bâdincân, topuz < debûz, usta < üstâd, zerzevât < sebzevât, zorba < zurbar

ğ) Birleşme Sonucunda Değişikliğe Uğrayanlar: afacan < âfet-i cân, beyhude < bîhûde, cambaz < cân-bâz, cömert < civânmerd, çeyrek < çâr-yek, davlumbaz < tabl-bâz, kezzap < tîz-âb, pabuç < pâ-bûş, peştamal < püşt-mâl, tezgah < dest-gâh

h) Farsça Kelimelere Arapça Eklerin Getirilmesi: bahar-iyeye, cân-en, germ-iyet, hırda-vat, peşin-at, peşin-en, sebze-vat, serbest-iyet

C) TÜRKÇE KELİMELERDE

a) **Arapça Ek Alan Türkçe Kelimeler:** düşün-e, er-at, geliş-at, gidiş-at, otlak-ıye, var-ıyet

b) **Farsça Ek veya Edat Alan Türkçe Kelimeler:** bayrak-dar, dil-baz, düzen-baz, emek-dar, iğne-dan, iş-güzar, kurşun-i, kuş-baz, oyun-baz, sancak-dar, sırma-keş

c) **Arapça Kelimelerle Birleşen Türkçe Kelimeler:** man-kafa

ç) **Farsça Kelimelerle Birleşen Türkçe Kelimeler:** ak-şam, bakıl-hane, bataklık-hane, boya-hane, buz-hane, kuş-hane, top-hane, yemek-hane, yatak-hane, yazı-hane

d) **Türkçe Kelimelerin Farsça Kurala Göre Yapılan Tamlamalarda Yer Alması:** bayram-ı şerif, donanma-yı hümayun, ordu-yu hümayun, resm-i geçit, sancağ-ı şerif, sürç-i lisan

e) **Türkçe Kelimelerin Arasına Farsça Edatların Getirilmesi:** ay be ay, diz be diz, gün be gün, karşı be karşı, kat be kat

f) **Arapça ve Farsça Kelimelere Fazladan Eklenen Türkçe Ekler:** Arabi-ce, buhurdan-lık, ezber-den, Farsî-ce, şamdan-lık

g) **Orijinalleri Dışında Kullanılan Bazı Türkçe Kelime ve Kelime Grupları:** böbrek < bögrek, bulgur < burgul, düğün < tüg günü, elinin körü < ölünün gûru, kaplıca < kaplı ılıca, karınca < karnı ince, sütlaç < sütlü aş, tekme < tepme, zıpkın < sapkın

ğ) **İyelik 3. teklik şahıs ekinin üst üste iki kez kullanılması:** ayn-ı-sı, ba'z-ı-sı, bir-i-si, çoğ-u-su, ekser-i-si, gayr-ı-sı, hep-i-si, kim-i-si, tıpk-ı-sı

“Galat sayılan kelime ve şekilleri beş ana başlık altında toplamak mümkündür” diyen Kaçalin’in (1996) sınıflandırması şu şekildedir:

1. Birleşik şekiller

a) Tamlamalar:

- **Birinci unsur Türkçe olan Farsça tamlamalar:** ağa-yı tabur, atlu-yı mahsûs, binbaşı-i mûmâileyh
- **İki unsur da Batı kaynaklı olup Farsça kurala göre yapılan tamlamalar:** coğrafya-yı politikî
- **Yalnız bir unsur Batı kaynaklı olan Farsça tamlamalar:** banka-i Osmânî, coğrafya-yı tabîî, efendi-i mûmâileyh
- **Farsça kurala göre yapılan tamlamalarda kelimelerin Arapçada olduğu gibi dişilleştirilmesi:** dergâh-ı ilâhiyye, emârnâme-i âliye, kasîde-i bahâriyye
- **Her iki unsur da Arapça olup Farsça kurala göre yapılan tamlamalar:** iştiyâk-ı kalbiyye

- **Arapça kelimelerin Farsça edatlarla birleştirilmesi:** ahvâl-i nâ-makbûle, şahs-ı na-mevcud
- **Farsça kelimelerin Arapça harf-i ta'rifle birleştirilmesi:** bi'l-fürûht, li-ecli'l-fürûht, serîu'l-hâme, tahte'z-zemîn
- **Arapça kelimelerin tamlamalarda erillik dişillik ve tekilik çoğulluk bakımından birbirine uymaması:** dünyâ-yı denî < dünyâ-yı deniyye; kaide-i evvel < kâide-i ûlâ, kâide-i evveliyye; ulemâ-yı âmil < ulemâ-yı âmilân

b) Tamlama dışındaki kelimelerde görülen yanlışlıklar da şöyle sıralanabilir:

- **Arapça olmayan kelimelere ca'lî masdar ekinin (-iyyet) getirilmesi:** elastikiyyet, elektrikiyyet, germiyyet, variyyet
- **Sıfat derecelendirmelerinde ayrıca Türkçe unsurların kullanılması:** daha âlâ, daha efdal, en akdem, en elzem
- **Farsça olmayan kelimelerin Farsça kurala göre çoğul yapılması:** babagân, dedegân
- **Masdar olan kelimelere tekrar masdariyet ekinin getirilmesi:** İslâmiyyet, istiklâliyyet, ünsiyyet, za'fiyyet
- **Arapça olmayan kelimelerin Arapça kurala göre çoğul yapılması:** gidişât, zerzevât
- **Farsça asıllı kelimelere tenvin .ekin (-an, -en) getirilmesi:** cânen, peşânen
- **Bazı kelimelerin yanlış olarak ikiz ünsüzle (şedde) kullanılması:** tehniyye [< tehniye], terbiyye, tezkiyye
- **Arapça olmayan kelimelere dişilik ekinin getirilmesi:** mâhiye, nâzike

2. Yanlış olduğu halde herkes tarafından benimsenip kullanılan kelimeler (galat-ı meşhûr).

- **Tekil gibi kullanılan çoğul kelimeler:** ahbâb < habîb, eşyâ < şey, evlâd < veled, fukarâ < fakîr, kibâr < kebîr, tüccâr < tâcir
- **Kadınlara has olup dişillik belirtisi olan “-t” ile ikinci defa dişil hale getirilen sıfatlar:** bâkire < bâkir < bîkr, hâize < hâiz, hâmile < hâmil, seyyibe < seyyib
- **Farsça “be” edatı ile birlikte kullanılan Türkçe kelimeler:** ay-be-ay, diz-be-diz, gün-be-gün
- **Aynı fonksiyonda Farsça ve Türkçe iki yapım ekinin getirildiği kelimeler:** çay+ dan + lık, iğne + den + lik
- **Arapça bir kelimeye Türkçe isimden isim yapan ekinin getirilmesi:** tekâüdlük
- **Arapça’da çoğul olduğu halde sonuna çoğul eki getirilen kelimeler:** *Arapça ek ile:* düyûnât, havâdisât, levâzımât; *Türkçe ek ile:* ahâlîler, eşyâlar, talebeler
- **Arapça’dan Türkçe’ye geçerken ünlü değişikliğine uğrayan kelimeler:** ayâl < iyâl, ayân < iyân, ayâr < iyâr, buhûr < bahûr, kandil < kindîl, mendil < mindîl

- **Farsça'dan Türkçe'ye geçerken ünlü değişikliğine uğrayan kelimeler:** ahır < âhûr, nâzik < nâzûk, peşin < pîşîn
- **Farsça'dan Türkçe'ye geçerken ünsüzleri değişen kelimeler:** bahçe < bâğçe, çilingir < cilânger, çoban < şûbân
- **Arapça, Farsça ve Batı kaynaklı kelimelerde başta ünsüz düşmesi:** afakan < hafakan, akîk < hakîk, ark < hark, arş < marş
- **Arapça kelimelerde "ayn"ın "h" olması:** tâlih < tâli'
- **Batı kaynaklı kelimelerde başta ünlü türemesi:** abluka < bloqué, iskele < scala, istasyon < station, işkodra < Skodra, Üsküdar < Scutari
- **İki kelimenin birleşmesi sonucunda ses değişikliğine uğrayan kelimeler:** beleş < bilâ şey, beygir < bâr-gâr. cömerd < civân-merd, çapraz < çep ü râst, çerçeve < çâr-çûbe, çeyrek < çehâr-yek, kezzab < tîz-âb

3. Asıl biçimlerini göstermek üzere kaydedilen özel isimler:

Barbaros < Baba Oruç, Bâyezîd < Ebâ Yezîd, Eflâtun < Platon; Cibâli < Ce be Ali, İzmir < Sm ima, İznik < Nicea, Kadıköyü < Calcadeon.

4. Ünlü değişikliğine bağlı olarak veya söyleyiş yakınlığı dolayısıyla yanlış kullanılan kelimeler.

a) **Yazım değişikliğine uğrayanlar:** gızâ < gıdâ

b) **Yanlışlıkla birbirinin yerine kullanılanlar:** beşâret 'güzel yüz' ~ büşâret 'güzel söz'; cenân 'yürek' ~ cinân 'cennetler'; cenâze 'ölü' ~ cinâze 'tabut'

c) **Yazımları aynı, söyleyişleri ve anlamları farklı olan kelimeler:** me'mureyn 'iki memur' ~ me'mûrîn 'memurlar'; mebrez 'mübâreze yeri' ~ mübrez 'ibrâz olunmuş' ~ mübriz 'ibrâz eden'

d) **Söyleyiş yakınlığı dolayısıyla yanlış kullanılan kelimeler:** Farsça nümâ 'gösteren' ~ Arapça nemâ 'artmak'

5. Arapça, Farsça ve Batı kaynaklı kelimelerde ortaya çıkan anlam daralmaları, genişlemeleri ve değişimleri.

- izn Arapçada "bilmek, bildirmek, ruhsat vermek" manalarına gelirken Türkçede yalnız "ruhsat vermek"
- adres Fransızcada "kabiliyet, maharet, bulunulan yer" anlamlarına gelirken Türkçede yalnız "bulunulan yer" (anlam daralması)
- müsâade Arapçada yalnız "yardım" manasına gelirken Türkçede "yardım, izin ve ruhsat vermek" (anlam genişlemesi)
- çamaşır Farsçada "giyecek şeyleri yıkayan" demek iken Türkçede "yıkayan giyecek";
- mekteb kelimesi, Arapçada asıl anlamı "yazıhane" iken Türkçede "okul" (anlam değişikliği) manasında kullanılmaktadır.

Kültürel (2008)'in hem galatat sözlüklerinde ele alınışları bakımından, hem de yapısal özellikleri (sözcük ve söz öbeği yapıları) bakımından değerlendirdiği galat sınıflandırması şu şekildedir:

Galatat sözlüklerinde ele alınışlarına göre:

a) Galat olarak kabul edilen kelime ve terkipler

- Tamlamalarda ve birleşik şekillerde görülen yanlışlar
- Kelimelerde görülen yanlışlar
- Arapça olmayan kelimelere Arapça masdar eki getirilmesi
- Sıfat derecelendirmesinde ayrıca Türkçe unsurların kullanılması
- Farsça olmayan kelimelerin Farsça gibi çoğul olarak kullanılması
- Masdar olan kelimelere tekrar masdar eki getirilmesi
- Arapça olmayan kelimelerin Arapça gibi çoğul yapılması
- Farsça asıllı kelimelerin tenvin alması
- Arapça olmayan kelimelere müenneslik ekinin getirilmesi

b) Yanlış olduğu hâlde dile yerleşip herkes tarafından benimsenip kullanılan kelimeler (galat-ı meşhur)

- Tekil gibi kullanılan çoğul kelimeler
- Aynı fonksiyonda iki ekin üst üste gelmesi
- Arapça, Farsça ve batı dillerinden Türkçeye geçerken bazı ses değişikliğine uğrayan kelimeler
- Kadınlara mahsus sıfatlarda tekrar müenneslik eki getirilmesi

c) Asıl biçimlerini göstermek üzere kaydedilen bazı özel adlar

- Barbaros < Baba Oruç, Bâyezîd < Ebâ Yezîd, Eflâtun < Platon, Cibâli < Cebe Ali, İzmir < Smirna, İznik < Nicea, Kadıköyü < Calcadeon

d) [Bazı hatırlatmalar]

- İmlâ konusunda hatırlatmalar
- Yakın anlamlı kelimelerin kullanılması ile ilgili hatırlatmalar
- İmlâları aynı olan kelimelerin manalarına dikkat ederek kullanılması ile ilgili hatırlatmalar

Yapılarına göre:

I. TAMLAMALARDA GÖRÜLEN YANLIŞLAR

1. Şekil yönünden yanlış tamlamalar

a) Bir unsuru batı kaynaklı olup Farsça kurala göre yapılan tamlamalar: doktor-ı şehir, rapor-ı sâni, gazete-i mûtebere, muhâberât-ı telgrafîyye, îade-i vizite

b) Farsça kurala göre yapılan tamlamalarda kelimelerin Arapçada olduğu gibi te'nîs edilmesi: süvârî-i mahsûsa, nişâne-i aleniyye (nişâne-i alenî), pâre-i vahide (pâre-i vâhid)

c) İki unsuru da Arapça olan Farsça tamlamalarda kelimelerin müenneslik, müzekkerlik bakımından birbirine uymaması açısından hatalı tamlamalar: cihât-ı sitte (cihât-ı sitt), dünyâ-yı denî (dünyâ-yı denîyye), havâss-ı hamse (havâss-ı hams)

d) Farsça kelimelerin Arapça lâm-ı ta'rîf ile birleştirilmesi: bi'l-fürûht; matbû'ü'l-endam; tahte'z-zemîn; serfû'l-hâme

e) Arapça kelimeler ve Farsça edatlarla yapılan hatâli terkipler: ahvâl-i nâ makbûle; harekât-ı nâ meşrûa; ifâdât-ı nâ makbûle; hâlât-ı nâ marzîyye

f) Arapça zarflarla yapılan tamlamalar: hiss-i kable'l vuku (his kable'l-vukû olmalı); hukûk-ı beyne'l-ümem (hukuk beyne'l-ümem); mukâbele-i bi'l-misil (mukâbele bi'l-misil olmalı).

g) Türkçe Tamlamalar: açık baş (açık başlı); açık göz (açık gözlü); arabalı vapur (araba vapuru)

h) Türkçe kelimelerle Farsça kurala göre yapılan tamlamalar: atlu-yı mahsus; ashab-ı gönülden; onbaşı-yı merkum; balık-hâne; bataklık-hâne; oyun-bâz

i) Türkçe kelimelerin Farsça edatlarla terkip edilmesi: ay be ay (mâh be mâh veya aydan aya demeli); diz be diz (diz dize); gün be gün (günden güne); karşı be karşı

2. Anlam yönünden yanlış tamlamalar

a) Arapça, Farsça kelimelerle yapılan tamlamalar:

- dar ağacı: Dâr Farsça "ağaç" manasındır. Tekrar ağaç kelimesine gerek yok.
- darb-ı mesel: Darb "söylemek, îrad etmek" manasındır. Bu iki kelimeyi birleştirip "hikmet-i avam" yerinde kullanmak hatâdır.
- ilcâ-yı zarûret: ilcâ "mess-i zaruret" mânâsına olduğu için zaruret fazla

b) Türkçe fiillerle ve etmek, eylemek, olmak yardımcı fiilleriyle yapılan birleşikler

- îcâra vermek: Îcar "kiraya vermek" mânâsındır. Vermek fazla.
- inâbe almak: İnâbe etmek olmalı.
- safa geldiniz: Safa getirdiniz olmalı.

II. KELİMELERDE GÖRÜLEN YANLIŞLAR

1. a) Arapça masdarlara tekrar Arapça masdar eki getirilmesi: bu'd > bu'diyyet; emn > emniyyet; kurb > kurbiyyet; teslim > teslîmiyyet; üns > ünsiyyet

b) Arapça masdarlara Türkçe masdar eki getirilmesi: iftâriyye > iftâriyyelik; islâm > islâmlık; kabız > kabızlık; vekâlet > vekâletlik

c) Farsça kelimelere Arapça tâ-i masdariyyet getirilmesi: bende > benedgiyyet; germ > germiyyet; nevrüz > nevrûziyyet

ç) Batı kaynaklı kelimelere Arapça tâ-i masdariyyet getirilmesi: elastik-
elastikiyyet; elektrik-elektrikiyyet; hristiyân-hristiyâniyyet; hoşnud-hoşnûdiyyet

d) Türkçe kelimelere Arapça masdar eki getirilmesi: varyet; emekdâriyyet

2. Tafdîl sîgalarına tekrar tafdil edatı getirilmesi: daha a'lâ; daha eazz; daha ekmele;
en ahsen; en akdem; en elzem

3. Aynı fonksiyondaki iki ekin üst üste gelmesi:

a) ez, dân, Farsça edat ile müterâdif olan Türkçe lık eki: buhurdan >
buhurdanlık; ezber > ezberden; ezcümle > ezcümleden; iğnedan > iğnedanlık

b) Türkçe iyelik eki: ammisi; ağabeyisi; bâzısı; birisi; evvelisi; gayrısı; küllîsi

4. Arapça olmayan kelimelerin tenvin alması: cânen; mâlen; peşînen; poliçeten

5. Müenneslik ekinin hatâli kullanılışı: acuz > acûze; bâkir > bâkire; ihtiyar >
ihtiyâre; hâmil > hâmile; zen > zenne

6. Aslen çoğul olup tekil gibi kullanılan kelimeler, bu kelimelere tekrar çoğul ekinin getirilmesi: ahabab > ahabablar; akrabâ > akrabâlar; amele > ameleler; eşyâ >
eşyâlar; evlad > evladlar

7. Asıl itibariyle Arapçada çoğul olan kelimelerin tekrar çoğul yapılması:
ahlâkiyyât, havâdisât, levâzımât, tüccârân

8. Arapça olmayan kelimelere Arapça çoğul eki getirilmesi: ağavât, baharat,
çiftlikât, gelişât, gidişât, hurdavât, peşînât, sipârîşât

III. İmlâ değişikliği

a) Arapça, Farsça kelimelerde görülen ünlü değişikliği (başta, ortada, sonda ünlü değişmesi, ünlü düşmesi): abdal < ebdâl; afyon < ifyûn; akrabâ < akribâ; arsa < arasa;
atlas < atles; avrad < avret; kimyon < kemûn; kodaman < kudemâ; kösele < gâvsâle;
beyhûde < bîhûde; çifit < cahûd; çilingir < celânger

b) Ünsüz değişikliği (ünsüz düşmesi, ünsüz türemesi, ünsüz ikizleşmesi, ünsüz yer değiştirmesi): afakan < hafakan; aktar < attar; mavi < mâî; muska < nüsha; bulgur <
burgul; çakal < şegay; çifit < cahûd; çömlük < çölmek; dirhem < drahmi; müsvedde (<
müsevvede; rastık < râsûht

c) İki kelimenin birleşmesi sonucunda ses değişikliğine uğrayan kelimeler: cilbend
< cild-bend; çerçeve < çar-çube; çuvalduz < cüvâl-dûz; kaplıca < kaplı ılıca; kumbara

<hum-pâre; kezzâb < tîz-âb; payvand < pây-bend; perşenve < penç-şenbih; peştamal < püşt-mâl

IV. Anlam değışikliği olan kelimeler

- bardak Farsça "kadeh, sūrahi" manasında
- kar Ar. "soğuk" mânâsındadır.
- mektep Ar. "yazıhane, yazı odası" demektir.
- müsâfir Ar. "sefer ve seyahat eden adam", "konuk" mânâsında kullanılıyor.

V. Yakın anlamlı kelimelerin aralarındaki mana farkına dikkat etmeden kullanılmasından kaynaklanan hatalar

ârâyîş - âlâyîş / cenâb - hazret / deverân - devrân / deyn - karz / ibrâ - terbiye / îcâz - ihtisar / ihkâm - tahkîm / isticvâb - istintak / lahn - galat / mahûf - mahîf / şâkir - şekûr

VI. İmlâları aynı olan kelimeleri anlam farklarına göre kullanmamaktan kaynaklanan yanlışlar

cenâze - cinâze / cünûb - cenûb / gıybet - gaybet / mahkeme - muhâkeme / mebrez - mübrez - mübriz / mekâtîb - mekâtîb / memûreyn - memurîn / mütercim - mütercem

VII. Etimolojisi verilen bazı kelimeler ve özel adlar

Afacan (âfet-i cân) / akşam (ak-şâm) / amiral (emîrû'l-mâ yahut emîrû'l-bahr) / bacanak (bâ-cenâh) / belâş (bilâ-şey) / cömerd (cüvan-merd) / maydanos (mîde-nüvâz)

VIII. Lügat-i müvellede kabul edilenler

bâkire - bîkâr - daimî - dâvetiyye - ehemmiyyet - elektrikiyyet - elzemiyyet - emniyyet - ünsiyyet - evlâdiyyet - havâdisât - hıyânetlik - ihtisâs - istidrâk - istihrâç - istiknâh - levâzimat - mağdûriyyet - mahrek - mezîd - muâf - müteşerrî - taannüd - tahkîm - tatmîn

IX. Batı kaynaklı kelimeler

abluka - abone - antika - bando - banka - barut - elastik - elektrik - fabrika - islim - istasyon - kabineto - pancur - posta - telgraf - tiyatro - tren - tuğla - üniforma - vapur.

XI. İmlâ konusunda bazı hatırlatmalar

- antika: Ayn'a bedel elif ile yazmalı.
- araba: Ayn harfi Arapçaya mahsustur. Arabî olmayan kelimeler bu harfle yazılmaz.
- gıda: Sahîhi zâl-i mu'ceme iledir.
- sahâyif: Doğrusu hemze iledir.

Verilen sınıflandırmalarda görüleceği üzere galatlar genel olarak; yapılarına göre, kökenlerine göre ve galatat sözlüklerinde değerlendirilişlerine göre farklı yönleriyle ele alınmıştır. Genel çerçeve açısından bu ana başlıklar altında toplanmalarının yanında ses ve anlam yönünden geçirdikleri değişiklikler, ne tür biçimsel oluşumlar oldukları gibi konular da ayrıntılı olarak gösterilmiştir. Fakat her ne kadar bu tarz ayrıntılar gösterilmiş ve bu sınıflandırmaların her biri önem taşıyor olsa da, hem sınıflandırma oluşumları, hem de değerlendirme biçimleri açısından birtakım eksiklikleri veya eleştiriye açık yönleri bulunmaktadır. Bunları tüm yönleriyle eleştirmek hem tezin kapsamı dışına çıkmış olacağı, hem de bu kısmın ve çalışmanın hacmini büyük ölçüde artıracığından burada yalnızca bazı noktalarına değinmek yeterli görülmüştür.

Yavuz'un (1989) sınıflandırmasında köken ve tarihlerine göre verilen Türkçe kelimeler arasında ses değişimleri açısından hem *ekmek* < *etmek* ve *yavuz* < *yabız* gibi sözcük yapısından değişmiş kelimeler, hem de *kaplıca* < *kaplı ılıca* ve *kumral* < *konural* gibi söz öbeği yapısından değişen kelimeler farklı süreçlere dayalı oluşmuş olmalarına rağmen aynı kategoride değerlendirilmiştir. Ayrıca burada ele alınan sözcüklerin geçirdiği ses olayları da çeşitlilik göstermektedir. Bunlar için ayrı bir alt-başlık oluşturulmadığı gibi, yapılarına göre değerlendirilen kelimeler kısmında da bundan söz edilmemiştir. Yine Arapça ve Farsçadan geçen kelimeler için de bu durum geçerlidir. Aynı zamanda "Telaffuzda galat sayılan kelimeler" başlığı altında ele alınan *aptal* < *abdâl*, *ahır* < *âhûr* vb. kelimelerin ses değişikliği açısından ele alınmalarının daha yerinde olacağını söyleyebiliriz.

Toparlı'nın (1996) sınıflandırması kökenlerine göre Arapça, Farsça ve Türkçe kelimeleri ayrı başlıklar altında almasına rağmen bu başlıklar altında ele alınan unsurların ses bilgisel, biçim bilgisel, söz dizimsel ve anlam bilimsel yapıları içiçe verilmiştir. Ayrıca özellikle biçim bilgisel ve söz dizimsel düzeyde meydana gelen galatlar (biçim bilgisel ve söz dizimsel unsurlar ile dil bilgisi kuralları açısından) her üç dile de ait olan unsurları içermekte olması yönüyle sınıflandırmanın kelime kökenlerine göre değil, bu dilsel düzeylere göre yapılmasının daha yerinde olacağını söyleyebiliriz.

Kaçalın (1986)'da ise temelinde sınıflandırmanın oluşumu açısından *yapılarına göre* bir sınıflandırma oluşturulurken, sınıflandırma *sözlük müelliflerinin görüşlerine göre* devam etmektedir. Yani "Birleşik şekiller" ana-başlığıyla başlayan sınıflandırma "Yanlı olduğu halde herkes tarafından benimsenip kullanılan kelimeler" ve "Asıl biçimlerini göstermek üzere kaydedilen özel isimler" ana-başlıklarıyla devam etmektedir. Ayrıca bu sınıflandırmada da galatların meydana geldikleri dilsel düzeyler bağımsız başlıklar olarak ön planda değildir. Bu yönleriyle sınıflandırma galatlara yönelik ayrıntıları içermekle birlikte, kurgusal anlamda bir tutarlılık göstermediği gibi, bütünleştirici bir görünüm de sergilememektedir.

Aynı kurgu düzensizliği ve bütünleştiricilikten uzak değerlendirmeleri Kültürel (2008)'de de görmek mümkündür. Bu sınıflandırma da Kaçalın (1996)'da olduğu gibi galatları yapısal özelliklerine göre ele alarak başlamakta ve sözlük müelliflerinin

değerlendirmelerine göre devam etmekte, ayrıca sözlüklerdeki açıklama biçimleri ve birtakım dil bilgisel düzeyler de bunlarla karışık bir hâlde yer almaktadır. Bu durum elbette ki sınıflandırmanın galatlara karşı temel yaklaşım tarzını belirsiz kılmaktadır ve aynı zamanda bu yönüyle sınıflandırma da çok ayrıntılı olmasına karşın kurgusal tutarlılık ve bütünleştiricilikten uzak bir görünüm sergilemektedir.

Yapılan bu açıklamaların üzerine, galatların sınıflandırılmasında ortaya çıkan problemlerin genel anlamda sınıflandırma kurguları ve bütünleştiricilik kaynaklı olduğunu söyleyebiliriz. Bu noktada “*bütünleştirici*” ve “*yayılmacı*” olmak üzere iki tarz sınıflandırmadan söz etmek mümkündür. Yayılmacı sınıflandırmayı, birbirleriyle paralel değerlerdeki başlıkları birbirlerinden bağımsız olarak değerlendiren sınıflandırma; bütünleyici sınıflandırmayı ise, sınıflandırma içerisinde yer alan ve birbiriyle paralel bütün alt-başlıkları tek bir ana başlık altında toplayan sınıflandırma olarak tanımlanabilir. Yine bu yönleriyle yayılmacı sınıflandırmanın *betimleyici* bir işleve, bütünleyici sınıflandırmanın ise *açıklayıcı* bir işleve sahip olduğunu söyleyebiliriz. Yukarıda verilen sınıflandırmaların ise bu anlamda bütünleyicilikten uzak ve yayılmacı sınıflandırmalar olduklarını söylemek mümkündür. Ayrıca galatların ortaya çıkış nedenlerinin açıklanması açısından da, açıklayıcı değil, betimleyici bir tutum sergiledikleri görülmektedir. Bu noktada, galatların oluşum nedenlerinin açıklanmasına yönelik olarak, açıklamacı bir yaklaşımla oluşturulmuş bütünleştirici bir sınıflandırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışmada da bu ihtiyaca yönelik ortaya çıkan boşluğu doldurmak amacıyla yeni bir sınıflandırma ortaya konmuştur.

Bu açıklamalardan sonra, bu çalışmanın ana bölümünü oluşturan galatların sınıflandırması kısmına geçilmektedir. Ortaya konulan sınıflandırmalardan da yararlanarak oluşturduğumuz ve galat unsurları *ortaya çıktıkları dilsel düzeylerine göre* ele aldığımız sınıflandırmamız bir sonraki bölümde yer almaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ORTAYA ÇIKTIKLARI DİLSEL DÜZEYLERİNE GÖRE GALATLAR

4.1. Ses Bilgisel Düzeyde Galat Oluşumlar

Ses bilgisel düzeyde ortaya çıkmış olan galat unsurları yapısal özelliklerine göre farklı süreçlere dayanmalarından dolayı iki kısma ayırmak gerekmektedir. Bunların bir kısmı *tercüme* (< *terceme*), *merzifon* (< *merzībān*) örneklerinde olduğu gibi sözcük yapılarının ses düzeninin bozulmasıyla ortaya çıkmaktadır, bir kısmı ise *kumral* (< *koşur al*), *afacan* (< *āfet-i cān*), *cömerd* (< *cüvān-merd*) örneklerinde olduğu gibi söz öbeği yapılarının bozulması sonucu ortaya çıkmıştır. Bu bozulma biçimlerinin her ikisi de birbirinden farklı oluşumlar ve farklı ses bilgisel süreçler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımdan her iki bozulma biçimini de “*sözcük yapısından bozulmalar*” ve “*söz öbeği yapısından bozulmalar*” hâlinde ayrı kategoriler olarak değerlendirmek yerinde olacaktır.

4.1.1. Sözcük Yapısında Sessel Bozulmalar

Sözcük yapısındaki ses bozulmaları genel olarak ötümlüleşme, sızıcılaşma, kalınlaşma, yuvarlaklaşma, ikizleşme, göçüşme vb. çeşitli ses olayları sonucu ortaya çıktığı gibi, tek bir sözcüğün birden fazla ses olayına bağlı olarak bozulduğu durumlar da mevcuttur. Bu bakımdan *tercüme* (< *terceme*) gibi sözcükleri orta hece ünlüsünün yuvarlaklaşması (ü < e) ile izah etmek mümkünken; *mezad* (< *müzāyede*), *kâhya* (< *kethudā*) gibi örneklerde ise bozulan sözcüklerin izahı çok sayıda ses olayına dayandırılmak zorundadır. Ayrıca ister sözcük yapısından bozulmalar olsun, isterse de söz öbeği yapısından bozulmalar olsun, ses bilgisel düzeyde ortaya çıkmış olan galatlar geçirdikleri ses olaylarının ne olduğuna veya bu ses olaylarının ne kadar çok olduğuna göre değil, sonucunda sözcüklerin veya söz öbeklerinin bozulmuş biçimleri olmalarına göre galat sayılmışlardır. Bu bakımdan bu bölümde ayrıntılı olarak ses olaylarından söz edilmeyecek olup, sözcüklerin ses yapılarındaki bozulmalar genel çerçeveye sunmaları

açısından “ses düşmeleri”, “ses türemeleri” ve “ses değişimleri” başlıklarıyla ele alınıp, bunların da bir sözcük içerisinde kaç defa gerçekleşmiş oldukları dikkate alınıp tekli ve çoklu oluşumları belirtilmektedir. Çünkü *alev* (< *alav*) örneğinde *alev* sözcüğü tek bir sesin değişimi (e < a) sonucu ortaya çıkmış bir galat iken, *muska* (< *nüşha*) örneğinde *muska* sözcüğü birden çok sesin değişimiyle (m < n, u < ü, k < ħ) ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan ses bilimsel düzeyde ortaya çıkan galat unsurları sözcük ve söz öbeği yapılarından bozulmalar olarak ayrı değerlendirilmenin yanında, oluşumlarında geçirdikleri ses olaylarını da “tekli” ve “çoklu” olarak ele almak yerinde olacaktır. Yine bunları da, gerçekleşecek herhangi bir ses olayının ünlü veya ünsüzlerde kendini göstereceğinden, ele alınan sözcükteki sessel bozulmaları “ünlüler” ve “ünsüzler” açısından ele almak gerekmektedir.

4.1.1.1. Ses Değişimleri

4.1.1.1.1. Tekli Ses Değişimleri

Sözcüklerin ses yapılarının bozulmasında, ünlü veya ünsüz olmak üzere sözcük bünyesindeki tek bir sesin başka bir sese değişmesini ifade etmektedir. Böylece galat sözcük, özgün biçimine kıyasla yalnızca bir sesin değişmesi sonucu ortaya çıkmıştır.

4.1.1.1.1.1. Tekli Ünlü Değişimleri

a) Türkçe Sözcüklerde Tek Ünlü Değişmesi

alev (< alav)	üzenmek (< özenmek)
alevlenmek (< alavlanmak)	üzendirmek (< özendirmek)
evirmek (< évirmek)	toz (< töz)
uınmak (< oınmak)	yalavaç (< yulavaç)
uılmak (< oılmak)	

b) Arapça Alıntı Sözcüklerde Tek Ünlü Değişmesi

akraba (< akribā')	ayal (< 'ıyāl)	kayyum (< kayyim)
aşk (< 'ışk)	esaret (< isāret)	kenef (< kenīf)

maden (< ma‘din)	fitik (< fetḳ)	tabaat (< ṭibā‘at)
matrak (< miṭrak)	hicr (< hecr)	terācüm (< terācim)
tedarik (< tedārük)	hicv (< hecv)	tercüme (< terceme)
imran (< ‘umrān)	mazeret (< ma‘ziret)	tereke (< terike)
cürm (< cirm)	mihr (< mehr)	tezkere (< tezkire)
fitret (< fetret)	muhabbet (< maḥabbet)	

c) Farsça Alıntı Sözcüklerde Tek Ünlü Değişmesi

hampa (< hem-pā)	nüvīd (< nevīd)
murg (< merg)	peş (< pīş)
neşter (< nīşter)	pünhān (< pinhān)
nüvāz (< nevāz)	rüvġan (< revġan)

d) Batı Kökenli Alıntı Sözcüklerde Tek Ünlü Değişmesi

tonel (< tünel)

4.1.1.1.1.2. Tekli Ünsüz Değişmeleri

Arapça ve Farsçadaki ünsüzler Türkçe söyleyişe uyarak çıkarıldığı için bu dillerden geçen kelimelerin iki ya da üç ünsüzü Türkçede tek bir sesle karşılanmaktadır. Dolayısıyla /d/, /ḏ/, /z/, /z/, /z/ gibi sesler yalnızca /d/ ve /z/ olarak sesletildiği için bu harflerle gösterilen farklı sesler Türkçe için bir ses değişikliği meydana getirmemektedir. Bu durum yazı dilinde de görüldüğü gibi her ne kadar ayrı ayrı harflerle gösterilenbirden fazla işaretleyazılmış olsalar da Türkçe söyleyişte yine aynı sesletimle söyleneceği için bir ses değişmesi değil yalnızca kelimenin orijinal yazımına kıyasla bir yazım yanlışından bahsedebiliriz. Bunun dışında ise Türkçe söyleyişte de yazıda da tek bir sesi karşılayan harfler (b, c, ç, r, ş, f, l, m, vb.) birbirleri arasında değiştiğinde, değişen her bir harfin kendine göre farklı bir sesi temsil etmesi dolayısıyla, bu durum imlâ hatası değil, birebir bir ses değişikliğini göstermektedir.

a) Türkçe Sözcüklerde Tek Ünsüz Değişmesi

aksırık (< anşırık)	dehlemek (< denlemek)	handa (< kıanda)
aksırmak (< anşırmak)	domuz (< tonuz)	omurga (< onurğa)
pıtrak / putrak (< bıtrak)	güleş (< güreş)	tekme (< tepme)
mızıkçı (< bızıkçı)	güleşçi (< güreşçi)	titsinmek (< tiksirmek)

b) Arapça Alıntı Sözcüklerde Tek Ünsüz Değişmesi

ağdiye (< ağziye)	teğaddī (< teğazzī)	taħrīl (< taħrīr)
ħunnab (< ‘unnāb)	islīm (< istīm)	ħaşīl (< kaşīl)
gıda (< ğızā)	melhem (< merhem)	şa‘bede (< şa‘beze)
iğtidā’ (< iğtizā’)	şehriyye (< şe‘riyye)	şu‘bede (< şa‘beze)

c) Farsça Alıntı Sözcüklerde Tek Ünsüz Değişmesi

menderek (< benderek)	mundar (< murdār)	rahvan (< rāhvār)
çağ (< çāh)	pazar (< bāzār)	selvi (< servī)
kaliye (< gāliye)	peş (< pes)	şergil (< şer-gīr)
mehengir (< pehengīr)	puse (< būse)	şergillik (< şer-gīrlık)

d) Batı Kökenli Alıntı Sözcüklerde Tek Ünsüz Değişmesi

pirohi (< pirogi)	subye (< supye)
papas (< payas)	tonos (< tolos)

4.1.1.1.2. Çoklu Ses Değişmeleri

Sözcüklerin ses yapılarının bozulmasında, ünlü, ünsüz veya ünlü-ünsüz olmak üzere sözcük bünyesindeki birden fazla sesin başka seslere değişmesini ifade etmektedir. Böylece galat sözcük, özgün biçimine kıyasla birden fazla sesin değişmesi

sonucu ortaya çıkmıştır. Sözcük bünyesindeki tek sesin değişmesiyle galatlaşan biçimlere göre bu oluşum biçiminde birden fazla sesin değişimi söz konusudur. Bunları sözcük bünyesindeki ses değişikliklerinin yalnız ünlülerde, yalnız ünsüzlerde ve hem ünlü hem de ünsüzlerde görülmelerine göre birbirinden ayırmak mümkündür.

4.1.1.1.2.1. Yalnız Ünlülerde

a) Türkçe Sözcüklerde Çoklu Ünlü Değişiklikleri

oğunmak (< ağınmak)

tıskırmak (< tuskürmek)

b) Arapça Alıntı Sözcüklerde Çoklu Ünlü Değişiklikleri

hendek (< ḥandaḳ)

masal (< meşel)

c) Farsça Alıntı Sözcüklerde Çoklu Ünlü Değişiklikleri

KT'de bu kategori dahilinde herhangi bir örneğe rastlanılmadığı gibi, aşağıda gösterilen örnekler Kültürel (2008)'den alınmıştır.

reçel (< rīçāl)

bezirgan (< bāzār-gān)

d) Batı Kökenli Alıntı Sözcüklerde Çoklu Ünlü Değişiklikleri

KT'de ve diğer kaynaklarda bu kategori dahilinde herhangi bir örneğe rastlanılmamıştır.

4.1.1.1.2.2. Yalnız Ünsüzlerde

a) Türkçe Sözcüklerde Çoklu Ünsüz Değişiklikleri

bulgur (< burğul)

tıksırmak (< tuskürmek)

b) Arapça Alıntı Sözcüklerde Çoklu Ünsüz Değişiklikleri

KT’de bu kategori dahilinde herhangi bir örneğe rastlanılmadığı gibi, aşağıda gösterilen örnek Kültürel (2008)’den alınmıştır.

zamk (< şamğ)

c) Farsça Alıntı Sözcüklerde Çoklu Ünsüz Değişiklikleri

kepaze (< kebāde)

zerzevat (< sebzevāt)

zerzevatçı (< sebzevātci)

d) Batı Kökenli Alıntı Sözcüklerde Çoklu Ünsüz Değişiklikleri

KT’de ve diğer kaynaklarda bu kategori dahilinde herhangi bir örneğe rastlanılmamıştır.

4.1.1.1.2.3. Ünlü-Ünsüzlerde

a) Türkçe Sözcüklerde Ünlü-Ünsüz Değişiklikleri

aykırı (< arķurı)

evet (< ögat)

hangi (< kaŋğı)

yumurcak (< yumrucak)

b) Arapça Alıntı Sözcüklerde Ünlü-Ünsüz Değişiklikleri

hekkām (< ‘akkām)

mablaķ (< mibla‘)

paṭaķa (< bīṭāka)

kimyon (< kemmūn)

muska (< nūṣḥa)

zağara (< zıḥāre)

masdariyye (< miṣṭāriyye)

c) Farsça Alıntı Sözcüklerde Ünlü-Ünsüz Değişiklikleri

bedraķa (< bedrehe)

marsıvan (< merzībān)

muṣtu (< müjde)

çıfit (< cūḥūd)

merzifon (< merzībān)

muṣtuluk (< müjdelik)

mercangüş (< merzen- güş)

zerdeçav (< zerdeçüb)

d) Batı Kökenli Alıntı Sözcüklerde Ünlü-Ünsüz Değişiklikleri

kabineto (< kaminato < caminata)

patiska (< batiste)

4.1.1.2. Ses Düşmeleri

4.1.1.2.1. Tekli Ses Düşmeleri

Sözcüklerin ses yapılarının bozulmasında, ünlü veya ünsüz olmak üzere sözcük bünyesindeki tek bir sesin düşmesini (erime, yutulma vb. ses olaylarıyla açıklanabilir) ifade etmektedir. Böylece galat sözcük, özgün biçimine kıyasla yalnızca bir sesin düşürülmesi sonucu ortaya çıkmıştır.

4.1.1.2.1.1. Tekli Ünlü Düşmeleri

a) Türkçe Sözcüklerde Tekli Ünlü Düşmesi

karanlıq (< karañulıq)

b) Arapça Alıntı Sözcüklerde Tekli Ünlü Düşmesi

ders (< deres)

c) Farsça Alıntı Sözcüklerde Tekli Ünlü Düşmesi

KT’de bu kategori dahilinde herhangi bir örneğe rastlanılmadığı gibi, aşağıda gösterilen örnek Kültürel (2008)’den alınmıştır.

hûlyâ (< hûliyâ)

d) Batı Kökenli Alıntı Sözcüklerde Tekli Ünlü Düşmesi

pandomim (< pandomima)

4.1.1.2.1.2. Tekli Ünsüz Düşmeleri

a) *Türkçe Sözcüklerde Tekli Ünsüz Düşmesi*

dalamak (< dağlamak)

b) *Arapça Alıntı Sözcüklerde Tekli Ünsüz Düşmesi*

bez (< beyz)

mafer (< maḥfer)

mafe (< maḥfe)

temiz (< temyīz)

c) *Farsça Alıntı Sözcüklerde Tekli Ünsüz Düşmesi*

girif (< girift)

perdah (< perdāht)

perdahsız (< perdāhtsız)

pes (< pest)

d) *Batı Kökenli Alıntı Sözcüklerde Tekli Ünsüz Düşmesi*

KT’de ve diğer kaynaklarda bu kategori dahilinde herhangi bir örneğe rastlanılmamıştır.

4.1.1.2.2. Çoklu Ses Düşmeleri

Sözcüklerin ses yapılarının bozulmasında, ünlü, ünsüz veya hem ünlü hem ünsüz olmak üzere sözcük bünyesindeki birden fazla sesin düşmesini (erime, yutulma vb. ses olaylarıyla açıklanabilir) ifade etmektedir. Böylece galat sözcük, özgün biçimine kıyasla yalnızca bir sesin düşürülmesi sonucu değil, birden fazla sesin düşürülmesiyle ortaya çıkmıştır. Sözcük bünyesindeki tek sesin düşmesiyle galatlaşan biçimlere göre bu oluşum biçiminde birden fazla sesin düşmesi söz konusudur. Bunları sözcük bünyesindeki ses düşmelerinin yalnız ünlülerde, yalnız ünsüzlerde ve hem ünlü hem de ünsüzlerde görölmelerine göre birbirinden ayırmak mümkündür, fakat yalnız ünlüleri ve

yalnız ünsüzleri düşen örneklere rastlanılamamıştır. Bu bakımdan sadece hem ünlü hem ünsüzü düşen sözcüklere yer verilmiştir.

4.1.1.2.2.1. Ünlü-Ünsüzlerde

Bu sınıf içerisinde Türkçe, Farsça ve Batı kökenli örneklere rastlanılamamış olup, yalnızca Arapça kökenli alıntı örnekler yer almaktadır.

a) *Arapça Alıntı Sözcüklerde Ünlü-Ünsüz Düşmesi*

elbet (< elbette)

muzib (< mu‘azzib)

siftah (< istiftāh)

4.1.1.3. Ses Türemeleri

Ses bilgisel süreçlere bağlı olarak ortaya çıkan galat biçimlerin oluşumunda, sözcüklerin ses yapılarının değiştirilmesindeki/bozulmasındaki başka bir etken de ses türemeleridir. Bir sözcüğün galatlaşması, -farklı nedenlere bağlı olabilmekle birlikte- bünyesinde barındırdığı sesler dışında yeni seslerin türemesi sonucu olabilmektedir. Bunları ise sözcük bünyesinde türetilen seslerin niteliğine göre ünlü, ünsüz veya hem ünlü hem ünsüz türemeleri olarak değerlendirmek mümkündür.

4.1.1.3.1. Ünlü Türemeleri

a) *Türkçe Sözcüklerde Ünlü Türemesi*

azacık / azıcık (< azcık)

b) *Arapça Alıntı Sözcüklerde Ünlü Türemesi*

bora (< bor)

selem (< selm)

c) *Farsça Alıntı Sözcüklerde Ünlü Türemesi*

aşına (< āšnā)

d) Batı Kökenli Alıntı Sözcüklerde Ünlü Türemesi

KT’de bu kategori dahilinde herhangi bir örneğe rastlanılmadığı gibi, aşağıda gösterilen örnek Kültürel (2008)’den alınmıştır.

pusula (< pusul)

4.1.1.3.2. Ünsüz Türemeleri

a) Türkçe Sözcüklerde Ünsüz Türemesi

harın (< arın)

hovlamak (< ovlamak)

kaplumbağa (< kablubaga)

hüngürdemek (< ügürdemek)

b) Arapça Alıntı Sözcüklerde Ünsüz Türemesi

cāriyye (< cāriye)

ğuzzāt (< ğuzāt)

taḥarriyyāt (< taḥarriyāt)

ed’iyye (< ed’iye)

ḥunnāk (< ḥunāk)

taḥsiyye (< taḥsiye)

edviyye (< edviye)

ḳuvvā (< ḳuvā)

‘uṣṣāt (< ‘uṣāt)

elviyye (< elviye)

ḳuzẓāt (< ḳuzāt)

vüllāt (< vülāt)

ğayyūr (< ğayūr)

mehenk (< mehek)

ğullāt (< ğulāt)

mersiyye (< mersiye)

c) Farsça Alıntı Sözcüklerde Ünsüz Türemesi

kehrubar (< kehrübā)

d) Batı Kökenli Alıntı Sözcüklerde Ünsüz Türemesi

lonca (< loca)

4.1.1.3.3. Ünlü-Ünsüz Türemeleri

Türkçe, Farsça ve Batı dillerinden alıntılarda bu sınıf dahilinde bir örneğe rastlanmamış olup, yalnızca bir örnek ile Arapça alıntı sözcükte ünlü ve ünsüz türemesi görülmektedir.

a) *Arapça Alıntı Sözcüklerde*

ķariyye (< ķarye)

4.1.1.4. Farklı Ses Olaylarının Bir Arada Gerçekleşmesi

Sözcük yapısındaki ses bozulmaları genel olarak ötümlüleşme, sızıcılaşma, kalınlaşma, yuvarlaklaşma, ikizleşme, göçüşme, ünlü ve ünsüzlerde erime, yutulma, kaybolma, türeme vb. çeşitli ses olayları sonucu ortaya çıkmaktadır. Tüm bu ses olaylarını ise, farklı nedenlere dayalı olarak gerçekleştirmelerinin yanında, gerçekleşme nedenlerinden bağımsız olarak “*ses düşmeleri*”, “*ses türemeleri*” ve “*ses değişmeleri*” çatı kavramları etrafında değerlendirerek mümkündür. Bu bakımdan ister sızıcılaşma, ötümlüleşme vb. olsun, ister kalınlaşma, yuvarlaklaşma vb. olsun bunların tamamı bir sesin başka bir sese değişmesinden dolayı “*ses değişmeleri*” çatı kavramı etrafında değerlendirilecektir. Keza erime, yutulma vb. sözcük bünyesinde mevcut bir sesin atılması/düşürülmesinden dolayı “*ses düşmeleri*”; türeme, ikizleşme (şeddeli) vb. ise, sözcük bünyesinde mevcut olmayan yeni seslerin eklenmesi/türetilmesinden dolayı “*ses türemeleri*” çatı kavramları etrafında değerlendirileceklerdir.

Bir diğer yandan ise, sözcüklerin ses yapılarının bozulmasında çok sayıda ses olayının yaşandığını görmek de mümkündür. Bunların her biri ise ayrı ayrı değerlendirilebileceği gibi, çatı kavramları göz önünde bulundurulduğunda “*değişme-düşme*”, “*değişme-türeme*”, “*düşme-türeme*” olarak tespit etmek mümkündür.

4.1.1.4.1. Değişme-Düşme

a) *Türkçe Sözcüklerde*

bübrek (< böğürek)

b) Arapça Alıntı Sözcüklerde

fağ (< faḥḥ)	masad (< mişḥaz)	safran (< za‘ferān)
fakı (< faḳīḥ)	maşat (< meşhed)	sarnıc (< şahrnic)
faraş (< ferrāşe)	matara (< miḥhare)	set (< sedd)
kıt (< ḳaḥṭ)	mezad (< müzāyede)	sıska (< istiskā‘)
kıtlamak (< ḳaḥṭlamak)	muşamba (< muşamma‘)	tabya (< ta‘biyye)
kavaf (< ḥaffāf)	örf (< ‘urf)	taşımamak (< taşmīm)
kına (< ḥinnā)	safra (< şābūra)	

c) Farsça Alıntı Sözcüklerde

kâhya (< kethudā)	peşenk (< pīşāvenk)	tepir (< petkīr)
kisra (< ḥüsrev)	şar (şa:r) (< şehir)	şigil (< zih-gīr)
ülüfer (< nīlüfer)	şekre (< şigārī)	yādes (lades) (< yādāşt)
lüfer (< nīlüfer)	tazene (< tāziyāne)	

d) Batı Kökenli Alıntı Sözcüklerde

çāsār (< kayşar)

fizyoloji (< fisiyolojiya)

4.1.1.4.2. Değişme-Türeme

a) Türkçe Sözcüklerde

anne (< ana)

b) Arapça Alıntı Sözcüklerde

cerrahī (< cirāhī)

kodaman (< kudemā)

ḥartlab (< ḫaṭleb)

sedir (< şadr)

c) Farsça Alıntı Sözcüklerde

hülü (< ālū)

havruz (< ābrīz)

hevenk (< āvenk)

kehribar / kehlibar (< kehrübā)

evcümend (< encümen)

pazvand (< pāsban)

hambar (< anbār)

mehengir / pelengir (< pehn-gīr)

d) Batı Kökenli Alıntı Sözcüklerde

kurdele (< kordel)

tentene (< dantel)

tulumba (< tromba)

4.1.1.4.3. Düşme-Türeme

Farsça ve Batı dillerinden alıntılarda bu sınıf dahilinde bir örneğe rastlanmamış olup, yalnızca Türkçe ve Arapça kökenli sözcüklerde hem düşme hem türeme görülmektedir.

a) Türkçe Sözcüklerde

ayıklamak (< ayırtlamak)

ayıklanmak (< ayırtlanmak)

ayıklatmak (< ayırtlatmak)

b) Arapça Alıntı Sözcüklerde

rakı (< 'araq)

işkil (< şekl)

4.1.2. Söz Öbeği Yapısında Sessel Bozulmalar

Ses bilgisel süreçlere dayanan galat oluşumların bir yönünü de söz öbeği yapısından bozulmalar oluşturmaktadır. Herhangi bir söz öbeğinin kendi ses düzeni içindeki değişiklikler/bozulmalar galat biçimler olarak karşımıza çıkmakta ve ortaya çıkan yeni biçimler ise yeni bir sözcük veya söz varlığı içindeki yeni bir söz öbeği olarak dile yerleşebilmektedir. Bu bakımdan söz öbeği yapılarından bozulan biçimler ve sözcük yapısından bozulan biçimler birbirinden farklı süreçlere dayanmaktadır. Söz öbekleri içerisinde de farklı dillere ait sözcükler yer alabileceğinden dolayı burada sözcüklerin kökenlerine göre değil, söz öbeğinin hangi dilin kurallarına göre oluşturulduğunun dikkate alınması gerekmektedir. Bu da yine Türkçe, Arapça ve Farsça söz dizimi olarak ayrıştırılabilmektedir.

a) *Türkçe Söz Diziminde Bozulmalar*

aran taran (etmek) (< alan t̄alan (etmek)	rostopollu (< rusp̄i oğlu)
aliceri (< ala cehri)	pılı pırtı (< pırı pırtı)
kumral (< koņur al)	sütlac (< sütlü ađ)

b) *Arapça Söz Diziminde Bozulmalar*

beleğ (< bi-lā Şey')
kaşpank (< ğaşben 'ank)
manĳala (< men-ĳāle)

c) *Farsça Söz Diziminde Bozulmalar*

afacan (< āfet-i cān)
ellālem (< allāh u a'lem)
cōmerd (< cūvān-merd)
davlambaz (< tabl-bāz)

dervend (< der-bend)

kezzab (< tīz-āb)

mafiş (< mā-fīh-i şey')

maḥur (< mey- ḥ^vār (mey-hor)

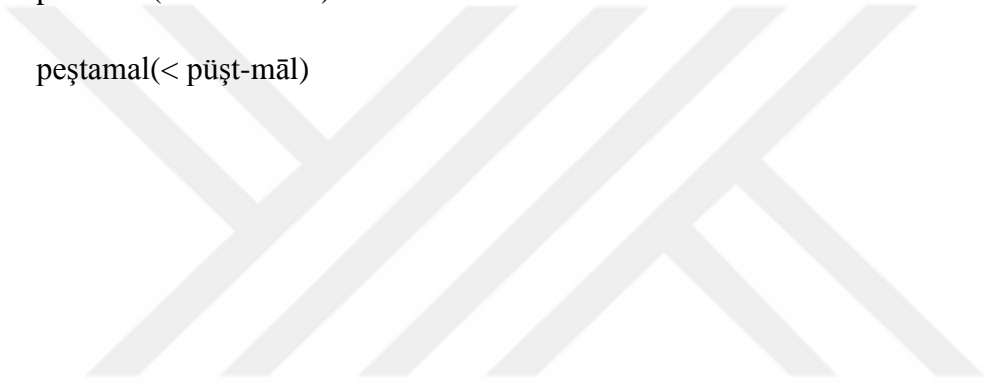
meyvehoş (< meyve-i ḥuşk)

mürtek (< mürde-seng)

payvand (< pāy-bend)

pazvend (< bāzū-bend)

peştamal (< püşt-māl)

4.2. Biçim Bilgisel Düzeyde Galat Oluşumlar

4.2.1. Anlamsal İşlevlerine Göre Ek Yığılması

Ek yığılması Türkçede “bir ekin veya aynı görevi yüklenmiş şekilce farklı eklerin kelime içinde arka arkaya sıralanması olayı” olarak tanımlanmış ve getirilen ekin işlevine vurgu yapılarak, aynı anlamı ifade eden sözcüklere o anlamsal işlevde bir ekin eklenmesi de ek yığılması olarak değerlendirilmiştir (Korkmaz, 1992: 53-54). Buna göre anlamsal işlevleri dikkate alındığında, getirilen ek açısından “*sözcük bünyesinde*” ve “*ekler bünyesinde*” olmak üzere iki farklı anlamsal işlevsellikten bahsetmek mümkündür. Bu noktada ise aynı anlamsal işleve sahip sözcük üzerinde oluşan ek yığılması ve aynı anlamsal işleve sahip eklerle meydana gelen ek yığılması, farklı biçim bilgisel süreçleri yansıtılmaları açısından birbirinden ayrılması gerekmektedir.

4.2.1.1. Sözcük Bünyesinde Anlamsal İşlevdeşlik

Sözcük bünyesinde eklenmeye dayalı anlamsal işlevdeşlik kendi içerisinde dişil ifadeli sözcüğe dişillik bildiren ek getirilmesi, masdar ifadeli sözcüğe masdariyet bildiren ek getirilmesi gibi çeşitli gruplara ayrılmaktadır. Bunlar aşağıda gösterilmektedir.

a) *Dişil İfadeli Sözcüğe Dişillik Bildiren Ek Getirilmesi*

‘acüz > ‘acüze

şeyyib > şeyyibe

b) *Masdar İfadeli Sözcüğe Masdariyet Eki*

emn > emniyyet

şalāh > şalāhiyyet

za‘af > za‘afiyyet

İslām > İslāmiyyet

şebāb > şebābet

zekā’ > zekāvet

istiklāl > istiklāliyyet

şükrān > şükrāniyyet

şebāb > şebābet

ķurb > ķurbiyyet

temām > temāmiyyet

teķā‘ūd > teķā‘üdlük

noķşān > noķşāniyyet

teslīm > teslīmiyyet

ķabız > ķabızlık

rüķhān > rüķhāniyyet

üns > ünsiyyet

c) Yer İfadeli Sözcüğe Yer Bildiren Ek

hacle > hacle-gāh

mesīre > mesīre-gāh

habeş > habeşistān

mezbele > mezbelelik

memşā > memşā-hāne

yunan > yunan-istān

d) Alet İfadeli Sözcüğe Aletlik Bildiren Ek

eldiven > eldivenlik

e) Ettirgen İfadeli Fiile Ettirgenlik Eki

tanıtmaq > tanıtırmak

4.2.1.2. Ekler Bünyesinde Anlamsal İşlevdeşlik

Ekler bünyesinde eklenmeye dayalı anlamsal işlevdeşlik kendi içerisinde aletlik bildiren eklerin üst üste gelmesi, olumsuzluk bildiren eklerin üst üste gelmesi gibi çeşitli gruplara ayrılmaktadır. Bunlar aşağıda gösterilmektedir.

a) Aletlik Bildiren Eklerin Üst Üste Gelmesi

baḥūrdān > baḥūrdānlık

iğnedān > iğnedānlık

rīkdān > rīkdānlık

b) Olumsuzluk Bildiren Eklerin Üst Üste Gelmesi

beğenmezlik > begenmemezlik

görmezlik > görmemezlik

bilmezlik > bilmemezlik

saymazlık > saymamazlık

çekemezlik > çekememezlik

c) Yapma/Etme Bildiren Eklerin Üst Üste Gelmesi

fermān-ber > fermān-ber-dār

4.2.2. Sözcük-Ek Uyumsuzluğu

Diller içerisinde çeşitli eklenme süreçlerinde her ekin her sözcüğe eklenemediği görülmektedir. Bazı ekler işlevliklerine göre eklendikleri sözcük türü içindeki hemen her sözcüğe getirilebilirken, bazı sözcükler ise yalnızca bir kısım sözcüğe eklenebilmektedir. Aynı zamanda eklerin sözcük türüne göre de eklenme potansiyellerinin değişiklik gösterdiği görülecektir. Buradaki temel kriterin ise eklerin anlamsal işlevsellikleri ve eklenecekleri sözcüklerin anlamsal özellikleri olduğunu söylemek mümkündür. Bu duruma yönelik olarak Sarı (2015), ekler için anlambirimsel şartlanmadan söz ederek “belli ekler sadece belli anlamsal şartları taşıyan kök ve gövdelere gelebilir” şeklinde açıklama yapmaktadır (s. 101). Eklenme sırasında ekler ile sözcükler arasında gerekli olan anlamsal şartlar sağlanmadığında ise ek ve sözcük arasında bir uyumsuzluk söz konusu olacaktır.

Kâmûs-ı Türkî’deki çeşitlilik içinde yalnızca Arapça çokluk biçimdeki sözcüklere getirilen yâ-yı nisbet ve masdariyet eklerinin getirilmesiyle oluşan uyumsuzluklara rastlanmıştır.

a) Çokluk Biçime Yâ-yı Nisbet Eklenmesi:

āfāk > āfākī	aḥlāk > aḥlākīyyāt	rūsūm > rūsūmī
aḥlāk > aḥlākī	aḥlāk > aḥlākīyyūn	eflāk > eflākī
aḥlāk > aḥlākīyye	a‘šāb > a‘šābī	

b) Çokluk Biçime Yâ-yı Masdariyyet Eklenmesi

evlād > evlādiyyet

4.2.3. Arapça Kalıba Sokma

Arapça dil tipolojisi açısından bükünlü diller arasında yer almakta olup en yaygın sözcük biçimlendirme sistemlerinden biri de sözcüğün kök seslerinin belirli kalıplara sokulmasıdır. Böylece bir kök sözcükten çok sayıda yeni sözcük (t)üretmek mümkündür. Ancak Arapçada birtakım kök sözcükler her kalıba girmeyip, bazı bablardan getirilmemektedirler. Türkçede mevcut olan Arapça kökenli sözcüklerin bir

kısmı da bu bakımdan Arapçadan alıntılanmamış olup, Arapça kurallara göre kök sözcüklerin kalıba sokulmasıyla oluşturulmuştur. Başka bir ifade ile, Osmanlı Türkçesinde bazı kavramların karşılanmasında Arapça kök sözcüklerden, Arapçada mevcut olmadıkları hâlde, kalıba sokma yoluyla yeni sözcükler ortaya çıkarılmıştır. Sözcüklerin Arapçada gelmedikleri bablardan getirilmeleri, dil ilişkileri açısından hoş karşılanmayıp bu yöntemle oluşturulan sözcükler galat sayılmıştır. Buna göre Arapçada mevcut olmadıkları hâlde, kök sözcüklerden Osmanlı Türkçesinde kalıba sokma yöntemiyle ortaya çıkarılan sözcükler, getirildikleri bablara göre şu şekildedir:

a) İf'āl Babı:

bezl > ibzāl

'azm > i'zām

şavğ > işāğa

ğulmet > muğlim

b) Tef'īl Babı

sür'at > tesrī'

defn > tedfīn

rehb > terhīb

'unūd > mu'annid

nikāh > tenkīh

rezīl > terzīl

izā' > mü'ezzī

naqd > tenqīd

semm > tesmīm

lahm > mūlahham

nisbet > tensīb

sür'at > tesrī'

itmi'nān > taṭmīn

rıfķ > terfīķ

şifā > teşfī / teşfiye

c) Tefa'ul Babı

nüfūz > müteneffiz

telmeze > telemmüz

şer' > teşerru'

'inād > ta'annüd

rüsüb > teressüb

tarķ > teṭarruķ

'ekd > te'ekküd

seyyib > teseyyüb

verem > teverrüm

'üss > te'essüs

semm > tesemmüm

zehre > tezehhür

d) Tefū'ul Babı

şudūf > teşādūf

devr > mütedā'ir

şudūf > müteşādif

haşye > mütehāşī

e) İnfī'āl Babı

cemd > incimād

cümūd > muncemid

zecr > münzecir

f) İfti'āl Babı

ğazab > iğtizāb

hiss > ihtisās

reşh > mürteşih

g) İstif'āl Babı

firāş > istifrāş

huşūl > istiḥşāl

huḳne > istiḥkān

huşūl > müstaḥşil

kesb > istiksāb

kirā' > istikrā'

kūnh > istiknāh

mezc > istimzāc

mülk > istimlāk

reḳābet > istirḳāb

mülk > müstemlek

ricā' > istircā

h) Muḳā'ale(t) Babı

noḳṣān > münāḳāṣa

i) İf'ılāl Babı

Bu babda ortaya çıkarılan bir örneğe rastlanılamamıştır.

j) Diğer Kalıplar

beṣāṣet > beṣūṣ (ism-i mübālaḡa)

ḥaṣeb > aḥṣāb (ism-i cem')

sefālet > sefīl (sıfat-ı müṣebbehe)

4.2.4. Sözcük Biçimlenmesinde Farklı Dillere Ait Unsurlar

Osmanlı Türkçesinde bazı kavramların karşılanmasında ve buna yönelik olarak da sözcük yapılanmalarında Arapça kalıba sokma yönteminin dışında eklenmeye dayalı farklı biçim bilgisel yöntemler de uygulanmıştır. Böylece bir kavramın karşılanmasına yönelik farklı biçimbilgisel süreçlere dayanan yeni sözcük biçimleri ortaya çıkmıştır. Bunların bir kısmı farklı dillerin gramer unsurlarının²³ (ilgili konu açısından eklerin) kullanılmasıyla bir anlamda köken olarak karmaşık yapılar gösteren sözcük biçimleri olarak ortaya çıkarılmıştır. Burada Türkçeye giren yabancı kökenli sözcüklere, Türkçe ekler getirilebilir veya geldikleri dilin kuralları çerçevesinde eklenme yapılabilirken, sözcükler ve üzerine getirilen eklerin köken olarak farklı dillere dayanması dil ilişkileri açısından yanlış sayılmış ve galat olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca yine bazı Farsça sözcüklerin de ses düzenleri açısından Arapça gibi algılanıp kavram alanları dahilinde

²³ Bazı söz dizimsel unsurların da sözcük veya öbek oluşumunda yer aldığı, hatta Farsça tamlama yapıları gibi kullanım sıklığı yaygın söz dizim unsurları da vardır. Bunlara ilgili bölümde yer verilecektir.

Arapça kalıplara sokulduğu örnekler de söz konusudur. Bunlar da köken olarak farklı dillere ait sözcük ve gramer unsurlarından meydana gelmeleri bakımından galat sınıfı içerisinde yer almaktadır.

Bir diğer taraftan, Farsçada birleşik sözcükler oluşturan keşiden (-keş), bāhten (-bāz) gibi fiiller ve zāde, hāne, güzār gibi sözcükler Türkçede ek işlevli kullanılmakta, daha açık bir ifade ile dilbilgiselleşmiş biçim birimler olarak yer almaktadır. Ayrıca kullanım bağlamları açısından ise Farsçada söz dizimi çerçevesinde kullanılmalarına rağmen Türkçedeki kullanımlarının ise daha çok sözcük biçimlenmelerinde ve biçim bilgisel bağlamda kendilerine yer bulmaktadır. Bu bakımdan, köken olarak farklı sözcüklere bu tarz bir eklenme ile ortaya çıkan yapılar biçim bilgisel bağlamda değerlendirilmiştir.

a) Türkçe-Arapça / Arapça-Türkçe Unsurlar

ağavāt (< ağa+(v)āt)	şamanī (< şaman+ī)
demirI (< demir+ī)	variyyet (< var+iyyet)
ilāt (< il+āt)	variyyetli (< var+iyyet+li)
gelişāt (< geliş+āt)	yaylakıyye (< yaylak+iyye)
otlakıyye (< otlak+iyye)	

b) Türkçe Farsça / Farsça-Türkçe Unsurlar

ağayān (< ağa+(y)ān)	şırmakeş (< şırma+keş)
‘alevgīr (< ‘alev-gīr)	kişizāde (< kişi+zāde)
bayraqdār (< bayraq-dār)	kölezāde (< köle+zāde)
boruzen (< boru-zen)	kuşbāz (< kuş+bāz)
ignedān (< igne-dān)	lekedār (< leke+dār)
işgüzār (< iş-güzār)	minekār (< mine+kār)
ķapança (< ķapan+ça)	oyunbāz (< oyun+bāz)

şamanī (< şaman+ī)

taqlabāz (< taqla+bāz)

sancakdār (< sancağ+dār)

tüfenkciyān (< tüfenkci+(y)ān)

taḅankeş (< taḅan+keş)

'ulūfeciyan (< 'ulūfeci+(y)ān)

c) Türkçe-Batı Kökenli / Batı Kökenli-Türkçe Unsurlar

şısko (< şış+ko)

zoraki (< zor+aki)

d) Arapça-Farsça / Farsça-Arapça Unsurlar

āmediyye (< āmed+iyye)

peşīnāt (< peşīn+āt)

reftiyye (< reft+iyye)

peşīnen (< peşīn+en)

bārāniyye (< bārān+iyye)

rāhiyye (< rāh+iyye)

derbendāt (< derbend+āt)

reftiyye (< reft+iyye)

eblehāne (< ebleh+āne)

serbestiyyet (< serbest+iyyet)

gerdāniyye (< gerdān+iyye)

sipārişāt (< sipāriş+āt)

hoşnūdiyyet (< hoşnūd+iyyet)

kehrübā' iyyet (< kehrübā+iyyet)

ḥurdebīniyye (< ḥurde-bīn+iyye)

fermān > ferāmīn

māhiyye (< māh+iyye)

mühr > temhīr

mehtābiyye (< mehtāb+iyye)

mühr > memhūr

mīriyye (< mīr+iyye)

nāzik > nezāket

nevrūziyye (< nevrüz+iyye)

tırāş > matrūş

e) Batı Kökenli-Arapça Unsurlar

elastiķī (< elastik+iī)

lastiķī (< lastiķ+iī)

elastikiyyet (< elastik+iyyet)

lastiķiyyet (< lastiķ+iyyet)

ħristiyanī (< ħristiyan+iī)

politikī (< politik+iī)

ķralī (< kral+iī)

bā-raport

ķraliyyet (< kral+iyyet)

telġrafī (< telġraf+iī)

ķumandanī (< ķumandan+iī)

telġrafiyye (< telġraf+iyye)

ķumandaniyyet (< ķumandan+iyyet)

germiyyet (< germ+iyyet)

4.3. Söz Dizimsel Düzeyde Galat Oluşumlar

Söz dizimi kavramı oluşturduğu dizimsel yapılar açısından söz öbeği ve cümle yapılanmaları olarak iki ana kategoride ele alınabilmektedir. Yani söz dizimi inceleme alanı içerisinde sözcüklerin birbirleriyle ilişkileri (Korkmaz, 1992:33) açısından söz öbeği yapılanması ve cümle yapılanması olmak üzere iki ana yapıyla karşılaşılmaktadır. Elbette ki bu yapılar dilin söz dizimine yönelik mevcut kuralları çerçevesinde oluşturulmaktadır ve bu kuralların dışında bir oluşum dil yanlış olacaktır. Osmanlı Türkçesinde de mevcut söz dizimi kurallarına uymayan, kural dışı yanlış öbek ve cümle yapılanmaları ortaya çıkarılmış, hatta bunlardan bazıları günümüzde kullanıma sahip yeni kurallar olarak dile yerleşmişlerdir. Her ne kadar günümüzde dil bilimsel olarak herhangi bir yanlışlıktan bahsedilmiyor olsa da, ortaya çıkarıldıkları dönemin kuralları bakımından kural dışı ve yanlış olacaktır. Yine bu yanlışlar da ya söz öbeği düzeyinde ya da cümle düzeyinde ortaya çıkmaktadır.

4.3.1. Söz Öbeği Düzeyinde Galatlar

Söz öbeği düzeyinde ortaya çıkan galat yapılar, daha çok isim ve sıfat tamlamaları üzerinde, tamlamaların yanlış biçimde kurulmaları ve yapısal olarak bozukbiçimler olmalarına dayanmaktadır. Tamlamanın yapısından kaynaklanan yanlışlıklar; tamlamaların eksiltili hâle getirilmesi, sıfat tamlamasının isim tamlamasına dönüştürülmesi, öbek bütünü ele alındığında öbeği oluşturan sözcükler arasında anlamsal açıdan tutarsızlık bulunması gibi nedenlerle ilgilidir. Öbeğin kuruluşundan kaynaklı yanlışlıklar ise; öbeği oluşturan sözcükleri birbirine bağlayan eklerin yanlış kullanımıyla ilgili olup, öbeğin kuruluş açısından yanlışlık gösterdiği durumlardır.

4.3.1.1. Tamlama Yapısından Kaynaklananlar

a) Eksiltili Sıfat Tamlaması Yapısında

pala bıyık [<pala bıyık+lı]

gaga burun [<gaga burun+lu]

al yanak [<al yanak+lı]

b) Yanlış Tamlama Yapıları

demiryolu[<demiryol]

kara gümrük[<kara gümrüğü]

c) Kalıplaşmış Tamlama Yapısı Bozumu

ebemgümecei [<ebegümecei]

d) Sözcükler Arası Anlam Tutarsızlığı

ağleb-i ihtimāl [<ağleb-i ihtimālāt]

a'lem-i 'ulemādan (biri)

eḥaşş-ı āmālimden (biri)

eḥaşş-ı ehibbāmdan (biri)

4.3.1.2. Öbeğin Kuruluşundan Kaynaklı (Öbeğin Kuruluşundaki Yanlış Bağlantılar)

Bu kısımda ele alınan galat oluşumlar öbek içindeki biçim-söz dizimsel bağlantı kurucuların (+**dan** beri, +**i** mütecaviz, +**ta** mütevaggıl, +**a** dur vb.) öbeği oluşturan kelimelerin birbirlerine bağlanmasında yanlış olarak gelmesinden kaynaklanmaktadır.

4.3.1.2.1. Ad+Ad Yapılı Öbeklerde

a) Nesne Durumu Öbeği

beş bin+*den* mütecāviz [< beş bin+*i* mütecāviz]

b) Bulunma Durumu Öbeği

edebiyat+*la* mütevaggıl [< edebiyat+*ta* mütevaggıl]

4.3.1.2.2. Ad-Yardımcı Eylem Yapılı Öbeklerde

selām+Ø dur- [<selām+a dur-]

ḥayr+a san- [<ḥayır+Ø san-]

4.3.1.3. Ögesel/Sözcüksel Uyumsuzluklar (Söz Öbeği Ögelerindeki Ögeler Arası Uyumsuzluklar)

Söz öbeğini oluşturan sözcüklerin dil bilgisel açıdan birbirleriyle uyumsuz oluşunu ifade eder. Söz öbeği yapısının anlamlı ve kurallara uygun bir biçimde oluşturulabilmesi için öbeği oluşturan sözcüklerin birtakım uyumları sağlaması gerekmektedir. Bu uyumlar sözcüklerin anlamsal olarak birbirlerine aykırı olmamalarını gerektirmekte ve bu çerçevede dillere göre sayı ve cinsiyet gibi uyumlardan söz edilebilmektedir. Cinsiyet kategorisi Arapçada da mevcut olduğu gibi buradaki uyum dil bilgisel bir unsur olarak Osmanlı Türkçesinde de kendine yer bulmuştur. Öbeği oluşturan sözcükler arasındaki uyumsuzluklar ise dil bilgisel kuralların dışında kalmaları yönüyle yanlışlıklara yol açmış ve bu öbekler galat olarak değerlendirilmiştir.

4.3.1.3.1. Cinsiyet Uyumsuzlukları

a) Arapça İçi Cinsiyet Uyumsuzluğu

‘acā’ib-i seb‘a [<‘acā’ib-i seb‘]

ḥırқа-i şerīf [< ḥırқа-i şerīfe]

maṭbah-ı ‘āmire [< maṭbah-ı ‘āmir]

sevķu'l-ceyşiyye [< sevķu'l-ceyş]

ıṣṭabl-ı ‘āmire [< ıṣṭabl-ı ‘āmir]

b) Arapça-Başka Dil Arasındaki Cinsiyet Uyumsuzluğu

tersāne-i ‘āmire [< tersāne-i ‘āmir]

zarbhāne-i ‘āmire [< zarbhāne-i ‘āmir]

tophāne-i ‘āmire [< tophāne-i ‘āmir]

çeşm-i seblā’ [< çeşm-i esbel]

4.3.1.3.2. Sözcük Uyumsuzlukları (Yanlış Bağdaştırmalar)

Sözcüklerin kelime anlamlarından dolayı öbek oluşumunda asıl anlamları dikkate alındığında birbirleri ile anlamsal bir uyumsuzluk söz konusudur. Her ne kadar bu tarz kullanımlar görülüyor olsa da tamlama yapısında parça-bütün, kıyas vb. gibi unsurlar dikkate alındığında iki kelime arasında bir uyumun olması beklenmektedir. Fakat burada ele alınan öbek yapılarında bu anlamsal tutarlığın olmadığı görülmektedir. Söyleyiş benzerliği, yakın anlamlı sözcüklerin kullanımı, öbek içindeki sözcüklerin türlerinin uyumsuzluğu ve sözcüğün kullanım alanının dışında kullanılması gibi nedenlerle söz öbeğini oluşturan sözcüklerin uyuşmadığı durumlar söz konusudur. Bunlar kendi içinde kategorize edilerek aşağıda gösterilmiştir. Buradaki temel çıkış noktası ise bahsedilen nedenlere dayalı olarak öbeklerin oluşumunda birbiriyle kavramsal açıdan uyuşmayan sözcüklerin kullanılmasıdır.

a) Söyleyiş Benzerliği Kaynaklı Sözcük Uyumsuzlukları

aķīde Şekeri [aĝda Şekeri]	ķurt baĝrı [ķurt bahāri]
ķunduz bōceĝi [ķuduz bōceĝi]	ōküz Őakaķı [ōküz Őakaķı]
gūn toĝrusu [gūn toĝusu]	ehl-i ķible [ehl-i ķibre]
hāŐ ũрмаķ [hāzır ũрмаķ]	mūdde‘ī ‘aleyh [mūdde‘ā ‘aleyh]
gōz ķırpmaķ [gōz ķırpmaķ]	mūsted‘ī ‘aleyh [mūsted‘ā ‘aleyh]

b) Anlamsal Yakınlık Kaynaklı Sözcük Uyumsuzluğu (Yakın Anlamlı Sözcük Kullanımı)

‘adem-i ecfān [fikdān-ı ecfān]	‘adem-i ‘ilm [fikdān-ı ‘ilm]
‘adem-i esābi’ [fikdān-ı esābi’]	‘adem-i terbiye [fikdān-ı terbiye]
‘adem-i hāsse [fikdān-ı hāsse]	‘adem-i servet [fikdān-ı servet]

c) Sözcük Türü Uyumsuzluğu

kār-ı ‘aķl [kār-ı ‘aķil]	izāle-i biker [izāle-i bekāret]
aşıl-zāde [aşıl-zāde]	ķūl u dirāz [dūr u dirāz]

ḥabeş bir köle [ḥabeşī bir köle]

kābil-i süknā [kābil-i iskān]

cevāb-ı şavāb [cevāb-ı şā'ib]

d) Sözcüğün Kullanım Alanıyla İlgili Uyumsuzluk

üç tane evlād (tane ruhsuz varlıklar için kullanılır)

yüz tane koyun

bir tane havuz

üç evlāda mālīk

bir pedere mālīk

iyi bir tabībe mālīk

e) Yanlış Bağdaştırmalar

haḳā'ıḳ-i iktināh

i'tidāl-i dem [i'tidāl-i mizāc]

f) Ad-Yardımcı Eylem Uyumsuzluğu

şeref-şudūr etmek [şeref-şudūr olmak]

vezān etmek [vezān olmak]

imlā' ettirmek [imlā' etmek]

4.3.1.4. Karma Dil Unsurları Kaynaklı

Osmanlı Türkçesinde yabancı dillerden alıntılanan sözcük ve birtakım söz dizimsel unsurlar dile yerleştiği gibi, birtakım yabancı kaynaklı dilbilgisi unsurları da kullanılmıştır. Özellikle Farsça ve Arapçadan alınan dilbilgisi unsurları arasında birçok işlek ek ile birlikte, kullanım sıklığı yüksek söz dizimi yapıları da yer almaktadır. Özellikle Farsçadan gelen tamlama yapıları ve öbekler oluşturan bazı edatların Osmanlı Türkçesinde yüksek bir kullanım sıklığına sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu tür Farsça söz dizimi unsurları Osmanlı Türkçesinde yalnızca Farsça sözcüklerle değil,

Arapça, Türkçe ve Batı kökenli sözcüklerle de kullanılmıştır. Arapça kökenli sözcüklerin bu tarz söz dizimi yapılarında kullanılmasında bir sakınca görülmemişken, özellikle Türkçe ve Batı kökenli sözcüklerin kullanılması ise dil ilişkileri açısından uygun görülmemiş ve galat olarak değerlendirilmiştir. Buradaki temel ölçüt ise, farklı bir dilin söz dizimi yapısında yine farklı bir dilin sözcüklerinin kullanılmasıdır. Arapça sözcüklerin Farsça söz dizimine girmesinin galat olmaması ise iki dilin aynı medeniyet dairesinde yer almasındandır.

4.3.1.4.1. Türkçe ve Batı Kökenli Sözcüklerin Farsça Söz Dizimine Girmesi

4.3.1.4.1.1. Farsça Yapılı İsim Tamlamalarında

a) *Türkçe Sözcükler*

beglikci-i dīvān-ı hümāyūn

muḥāsebeci-i māliyye

sürc-i lisān

uğur-ı meyāmin-i mevfūr

b) *Batı Kökenli Alıntı Sözcükler*

i'āde-i vizita

4.3.1.4.1.2. Farsça Yapılı Sıfat Tamlamalarında

a) *Türkçe Sözcükler*

alay-ı vālā

kol-ı yemīn

şiv-i dāhili

alay-ı mezkūr

kol-ı yesār

şiv-i ḥārici

b) *Batı Kökenli Alıntı Sözcükler*

KT'de bu kategori dahilinde herhangi bir örneğe rastlanılmadığı gibi, aşağıda gösterilen örnekler Kültürel (2008)'den alınmıştır.

posta-i ātiyye

rapor-ı evvel

4.3.1.4.1.3. Farsça Edatlarla Kurulan Söz Dizimsel Yapılarda

a) *Türkçe Sözcükler*

gün-be-gün	karşı-be-karşı
kat-ender-kat	türlü-be-türlü

b) *Batı Kökenli Alıntı Sözcükler*

Bu kategoride herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

4.3.2. Cümle Düzeyinde Galatlar

Söz dizimsel düzeyde ortaya çıkan galat oluşumların ikinci ayağını cümle düzeyi oluşturmaktadır. Cümle, yargı bildiren söz dizimi yapısı, olarak tanımlanabilir ve yargının anlamsal açıdan net olması için de dil bilgisi kuralları dahilinde oluşturulması gerekmektedir. Cümlede sözcüklerin dizimini ve cümle öğelerinin niteliklerini belirleyen unsurlar ise çekim ekleridir. Dolayısıyla çekim eklerinde gerçekleşen bir hareketlilik, öğelerin niteliklerini belirlemesi açısından cümle düzeyinde bir hareketlilik olacaktır. Bu bakımdan çekim eklerinin dil bilgisel kurallara aykırı kullanımı da öğeler arasında belirsizliklere ve kavramsal boşluklara yol açarak cümle düzeyinde galat oluşumlar ortaya çıkarmaktadır. Aynı zamanda cümle öğeleri arasında, özellikle yüklem ile diğer öğeler arasında kavramsal açıdan da bir uyumluluk beklenmektedir. *Bir koşuş yürüdüm* gibi farazi bir cümlede *yürüme* fiili ile *koşuş* arasında birtakım kavramsal yakınlıklar bulunuyor olsa da, cümle düzeyinde öğeler arası kavramsal uyum açısından bir uyuşmazlıkla karşılaşmaktadır. Bu bakımdan böyle bir cümlede yargı bulanık kalacağından dolayı bir yanlışlıktan söz etmek mümkündür. Bu gibi yanlışlıklar Osmanlı Türkçesinde de ortaya çıkmış ve dönemin aydınları tarafından galat kullanımlar oldukları belirtilmiştir.

4.3.2.1. Ögeler Arası Hatalar

a) *Özne-Yüklem Uyumsuzluğu*

Yekta ümīdgāhım sizdedir [sizsiniz]

b) *Nesne-Yüklem Uyumsuzluğu*

(Siz) şafā' geldiniz [şafā' getirdiniz]

Nereyi teşrīf ediyorsunuz [Nereye teşrīf ediyorsunuz] (teşrīf "gitme, gelme")

c) *Özne-Yer Tamlayıcısı Uyumsuzluğu*

hātiften bir sada geldi [hātif "gaipten işitilen ses"]

4.3.2.2. Dizimsel (Çekimsel/Çekime Bağlı) Hatalar

bahar+Ø intizār olun- [<bahar+a intizār olun-]

bahar+ı intizār et- [<bahar+a intizār et-]

4.4. Anlam Bilimsel Düzeyde Galat Oluşumlar

Dilin değişim-dönüşüm süreci içerisnde ses bilgisinden söz dizimine, biçim bilgisinden anlam bilimine kadar bütün dil bilimsel düzeylerde değişiklikler yaşandığı bilinmektedir. Böylece sözcüklerin anlamlarındaki değişikliklerle de yaygın olarak karşılaşılabilir. Sözcüklerin anlamları kullanım sahasında yakın, uzak, zıt vb. anlamlara geçebilmekte; sözcüklerde anlam genişlemesi, daralması, iyileşmesi, kötüleşmesi gibi anlam olayları yaşanabilmektedir. Osmanlı Türkçesinde özellikle Arapçadan alıntılanan çok sayıda sözcükte bu gibi anlam olaylarının yaşandığı, bunun sonucu olarak da sözcüğün özgün anlamı ile kazandığı yeni anlamlar arasında bir doğruluk-yanlışlık ikilemi yaşandığı görülmektedir. Buna göre sözcüklerin eski ve özgün anlamları doğru sayılmışken, yeni kazandığı ve değişmiş anlamları ise yanlış görülmüş ve galat sayılmıştır. Sözcüklerde gerçekleşen anlam olayları şu şekilde sıralanabilmektedir:

4.4.1. Yakın Anlama Geçme

- 'akūr "ısıırır, salar, azgın" > "kuduz"
- behcet "güzellik, hüsn ü bahā" > "mesrūriyyet"
- hitām-pezīr "bitebilir ve kābil-i hitām" > "biten, hitem bulan"
- ibdā' "yoktan vücuda getirme" > "ibrāz, izhār"
- ihzār "huzura getirme, hazır ve mevcut etme" > "hazırlama, yehyi'e"
- irtidā' "keçinin satılmayıp sahibi tarafından verilen kendi sütünü içmesi" > "memedden süt emme"
- isrā' "yürütme, temşiye" > "gönderme, yollama"
- mekteb "yazıhane, yazı odası" > "ders okutulan yer"
- mütevārid "birbirine yaklaşan ve birlikte tesadüf eden" > "gelen"
- temellük "sahip ve malik olma" > "mülk alma, bir yeri satın alma"
- reşk-āver "haset ve gıptayı mucip, mahsūd" > "hasetçi, haset eden"

4.4.2. Uzak Anlama Geçme

- isbāl "akıtmak ve sarkıtmak" > "yollama, gönderme"
- istār "satır atlamak, yanlış okumak" > "yazma, tahrir etme"

- istimrār "sürme, sürüp bir diziye gitme" > "metin ve müstahkem olma"
- iz'āc "yerinden koparıp ayırmak" > "can sıkma, taciz"
- ḳadh "bir adamın nesil ve zürriyetini ve şecere-i nesebini tekzip etmek" > "birinin ırzına ve nesebine sövme"
- misāfir "yolcu, seyyah" > "konuk, mihman"
- te'eşşür "birinin izini takip etmek" > "bir şeyin tesiri altında bulunma; hüznün ve keder duyma"
- millet "bir din ve mezhepte bulunan cemaat" > "bir lisanla mütekellim insanların tamamı, kavim"
- ümmet "bir lisanla mütekellim insanların tamamı, kavim" > "bir din ve mezhepte bulunan cemaat"

4.4.3. Zıt Anlama Geçme

- şafaḳ "guruptan sonraki alaca katanlık ve ufuktan görülen kızılık" > "tulûdan evvelki alaca karanlık"
- zāt (kendi, nefis) "dişil, müennes" > "eril, müzekker" (dil bilgisel anlam)

4.4.4. Başka Anlama Geçme

- ibcāl "kifayet etmek" > "büyütme, ululama, hürmet etme"
- ictisār "bir baştan bir başa geçmek" > "cür'etlenme, korkmayıp atılma"
- istis'ār "ürkmek, kıllanmak" > "malumat talep etmek"
- mütemekkin "kadir, muktedir, mutasarrıf" > "sakin, mukim"
- şühūr "aylar" > "şehir ve kasabalar"
- taḥallüf "geride kalma, arkada bırakılma" > "isabetsizlik, değişme, uyumsuzluk, zıt olma"
- trampete "boru" > "tambur, küçük davul"
- taḥaṭṭur "bir tehlikeden kaçınmak" > "hatıra gelme, hatıra getirme"
- taḥāṭur "karşılıklı bahiste ödül belirlemek" > "hatıra gelme, hatıra getirme"

4.4.5. Genelleşme

- tehemten "*Meşhur kahramān-ı Īrānī Rüstem-i Zāl'ın lākabı*" > "*dilr, kahraman*"

4.4.6. Anlam Daralması

- 'aşır "*net sınırı bulunmayan zaman, devir, dönem*" > "*yüzyıl*"
- Şam "*Şam yöresi, diyarı, memleketi*" > "*Şam şehri, Dımışk*"
- tenkıye "*ayıklayıp temizlemek*" > "*hukne, küçük tıbbi temizleme aleti*"
- doktor "*herhangi bir alanda mezun olanlara verilen unvan*" > "*tıp alanından mezun olan kişi*"

4.4.7. Anlam Eklenmesi

Sözcüğün içerdiği anlama ilave olarak yeni anlamların yüklenmesini ifade etmektedir. Bu bir anlamda sözcüğün anlamının/anlamlarının çoğalması, yani "anlam çoğalması/artması" demektir. Başka başka bir ifadeyle, kelimenin çok anlamlı hâle gelmesidir; ki, bu durum anlam genişlemesinden farklı bir durumdur. Anlam genişlemesinde "anlam kapsamı dar olan bir kelimenin zamanla ilgili bulunduğu kavram alanı içinde yayılarak daha geniş, daha genel bir anlam kazanması" (Korkmaz, 1992: 10) söz konusu iken, burada mevcut bir anlama sahip sözcüklere yeni yeni anlamlar ilave edilmektedir. Dolayısıyla bu durumu anlam genişlemesinden ayrı değerlendirmek gerekmektedir.

- a'zā' **1.** "*bir meclis veya bir heyeti terkip eden efradın tamamı*"; **+2.** "*bu efrattan herhangi biri*"
- fabrika **1.** "*sanayi mamullerinin imal ve icra olunduğu yer*" **+2.** "*buharla çalışan değirmen*"
- ğaz **1.** "*katı ve sıvı olmayıp hava gibi hafif ve uçucu cisim*" **+2.** "*yerden çıkıp lāmbada yakılmaya yarayan sıvı*"
- hılkıyyet **1.** "*bir hāl ve huyun hılkī ve cibillī olması*" **+2.** "*yaratma, yaradılış, hilkat*"
- igrenc **1.** "*iğrenecek, mekruh*" **+2.** "*iğrenen, istikrah eden*"

- ikrāh **I.** "cebren ve rızası hilafında bir iş yaptırma" +2. "iğrenme, tikslenme, nefret"
- istimā' **I.** "dinleme, kulak verme" +2. "işitme"
- izdivāc **I.** "çiftleşme, çift olma" +2. "evlenme"
- maḥbūs **I.** "hapis olunmuş kişi" +2. "hapishane, zindan"
- yutmak **I.** "boğazdan aşağı indirmek" +2. "yenmek, oyunda kazanmak"
- medāyih **I.** "methüsenaya seza eḫāl ve hareket" +2. "medḫin çokluk biçimi, medihler"
- mūhīn **I.** "hakir, zelil, alçak, hor" +2. "hain"
- tedāvī **I.** "kendi kendine bakma" +2. "birinin bir başkasına bakması (doktor)"
- telgraf **I.** "bir haberin bir memlekette bir memlekete ulaşmasını sağlayan düzenek" +2. "telgrafname"

4.4.8. Sözcük Türü Değiştirilmesi

- beyāz [isim] "aklık, sefidlik, beyazlık" > [sıfat] "ak, beyaz, sefid"
- bīkr [sıfat] "kızoğlankız olan kızın sıfatı" > [isim] "bekaret, kızkılık"
- beher [zamir] "herbiri(ne)" > [sıfat] "her, her bir ..."
- dehā [isim] "harikulade zeka ve fitnat" > [sıfat] "harikulade zihin ve zeka ve fetanet sahibi olan"
- erzānī [sıfat] "ucuz; layık, şayan" > [isim] "ucuzluk; şayan ve müstahak görme"
- fī [harf-i cer] "-da, -de" > [isim] "paha, kıymet" (fī+āt = fiyāt)
- ḫavf [isim] "korku" > [masdar] "korkma"
- maşrūf [sıfat] "sarf olunmuş, haç edilmiş, bozulmuş" > [isim] "masraf, ihtiyaçlara karşı verilen meblağ"

4.5. İmlâ Düzeyinde Galat Oluşumlar

Türkler tarih boyunca birçok alfabe değişikliği yapmış ve uzun yüzyıllar boyunca da Arap alfabesini kullanmışlardır. Fakat Arap alfabesindeki ث, ح, ذ, ع, ض gibi bazı harflerin Türkçede ses karşılığı bulunmadığı gibi, Arapçadaki bazı birden fazla ses (h, ħ, ḥ; s, š, ś) de Türkçede tek bir sesle (h; s) karşılanmıştır. Ayrıca Türkçe sözcüklerde iç hecelerde yer alan /e/ ünlüsü ve bazı eklerin özel yazımları (لى-, لق-, لك-) dışında bütün ünlüler gösterilmekteyken, Arapça ve Farsça sözcüklerde yalnızca uzun ünlüler gösterilmektedir. Bazı özel imlâlı ekler (جى- gibi) ise birden fazla ünsüzün (-cI⁴, -çI⁴) yerini tutabilmektedir. Bu durum birçok sözcüğün yazımında karışıklıklara neden olmuş; doğru yazımın hangi harflerle gösterileceği konusunda ikilemler ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucu olarak ortaya çıkan yazım yanlışları da galat olarak değerlendirilmiştir.

4.5.1. Yanlış Harf Kullanımı

Arapçadaki birçok sesin Türkçede tek bir sesle karşılanıyor olması ve bunların da Arap alfabesindeki karşılıklarının birbirinden farklı olmasından dolayı sözcüklerin yazımında yanlış harflerin kullanımına rastlanılmaktadır. Yanlış harf kullanımı yalnızca Arapça ve Farsça sözcükler için değil, Türkçe ve Batı kökenli sözcükler için de söz konusudur.

‘alev (علو) [alev (ألو)]	mülākāt (ملاقات) [mülākāt (ملاقاة)]
‘anzarot (عنزروت) [anzarot (آنزروت)]	müsāvāt (مسوات) [müsāvāt (مساواة)]
‘araba (عربه) [araba (أرابه)]	pençe (پنچه) [pence (پنجه)]
belçika (بلجيقا) [belçika (بلجيقة)]	

4.5.2. Söyleyiş Benzerlikleri Kaynaklı Yazım Yanlışları

Birbirine yakın sesletime sahip birtakım sözcük ve söz öbekleri, bazen aynı sözcüğün telaffuz farklılıkları veya birbirine benzer farklı sözcüklerin karıştırılması gibi nedenlere bağlı olarak yanlış yazılmıştır. Bunda da bazen sözcükler arasında birbirine benzer iki sesin yazımı karışmaktayken, özellikle özellikle bazı söz öbeklerindeki yazım değişikliği, öbeği bütün olarak başka bir yapılanmaya sokmaktadır.

Diğer bir açıdan, kalınlık-incelik uyumuna göre farklı yazılan aynı ekin türevlerinden hangisinin yazılacağı konusunda da yanlışlıklar yaşanmıştır. Yine uzun veya kısa ünlülerin gösterilip gösterilmemeleri de yazım konusunda yanlışlıklara yol açmıştır. Bunlar aşağıda gösterilmektedir.

4.5.2.1. Sözcük Yapısında Söyleyiş Benzerlikleri

4.5.2.1.1. Ses Yakınlığı Kaynaklı Yanlış Yazımlar

aḥṣām (أَحْشَام) - [aḥṣām (أَحْشَام)]	hekīm (هَكِيم) - [ḥekīm (حَكِيم)]
ansız (أَنْسَز) - [aṇsız (أَنْسَز)]	ḳanāt (قَنَات) - [ḳanāt (قَنَاة)]
tağıstān (طَاغِسْتَان) - [dağıstān (دَاغِسْتَان)]	ḳaranlık (قِرَانَلِق) - [ḳaranlık (قِرَانَلِق)]
engin (انكِين) - [eṅgin (انكِين)]	öyle (اَوِيلَه) - [ögle (اَوِكَلَه)]
ğaltān (غَلْتَان) - [ğaltān (غَلْتَان)]	sāhūr (سَاهُور) - [saḥūr (سَحُور)]
geniş (گَكِيش) - [geñiş (گَكِيش)]	sögüd (سُوكُود) - [sögüt (سُوكُوت)]
baṭı (بَاطَى) - [batı (بَاتَى)]	süd (سُود) - [süt (سُوت)]
ḥaydūd (حَيْدُود) - [ḥaydut (حَيْدُوت)]	donanma (دُونَانْمَه) - [ṭonanma (طُونَانْمَه)]

4.5.2.1.2. Farklı Sözcüklerin Birbiri Yerine Yazılması

‘arīfāne (عَارِفَانَه) - [ḥarīfāne (حَرِيفَانَه)]
dimağ (دِمَاغ) - [ṭamaḳ (طَامَاق)]

4.5.2.2. Söz Öbeği Yapısında Söyleyiş Benzerlikleri

‘alā’im-i semā (عَلَائِمِ سَمَا) - [elegimsağma (الْغَمِ صَغْمَه)]
‘ādet-i aḡnām (عَادَتِ اِغْنَام) - [‘aded-i aḡnām (عَدَدِ اِغْنَام)]
su’ başı (سُوءِ بَاشَى) - [subaşı (صُوءِ بَاشَى)]

4.5.3. Kalınlık-İncelik Uyumsuzluğu

- adamcegiz (آدمجگز) - [adamcağız (آدمجغز)]
- adamcik (آدمجك) - [adamcık (آدمجق)]
- arzülemek (ارزولمك) - [arzulamak (ارزولامق)]
- heftelik (هفته لك) - [haftalık (هفته لق)]
- hālleşmek (خاللشمك) - [hāllaşmak (حالاشمق)]
- hastelik (خسته لك) - [hastalık (خسته لق)]
- sā'atçilik (ساعتجيك) - [sā'atçılık (ساعتجیلق)]
- sā'atlik (ساعتلك) - [sā'atlık (ساعتلق)]
- yarelemek (ياره لمك) - [yaralamak (ياره لامق)]

4.5.4. Uzun Ünlülerin Gösterilip Gösterilmemesi

- bağçe (بغچه) - [bāğçe (باغچه)]
- ebāṭıl (باطل) - [ebāṭıl (باطیل)]
- ḥadde (حده) - [ḥādde (حاده)]
- mıṣra' (مصراع) - [mıṣrā' (مصراع)]
- mirzā (مرزا) - [mīrzā (میرزا)]

4.5.5. Kısa Ünlülerin Gösterilip Gösterilmemesi

bendegān (بنده كان) - [bendegān (بندگان)]	burun (بورون) - [burun (بورن)]
bendegī (بنده کی) - [bendegī (بندگی)]	genjiz (گگیز) - [genjiz (گگنز)]
boyun (بیون) - [boyun (بوین)]	ḥayır (خایر) - [ḥayır (خیر)]
bölük (بلوک) - [bölük (بولوک)]	qarın (قارین) - [qarın (قارن)]

ḵule (قله) - [ḵule (قله)]

şoṅra (صوكره) - [şoṅra (صوكره)]

küçük (كچوك) - [küçük (كچوك)]

turşī (تورشى) - [turşī (تورشى)]

kürak (كوراك) - [kürek (كوراك)]

uğur (اغور) - [uğur (اغور)]

ordu (اردو) - [ordu (اردو)]

ülke (الكه) - [ülke (الكه)]

ova (اووه) - [ova (اووه)]

yaḵın (ياقین) - [yaḵın (ياقین)]

sepā (سپا) - [sepā (سپا)]

BEŞİNCİ BÖLÜM

KÂMÛS-I TÜRKÎ'DE YER ALAN GALATLAR

5.1. Kâmûs-ı Türkî'de Galat Açıklamalı Maddeler Dizini

- A -

- âbādānlık** s. [Fārisī yā-i maşdariyyetle Türkcede **âbādānī** isti'māli çirkindir.] (s. 16/a)
- abonelik** s. [Bunuñ yerine Fr. «**abonman**» isti'māli 'abesdir.] (s. 17/b)
- abraş** ş. [Ar. «abraş»dan *gl.*] (s. 16/c)
- 'acel'acā'ib** ş. [Ar. «a'cebül-'acā'ib»den ğalaţ veyā «'acel» te'kīd ve mübālağa içün mühmeledir.] (s. 928/c)
- 'acibe** sş. Ar. cm: 'acā'ib. || 'acā'ib-i seb'a: [ve toğrısı: 'acā'ib-i seb'] || a'cebül-'acā'ib [ğalaţı: 'acel'acā'ib] (s. 929/b)
- 'acüz** sş. Ar. cm: 'acā'iz. [Lisānımızda ğalaţ olarak «'acūze» kullanılır.] (s. 929/a-b)
- adamcağız** s. [«adamcegiz» yañlıştır.] (s. 25/c)
- adamcık** s. [«Ādemcik» haţadır.] (s. 25/c)
- 'aded** sş. Ar. cm: a'dād. 'aded-i a'sārī [toğrısı: 'öşri.] (s. 929/c-930/a)
- 'adem** sş. Ar. 2. Olmama, bulunmama, fıkđān. [Bu ma'nā ile yalnız maşdariyyet ma'nāsını muhāfaza eden maşadır-i 'Arabiyyeye dāhil olub, meşelā: 'adem-i 'ilm, 'adem-i terbiyye, adem-i şervet dēnilmez; binā'en-'aleyh Cem'iyet-i Tıbbiyye-i 'Osmāniyyeniñ kabūl étدیği: 'adem-i ecfān, 'adem-i eşābi', 'adem-i hāsse gibi ta'bīrler yerine fıkđān-ı ecfān, fıkđān-ı eşābi' ilh dēnilse idi daha toğrı olurdu.] (s. 930/b)
- 'ādetā** h. Ar. [toğrısı: 'ādeten] (s. 921/a)
- afacan** ş. [«āfet-i cān»dan *gl.*] (s. 42/c)
- āfākī** ş. [Ar. āfāk ism-i cem'ine yā-yı nisbet ilhākıyla teşkil olunmuş ğalaţ ta'bīrdir.] (s. 42/c)
- ağa** s. [ağayān , ağavāt cem'leri ğalaţdır, kullanılmamalı.] (s. 38/b-c)
- ağda** s. [«'aķīde» şüretinde telaffuzı ğalaţdır.] (s. 39/b)
- ağdiye** daha toğrısı **ağziye**. ba: **ağziye**. (s. 133/c)
- ahlākī** ş. Ar. ş: ahlākīyye. [Her ne kadar «ahlāk» kelimesi müfred gibi

kullanılıyorsa da, ‘Arabīde esāsen yine cem’ olduğundan yā-i nisbī ile ahlākī veyā ahlākīyye dēnilmek cā’iz olmayub, bu ta‘bīr ğalaṭ ve ma‘a-hāzā müsta‘meldir.] (s. 82/b)

ahlākīyyāt *ss. cm. Ar.* [Bu daḥı ğalaṭ-ı meşhūrdur.] (s. 82/b)

ahlākīyyūn *sz. cm. Ar.* [Bu daḥı kâ‘ide-i feşāhate muġāyir bir ta‘bīrdir.] (s. 82/b)

‘akīde *ss. Ar. cm:* ‘akā‘id.— «‘akīde şekeri» ta‘bīri ğalaṭ olub toġrısı «aġda şekeri»dir. (s. 944/c)

‘ākīl *ş. Ar. ş:* ‘ākīle.*cm:* ‘uḳalā’. [«‘aḳl»dan *sf.*] **1.** ‘Aḳıllı, uşlı, hūşyār, hıred-mend: *merd-i ‘ākīl; kār-ı ‘ākīl* [ve ğalaṭı: kār-ı ‘aḳl] (s. 923/b)

akribā’ *sz. cm. Ar.* [Ġalaṭ-ı meşhūrı rāniñ fethiyledir.] (s. 142/a)

‘aksi *ş.* [«‘aks»den *smn.* ise de pek ‘Arabī degildir.] (s. 945/b)

akşiyon *s. [Fr. action]* [Muḳābili olduğıçün lüzümsuzdur. Hele hissedār ma‘nāsıyla «akşiyoner» isti‘māli pek ‘abeşdir.] (s. 44/c)

akşām *s. [Tr. aḳ, Fa. şām. aḳşām (اخشام) yazmamalı.]* (s. 44/c)

akṭar *s. [Ar. «‘aṭṭār»dan ğalaṭ ise de maḥall-i isti‘māli de büsbütün başka olduğından, bu ma‘nā içün bu imlāniñ muḥāfazası iktizā éder.]* (s. 45/a)

‘akūr *ş. Ar.* Işırır, şalar, azġın = **kelb-i ‘akūr**. [Kuduz ma‘nāsıyla isti‘māli ğalaṭdır.] (s. 944/c)

al *ş.* || **al yanaḳ** = Yanaġı kırmızı. [**pala bıyık** ve **ġaġa burun** gibi Türkce kâ‘idesine muḥālif bir vaşf-ı terkībīdir.] (s. 47/b-c)

a‘lā (أعلى) *yā-ḥud a‘lā* (أعلى) *ş. Ar. ş:* ‘ulyā’ *cm:* e‘ālī. [«‘ālī»den *stf.*] || **‘aliyyū’l-a‘lā** (*ġl.*) = Eñ ‘ālā derecede (şehādet-nāme). (s. 131/c)

ala *ş.* Karışık renkli, beñekli, alaca, menḳuş: **ala bula** = Pek alacalı; **ala göz; ala görmek** = Alaca görüb iyi fark étmemek. [Bu maḳāmda medsiz hemze ile ve ince lāmla telaffuzı ğalaṭ ve āheng-i lisāna muġāyirdir.] (s. 47/c)

alav *s. [ġl: alev.]* (s. 48/c)

alavlanmaḳ *fl. [ġl: alevlenmek]* (s. 48/c)

alay *s. [alay-ı vālā, alay-ı mezkūr gibi terkībāt-ı Fārisiyye ğalaṭātdandır.]* (s. 48/c-49/a)

a‘lem *ş. Ar.* [«‘ālim»den *stf.*] Daha ‘ālim, daha iyi bilen: *a‘lem-i ‘ulemādır.* [a‘lem-i ‘ulemādır dēmemeli.] (s. 132/a-b)

alev (ألو) *s. [aşlı: alav ğalaṭ-ı fāḥişi: ‘alev (ألو)]* (s. 53/b)

‘alev (ألو) *s.* Ġalaṭ imlā. toġrısı: alev (ألو). *ba: alev.* — ‘alev-ġīr (ألوگیر), ‘alev-keş (ألوکش) gibi ta‘bīrler büsbütün ğalaṭdır, zīrā alev şırf Türkce bir lügatdir. (s. 948/b)

ālū *s. Fa.* Erik. [Lisānımızda bundan ğalaṭ olarak «**hülū**» ba‘z erik envā‘ına itlāk olunur. Şeftālū ve zerdālū daḥı bundan mürekkebdir.] (s. 53/b)

āmed *Fa.* [Bundan «**āmediyye**» ta‘bīr-i saḳīmini de teşkīl édüb gümrük iştilāhında kullanıyorlarsa da, şāyān-ı ḳabūl degildir.] (s. 54/c)

‘āmīr *ş. Ar. ş:* ‘āmīre. [«‘umrān»dan *sf.*] *Tersāne-i ‘Āmīre, Toḫ-ḥāne-i ‘Āmīre, Maṭbaḥ-ı ‘Āmīre, Iştābl-ı ‘Āmīre.* [Bu

- gibi ta'bīrāt-ı resmiyyede mevşūf müzekker veyā Fārisī olduğu hâlde şifatiñ mü'ennes kullanılması ğalaṭ-ı meşhūr olarak mu'tād olmuşdur.] (s. 925/a)
- ana** s. [ve İstanbul şīvesince ğl: **anne**] (s. 55/b)
- 'ankebūt** (عنكبوت) s̄z. Ar. cm. 'anākib. [Fārisīde 'ankebūd (عنكبود) yazarlar, lakin yine 'Arabī ğalaṭıdır, zīrā Fārisīde 'ayın(ع) yokdur.] (s. 954/c)
- anzarot** (أنزروت) s. [ğl. 'anzarot (عنزروت)] (s. 176/c)
- añşırıķ** s. [ğl: **aķşırıķ.**] (s. 46/c)
- añşırmaķ** m̄z: *añşırır.* ft. [«añ»dan. ğl: **aķşırmaķ**] (s. 46/b)
- añsız** (آكسز) ve **añsızın** (آكسزین) h. [«añ»dan. Binā'en-'aleyh ansız (آنسز) yazmamalı.] (s. 46/b)
- apaz** s. [Ĝalaṭı: **hapaz**] (s. 17/c)
- araba** (أرابه) s. [«'araba (عربه)» şūretinde taḥrīri ğalaṭ-ı fāḥişdir.] (s. 26/c)
- 'araba** (عربه) s. Türkce olduğuçün 'ayın ile yazılması ğalaṭ-ı fāḥiş olub, ṭoĝrısı «araba (أرابه)»dır. (s. 932/b)
- 'araķ** s̄z. Ar. [«raķı» bundan ğalaṭıdır.] (s. 934/a)
- 'āriyetī** igreti dédigimiz lūgatiñ ṭoĝrısı olmaķ üzere icād olunmuş ğalaṭ-ı fāḥiş bir lūgat olub zāten «igreti» hāliş ve faşih Türkce bir lūgat olduğından bu icād-ı ğarībe hācet yokdur. (s. 922/a)
- arķuri** ş. [ğl: **ayķırı**] (s. 30/a)
- armūdī** ş. || **armūdī altun** (ve ğalaṭı **armūdiyye**) (s. 30/c)
- arşidük** s. [Fr. **archiduc**] ş: arşidüşes (*archiduchesse*). [Şīve-i lisānımızla nā-ķābil-i tevfiķ kelimātdandır.] (s. 29/c)
- artdırmaķ** (ارتدیرمق) ft. [«artırmaķ (ارتیرمق)» imlāsi ğalaṭıdır.] (s. 28/c)
- arzūlamaķ** (آرزولامق) ft. [«arzūlemek (آرزولمك)» şūretinde taḥrīri 'abeşdir.] (s. 29/b)
- 'aşabī** ş. Ar. ş: 'aşabiyye. [a'şābī démemeli] (s. 938/c)
- aşıl-zāde** ve daha ṭoĝrısı **aşıl-zāde** ş. Fa. cm: *aşıl-zādegān*. Şoylı, aşıl, nesīb, necīb. [«zādegān» ta'bīr-i nāķışı bunuñ cem'inden ğalaṭ olsa gerekdir.] (s. 123/a)
- aşıl-zāde** ş. Fa. [ve ğalaṭı: **aşıl-zāde.**] (s. 124/b)
- 'aşr** s̄z. Ar. cm: *a'şār*. **1.** Zamān, devir, 'ahd, hengām: *O 'aşırda, 'aşırımızda, Ķānūnī Sulṭān Süleymān Hān 'asrı, a'şār-ı sālīfe.* ['Aşrıñ müddeti mu'ayyen olmayub, bir tārīhiñ beher yüz senesine ya'nī ķarn ve mi'eye'aşır dénilmesi ğalaṭıdır.] (s. 939/a)
- a'şārī** ş. Ar. ş: *a'şāriyye*. r. || **uşūl-i a'şāriyye** = Bu ķā'ide üzerine mü'esses olan Fransız evzān ve meķāyīs ve meķāyīli, metre uşūli. [**uşūl-i a'şārī** ğalaṭıdır.] (s. 131/a)
- āşinā** ş. Fa. (...) = s. Tr. 'av. Ma'hūd, ismi zikr olunmamaķ istenilen şey'den kināye: *Āşinādan getirdiler mi?* [Bu hâlde eşḥāşa maḥşūş olmayub eşyāya da ıtlāķ olunur. — Aşıl Fārisīde şini sākin iken, lisānımızda ğalaṭ-ı meşhūr olarak meksūr okunub, yalnız bu şoñma'nāda sākin olarak zebān-zeddir.] (s. 35/b)

‘aşk *sız. Ar.* [Togrısı ‘aynıñ kesriyledir.] (s. 937/c-938/a)

‘aṭṭār *sız. Ar.* [«‘ıtr»dan *smb.*] **3.** Maḥalle aralarında ba‘z bahārātla igne iplik vesā‘ire şatan dükkāncı. Bu ma‘nā ile [zebān-zedi ğalaṭ olarak: **aḳṭar.**] (s. 939/c-940/a)

āvārelik *s.* [Bunuñ yerine «āvāregī» isti‘māli ‘abeşdir.] (s. 58/a)

āvenk *s. Fa.* [Lisānımızda müsta‘mel olan «hevenk» bundan *ġl.*] (s. 59/b)

‘avret *şş. Ar.* **1.** Beden-i insānıñ görünmesi ve gösterilmesi ‘ayıb şayılan ve ḥarām olub namāzda örtülmesi şart olan yerleri: *Bacağıñ ‘avret oldıġına dā‘ir ḥadīs-i şerīf vardır.* **2.** *Tr.* [‘Āmiyānesi: **avrat**] *Qarı, mer‘e, zen: Er ve ‘avrat.* **3.** *Tr.* *Qarı, zevce: ‘Avratı vefāt etmişdir. (...)* (s. 955/c)

ayıqlamak, ayıqlatmak, ayıklanmak, ayırtlamak, ayırtlatmak ve **ayırtlanmağdan** *ġl. ba:* **ayırtlamak** vesā‘ire. (s. 63/b)

ayırtlamak *ft.* [*ġl:* ayıqlamak] (s. 62/a)

ayırtlanmağ *ft.* [*ġl:* ayıklanmağ] (s. 62/a)

ayırtlatmağ *ft.* [*ġl:* ayıqlatmağ] (s. 62/a)

azacık *ş. h.* [yā-ḥud **azıcık** ve togrısı **azcık**] (s. 31/c)

a‘zā’ *sız. cm. Ar. fd:* ‘uzv. = *Tr.* Bir re‘isiñ taht-ı riyāsetinde olarak bir meclis veyā bir hey‘eti terkīb éden efrādıñ hey‘et-i mecmū‘ası ve beheri. [Bu ma‘nā ile müfred-i ‘Arabīsi olan ‘uzv ašlā isti‘māl olunmadıġından, hem cem‘ ve hem de ğalaṭ olarak müfred gibi kullanılır.] (s. 131/a-b)

Allāh *sız. Ar.* [*el:* ḥarf-i ta‘rīf. *ilāh:* ma‘būd] — [«Allāhī» ve «Allāhiyān» démemeli; «Īlahī» ve «Īlāhiyyūn» dénir. — Lisān-ı ‘avāmda müsta‘mel olan «ellālem» kelimesi Allāhu a‘lem terkībinden ğalaṭdır. (s. 158/a-c)

- B -

bāb *sız. Ar. cm:* ebvāb. **1.** *Qapu, medḥal: Bāb-ı merḥamet açıqdır. mine'l-bāb ile'l-miḥrāb=* *Qapudan miḥrāba kadar, cümlesi.* **2.** (...). **7.** *Geçid, boğaz, derbend. [Bu ma‘nā ile Türkcede çok müsta‘mel olmayub, yalnız ba‘z esmā-i ḥāşşada bulunur:] Bābü'l-ebvāb = Şirvān'daki derbend; Bābü'l-mendeḥ = Baḥr-i Aḥmer'iñ cenūbundaki boğaz; Bābü'z-züḳāḳ = Cebel-i Tārık Boğazı. || bābü's-sa‘ādeti'ş-şerife = Harem-i Hümāyūn. || bābü's-sa‘ādeti'ş-şerife ağası = kızlar ağası, baş ağa. || bāb-ı Hümāyūn = Sarāy-ı Hümāyūnuñ büyük ve resmī qapusu. Gerek bāb ve gerek qapu isimleri bu ma‘nā ile kullanıldıġından, ikisini de bu ma‘nā ile bi'l-isti‘māl meşelā: Bāb-ı ser-‘askerī qapusu démek ḥaṭā ise de, bāb bu ma‘nā ile ve qapu ise ma‘nā-yı lügavīsiyle isti‘māl olunarak, «bāb-ı ser-‘askerī dénilen da‘ireniñ qapusu» ma‘nāsıyla «bāb-ı ser-‘askerī qapusunda tūran nöbetci» denilirse, bu ta‘bīrde ḥaṭā görmek ḥaṭādır. (s. 256/b-257/a)*

bacanağ (باجناق) yā-ḥud **bacanağ** (باجاناق) veyā **bacanağ** (بجناق) *s.* [«bacı»dan müştak olarak aşlı: «bacınağ (باجيناق)»dır. ‘Arabī ve Fārisīden mürekkeb «bā-cenāḥ» oldıġınıñ qabūl ve öyle taḥrīr étmek beyhūde külfetdir.] (s. 259/b)

bāğçe (باغچه) *s. Fa.* [«bağçe (بغچه)» yazmamalı] (s. 269/a)

baḥūr sz. Ar. [Zebān-zedi ğalaṭ olarak bāniñ zammıyladır.] (s. 282/a)

baḥūr-dān ş. Fa. [«dān» Fārisīde edāt-ı zarfiyyet olduğundan, yine bu ma'nāda olan «lık» edātınıñ ilāvesiyle baḥūr-dānlık démek ğalaṭdır.] (s. 282/a-b)

bākire yā **bākir** şş. Ar. [Lügat-i müvellede olub, faşīhi bāniñ kesriyle «bikr»dir.] (s. 272/c)

balyemezi (باليهمزی) s. [Müçidi olan bir İtalyanıñ ismiyle müsemmādır. Ğalaṭ-ı fāhiş olarak «bal yemez (بال يمز)» yazılıb, her şey'i Fārisī ve 'Arabī bir isimle tesmiyeyi medār-ı zarāfet 'add éden köhne küttābiñ biri tarafından «'asel nemī-ḥored» diye tercüme olundığı meşhūrdur] Eski bir cins top. (s. 276/b)

bārānī s. Fa. [ve ğl: **bārāniyye**] (s. 261/a)

bat Eski münşilerimiz «bit pazarı» ta'bīrini kullandıktan igrendikleri için Kāmūsı arayarak 'Arabīde bu kelimeyi bulmuşlarsa da, bunuñ ma'nāsı «za'if, aḥmak, serḥoş» olub, münāsebet almadığı gibi, biraz münāsebet alan «betāt» kelimesi de o kadar nādirdir, ki bizim bit bāzārına kadar düşmesi me'mül olamaz. Bunuñ için bu uydırma kelimeyi lügat kitāblarımızdan iḥrācla, söyledigimiz gibi «bit pazarı» yazmaktan çekinmemeliyiz. (s. 257/c)

bayraḡ-dār (بايراقدار) yā **bayraḡ-dār** (بيراقدار) s. [Tr. bayraḡ - Fa. dāšten= tutmak. Terkīb-i saḡīm. Toğrısı: 'alem-dār.] (s. 278/a-b)

ba'z k. Ar. [Ğalaṭ olarak (ba'zı) gibi kullanılıb: *ba'zısı*, *ba'zıları* dēnilir. Ekşeriya cem'e muzāf olub, zu'm olundığı gibi, «ba'z-ı şey'» ve «ba'z-ı hekīm» dēnilmez. Ma'a hāzā ba'z kere,

ba'z de'fa, ba'z gece, ba'z sene gibi zamāna delālet éden ta'bīrātda müfrede izāfeti cā'izdir.] (s. 296/a)

be ḥc. Fa. -e, -ye, ile, için. [Gün-be-gün gibi Türkce kelimelere idhāli ğalaṭ-ı fāhişdir; günden güne démeli.] (s. 256/b)

bedestān s. [Aşlı: **bezistān**, zebānzedi: **bedesten**] Kıymetli aḡmişe ve esliḥa ve mücevherāt vesā'ire alış vérişine maḥşuş örtü ve maḥfūz çārşī. (s. 283/b)

bedraḡa s. Fa. [Rāniñ kesriyle kırā'ati ğalaṭdır.] (s. 283/b)

bedūḡ sz. Ar. Mektüb zarfları üzerine yazılması ve zarfa başılan mühre kazdırılması mu'tād meḥlū'l-aşl bir lafızdır. Esāsen mükātebāt ve mürāselāta müvekkel bir ma'būd-ı mevhūm veyā melek ismi olduğú mervī, ve Hind ve Çin şāri'i meşhūr (Buda) isminden ğalaṭ olması maznūndur. (s. 284/b)

begenmezlik s. [ve ğl: **begenmemezlik**] (s. 300/a)

beglikci s. [Re'is-i dīvān démek olan «bitikci»den ğalaṭ olsa gerekdir.] Dīvān-ı hümāyūn kalemınıñ re'isi. Ğalaṭ bir terkīble: Beglikci-i Dīvān-ı Hümāyūn dēnir. (s. 299/b)

beḥcet şş. Ar. Güzellik, ḥüsn ü bahā. [Ba'z yeñi lügatlerimizde bu kelimeye mesrūriyyet ma'nāsı daḡı vériyor, ve vāḡı'an «behic» māddesi o ma'nāya da geliyorsa da, «beḥcet» lügati aşlā mesrūriyyet ma'nāsına gelmez.] (s. 326/c-327/a)

beher k. Fa. [be = edāt-ı ilşāḡ - her = m. - Aşıl Fārisīde her birine démek olub, lisānımızda ğalaṭ olarak kullanılır.] Her, her bir. (s. 327/a)

beht sz. Ar. [Bāniñ zammiyla ğalağdır.] (s. 326/c)

bekārs. ş. [Ar. «bikr»den ğalağ. Fārisī zannıyla «bī-kār (بيكار)» yazılması ğağadır.] (s. 297/c-298/a)

bekāret ss. Ar. Kızlık, erkek tağarrüb étmemiş kızınıñ ħāli. [Bu ma'nā ile «bikr» isti'māli ğalağdır.] (s. 298/a)

belçiķa (بلجيقه) şh. [Fr. **Belgique**. belçiķa (بلجيقا) yazmamalı.] (s. 301/b)

beleş ş. ħ. [Ar. «bi-lā şey'»den ğalağ.] (s. 301/c)

belkim ħ. [Ar. *bel-* Fa. *ki* ve Tr. *kim*] [Lisān-ı 'avāmda ğalağ olarak «belkiligim» de dērler.] (s. 302/b)

bende-gān (بندگان) s. Fa. cm. fd: *bende*. *ba*: **bende**. [bende-gān (بندھگان) yazmak ğağadır.] (s. 304/b)

bende-gī (بندگی) s. Fa. [bende-gī (بندھگی) yazmamalı.] (s. 304/b)

benderek s. Fa. [«menderek» lüğati bunuñ ğalağdır. *ba*: **menderek**.] (s. 304/b)

berber s. [Tārz-ı kādīm üzere icrā-yı şan'at édenlere bu ismi tağşişle yeñi uşulde icrā édenlerine «perūkār» dēmek 'abeşdir.] (s. 287/c)

berr sz. Ar. **1.** Kara, bađr muķābili: *berr ü bağrde*, *berrü's-Şām*. [Her ne kadar lisānımızda Şām sağiline Beriyyetü's-Şām nāmı vériyorsa da bu isti'mālimiz şāyān-ı taşhīh bir ğağadır. Beriyye çöl ma'nāsınadır. Beriyyetü's-Şām ħıttā-i Şāmıñ Ceziretü'l-'Araba mülāşık olan mağallerine ıtlāk olunur.] (s. 285/c)

bess sz. Ar. **1.** Tağıtma, şaçma, neşir. **2.** İzhār, fāş étme. [Beşş-i şekvā ta'bīri bu ikinci ma'nā ile olabilir, ki o ħālde bess ü şekvā dēnilmesi ğalağdır. Yāĥūd «innemā eşkū bessī ve ĥüznī ila'llāh» āyet-i kerīmesinden ĥüzün ve keder ma'nāsıyla me'ĥüz olarak «bessī şekvā»

ya'nī ĥüzün ve kederden şikāyet ta'bīrinden ğalağdır. Her ħālde tağrife uğramış bir ta'bīrdir.] (s. 280/a)

beşāret s. [Ānifü'z-zikr lüğat-i 'Arabıyyeden (**bişāret**)²⁴ ğalağdır] Yeñi çıkma ğarīb şey', bid'at-i ħabīĥa, u'cūbe. (s. 294/a)

beşüş ş. Güler yüzli ma'nāsıyla «beşāşet»den ism-i mübālaġa olmak üzere ħullanılıyorsa da, 'Arablarca mesmū' olmadıġından, lüğat-i müvellede degil, 'ādetā ğalağdır. (s. 294/b)

beve ss. Ar. [Lüğat-i müvellede] *kim*. Sidikden çıkarılan bir mādde-i maĥşūşa. (s. 322/c)

beyāz sz. Ar. **1.** Aklık, sefidlik, beyāzlık: *Gözünü, yumurtanıñ beyāzi*. **2.** Müsveddeniñ temyīze çekilmesi: **beyāz étmek, beyāza çekmek** = Tebyīz étmek. = ş. Tr. Ak, ebyāz, sefid: *Beyāz ħāġid, çiçek*. ['Arabīsi aklık ma'nāsıyla isim olduġundan, böyle şıfat gibi ħullanılması ğalağ-ı meşĥürdür. Ak lüğat-i Türkiyyesiniñ isti'māli elbette müreccaĥdır.] (s. 327/b-c)

bezl sz. Ar. [*ibzāl* dēmemeli, ğalağdır.] (s. 284/c)

bitrak ş. [*ġl*: pıtrak ve putrak] (s. 328/b)

bızıķcı ş. [Ġalađı: **mızıķcı**] (s. 292/c)

bī-kār ş. Fa. İşsiz, meşġüliyyetsiz. — 'Azb dēmek olan ve Ar. «bikr»den me'ĥüz bulunan «bekār (بيكار)» lüğat-i Türkiyyesiniñ bī-kār (بيكار) yazılması 'abeşdir. *ba*: **bekār**. (s. 331/c)

bikr Bekāret yerine maşdariyyet ya'nī kızlık ma'nāsıyla ħullanılıyorsa da bu lüğat 'Arabīde şıfat olup, aslā maşdariyyet ma'nāsına gelmediġinden, ğalağdır. İzāle-i bikr ta'bīri daĥı bi't-

²⁴ KT orijinal metninde bu şekliyle ifade edilmemekle birlikte işaret edilen madde **bişāret**tir.

ṭabi' ğalaṭ olub, bekāret ve izāle-i bekāret dēnmek iḳtizā eder. (s. 298/b)

bilmezlik s. || **bilmezlige gelmek** [bilmemezlige dēmemeli] = Tecāhül étmek. (s. 333/b)

bişāret ss. Ar. Müjde, bir iyi haber teblīği. [Baniñ fethiyle müsta'mel ise de, ğalaṭ olub, meftūhü'l-bā' beşāret hüs n ü cemāl dēmekdir.] (s. 293/c)

bit s. || **bit pazarı** = Çarşınıñ eski melbūsāt satılan yeri. [Bat pazarı yazmağda ma'nā yoğdur.] (s. 328/a-b)

bitikci s. Tğ. Yazıcı, kātib, muḥarrir, münşī, mektūbcu. [*beglikci* bundağ ğalaṭ olsa gerekdir.] (s. 329/b)

boğaç s. [ğl: **poça**] (s. 315/b)

bor s. [Aşlı zamme-i mağbūza ile 'Arabīdir.] **2.** Bulanığ suyuñ ğabda bırağtığı pas: *Bor* [ğalaṭı bora] *bağlamak, borca koğmak.* (s. 307/b)

bori-zen (بوری زن) yā **boru-zen** (بوروزن). s. [Tr. *boru* - Fa. *Zeden* = vurmağ, çalmağ. ğl. ta'bīr. Zebān-zedi: **borazan**] (s. 311/b)

boyun (بوین) s. [«boy»dan olmağla «boyun (بوین)» yazılması ğaṭadır.] (s. 325/a)

böcek s. || **ğuduz böceği** = Zürrūh [ğl: **ğunduz.**] (s. 302/a-b)

böğürek s. [ğl: **bübrek** (TT.böbrek)] (s. 318/b)

bölük (بولوك) s. [«bölmek»den ğl: **bölük** (بولوك)] (s. 322/b)

böy s. Uzun ayaklı bir cins zehirli örümcek, ruteylā. [Buña *bügelek* dēnmesi yañlışdır.] (s. 3247a)

bu'd sz. Ar. cm: *eb'ād.* **bu'd-ı mesāfe** = Mesāfe ve aralığ uzalığı. [Bu'd u mesāfe dēmemeli.] (s. 296/a)

bulğur s. [ğl. Toğrısı: **burğul**] *ba: burğul.* (s. 320/c)

burğul s. [ğl: **bulğur**] (s. 309/b)

burun (بورن)s. [Nūnuñ taḥrīki ḫālinde zāhir oldığı ğibi aşıl «r» sākin olub, mücerred ictimā'-ı sākineyn def'içün māğabline teba'an mazmūm oğundığından «būrūn (بورون)» ve hele «burun (برون)» yazılması ğalaṭ-ı fāḫışdır.] (s. 310/a)

büyükleme ft. [Faşḫ lüğat olmayub, yerine büyütmek ğullanmalı.] (s. 336/c)

- C -

cağd sz. Ar. [«Cağd» māddesinden 'Arabīde maşdar olan «cuğūd» kelimesini şıfat-ı müşebbehe 'add édüb de, Yehūdā bin Ya'ğub ('a.m)a mensüb «Yehūdī»niñ 'Acemcesi oldığı ma'lūm olan «cuğūd» ve bunuñ Türkce ğalaṭı olan «çifit» ta'bīrlerini bundan ğalaṭ şaymağ büyük bir eşer-i cehāletdir.] (s. 471/a)

cāme-şūy s. Fa. [«çamaşır» lüğat-i Türkiyyesi bundan ğalaṭdır i'tikādıyla bu lüğati şu şüret-i ğarībede yazanlar da vardır.] (s. 466/b)

cāmid ş. Ar. ğ: *cāmid.* cm: *cevāmid,* *cāmidāt.* [«cümüd»dan sf.] [Aşılsız ve ğalaṭ olan «müncemid» yerine bunu ğullanmalı.] (s. 465/c)

cāriye ss. Ar. cm: *cevārī.* [«cereyān»dan sf. ğ.] ['Arabīde birinci ma'nāsı ale'l-ıtlāğ kızdır. Yāniñ teşdīdiyle ğırā'ati ğalaṭdır.] (s. 464/c)

cehiz s. [Ar. *cihāz*dan ğalaṭ.] (s. 489/c)

cehri s. || **ala cehri** [ve ğalaṭı: **aliceri**] (s. 489/b)

cemādī sş. Ar. [Şahîhi cîmiñ zammı ve dālñ fethiyledir.] Şühür-ı kameriyye-i 'Arabıyyeniñ beşincisiyle altıncısınıñ ismi olub, birincisine «cemādi'l-ülā» ve ikincisine «cemādi'l-āhire» dérler. [Zāl-i mu'ceme ile ve müzekker i'tibarıyla «cemāzi'l-evvel» ve cemāzi'l-āhir» isti'māli ğalaţdır.] (s. 480/c)

cenāh sş. Ar. cm: *ecniha*. || **bā-cenāh** = Aşlı «bacınağ» olan «bacanağ»ıñ cühelā-yı küttāb tarafından icād olunmuş imlā-yı saķımidir. (s. 483/a)

cerāhat s. İriñ ma'nāsıyla lisānımızda kesrū'l-isti'māl ise de, 'Arabī olmayub, lüğat-i ānifeden (**cirāhat**)²⁵ ğalaţdır. (s. 472/c)

cerīme sş. Ar. cm: *cerāyim*. [«cürm»den sş. s. — Tr. zebān-zedi: **cereme**.] 1. Suç, kabāhat, günāh. 2. [Lüğat-i müvellede] Cezā-yı naķdī, tazmīn: *Cerīmesini çekmek*. (s. 474/c)

cesāmet sş. Ar. [«cism»den.] Büyüklük, irilik: *Bu binanıñ cesāmeti*. [İşiñ ve mes'eleniñ cesāmeti gibi ehemmiyyet ma'nāsıyla ma'neviyyātda isti'māli nā-be-maħallıdır.] (s. 476/b)

-ci d. [Her aşıl fi'ile «-ci» edātı ilāve olunamayacağından meşelā kā'in tercümesinde «olmağ»dan «olıcı» démek ve her ism-i fā'il-i 'Arabīyi bu edātla tercüme étmek 'abeşdir.] (s. 490/a)

cibillet sş. Ar. [Cibilliyyet démemeli.] (s. 470/b)

cirāhī ş. Ar. s: *cirāhiyye*. [Cîmiñ fethi ve rā-i müşeddede ile kırā'ati ğalaţdır.] (s.473/a)

cirm sş. Ar. cm: *ecrām*. [Cîmiñ zammıyla kırā'ati ğalaţdır.] (s. 473/c)

ciyādet s. ['Arabī lüğatlerde bulunmayub bunuñ yerine «cevdet» kullanıldığından uydırma olsa gerekdir.] (s. 490/a)

cömerd ş. [Fa. «cüvān-merd»den ğalaţ.] (s. 487/a)

cumhūriyyet sş. Ar. [Lüğat-i müvellede.] (s. 482/b)

cühūd s. Fa. [«Yehūd»dan. Ğalaţı: **çüfut**] (s. 489/c)

- Ç -

çağ s. [Fa. *çāh* (= kuyu)dan ğalaţ.] (s. 498/c)

çāsār s. [*kayşardan* ğalaţ.] (s. 498/b)

çehār ad. Fa. Dört, erba'a. [Çār gibi. Çîmiñ kesriyle ğalaţdır.] (s. 525/b)

çekemezlik ve ğl: **mekememezlik**. (s. 514/b)

çiçe (چيچي) yā-ħud **çiçe** (چيچي). s. Tķ. Peder hemşiresi, ħāla. [Ĥātırda tutulması elzem metrūkātdandır, zīrā «ħāla» lafzı hem Türkce degildir. Hem de 'Arabīde bizim kullandığımız ma'nāya gelmeyüb, teyze démekdir.] (s. 526/a-b)

çigde s. 'unnāb [ve ğalaţı: **ħunnāb**] (s. 531/b)

çoğurcuğ s. ğalaţ olarak **şıgırcığ** dédigimiz kuşuñ ism-i şahīhidir, ki aşıl ma'nāsı çekirge kuşıdır. (s. 521/b)

çün-ki ħr. Fa. 1. Sebeb ve 'illet beyān éder, oldığıçün, olduğından: *Gidemem*

²⁵ KT orijinal metninde bu şekliyle ifade edilmemekle birlikte işaret edilen madde**cirāhat**tir.

çün-ki hastayım. 2. Mādām-ki: Çün-ki bilmiyorsuñ söyleme. [Edāt-ı tevķit olarak isti'māli ŧıve-i lisānımıza münāfidir.] (s. 524/b)

çuvaldız *s.* [Zāten ğalať olan lüğat-i ānifeden (**çuval**)²⁶ ğalať.] (s. 517/c)

- D -

dāde *ŧ. Fa. VÉRILMIŞ. n. || karar-dāde =* Karārı vÉrilmif, muķarrer. [Bu terkİb isim gibi kullānılub, bir mŧzāyede vesā'ire haķķında «ķarār-dādesi vÉrildi» dÉniliyor ki ğalať-ı fāhiŧdir.] (s. 597/a)

dağıstān (داغستان) *ŧh. c.* [tağıstān (طاغستان) yazmamalı.] (s. 598/b)

dāhiye *sŧ. Ar. cm: dŧhāt.* [Āħirindeki «h (e)» mŧbālağa ićündür.] Hāriķu'l-'āde zihin ve zekā ve feťanet ŧāħibi, ferİd-i 'aŧr, nādire-i zemān: *İbn-i Sīnā bir dāhī, bir dāhiye idi; Mu'āviye dŧhāt-ı Arabdan idi.* [Fransızların **Génie** lüğatiyle ifāde étdikleri ma'nāyı ifhām ićün zarŧriyyŧ'l-isti'māl ta'mimi elzem bir lüğatdir. — Maŧdar olan «dehā'» lüğatiniñ ŧıfat olarak bu ma'nāyla isti'māli ğaťadır. Ğanī vezninde «dahī» ise 'Arabīde bu ma'nā ile mŧsta'mel ise de, lisānımızda isti'māli lŧzŧmsuz ve gayr-i me'nŧsdur.] (s. 601/a)

dā'imī *s.* [«dā'im»den *smn.* olmaķ ŧzere uydurma bir lüğat olub 'Arabī degildir.] (s. 601/c)

dāliyye *sŧ. Ar.* [Lüğat-i mŧvellede.] (s. 599/a)

dān *d. Fa.* — Ğalať-ı fāhiŧ olarak Tŧrkiyyŧ'l-aŧl kelimelere de ilħāķ olunub, ćoķ def'a mŧrādifi olan «-lık»

edāt-ı Tŧrkiyyesi de 'ilāve olunur: «igne-dānlık» gibi. (s. 599/c)

da'vetiyye *sŧ. Ar.* [Ķā'ide-i 'Arabiiyyeye muğāyir teŧķil olunmuŧ ğalať bir lüğatdir.] (s. 611/a)

degirmen (دكرمن) *s.* [Dŧner ve ćarħ dÉmek olan «teker»den. «degirman (دكرمان)» yazmada ma'nā yoķdur.] **1.** Buğday vesā'ireyi ŧğŧtmege maħŧŧŧ ālet ve makine ki envā'ı olub, eñ ma'rŧfi ŧu ve yél ve ķol ile dŧneni ve İcād-ı āħŧr olarak buħārla taħrİk olunanıdır, ki buña ta'bİr-i saķİmle «fabriķa» dÉnilmek 'ādet olmuŧdur, āsiyāb, tāħŧn, reħā: *El, buħār, hayvan, ŧu, yél degirmeni;* (...) (s. 614/a)

demirī *ŧ.* [Demir lüğat-i Tŧrkiyyesine 'Arabī yā-i nisbet ilħāķıyla mŧteŧekkil ğalať bir kelimedir.] (s. 620/b)

demiryol (دميريول) yā-ħud **témüryol** (تيموريول) *s.* [Demirden yol ma'nāsiyla ŧıfat-ı mevŧŧf olduĝmdan, izāfetle «demir yolu» dÉmek ğaťadır.] (s. 620/b-c)

deñlemek *ft.* [«deñ»den. Ğalaťı: **dehlemek.**] (s. 615/b)

der-bend *s. Fa.* [*der* = ķapı - *benden* = bağlamak, ķapamak. — 'Arabī zu'muyla «der-bendāt» ŧŧretinde ğalať cem'i de kullānılır.] (s. 604/b)

ders *sŧ. Ar. cm: dŧrŧs.* [ŧāħİhi rāniñ daħı fetħiyledir.] (s. 605/c)

dervend *s.* [*Fa.* derbenden ğalať.] *ba:* **der-bend.** (s. 607/c)

deverān *sŧ. Ar. 3.* [Ğalať olarak vāv-ı sākine ile] Devir, felek, tāli'. (s. 624/a)

²⁶ KT orijinal metninde bu ŧekliyle ifade edilmemekle birlikte iŧaret edilen madde**çuvaldız**.

Dımışk *şh. c.* El-yevm ğalať olarak Şām dédigimiz ve aşıl Şām hıttasınıñ merkezi olan şehriñ ismidir. Dımışk-ı Şām dağı dénilir. (s. 619/c)

dirāz *ş. Fa.* Uzun, tavīl: ‘*Ömr-i dirāz. n. = h. dūr u dirāz* = Uzun uzadıya, eñi koñı, ber-tafşıl. [tül u dirāz demek ‘abeşdir.] (s.603/c)

diyār *sz. cm. Ar. fd: dār. ba: dār. = || c.*
Diyārbekir = Cezīre hıttasınıñ kısımlı şimālisi ki merkezi Āmid (Kara Āmid) şehridir. Bizce ğalať olarak şehre de bu isim vérilir, Dımışk’a Şām dénildiđi gibi. (s. 637/b)

doğtor *s. [Fr. Docteur.] [Me’zūniyyet imtiħanı ma’nasıyla lisānımızda «doktora» ta’birinin isti’māli ‘abeşdir.] (s. 629/c)*

duka *s. [İta. Duca. — Fransızcaya taklīden lisānımızda «k (ق)» ile nā-kābil-i tevfiķ olan vāv-ı hafife ile «dük» ve mü’enneşine «düşes» ve büyük duka yerine «grandük» ve «arşidük» demek ‘abeşdir.] (s. 630/a)*

durakı (دراكى) *yā-ħud duraki (دراكى). s. [‘Arabīde kayışı demek olan «durrāķin»den ğalať olsa gerekdir.] Ülkersiz şeftali cinsi. (s. 604/a)*

tađıstān (طاغستان) *(d) s. [Ta’bir-i saķīm.] Tağlık yer. = şh. c. ba: dađıstān. (s. 864/c)*

talamak *(d) ft. [«dađlamak»dan ğalať.] (s. 868/b)*

tamak (طماق) *(d) s. [Kāfi ħarekelenince ğayn'a münkalib olur, «tam»dan müştakdır, damađ (دماغ) yazmak ħaťadır.] (s. 870/b)*

tavlum-bāz *(t) s. [Fa. «tabl-bāz»dan ğalať ki ta’ulcı demekdir.] (s. 873/b)*

toğrı *(d) ş. || gün toğrısı [Şaħiħi: gün toğuşı veyā gün toğuşı] (s. 900/a-b)*

tođu *(d) s. gün toğuşı [ve ğalaťı:gün toğrısı] (s. 901/b)*

tonanma (طونانمه) *[yā-ħud tonanma (طونانمه) ve ğalaťı: donanma (دونانمه).] (s. 912/a-b)*

toñ *(d) s. 2.* Şu vesā’ir māyi’atıñ şo’uķdan tebellür étmesiyle muvaķķaten şulb ve cāmid ħāline geķmesi, cümüd [ve ğalaťı: incimād.] (s. 903/c)

toñra *(d) s. [«toñmak»dan.] Sibir cihetiniñ toñmuş bataķlıķları ħāvī çöli. [Avrupa lisānlarında bu ma’nā ile kullanılan Toundra lüğati bundan ğalaťdır.] (s. 904/a)*

toñuķ *(d) ş. 1.* Toñmuş, buz bağlamış, cāmid. [Ĝalaťı: münцемid.] (s. 904/a-b)

toñuz *s. [Ĝalať zebān-zedi: tomuz] (s. 904/a)*

turmak *(d) s. || ħāzır turmak [ve ğalaťı: ħāş turmak] || selāma turmak = Ma-fevķ geķerken selāmını almak üzere ayağa kaķkub beklemek; ‘a. Tüfengi veyā kılıcı yüzüñ öñünde iki eliyle tutub geķen ma-fevķi selāmlamak ķumandası: Selāma tur! [ve ğalaťı: selām tur.] (s. 896/b-c)*

zarb-ħāne *(z) s. Fa. [Ar. zarb = tamğalama. Fa. ħāne = maħall.] Zarb-ħāne-i Āmire [vaşfiniñ mü’ennes olması ğalať-ı meşhürdür.] (s. 853/a)*

ebāṭil (باطيل) *s̄z. cm. Ar. fd: bāṭil. ba: bāṭil.* [ebāṭil (باطل) daḥı yazıyorlarsa da, ğalaṭdır.] (s. 64/a)

ebegümece *s.* [ve *ġl:* **ebemgümece**] (s.67/b)

ebleh *ş. Ar.* [«belāhet»den *şş.*] [«eblehāne» ve «eblehī» ta‘bīrleri kullanılacak şey’ler degildir.] (s. 66/b)

ed’iye *s̄z. cm. fd: du’ā’. ba: du’ā.* [Teşdüdle kırā’ati *ġl.*] (s. 85/a)

edviye *s̄z. cm. Ar. fd: devā’. ba: devā’.* [Teşdüdle kırā’ati ğalaṭdır.] (s.85/b)

eflāk *s̄z. cm. Ar. fd: felek. ba: felek.* [Eflākiyān gibi ta‘bīrāt şāyān-ı kabül degildir.] (s. 138/c)

eḥaşş *şz. Ar.* [«eḥaşş»dan *stf.*] [Muzāfiñ ‘adedi mu‘teber oldıġından, «eḥaşş-ı āmālimden» ve «eḥaşş-ı eḥibbāmdan» dēmemeli.] (s. 81/c)

ehemmiyyet *şş. Ar.* [«ehemm»ism-i tafdüle edāt-ı maşdariyyet ilhākıyla müteşekkil lüğat-i müvellededir. Tekellümde *hā* sākin ve *mīm* şeddesiz telaffuz olunur.] (s. 233/a)

ekele *şz. cm. Ar. fd: ākil.* Çok yiyenler, oburlar, pisboğaz ve tama‘kār olanlar. [Bu vecihle maḳām-ı zemde kullanıldığına bakılırsa, «ekül» cem‘i olan -hemzeniñ zammıyla- «ukle»den ğalaṭ olmak iktizā eder.] (s. 150/a)

ekrem *ş. Ar. cm: ekārim.* [«kerīm»den *stf.*] || **yāver-i ekrem** = Müşīrāndan yāverān-ı ḥazret-i pādişāhī silk-i celilinde bulunan zevāt-ı kirām: *Yāver-i ekrem-i ḥazret-i şehriyārī.* [Cem‘inde ğalaṭ olarak «yāverān-ı kirām» dērler, ḥālbuki «kirām» kerīmiñ cem‘idir.] (s. 146/a-b)

ekül *ş. Ar.* [«ekl»den *smb.*] [«ekülāne» ve yā-i maşdariyyetle «ekülī» gibi ‘Acem kıyāfetinde ‘Arab ta‘bīrāti kullanmaḳdan ictināb etmeli.] (s. 151/a)

él *s.* || Ğalaṭ olarak «élāt» şüretinde cem‘ini yapub, élāt u ‘aşāyir dērler ki göçebe taḳımları ve yörükler dēmekdir. (s. 247/a)

elastik *ş. [Fr. Élastique.] [Hele «elastikī», «elastikīyyet» gibi gülünc ta‘bīrler isti‘māli ‘abesdir.] (s. 153/b)*

elbet *h.* [Ar. «elbete»den ğalaṭ.] (s. 153/c)

eldiven *s.* [«el»den.] [«eldivenlik» ta‘bīri ğalaṭdır.] (s. 156/a)

elegim şagma (الكم صغمه) *s.* [‘Arabca zannıyla «‘alā’im-i semā» şüretinde taḥrīri ‘abesdir.] (s. 157/c)

elektrikīyyet *şş. Ar. c.* [Lüğat-i müvellededendir.] (s. 157/b)

elviye *s̄z. cm. Ar. fd: livā’. ba: livā’* [Teşdüdle telaffuzı ğalaṭdır.] (s. 160/a)

elzemiyyet *şş. Ar.* [‘Arabīde müsta‘mel olmayub kıyāsla uydurulmuş bir lüğatdır.] (s. 156/a)

emniyyet *şş.* [Zāten maşdar olan «emn» edāt-ı maşdariyyet ilhākıyla ḥāşıl olmuş yañlış bir lüğat olub, ‘Arabī degildir.] (s.168/b-c)

enā’iyyet Toġrısı enāniyyettir. *ba: enāniyyet.* (s.170/c)

ender *hc. Fa. ...de, içinde.* [Türkiyyü’l-aşl isimlerle terkībi cā’iz olamayacağından, «ḳat-ender-ḳat» gibi ta‘bīrler ğalaṭdır.] (s. 175/b)

enger s. Kenger dēnilen yabānī enginarıñ sūdünden çıkan sakız. *ğl:çengel sakızı.* (s.181/b)

eñgin (انگین) *ş.* [«eñ»den.] [Ġalaṭ olarak «engin (انگین)» dağı yazılır.] (s. 149/a)

enginar s. [Aşlı: **kenger.**] Ma'rūf sebze. *Ar.* erzu şevk. [Fransızlarıñ Artichaut'sı (erzu şevk)den ġalaṭ olsa gerekdir.] (s.182/a)

ensāb *sż. cm. Ar. fd: neseb. ba: neseb.* || *r.* [Yañlış olarak «nisbet»iñ cem'i olmak üzere] Loġaritma cedvelleriniñ 'adedleri. (s. 176/c)

erzānī s. *Fa.* **1.** Ucuzluk. **2.** Şāyān ve müstahaqq görme: *Erzānī-i himem-i 'aliyyelerini temennī éderim.* [Aşıl Fārisīde şıfatıñ kendisi «erzānī» oldığından bunuñ yā-i maşdariyyetle isim 'add olunaraq bu ma'nā ile isti'māli ġalaṭ-ı meşhūrdur.] (s.89/b)

esāme s. [*Ar.* «esāmī»den ġalaṭ.] (s. 94/c)

esāret *sş. Ar.* [Toġrısı hemzeniñ kesriyledir.] (s. 94/a)

esmer *ş. Ar. ş: semrā'* [Asıl Türkcesi «koñur» olub, kumral dédigimiziñ dağı toġrısı «koñur al»dır.] (s. 113/c)

eşnāf *sż. cm. Ar. fd: şımf. ba: şımf* || **eşnāf loncası** [ve toġrısı: locası] (s.123/b-c)

eşribe *sż. cm. Ar. fd: şarāb.* [Rānıñ zammıyla telaffuzı ġalaṭdır.] (s.117/c)

evān *sż. Ar.* [Medd ile āvān telaffuzı ġalaṭdır.] (s.184/a)

evcümend s. [*Fa.* «encümen»den ġalaṭ.] (s.190/c)

evlādiyyet s. ['Arabīye taqlīden evlād ism-i cem'ine hilāf-ı kâ'ide edāt-ı

maşdariyyet ilhāk olunmaqla teşekkül étmiş ġalaṭ bir lügatdir.] (s. 218/c)

evleviyyet *sş. Ar.* [«evlā» ism-i tafđiline edāt-ı maşdariyyet 'ilāvesiyle müteşekkil lügat-i müvellededir.] (s. 223/b)

- F -

fahm *sż. Ar. cm: fiḥām.* [«feḥāmet»den *sş.* — Bunuñ yerine ġalaṭ olarak «feḥīm» kullanyoruz.] (s. 983/c-984/a)

fahḥ *sż. Ar.* Tuzak, kapan. [Kendisi lisānımızda nādirü'l-isti'māl ise de ġalaṭı olan «faḥ» Türkceleşmiştir.] (s. 983/b)

faḳı s. [*Ar.* «faḳīh»den ġalaṭ.] (s. 1001/b)

faraş s. [*Ar.* «ferrāşe»den ġalaṭ.] (s. 976/b)

fatura s. [*İta.*] — **māl-fatura** = Manifaturadan ġalaṭ. *ba: manifatura.* (s. 975/c-976/a)

felāket s. [«felek»den müştak *Ar.* bir kelime gibi kullanylıyorsa da, 'Arabī olmayub uydurma ve yañlış bir lügatdir.] (s.1002/c)

felāket-zede *ş.* [Ġalaṭ ta'bīr.] (s. 1003/a)

fenā *ş.* [Lügat-i ānife-i 'Arabīyyeden (fenā')²⁷ ġalaṭ.] (s. 1005/c)

ferāḥī s. [Belki *Ar.* baş tepesi démek olan «farḥ» kelimesine yā-i nisbet 'ilāvesiyle «farkī»den ġalaṭ.] **1.** Vaḳtiyle neferleriñ fesleri üzerine dikilen dā'irevī şarı tepelik. **2.** 'Askerī kânün çavuşlarıñ boyunlarına taḳdıqları «kânün» 'ibāresini ḥāvīşarı levha. (s. 985/b)

²⁷ KT orijinal metninde bu şekliyle ifade edilmemekle birlikte işaret edilen madde **fenā'**dır.

firāset sş. Ar. [Fāniñ fethiyle isti'māli ğalaţ olub, onuñ ber-vech-i ātī ma'nāsı başkadır.] (s. 985/c)

fermān s. ['Arabī zannıyla «ferāmīn» şüretinde cem'ini kullana mak eşer-i ğafletdir.] (s. 992/b)

fermān-ber ş. Fa. [fermān = buyuru k - berden = alma k. — «fermān-berdār» dēmemeli, zīrā yā fermān-ber veyā fermān-dār olub, ikisi berāber olamaz.] (s. 992/b)

fermūde s. Fa. Emir, fermān, irāde. [Fārisīde ism-i mef'ūl olub emir buyurulmuş dēmek olma k la, bizce isti'māli ğalaţ oldu ğundan terki evlādır.] (s. 992/c)

fetret sş. Ar. [Ĝalaţ olaraq zebān-zedi fāniñ kesriyledir.] (s. 981/c)

fetk sş. Ar. 2. t. Kasık yarı ğı, kasık zarınıñ yarılmasıyla ba ğırşak larıñ torba içine to lmasından 'ibāret sa ka tlık: Fetk illeti. [Bu ma'nāda ğalaţ olarak zebān-zedi fāniñ kesriyledir.] (s. 981/c)

fī s. [Aşıl 'Arabīde ānifū'l-beyān harf-i cerr olub, va ktiyle ğalaţ olarak bahā beyān ēden ra kamlardan evvel yazılması 'ādet olmuş, ve ğalaţ üstüne ğalaţ olarak isim i'tibāriyle fiyāt şıy ğasında cem'i de teşkīl olunmuşdur.] (s. 1009/c)

fisyolociya s. [Fransızcaya ta kliden fiziyo loji dēmemeli.] (s. 1010/a)

forma s. [Fr. **Forme.**]— Ĝalaţ olarak «üniforma» yerine de kullana lır. ba: **üniforma.** (s. 1007/c-1008/a)

fürūht s. Fa. Şatma, şatış, bey': Evini fürūht etti. [bi'l-fürūht dēmemeli.] (s. 993/b)

fürū-nihāde ş. Fa. [fürū = aş a ğı. nihāde = konmuş.] «Tarh ve tenzīl olunmuş: On biñ ğuruşdan fa'izi olan bin beşyüzü fürū-nihāde oldu k da sekiz biñ beşyüz kalır. [Şāyeste-i isti'māl degildir.] (s. 993/c)

- G -

ğaltān (غلطان) ş. Fa. [Togrısı: ğaltān (غلطان)] (s. 969/a)

ğanem sş. Ar. cm: a ğnām. Koyun. = cm. ba: a ğnām— 'aded-i a ğnām = [Buni «'ādet-i a ğnām (عادت اغنام)» yazma k büyük bir eşer-i ğafletdir.] (s. 970/b)

ğarrā' sş. Ar. Şerī'at-ı ğarrā; ka şīde-i ğarrā; tu ğrā-yı ğarrā. [Bu üçüncü mişālde te'nīşi ğalaţ-ı meşhūrdur.] (s. 963/b)

ğaşb sş. Ar. || 'av. ğaşben 'anke [Ĝalaţı: **kaşpank**] (s. 967/b)

ğayr sş. ş. Ar. cm: a ğyār. [Emsāli gibi bu da ğı lisānımızda ekşeriyyā ğalaţ olarak şoñunda bir «y (ى)» ile kullana lır: Bu ğayri işdir; ğayrisini aramayıñ; aramızda ayrı ğayri yokdur. (s. 973b)

ğayrı ş. [Ar. «ğayr»dan ğalaţ.] (s. 974/a)

ğayūr ş. Ar. [«ğayret»den smb. olub tezkīr ve te'nīşi birdir. Şedde ile isti'māli ğalaţdır.] (s. 974/b)

ğaz s. [Fr. Gaz.] 3. [Ĝalaţ] yerden çıkan nefte müşābih ma'denī bir māyi' ki ba'de't-taşfiyye zeytūn ya ğı yerine lambada yanara k tenvire yarar, petrol: Ĝaz ya k ma k; ğaz lambası; ğaz teknesi, şandı ğı. (s. 960/a)

ğazve sş. Ar. cm: ğazvāt. Ĝazā. ba: ğazā' [Ba'zka bā'il-i 'Arab yek-digeri

- 'aleyhine vuḳū' bulan tecāvüzlerine daḫı cehāleten «ğazve» nāmını vérirler.]
- gebr** *ş. Fa.* Āteş-perest, Mecūsī, Zerdüşti. [«gavur» lafzınıñ bundan ğalaṭ ve Īrānilerden me'hūz oldığı maznūndur.] (s. 1142/b)
- geliş** *s.* [«gelişāt» şüretinde cem'î ve isti'dād ve reviş ma'nāsında isti'mālî gülüncdür.] (s. 1176/b-c)
- gelmek** *fl. mż: gelir, gelür. görmezden gelmek, bilmezden gelmek* [Ġalaṭ olarak beyne'l-'avām meşelā «görmemezlikden» ve «bilmemezlikden» gelmek şüretinde de kullanılır.] (s. 1177/c-1179/a)
- geñiş** (گكيش) *ş.* [geniş (كنيش) yazmamalı. — Aşlı **geñ.**] (s. 1173/a)
- geñiz** (گكيز) *s.* [«geñiz (گكيز)» ve «giñiz (گكيز)» yazmaqda ma'nā yokdur.] (s. 1172/c)
- gerdāniyye** *s.* [Ġalaṭ-ı fāhiş ta'bīr.] (s. 1157/a)
- gerdek** *s.* Zifāf gécisi gelin ile gügeyiñ kapandıqları oṭa, ḫacle. [Ġalaṭı: **ḫacle-gāh**] (s. 1157/b)
- germī** *s. Fa.* [«germiyyet» démemeli.] (s. 1159/b)
- ğidā'** ğızādan ğalaṭdır. *ba: ğızā.* (s. 962/c)
- ğidālanmaq** *fl.* [Togrısı: **ğızālanmaq**] (s. 962/c)
- ğidālı** *ş.* [Togrısı: **ğızālı**] (s. 962/c)
- ğıdıq** *s. 2.* Ġıcıq, parmaqla insanıñ ba'z taraflarına toḫunaraq ğayr-i ihtiyārî gülmesini ve bir nev'î siñir rahatsızlığı getirmek fi'ili. [Bu ikinci ma'nā ile şahīḫi «ğıcıq»dır.] (s. 973/a)
- ğıdıqlamak** *fl.* [Bunuñ şahīḫi: ğıcıqlamakdır.] (s. 973/a)
- ğıdıqlanmaq** *fl. fc.* [Şahīḫi: **ğıcıqlanmaq.**] (s. 973/a)
- ğidişmek** *fş.* Ġalaṭ olarak *gedişmek* ve *gicişmek* yerine kullanılır. *ba: gedişmek, gicişmek.* (s. 1223/a)
- ğirif** *ş.* [*Fa.* «girift»ten ğalaṭ.] *ba: girift.* (s. 1162/a)
- görmezlik** *s.* || **görmezlige** [ve ğalaṭı: **görmemezlige gelmek.**] (s. 1196/c)
- ğudde** *sş. Ar. cm: ğuded. tş.* Boyun ve kaşık gibi yerlerde bulunan ve *Ar.* «beyz»den ğalaṭ olan «bez» dédigimiz yumru. (s. 963/a)
- ğufrān** *sş. Ar.* 'Afv, merḫamet, rahmet: 'aleyhi'r-rahmetü ve'l-ğufrān. [Yalnız Cenāb-ı Ḥallāḫ ḫaḫında müsta'mel olub, 'ibādıñ'afv ve rahmetine itlāḫı cā'iz degildir.] (s. 968/a)
- ğulāt** *sş. cm. Ar.* [Teşdidle isti'mālî ğalaṭdır.] (s. 968/b)
- ğuzāt** *sş. cm. Ar. fd. ğāzī. ba: ğāzī* [Teşdidle isti'mālî ğalaṭdır.] (s. 966/b)
- küllābī** *sş. Ar.* [Çengel démek olan «küllāb»dan *smn.* — Ġalaṭ olarak zebān-zedi: **ğüllābī**] (s. 1174/b)
- ğülle** (گله) *s.* [ğülle (كوله) yazmağa ḫacet yokdur.] (s. 1179/c)
- ğümrük** (گومروك) *yā ğümrük* (گمرك). *s.* [*İta. Commercio* (ticaret)den ğalaṭdır.] [kara ğümrük démemeli.] (s. 1214/a)
- ğün** *s.* || **ğün batısı** = **1.** Mağrib. **2.** Ġarb-i şimālî rüzgārı, batı (باتى) [ğalaṭı: batı (باطى)] (...) || **ğün toğısı** veyā **toğuşı** [ve ğalaṭı: ğün toğrısı] (s. 1216/a)

gün s. || **günden güne** = Gitdikce. [gün-be-gün démemeli.] (s. 1216/c)

güreş s. [ve ğalatı: **güleş**.] (s. 1193/c)

güreşci s. [Ĝalatı: **güleşci**.] (s. 1193/c)

güreşdirmek ft. [Ĝalatı: **güleşdirmek**.] (s. 1193/c)

gügerte s. [Zebān-zedi ve daha toĝrısı: **güverte**. *İta. Cuverta*.] (s. 1208/b)

güzār s. *Fa. kār-güzār* = İş beceren.[Ĝalaıt olarak: «iş-güzār» da dérler.] (s. 1153/a)

-H-

haber sz. *Ar. cm: aĥbār*. || **bī-haber** = Bir işden haber ve ma'lūmātı olmayan, vuķūfsuz, ma'lūmātsiz, ĝāfil. [«bā-haber» ta'bīri ħullanılmayacaĥ ħadar so'uĥdur.] (s. 572/b-c)

habeş shz. c. **1.** Nūbeniñ cenūbunda ve Yemeniñ ħarşısında olarak Afriĥada bir küçük memleketdir, ki ahālāsi zenci olmadıĥları hālde ziyāde esmer ve bütün Afriĥada müsteşnā olarak ekşeriyet üzere Ĥristiyandırlar. [Ĥabeşistān démemeli.] **2.** Ĥabeş ahālīsinden olan veyā onlar gibi siyāh ile beyāz arasında ħoyu esmer rengine bulunan adam: *Ĥabeş bir köle, bir cāriyye*. [Toĝrısı Ĥabeşīdir.] (s. 540/a)

hācī sz. *Ar. cm: ĥuccāc*. [«ĥācc»dan ğalaıt.] (s. 534/b)

hacil ş. *Ar.* [«ĥacālet»den şş.] [«ĥacīl» démemeli.] (s.573/c)

hacle ss. *Ar.* [Zāten maĥall beyān étdigidinden, «hacle-ĝāh» démek 'abeşdir.] (s. 541/b)

ĥadde (حاده) ss. *Ar.* [«ĥadde (حده)» yazılması ğalaıtır.] (s. 535/b)

ĥadde-ĥāne (حادهخانه) s. [«ĥadde-ĥāne (حدهخانه) şüretinde yazılması ğalaıtır.] (s. 535/b)

haftalık (هفته لى) ş. [heftelik (لكه هفته) yazmada ma'nā yoĥdur.] (s. 1508/c)

hākezā ĥ. *Ar.* **1.** Böylece, bu şüretle. **2.** Yine, öyle, kezālik: *Ben oyunu sevmem siz de hākezā*. [ve-ĝayrihi, ilāāĥerihi. Veķıs 'alāhāza'l-bevākī gibi bir ma'nā ile ya'nī *Fr. etc.* maĥāmında isti'māli ğalaıt-ı fāĥişdir.] (s. 1509/a)

ĥakīm (حكيم) ş. sz. *Ar. cm: ĥükemā'*. [«ĥikmet»ten şş.] **4.** Fenn-i tıbb müntesibi, taĥīb, doĥtor. [Bunuñ «ĥikim» yazılması 'abeşdir.] (s. 556/a-b)

ĥaĥĥāniyyet ss. *Ar.* [Lūĝat-i müvellededir.] (s. 553/a)

ĥall sz. *Ar.* **5. kim.** Bir cismi kīmyā kā'idesince mürekkeb oldıĥı eczāya taĥvīl ile terkībini bozma. [Kezālik toĝrısı «taĥlīl»dir.] (s. 566/b)

ĥallaşmaĥ (حالاتشق) fş. [ĥālleşmek (حالاتشمك)yazmaĥ 'abeşdir.] (s. 538/b)

ĥalvetī ş. s. [Yā-i nisbetiñ tā-i te'nīşe ilĥāķı cā'iz olamayacaĥından ğalaıt bir ta'bīrdir.] (s. 587/c)

hambār s. [*Fa.* «anbār»dan ğalaıt.] (s. 1504/b)

ham-pā s. ş. [*Fa.* «hem-pā»dan ğalaıt.] (s. 1504/b)

ĥarābiyyet ss. *Ar.* [Uydırma bir lūĝat olub, 'Arabīde ĥarāb maşdar olmaĥıla, edāt-ı maşdariyyet ilĥāķı 'abeşdir.] (s. 575/c)

ḥarāc s. Bir mālîñ müzāyedeye çıkarılması, mezādda şatılması. — Dellāllarîñ: Ḥarāc mezād! bağırmaları bu ma'nā ile. [Kelime 'Arabî ise de, 'Arabîde böyle bir ma'nası yokdur, meger ki çıktı demek olan fi'il-i māzî «ḥarace»den ğalaṭ ola.](s. 575/c-576/a)

harın ş. [«arın»dan ğalaṭ ki o da arık ve arġın gibi «armak» fi'il-i Türkîsinden müştakdır.] (s. 1504/a)

ḥarîfâne (حريفانه) ḥ. [«'arîfâne (عارفانه)» şüretinde yazılması taṣḥîḥ niyetiyle taġlîṭdir.] (s. 546/b)

harın ş. [Ar «ḥarûn»dan ğalaṭ.] (s. 1504/a)

ḥartlab s. [Ar. «ḳatleb»den ğalaṭ.] (s. 576/c)

ḥaseb sz. Ar. Deger, qadir, kıymet-i zâtiyye, insânîñ kendi qadir ve degeri, neseb muḳâbili: *Bu adamîñ ḥaseb ve nesebi vardır.* [Böyle berâber isti'mâlleri müterâdif olmaları zehâb-ı bâtılina sebebiyyet vârmîşdir.] (s. 548/a)

ḥastalık (خسته لى) s. [ḥastelik (خسته لك) yazmamalı.] (s. 581/a)

ḥaşeb sz. Ar. [cm. Zamme ile ḥuşeb ve ḥuşbân gelirken biz ğalaṭ olarak «aḥşâb» kullanıyoruz.] (s. 581/b)

ḥâtif ş. Ar. [«hetf»den sf.] Bağırın, seslenen. = sz. Ar. Ġā'ibden işitilen ses. [Bu ḥâlde «ḥâtifden bir şadâ geldi» ta'bîri ṭoġrı olamazsa da, başlıca bu şüretle kullanılır.] (s.1503/c-1504/a)

ḥatim sz. Ar. [Çok kullanılmıyorsa da, yerine müsta'mel olan «temhîr» yañlış olduğundan, ḥatm ve taḥtîm demek zarûrîdir. (s. 573/b)

hevâ' sz. Ar. cm: ehviye. 5. Tr. Şarkı ve çalgı maḳâmı, müsikî âhengi: *Güzel bir hava çaldılar; Alafranga havalar.* [Lisânımıza maḥşûş bu ma'nā ile «ehviye» cem'-i 'Arabîsini kullanmak ḥaṭâdır.] (s. 1514/a-b)

ḥâver s. Fa. Maşrık. [Sehven «bâḥter» yerine maġrib ma'nâsıyla da kullanılır.] (s. 571/c)

ḥavf sz. Ar. Korku: *Kemâl-i ḥavf u dehşetle.* [Lisânımızda maşdariyyet ma'nâsıyla «ḥavf étmek» şüretinde isti'mâli ġarîbdir.] (s. 592/a)

havruz s. [Fa. «âbrîz»den ğalaṭ.] (s. 1504/c)

ḥâvya s. Qalaycılarîñ lehimlemek için âteşe ışıdub ucuyla qalay aldıkları çekic resminde âlet. ['Arabîde böyle bir lûgate teşâdüf étmelik. Türkce ise (ḥ) ile yazılmaması iḳtizâ éder.] (s. 539/b)

ḥayâdîd Ḥaydüduñ cem'-i olmak üzere kullanılmış ise de, evvelâ ḥaydûd kelimesi 'Arabî olmadığından böyle bir cem'-i olamaz, ve sâniyyen bu lûgat 'Arabî olmadığıçün o lisâna maḥşûş olan (ḥ) ile yazılamayub, (ḥ) ile yazılmak iḳtizâ éder. Artık lisânımızîñ böyle âşâr-ı cehâletden taḥtîri zemânıdır. (s. 562/c)

haydut (هايذوت) yâ ḥaydut (خيدوت) s. [Ġalaṭ-ı fâḥişî: ḥaydûd (خيدود) ve cem'-i ḥayâdîd. — Tr. «haydamak» veyâ Macarca «hayduk»dan] (s. 1505/a)

ḥayr (خير) sz. Ar. = ḥ. İyilik ma'nâsıyla tefe''ülen «yok» maḳâmında kullanılır: *Dersiñizi ḥâzırladıñız mı? — Ḥayır, daha ḥâzırlayamadım; ḥayır efendim.* [Bunuñ ḥâyır (خير) yazılması pek 'abeşdir.] (s. 593/c-594/a)

haylaz (هایلز) ş. [Ġalatı: ħaylaz (خیلاز)] (s. 1505/b)

hayta (هایطه) s. [Daha toğrısı: **hayda** (هیدا) ve **hayta** (هایتا)] (s. 1505/b)

hāzıqāne ş. *h. Fa.* [ta‘bīr-i saķīm.] (s. 535/b)

hāzır s. *Ar. ş:* *hāzıra. cm:* *ħuzzār, ħāzırūn.* || ‘a. hāzır ol, hāzır tur! [ve ġalaı: **hāş tur**] (s. 536/b-c)

hazıre şş. *Ar. cm:* *ħazāyir.* [Nokta maħalliniñ tebdiliyle sehven «ħaııre» dağı kullanılır.] (s. 552/a)

hazret şş. *Ar. cm:* *ħazerāt.* [«ħuzūr»dan *sms.*] Öñ, ħuzūr, pīş-gāh: Ĥazret-i emire ‘arz u ħāl etti. — Bu ta‘bīr bu şüretle mef‘ülün ileyh maķāmında kullanılmakdan tedrīcen bi‘t-ta‘mīm ħuzūr ma‘nāsından tecerrüdle şırf ta‘zīm ta‘bīri olarak ve Fārisī veyā Türkce kâ‘idesince muzāf ħālinde kullanılmağa başlamışdır; «cenāb» gibi ve maħalline göre ondan daha kuvvetlidir: *Ĥazret-i Allāh'a yalvardım; Ĥazret-i Allāh acıdı.* [Bu iki miřāliñ birincisi toğrı ve ta‘bī‘ ve ikincisi ise oña kıyāsendir. — İzāfet-i Fārisiyye ile dahā ziyāde ta‘zīme delālet édüp, ekşeriya zevāt-ı muķaddese ħaķķında, ve izāfet-i Türkiyye ile başlıca ricāl-i siyāsiyye ħaķķında kullanılır. «cenāb» dağı böyledir.] *Ĥazret-i Allāh, Ĥazret-i Resūlullāh, Ĥazret-i ‘Ömer, Ĥazret-i İmām-ı A‘zam; pařa ħazretleri, filān efendi ħazretleri;* [Cem‘i ise dā‘imā izāfet-i Türkiyye ile ve lisānımızda sehven teşniye maķāmında dağı kullanılır.] *E‘imme-i iřnā ‘ařer ħazerāti, vüzerā-i izām ħazerāti, sıbteyn-i ekremeyn ħazerāti.* — *Ĥazretiñiz ve cenābıñız* gibi muĥāıābda isti‘māli maķbül degildir. (s. 551/a-b)

hecr şz. *Ar.* [Hāniñ kesriyle ġalaıdır.] (s. 1506/a)

hekīm (هكيم) s. [«ħakīm»den ġalaı-ı iltizāmī.] [ıTabīb demek veyā-ħud ħakīm (حكيم) yazmak daha muvāfiķdir.] (s. 1509/a)

hekkām s. [*Ar.* «‘akkām»dan ġalaı.] (s. 1509/a)

hendek s. [*Ar.* «ħandaķ»dan ġalaı.] (s. 1513/a)

ħılķiyyet şz. *Ar.* Bir ħāl ve ħüyuñ ħılķi ve cibillī olması: *Fezā‘iliñ ħılķiyyeti muĥtelefün fiħdir.* [«ħılķat» yerine isti‘māli ġalaıdır.] (s. 587/a)

ħırķa şş. *Ar.* || **ħırķa-i sa‘ādet, ħırķa-i řerīf** [ıToğrısı: řerīfe] (s. 578/c)

ħazār (خزار) s. [Türkce ise «ħazār (خزار)» yazılması ġalaıdır. — Aşlı merkeble döner degirmen demek olan *Fa.* «ħarās»dan muĥarref «ħarāz» olsa gerekdir; zāten bu şüretde de kullanılır.] (s. 580/b)

ħibre şş. *Ar. ba:* **ħibret.** — Ehl-i ħibre yerine sehven «ehl-i kıble», «kıble-nümā» yerine de «ħibre-nümā» diyenler ve bunu lüġat kitāblarına kayd edenler vardır. (s. 573/a)

hecv şz. *Ar.* [Hāniñ kesriyle ġalaıdır.] (s. 1506/b)

hin s. [*Ar.* «ħīn» (zemān)dan ġalaı.] (s. 1518/c)

ħitām-pezīr s. *Fa.* [*Ar.* *ħitām*= bitme - *Fa.* *pezīruften*= kabül étmek.] Biten, ħitām bulan: *O iş de bugün ħitām-pezīr oldu.* [Nā-be-maħall bir ta‘bīrdir, zīrā aşıl ma‘nāsı bitebilir ve kabül-i ħitām olub, o

maħallde kullanılmak icāb éderdi.] (s. 573/a-b)

ħizāne *ss. Ar.* [Ĥāniñ fethiyle ġalaťdır.] (s. 580/b)

ħoş *ş. ħ. Fa.* || **bir ħoş** [Toġrısı: «bīhūş» olsa gerek] (s. 591/b)

ħoşluķ *s.* **1.** İyilik, ġüzellik. **2.** *Tr.* Ğarīblik, tuħaflık. **3.** Neş'esizlik: *Bugün bir ħoşluġuñuz vardır.* [Bu ma'nāda dā'imā «bir» kelimesiyle berāber kullanıldıġından «bīhūşluķ»dan ġalať olması da melhūzđur.] (s. 591/c-592/a)

ħoşnūdi *s. Fa.* [«ħoşnūdiyyet dēmemeli.»] (s. 582/a)

ħristiyanī *ş. s:* *ħristiyanıyye.* [Ğalať ta'bīr olub, yerine Naşrānī veyā 'İsevī isti'māli mürecaħdır.] (s. 578/b)

ħunāk *sz. Ar.* [Nūnuñ teşđidiyle ġalaťdır.] (s. 589/b)

ħurde-bīnī *ş. Fa.* ['Arabī olamayacaġından, mü'ennesinde «ħurde-bīniyye» dēmemeli.] (s. 578/a)

ħülü *s.* [*Fa. ālū* (=erik)den ġalať.] (s. 1509/c)

ħüviyyet *ss. Ar.* [Lügat-i müvellede.]

- I -

ıllķ *s.* [Şaħīhi: «ırķ» veyā «uruķ».] *ba:* **ırķ**(s. 248/b)

ırķ (ارق) *yā-ħud* **ırķ** (ايرق). *s.* [Aşlı: **uruķ** ve ġalaťı **ıllķ**] (s. 90/c)

'**ıyāl** *sz. cm. Ar.* [Zebān-zedi ġalať olarak 'aynīñ fethiyledir. *fd.* «'ayyil» lisānımızda ġayr-i müsta'mel olub, 'ıyāl müfred gibi kullanılır.] (s. 957/a-b)

- İ -

ibcāl *sz. Ar.* [«becl»den *mş. if'āl.*] Ta'zīm ve tekrīm ma'nāsıyla kullanılıyorsa da, yañlışdır. 'Arabīde aşlā bu ma'nāya gelmez. Toġrısı «tebcīl»dir. (s. 64/c)

ibdā' *sz. Ar.* [«bed'»den *mş. if'āl.*] Yoķdan vücūda getirme, icād: *İbdā' étmek. n.* [İbrāz ve izħār ma'nāsıyla isti'māli yañlışdır.] (s. 65/a)

ibzāl Esirgemeyüb bol şarf ve isti'māl étme ma'nāsıyla kullanılırsa da, «bezl» māddesi *if'āl* bābından gelmediġün ve zāten *bezl* müte'addī olub, lüzümü olmadıġün, yañlış ve isti'māli ġayr-i cā'izdir. (s. 65/b)

icāb *sz. Ar. cm:* *icābāt.* [«vücüb»dan *mş. if'āl.*] **2.** İktizā étme, lāzım gelme: *Bizim orada bulunmaġlıġımız icāb édiyor.* [Bu ikinci ma'nāya'nī lāzım gibi isti'māli 'Arabīde olmayub, ġalať olarak lisānımıza maħşūşđur. Bu maķāmda iktizā isti'māli daha münāsibdir.] (s. 236/a)

ictisār *sz. Ar.* [«cesāret»ten *mş. ifti'āl.*] Cür'etlenme, ġorķmayub atılma. [Bu kelimeniñ 'Arabīde aşlā böyle ma'nāsı olmadıġından, bu maķāmda isti'māli yañlışdır. Bunuñ yerine tecāsür kullanılmalıdır.] (s. 76/b)

idrāc *sz. Ar.* [«derc»den *mş. if'āl.*] Bu kelimeyi derc ma'nāsıyla kullananlar var ise de, esāsen 'Arabīde bu ma'nāya gelmediġi gibi, derc lügati daħı maķşadı ifāde étmediġinden, isti'māli 'abeşdir. (s. 84/b)

igne-dān *s.* [*Tr. igne = m. Fa. dān = edāt-ı* zarf. *ġl.* ta'bīr. Daha ġalaťı: *igne-dānlık;* toġrısı: *ignelik*] (s. 246/a)

igrenc s. İkrāh, igrenme. = ş. 2. İgrenen, istikrāh éden: *İgrence tabî'atı vardır.* [Bunuñ şahîhi: «**igrengec**»dir.] (s. 245/a)

igrengec ş. [ğl: **igrenc**] (s. 245/b)

igtizā' sz. Ar. [«ğızā'»dan mş. ifi'āl.] «d (a)» ile **igtidā'** ve **teğaddī** gâlaştır. (s. 133/b)

igtizāb Ğazablanma ma'nasıyla kullanmamalı. Ğazab mādresi ifti'āl bābından gelmez. (s. 133/c)

ihlāş sz. Ar. cm: *ihlāşāt.* [«hulūş»dan mş. ifi'āl.] [**ihlāş-mend**, **ihlāş-perver**, **ihlāş-kārāne** gibi Fārisī edātlar ve kelimelerle terkîbi kâ'ide-i feşāhate münāfidir.] (s. 72/a)

ihşān sz. Ar. cm: *ihşānāt.* [«hüşn»den mş. ifi'āl.] 4. Lütf, 'ināyet, kerem: *İhşān buyuruñ iki söz söyleyeyim.* [Bu ma'nā ile isti'māli nā-be-maḥallıdır.] (s. 77/c)

ihşās sz. Ar. cm: *ihşāsāt.* [«hiss»den mş. ifi'āl.] [«hiss»den hemān farkı olmayub, «hiss étdirme» ma'nasını ise 'Arabīde aşla ifāde étmediginden o ma'nā ile kullanılmamalı, ve aşlısız olan «ihtisās» yerine isti'māl olunmalıdır.] (s. 77/b)

ih̄timāl sz. Ar. cm: *ih̄timālāt.* [«hāml»den mş. ifti'āl.] *ağleb-i ih̄timāl* (ve toğrısı) *ağleb-i ih̄timālāta göre. ih̄timāldir* (ve toğrısı muhtemeldir; yā-hud) **ih̄timālī vardır** = Mümkündür; (...) (s. 76/a-b)

ih̄tiyār s. ş. Yaşlı adam, kıoca, pir, şeyh. [Esāsı gâlaştır oldığıçün vaktiyle lisān-ı edebīde kullanılmayub, kıoca ve kıocamak gibi hālīş Türkce ta'bīrāt tercīh olunurdu. Mü'ennesinde «ih̄tiyāre» demek 'abeşdir.] (s. 80/c-81/a)

ih̄zār sz. Ar. [«huzūr»dan mş. ifi'āl.] Huzūra getirme, hazır ve mevcūdétme. [Hāzırlama ve tehyi'e ma'nasıyla kullanılmamalıdır.] (s. 77/c-78/a)

ikā' sz. Ar. [«vukū'»dan mş. ifi'āl.] Vukū' buldırma ma'nasıyla kullanılırsa da, 'Arabīde düşürme vesā'ir ma'āniye gelüb bu ma'nāya gelmez. (s. 244/c)

ikāmet ss. Ar. [«kıyām»dan mş. ifi'āl.] [Muķīm yerine «ikāmet-sāz» ve «ikāmet-güzīn» gibi alaca ta'bīrler isti'māli 'abeşdir.] (s. 139/b-c)

ikrāh sz. Ar. [«kerh»den mş. ifi'āl.] 2. İgrenme, tiksınme, nefret, teneffür. [Bunuñ toğrısı «istikrāh»dır.] (s. 145/b-c)

iktināh sz. Ar. [«kün»den mş. ifti'āl.]— Hākāyık-ı iktināh gibi saķīm vaşf-ı terkībīler teşkīlinde kullanılır. (s. 144/a)

iktirā' sz. Ar. [«kirā'»dan mş. ifti'āl.] [Aşlısız ve gâlaştır olan «istikrā'» yerine kullanılmalıdır.] (s. 144/a)

ilcā' sz. Ar. cm: *ilcā'āt.* [«lec'»den mş. ifi'āl.] İcbār, mużtar bırakma: *İlcā-yı zarūretle; ilcā'āt-ı zemāniyyeden.* ['Arabīde birini melce' aramağa mecbūr étmek, ve biriniñ ilticāsını kabūl ile kendisini himāye étmek, ve Hākķ Ta'ālāya tevekkül eylemek ma'nalarına gelüb, bizce müsta'mel olan ma'nāda isti'māl olunmaz, ilk ma'nasıyla biraz müşābeheti var ise de, yine de münāsebetsizdir.] (s. 155/b)

ilticā' sz. Ar. [«lec'»den mş. ifti'āl.]— «ilticā-gāh» yerine «melce'» demek elbette daha faşīhdir. (s. 153/c)

iltiyām-pezīr ş. Fa. [Zāten terkīb-i saķīm oldığı hālde, bir yara hākķında "kapanđı" ma'nasıyla «iltiyām-pezīr

oldı» demek büsbütün münâsebetsizdir.] (s. 155/a-b)

imkānsız ş. [«Mümkünsüz» demek hâtdır.]

imlâ' sż. Ar. cm: *emālī*. [«melv»den *mş. if'āl*, ve daha doğrusı «imlāl»den mübeddel.] **1.** Söyleyüb birine yazdırma: *Te'lifātını tederīs ederken talebesine imlā'ederdi* [étdirirdi démemeli] (s. 167/c)

'imiyā'²⁸ h. Ar. — Bu lügat-i 'Arabıyye yerine lisānımızda sehven'ayn-ı meftūha ve mīm-i sākine ve yā-i muhaffefe ile «'ale'l-'amyā» ta'biri kullanılır. Hālbuki bu şüretle «'amyā» lügati «a'mā» şıfatının mü'enneşi olub dışı kör demektir. (s. 952/c)

imzā' sż. Ar. [«müzuvv» yā «muziyy»den *mş. if'āl*.] **1.** Yazılmış bir mektüb ve sened vesā'ireniñ altına kendi ismini yazma: (...) **2.** Mektüb ve sened vesā'ireniñ altında yazılmış şahibiniñ ismi: (...) [Aşıl ma'nāsı geçirme ve icrā ve infāz olub, 'ale'l-ḥuşuş bey' ü şirā gibi mu'āmelātın icrāsında kullanılır; senedāt vesā'ir mu'āmelātın icrāsı ise ekşeriyā imzāya mütevaḳkif olduğından, bu münâsebetle lügat-i müvellede olma üzere, lisānımızda müsta'mel ma'nāya da gelmiştir.] (s. 166/c)

inās sş. cm. fd: *ünşā*. [Hemzenin zammıyla telaffuzı gâlaḫtdır.] (s. 170/b)

incimād Toñma ma'nāsıyla lisānımızda isti'mālī şüyü' bulmuş ise de, «cemd» mādresi infi'āl bābindan aşlā

gelmediginden, esāssız ve yañlış olub, zāten şulāşī-i mücerrediniñ de bināsı lāzım olduğundan, ḥumāsiden getirmek külfetini ihtiyār etmekden ise, «incimād» yerine «cümüd» ve «müncemīd» yerine «cāmīd» demek daha doğru ve 'Arabıye muvāfiḫ olur. (s. 174/a)

inşā'allāh ve **inşā'allāhu ta'ālā**. — Ba'zan inşā'ü'l-mevlā daḫı dēnilir. [Doğrusı: «in-şā'e Allāh» şüretinde ayrı yazılmaktadır.] (s. 177/c)

intimā' sż. Ar. [«nemy»den *mş. ifti'āl*.] *Ümerā-yı ḥamāset-intimā*. [Yalnız seci' belāsı olan böyle münâsebetsiz terkibātda kullanılır.] (s. 173/b)

intizār sż. Ar. [«nazar»dan *mş. ifti'āl*.] Bekleme, gözleme, teraḫḫub: *Bahāra intizār ediyorum; bahārın intizārındayım*. [Beklenen şey', ekşeriyā mef'ülün ileyh şüretinde ifade olunub mef'ülün bih veyā nā'i'b-i fā'il gibi irādı ve meşelā: «Bahārı intizār ediyorum, bahār intizār olunuyor.» dēnilmesi yañlıştır.] (s. 172/b)

ipek-hāne s. [Tr. *ipek - Fa. ḥāne*. — ḥāne lafzının Türkce isimlerle bi't-terkib teşkil ettiḫi esmā-i mürekkebe pek çok olduğundan, yazı-hāne ve ipek-hāne gibi isimlere gâlaḫ nazarıyla bakmamalıyız.] (s. 234/b)

irtidā' sż. Ar. [«riḫā'»dan *mş. ifti'āl*.] Memeden süt emme ma'nāsıyla kullanılıyorsa da, gâlaḫ olub, aşıl ma'nāsı «keçiniñ şatılmayub şahibi tarafından verilen kendi südini içmesi»dir. (s. 87/c)

işāga Kalıba dökme ve ifrāḫ ma'nāsıyla çok kullanılıyorsa da, 'Arabīde «bir şey'e bir şekil ve hey'et-i maḫşuşa ve

²⁸ «Arapça ve Farsça sözlüklerde "körlük" anlamında böyle bir kelimeye rastlanılmamıştır, yalnızca bu anlamda Redhouse'ta "immiyā" ve vulg. olarak "imyā" madde başı yer almaktadır" (KT, haz. TDK, 2015: s. 516).

kuyumculuk étme» ma'nāsına gelen «şavğ» mādresi ašlā if'āl bābindan gelmediğinden ğalağdır. (s. 120/c)

isbāl sız. Ar. [«sebl»den mş. if'āl.] Yollama ve gönderme ma'nāsıyla kullanılıyorsa da, 'Arabīde «ağıtmaq ve şarkıtmaq»dan başka ma'nası olmadığından ğalağdır. İsti'māl olunmamalıdır. (s. 95/a)

iskān sız. Ar. [«sükūn»dan ms. if'āl.] 1. Yerleşdirmе, mesken ve vatan kazandırma: *İskān-ı muhācirin; filān karyeye Kafkas muhācirlerini iskān ettiler; Bedevileriñ iskānı.* 2. Ahālī kazandırma, ahālī yerleşdirmekle i'mār: *Anatoliniñ hālī yerlerini iskān etmeli; Cezireniñ iskānı büyük bir ma'mūriyyeti müntic olur.* [Lāzım olarak yerleşmek ve ikāmet etmek ma'nāsıyla isti'mālī ğalağdır. Bir ħarfī sākin ya'nī cezmlī oğuma ma'nāsını da «teskīn» ile ifāde etmeli. (s. 111/b)

İslāmiyyet Müslümānlık ve dīn-i İslām ma'nāsıyla müsta'mel ise de, İslām kelimesi zāten maşdar ve maşdariyyet ma'nāsını mutazammın olub, bir daha edāt-ı maşdariyyet 'ilāvesi fazla olmağıla, 'Arabīde mesmū' olmadığından lisān-ı edebīde olsun isti'mālinden tevakkī olunmaq iktizā eder. Her ne kadar işlāh-ı lisāndan ürkenler bu tecvīze cihetler arıyorlarsa da, Fransızlar bile bizim bu ta'bīr-i ğalağımızdan yañılarak, lisānlarında maşdariyyet edātıyla *İslamisme* kelimesini teşkil étmiş iken, āhīren 'Arabīye kesb-i vukūfla bunuñ münāsebetsizliğini derk édince, bu ta'bīri terk éderek yerine *İslam* kullanmağı başladıkları hālde bizim bilerek böyle yañılış ta'bīrlere

kullanmağıda ısrārımız 'abeş olmaz mı? (s. 113/a)

islīm s. istīmden ğl. ba: **istīm.** (s. 113/b)

isrā' sız. Ar. [«sirāyet»ten mş. if'āl.] Yürütme, temşiyе. [Aşıl ma'nāsı **geceleyin yürütme** olub, hele ğayr-i zī-rūh ħaqqında ādetā irsāl ma'nāsıyla isti'mālımız ğalağ-ı fāhiş olduğundan, isti'mālinden büsbütün şarf-ınazar olunsa dahā iyidir. Zīrā bu ma'nāyı ifāde édecek müte'addid lüğatlerimiz vardır.] (s. 108/b)

isrā' sız. Ar. [«sür'at»den mş. if'āl.] [«Tesrī'» daha müsta'mel ise de, «sür'at» mādresi 'Arabīde tef'īl bābindan ašlā gelmemekle, yañılış ve aşılsız olduğundan, lüzümü var ise, «isrā'» kullanılmalıdır.] (s. 108/b)

isṭabl yā-ħud **isṭabl.** sız. Ar. Aħur; **isṭabl-ı 'āmir** (ğl.) = Hāş aħur. (s. 109/b)

isṭār sız. Ar. [«saṭr»dan mş. if'āl.] Yazma ve taħrīr ma'nāsıyla kullananlar var ise de, ma'nā-yı ħaqqīsi «saṭır atlamak» ve «yañılış oğumak»dan 'ibāret olduğundan, bizce olan isti'mālī ğalağdır. (s. 109/a-b)

istefil s. Ĥesāblaşma, uyuşma: *İstefil oldılar.* [Türkceye benzemiyor. Aşlı añlaşılamadı. R. (...) ya'nī dostāne ve muħabbetle ta'bīrinden **ğalağ** olmaq ihtimālī vardır.] (s. 103/a)

isticvāb sız. Ar. [«cevāb»dan mş. istif'āl. — Bunuñ gerek lafzen ve gerek ma'nen şahīhi yukarıda zīkr olunan «isticābe» olub, isticvāb lafzen ve ma'nen ğalağdır. İstintāğ bundan maqşūd olan ma'nāyı ifādeye kāfī olduğundan, kullanılmamalıdır.] Şorub cevāb alma, söyletme, istintāğ. (s. 97/a)

istidrāk *sz.* Ar. [«derk»den *mş. istif'āl.*] Yetişme, nā'il olma, nā'iliyyet. [Anlama ve istifhām ma'nasıyla isti'māli ğalağdır.] (s. 98/c)

istiftāh *sz.* Ar. [«feth»ten *mş. istif'āl.*] **2.** Eşnāfiñ uĝur şaydıkları ilk alış vėriř, [gl: **siftāh**]: *Daha istiftāh (siftāh) étmedim.* (s. 102/c)

istiĥāse *sz.* Ar. [«ĥavş»den *mş. istif'āl.*] [Lügat-i müvellededir.] (s. 97/a)

istiĥkān Ĥuĥne ħullanma ma'nasıyla Cem'iyet-i Tıbbiyye-i 'Osmāniyye isti'māl étmiş ise de, toĝrısı «iĥtikān» olub, istiĥkān kelimesi 'Arabıde yokdur. (s. 97/c)

istiĥlāş *sz.* Ar. [«ĥulūş»dan *mş. istif'āl.*] Bir şey'i kāmilen édinmege, kendine mahşuş étmege çalışma. [Ĥurtarma ve taĥliř ma'nasıyla isti'māli ğalağdır. İstif'āl bābından o ma'nāya gelmez.] (s. 98/b)

istiĥşāl *sz.* Ar. Ĥāşıl étme ve ele geçirme ma'nasıyla ħullanılıyorsa da, «ĥuşūl» mādresi ařlā istif'āl bābından gelmediginden ğalağdır. Yerine taĥşıl ħullanılabilir. (s. 97/b)

istiĥzār *sz.* Ar [«ĥuzūr»dan *mş. istif'āl.*] **1.** Ĥuzūra getirme, celb. **2.** Ĥātırā getirme, ĥātırālama. [Tehyi'e ma'nasıyla ħullanılmamalı.] (s. 97/b)

istiĥlāl *sz.* Ar. [«ĥillet»den *mş. istif'āl.*] [«istiĥlāliyyet» démek ĥađadır.] (s. 103/c)

istiknāh «iktināh»dan *gl.* «kūnh» mādresi başqa bābdan gelmez. (s. 104/b)

istikrā' Kira ile tutma ve kiralama ma'nasıyla müsta'mel ise de, 'Arabıde «iktirā» ħullanılıb, bu mādde *istif'āl*

bābından ařlā gelmediginden, ğalağdır. (s. 104/a)

istiksāb İktisābdan ğalağdır. (s. 104/a)

istiĥtāb *sz.* Ar. [«ĥuĥb»dan *mş. istif'āl.*] Lügat-i müvellede.] (s. 103/c)

istiĥtār *sz.* Ar. [«ĥaĥr»dan *mş. istif'āl.*] *ĥ.* Bir māyi'i inbīĥden çekme. [«taĥtār»den daha toĝrı ve daha fennıdir.] (s. 103/c)

istīm ve *gl:* **islīm.** (s. 107/b)

istimā' *sz.* Ar. [«sem'»dan *mş. ifti'āl.*] **1.** Diñleme, ĥulāĥ vérmė: *Ders, va'z, ĥadıs, da'vā istimā' étmek.* **2.** Diñleyüb ħabūl étmek, iĥāle-i sem'-i i'tibār étmek: *Feryādımı, nařĥatimi istimā' étmediñ.* **3.** İşitme, mesmū'ı olma: *Bu beyti kendisinden istimā' étmişidim; istimā'-ı ĥavādiş.* [Bu ma'nā ile isti'māli pek toĝrı degildir.] (s. 104/c)

istimlāk Bir mülküñ menfa'at-i 'umūmiyye için cānib-i mırıden řav'an ve kerhen iřtirāsı ma'nasıyla müsta'mel ğuzel bir lügat ise de 'Arabı degildir. «mülk» mādresi ařlā istif'āl bābından gelmeyüb «temellük» kelimesiniñ de temāmıyla bu ma'nāya geldigi Tācu'l-'Arūsüñ müstedrekātında mübeyyen oldıĝından, bunuñ yerine «temellük» ħullanılmāĥ iĥtizā éder. (s. 105/a)

istimrār *sz.* Ar. [«mürür»dan *mş. istif'āl.*] Sürme, sürüb bir diziye gitme, devām [Metın ve müstaĥkem olma ma'nasıyla ħullanılmamalıdır.] (s. 104/c)

istimzāc Mizāc kelimesiniñ lisānımızdaki ma'nā-yı 'āmiyānesiyle *istif'āl* bābından getirilmesinden mütevellid olan bu lafız bir ĥuşuşüñ aĥıĥdan teklıfından evvel ne te'sir édeceğini ve ne şüretle ħabūl olunacaĝını tolayısıyla añlamak ma'nasıyla müsta'mel ise de,

‘Arabî degildir. Lüzümüyla berâber ğalaţdır. (s. 105/a)

istircā Ricā ve istirhām ma‘nāsıyla kullananlar var ise de, «ricā» mādresi istif‘āl bābından gelmediĝi gibi, bu ma‘nāyı ifāde eden kelimeler de lüzümünden ziyāde oldıĝından, isti‘māline hācet yoĝdur. (s. 99/a)

istirķāb Çekememe ve birine karşı rekābetde bulunma ma‘nāsıyla kullarılmış ise de, «rekābet» mādresi istif‘āl bābından gelmediĝiĝün ğalaţdır. (s. 99/b)

istiş‘ār İsti‘lām ma‘nāsıyla kullananlar var ise de, ‘Arabīde «ürkmek» ve «kıllanmak»dan başka ma‘nā olmadıĝından, ğalaţ olup, isti‘māli cā‘iz degildir. (s. 100/a)

istivā sz. Ar. [«sevā»den mş. ifti‘āl.] [Hemzenin zammıyla okunması ğalaţdır.] (s. 106/a)

isti‘zām sz. Ar. [«‘azamet»den mş. istif‘āl.] Büyüme, büyük görme, küçük bir şey’e ehemmiyyet vērüb büyük gösterme: *Bu adam ğastalıĝını dā‘imā isti‘zām eder.* [‘Arabīde ta‘zīm ve ta‘azzum ma‘nālarıyla daĝı kullanılıyorsa da, Türkcede bundan başka ma‘nā ile kullanılması cā‘iz degildir.] (s. 101/b)

iřkāl sz. Ar. [«řekl»den mř. if‘āl.] şübheli ve mu‘allaĝ olma, müşküllük, güçlük: *Bu ğuşuşda iřkāle uĝradım.* n. [«müşkil» kelimesinden daĝı aňlařıldıĝı üzere, ta‘diye ma‘nāsını ifāde etmediĝinden, güçleşdirme ve müşküllendirme ma‘nāsıyla isti‘māli ğaţadır.] (s. 118/c-119/a)

işkil (اشكل) yā-ĝud **işkil** (اشكيل). s. [Ar. «şekl» yā-ĝud «eřkāl»den ĝl.] (s. 119/a)

i‘tidāl sz. Ar. [«‘adl»den mř. ifti‘āl.] || **adem-i i‘tidāl** = İtidālsızlık. — Fransızların «řo‘uĝ ĝan» ta‘biri me‘lūflarını, bir iřtilāh-ı fennī imiř de lisānımıza naĝline mecbūr imişiz gibi, tercümesiĝün ba‘zzevat tarafından tavşiye olunan «i‘tidāl-i dem» ta‘biri münāsebetsizdir, olsa olsa «i‘tidāl-i mizāc» dēnilebilir. (s. 128/b)

i‘tiyād sz. Ar. [«‘avd»dan mř. ifti‘āl.] — Fārisi ĝā‘idesi üzere řtr. teřkiline isti‘māl olunuyorsa da, bu gibi teřkīlāt feřāĝat-i lisāna ri‘ayet edenlerin ĝabūl ēdebilecekleri řey’lerden degildir: *Bir üstād-ı ğazāĝat-i i‘tiyād* gibi. (s. 129/c)

ēvirmek ft. [«evirüb çevirmek» ta‘birinde kullandıĝımız «evirmek» fi‘ili bundan ğalaţdır.] (s. 254/c)

iz‘āc sz. Ar. cm: iz‘ācāt. [«za‘c»dan mş. ifti‘āl.] Cān çıkma ve ta‘ciz ma‘nāsıyla kullanılıyorsa da, ‘Arabīde «yerinden ĝoparub ayırmak»dan başka ma‘nā olmadıĝından, isti‘mālimiz muĝtāc-ı tařĝih ğalaţāt-ı fāĝiředendir.] (s. 93/a)

izāle ss. Ar. [«zevāl»den mş. if‘āl.] || **izāle-i biker** = Kıız bozma. [Tōĝrisi: **izāle-i bekāret.**] (s. 92/b)

i‘zām ‘Azīmetten müte‘addi olarak yollama ma‘nāsıyla ĝoĝ müsta‘mel ise de, ‘Arabīde (‘azm) mādresi ařlā if‘āl bābından gelmediĝinden, büsbütün yaňlıř ve aşılsızdır. (s. 130/c-131/a)

iz‘ān sz. Ar. [mş. if‘āl.] 2. ‘Azm-i ĝalb, i‘tikād. [Bu ikinci ma‘nā ‘Arabīde müvelledātdan olarak müsta‘meldir. Bizde zekā ve ferāset ma‘nāsıyla isti‘māli ise bundan ğalaţdır.] (s. 85/c)

izbār s̄z. *Ar.* Tahrīr ve iş'ār ma'nasıyla kullanılıyorsa da 'Arabīde aslā böyle bir ma'nası olmayub, ancak «tezbīr» istinsāh ma'nasına gelir. (s. 92/c)

izdivāc s̄z. *Ar.* [«zevc»den *mş. ifti 'āl.*] **2.** Evlenme, te'ehhül. [Bu ikinci ma'nā ile «tezevvüc» kullanmak daha iyidir, zīrā «izdivāc» 'Arabīde o ma'nāya gelmez.] (s. 93/a)

- K -

ķabineto s. [*İta. Caminatadan* ğalaṭ.] (s. 1013/c)

ķadh s̄z. *Ar.* Zemm, ṭa'n. ['Arabīde bir adamıñ nesil ve zürriyyetini ve şecere-i nesebini tekzīb étmek ma'nāsına vesā'ir ma'āniye gelüb bizim isti'mālimiz mā'nā-yı mezkürdan ğalaṭdır.] (s. 1056/c)

kāfūrī s. Ğalaṭ olarak lisān-i 'avāmda kāfūr yerine kullanılır. (s. 1139/c)

ķaḥṭ s̄z. *Ar.* [Lisānımızda müsta'mel olan «ķıṭ» ve «ķıṭlık» bundan ğalaṭdır. *ba: ķıṭ, ķıṭlık.*] (s. 1056/b)

ķehyā s. [*Fa.* «ķethudā»dan ğalaṭ.] *ba: ķethudā.* (s. 1220/c)

ķalye s. [*Fa.* «ĝāliye»den ğalaṭ.] *ba: ķāle-misk.* (s. 1038/a)

ķan s. || **ķan ķurudan** = Yebrūhü's-šanem ve ğalaṭ olarak 'abdü's-selām dénilen nebāt. (s. 1039/b-c)

ķanāt (قناة) s̄s. *Ar.* [Tāsı tā-i te'nīş olmağıla ṭoĝrı imlāsı «ķanāt (قناة)»dır.] (s. 1084/a)

ķanda (قنده) yā **ķanda** (قنده). *zm* [El-yevm zebān-zedi: **ķanda** (خانه) ve ğalaṭ-ı fāhiş olarak **ķanda** (هانه).] (s. 1040/c)

ķanĝı (قنغی) k. [Yā-ħud ħanĝı (خانغی) ve ğalaṭ-ı fāhişi: **ķanĝı** (هانغی).] (s. 1086/a)

ķapança s. [Fārisī zu'm olunarak «ça/çe» edāt-ı Fārisiyyesiyle teşķil olunmuş ğalaṭ bir lüğatdır.] (s. 1053/a)

ķablubaĝa [ve ğalaṭı: **ķablumbaĝa.**] (s. 1013/a)

ķarañlık (قراكلق) s. [Aşlı: **ķarañuluk** (قره كولو). **ķaranlık** (قراكلق) yazmamalı.] (s. 1060/c)

ķarār s̄z. *Ar.* || **ķarār-ĝir** = Ķarārı vérilmiş, muķarrer. [ķarār-dāde dememeli.] (s. 1060/a)

ķarındaş (قارنداش) s. [Bir ķarından çıķmış, ķarın şeriki. Zebān-zedi: **ķardaş**, «ķardeş (قردش)» démeden ve yazmadan ictināb étmeli.] (s. 1023/c)

ķār-ĝüzār s. *Fa.* [*ķār* = iş -*ĝüzāšten* = becermek.] [Bunuñ yerine ğalaṭ olarak «iş-ĝüzār» dérer.] (s. 1137/c)

ķarın (قارن) s. — «ķarın (قارن)» yazılması ğalaṭ-ı fāhişdir; zīrā ķarınım ve ķarını gibi terkībātadan añlaşıldıĝı üzere, aşıl «r» sākin olub, mücerred ictimā'-ı sākineyn def' için şāĝır ve ancak ṭuyulur bir kesre ile tahrīk olunur. (s. 1023/b-c)

ķarn s̄z. *Ar. cm: ķurūn. 1.* Boynuz. **2.** Yüz senelik zemān, tārihiñ beher yüz senesi: *Tārīḥ-i hicrīniñ ķarn-ı evveli* = 1'den 100 senesine dek olan zemān; **ķarn-ı ḥāmis** = 401den 500 senesine dek; *Onunci ķarn-ı hicrī; ķarn-ı āşer şu 'ārāsıniñ terācim-i aḥvāli.* [Bunuñ yerine 'aşr isti'māli ğalaṭdır.] (s. 1065/a)

ķār-nāme s. *Fa.* [Ṭoĝrısı *ķār-nümā* = İş gösteren olsa gerekdir.] (s. 1138/a)

karşı s. || **karşı karşıya** = Temâmiyla hizâsında, mukâbilinde, muvâcehesinde. [«karşı-be-karşı» démemeli.] (s. 1021/c-1022/a)

karye şş. Ar. cm: *kurâ*. [Râniñ kesri ve yâ-i müşeddede ile isti'mâli ğalaştır.] (s. 1068/c)

kâşırâne ş. Fa. 'Ăcizâne, 'ăcizî: *Fikr-i kâşırânemce; mütâla'a-i kâşırâneme kalırsa*. [Pek toğrı ta'bîr olmayub, yerine «kâşır» kullanmak müreccahtır.] (s. 1029/a)

kaşd şz. Ar. || 'an **kaşdin** [Zebân-zedi ğalaştırarak: **eñ kaşd**] (s. 1072/b)

kaşıl şz. Ar. [Ĝalaştır zebân-zedi: **haşıl**] (s. 1073/c)

kaştar s. [Ar. «kaşâret»den ğalaştır.] (s. 1072/b)

kat s. 6. Derece, miqdâr: **kat kat** = [kat-ender-kat démemeli.] (s. 1015/c-1016a)

kıtar şz. Ar. [Zebân-zedi kâfiñ fethiyledir.] [Bunuñ yerine Fr. «tren» lüğatini kullanmak 'ayn-ı haşadır.] (s. 1074/b-c)

katır (قاطر) [Daha toğrısı: **katır** (قاطر).] (s. 1030/a)

kaťiyyen h. Ar. [Lüğat-i ânifeden (kaťî)²⁹ uydırılıub 'Arabîde müsta'mel degildir.] (s. 1076/a-b)

kavaf s. [Ar. «ħaffâf»den ğalaştır.] (s. 1086/c)

kavuk (قاولق) s. [Kof démek olan «kav»dan müştak olmağıla, «kağuk (قاعوق)» yazılması ma'nâsızdır.] (s. 1043/b)

kayyim şz. Ar. [«kıyâm»dan şş. — Ĝalaştır-ı fâhiş olarak zebân-zedi: kayyüm] (s. 1132/a)

kayyüm ş. şz. Ar. [«kıyâm»dan smb.] [«kayyim» yerine kayyüm telaffuz-ı 'âmiyânesi ğalaştır-ı fâhiştir.] (s. 1133/c)

kaźâ' (z) şz. Ar. cm: *aķziye*. 4. Bundan ğalaştır olarak bir kâ'im-maķâmıñ dâ'ire-i ĥükümeti, nâhiyeden soñra taķsimât-ı mülkiyyeniñ eñ küçüği, kâ'im-maķâmlık. (s.1073/c)

kebâbiyye s. [Şekl-i 'Arabîsiyle berâber 'Arabî degildir.] (s. 1142/a)

kehrübâ s. Fa. [*keh* = şaman - *rubûden* = kapmak. — Tr. zebân-zedi: **kehribar** ve daha ğalaştır: **kehlibar**.] [Yeñi ışılâhât-ı fenniyyede Yünânca bu ma'nâya gelen «elektrik» kelimesini tercüme için «kehrübâ'î» ve «kehrübâ'iyet» gibi ğalaştır-ı fâhiş ta'bîrler icâd étmişlerse de, elektrik kelimesiniñ isti'mâli müreccahtır.] (s. 1220/b)

kelapir (كلپير) [Münâsebetsiz imlâ] *ba: kelepîr* (كلپير). (s. 1174/b)

kemmün şz. Ar. Bundan ğalaştır olarak lisânımızda kimyon dénilen toğum. (s. 1183/b)

kenef s. [Ar. «kenîf»den ğalaştır.] (s. 1186/b)

kepaze s. [Fa. «kebâde»den ğalaştır.] (s. 1143/c)

kerîm ş. Ar. ş: *kerîme*. cm: *kirâm*. [«kerem»den şş.] [«ekrem» ism-i tafđiliniñ cem'i olmak üzere «ekârim» yerine isti'mâliyle «yâver-i ekrem»iñ cem'inde «yâverân-ı kirâm» dénilmesi ğalaştır.] (s. 1162/a)

²⁹ KT orijinal metninde bu şekliyle ifade edilmemekle birlikte işaret edilen madde **kaťî**dir.

keş ş. *Fa. cm: keşān.* [«keşiden» fi' ilinden *sms.* olub *ştr.* teşkilinde bulunur.] **sīm-keş** = Şırma işleyen. [Ġalaṭı: şırma-keş.] (s. 1168/c)

kezzāb (كذاب) yā **kezzāb** (كذاب) *s.* [*Fa.* «tīz-āb»dan ġalaṭı.] (s. 1153/a)

kible *ss.* *Ar.* || **ehl-i kible** = Ġalaṭ ta'bīr olub ṭoġrısı ehl-i ḥibredir. *ba: ḥibre.* (s. 1050/b)

kına (قنا) yā **kına** (قنا) *s.* [*Ar.* «ḥinnā»dan ġalaṭı.] (s. 1083/b)

kındırāc *s.* [Aşlı «kın-tırāş» ki o da «kın» lügat-i Türkiyyesiyle «tırāş» lügat-i Fārisiyyesinden mürekkeb ġalaṭ ta'bīrdir.] (s. 1132/c)

kırkmağ *ft.* [«kırpmağ»dan farkı olmayub ḥangısı şaḥīḥ ve ḥangısı ġalaṭ oldığı tedkīke muḥtācdır.] (s. 1064/b)

kırpık ş. Kırılmış, kesilmiş: *Kırpık koyun; kırpık saçlı; kırpık şakal.* [«kırpık» lügatiniñ aşlı «kırpık» ise, «kırpmağ» fi' iliniñ de aşlı ve faşīhi «kırpmağ» olmağ iktizā éder; lākin burası muḥtāc-ı tedkīktir.] (s. 1063/a)

kırpmağ *ft.* [Göz kırpmağ ta'bīrinde «kırpmağ»dan ġalaṭdır. *ba: kırpmağ.*] (s. 1062/c)

kıṭ (قط) yā-ḥud **kıṭ** (قيط) veyā **kıṭ** (قيت). ş. [*Ar.* «kaḥṭ»dan ġalaṭı.]

kıṭlaşmağ *fl.* [«kaḥṭlaşmağ »dan ġalaṭı.] (s. 1074/b)

kıyye *s.* Oğka dédigimiz ma'rūf vezniñ aşıl 'Arabīsi olmağ üzere müsta'mel ise de ġalaṭ olub 'Arabī-i faşīhi hemze-i mazmūme ve kâf-ı müşeddede ile «uğka»dır. (s. 1133/c)

ki (كى) *d.* [«ki (كى)» şüretinde taḥrīrinden be-ġāyet ictināb olunmalı.] (s. 1221/a)

kifāyet yā **kifāyes** *ss.* *Ar.* **1.** Yetişme, yetişir miğdārda olma: (...) **2.** İktidār, liyākat, ehliyyet, bir işe kâfi olub başkasına ihtiyāc göstermeme: (...) — İktifā ve kanā'at ma'nāsıyla «kifāyet étmek» démek pek ṭoġrı degildir, iktifā démeli. (s. 1171/b)

kilūs *sz.* *Ar.* [*Yu.* (...)dan — Kāfiñ fethiyle ġalaṭdır.] (s. 1226/c)

kimūs *sz.* *Ar.* [*Yu.* (...)dan. — Kāfiñ fethiyle ġalaṭdır.] (s. 1227/c)

kisrā *sz.* *Ar. cm: ekāsire.* [*Fa.* «ḥüsrev»den ġalaṭı.] (s. 1166/a)

kişi-zāde ş. [*Tr.* kişi ile *Fa.* zāde (= doğmuş)den mürekkeb ġalaṭ ta'bīr.] (s. 1170/b)

ḳodaman ş. [*Ar.* «ḳudemā»dan ġalaṭı.] (s. 1091/b)

ḳol *s.* [«ḳol-ı yemīn ve ḳol-ı yesār» gibi gülünc ta'bīrler isti'mālından ictināb étmeli.] (s. 1106/b-1107/a)

ḳonuğ *s.* [«ḳonmağ»dan] [Bizce metrük ise de, müstaḥaḳḳ-i ihyā ve elzem lügat-i maḥşuşamızdandır, zīrā kullandığımız «misāfir» kelimesi 'Arabīde yolcu ve seyyāḥ démek olduğundan, ġalaṭdır.] (s. 1118/a-b)

ḳoñur ş. [ḳumral lügati bundan ġalaṭdır.] (s. 1106/a)

köle *s.* [«köle-zāde» démeyüb bende-zāde démeli.] (s. 1213/b)

ḳıralī ş. [Ecnebī bir lügate *Ar.* yā-i nisbet ilḥāğ olunmağla teşkil olunmuş ġalaṭ-ı fāḥiş bir kelimedir.] (s. 1061/a-b)

kralliyet *s.* Krallık ma'nasıyla bu ğarīb ve ğalaṭ-ı fāhiş lügati kullananlar vardır. (s. 1061/b)

kuḍuz *ş.* || **kuḍuz böcegi** [Ġalaṭı: **kuḍuz böcegi.**] (s. 1091/c)

kuḷaḵ *s.* || **kuḷaḵ tozu** (توزى) [Toĝrısı: kuḷaḵ düzi (دوزى).] (s. 1108/a-b)

kuḷaḵ-çin *s.* [Tr. **kuḷaḵ** ile Fa. çinden mürekkeḵ ğalaṭ ta'bīr.] (s. 1109/a)

kuḷe (قوله) *s.* «kuḷe (قوله)»niñ ğalaṭ imlāsıdır. *ba:* **kuḷe.** (s. 1112/b)

kuḷe (قوله) *şş.* Ar. [kuḷe (قوله) yazmamalı.] (s. 1081/c)

kollāb *s.* [Ar. «kullāb»dan] [Sāhte şırmaya vérilen «kullābdān» ismi bundan ğalaṭdır.] (s. 1110/c)

kuḵmandanī *ş.* [«kuḵmandan» lafz-ı ecnebīsine Ar. yā-i nisbet 'ilāvesiyle müteşekkil ğalaṭ ta'bīrdir.] [yā-i maşdariyyetle yine ğalaṭ ta'bīr] (s. 1113/b)

kuḵmār-bāz *ş.* Fa. [Ar. *kuḵmār* = oyun. Fa. *bāhten* = oynamak. — Toĝrısı *kuḵmār* kesriyledir.] (s. 1082/b)

kuḵmbara *s.* 1. [«kuḵmbara»dan ğalaṭ.] (s. 1113/c)

kuḵduz *s.* [Ar. «kuḵduz»dan] || **kuḵduz böcegi** ğalaṭ olub aşı: **kuḵduz böcegi.** *ba:* **kuḵduz.** (s. 1116/c)

kuḵbiyyet *s.* [«kuḵb» maşdarına lüzümsüz yere edāt-ı maşdariyyet 'ilāvesiyle teşekkül étmiş ğalaṭ bir lügattir. 'Arabīde müsta'mel degildir.] (s. 1062/b)

kuḵrdele *s.* [Fr. kaytan démek olan **Cordelleden** ğalaṭ.] (s. 1094/a)

kuḵurt [«t»si ħarekelenince «d» olur.] || **kuḵurt baĝrı** [ve toĝrısı **kuḵurt bahāri**] (s. 1092/b-c)

kuḵuş-bāz *s. ş.* [Tr. *kuḵuş* ile Fr. *bāhten* = (oynamak)den mürekkeḵ ğalaṭ ta'bīr.] (s. 1101/c)

kuḵuḵbiyyet *şş.* Ar. [Lügat-i müvelled-e-i fenniyyedir.] (s. 1075/a)

kuḵuvā (قوا) *şş. cm.* Ar. *fd:* kuvvet. *ba:* **kuḵuvvet.** [Aşıl 'Arabīde elif-i maḵşüre ile «kuḵuvā (قوى)» olub, vāv-ı müşeddede ile *kuḵuvā*'ati ğalaṭdır.] (s. 1086/b)

kuḵuzāt *şş. cm.* Ar. *fd:* *kuḵazī.* *ba:* **kuḵazī.** [Dād-ı müşeddede ile *kuḵuvā*'ati ğalaṭdır.] (s. 1074/a)

kuḵüḵ (كوجك) *yā-ḵud kuḵüḵ* (كوجوك) *s.* [Her ħâlde «büyük (بيوك)» lafzına taṭbīkle «kuḵüḵ (كوجوك)» yazmamalı.] (s. 1192/a)

kuḵurek (كورك) *s.* [«kuḵurak (كورك)» yazmaḵda ma'nā yoḵdur.] (s. 1194/c)

- L -

kuḵyades *s.* [Fa. «*kuḵyādāşt*» veyā «*kuḵyād-dāşt*»dan ğalaṭ.] (s. 1523/c)

kuḵlā'ih *ş.* Ar. *ş:* *kuḵlā'ihā.* [«levḵ»den *kuḵlā'ih* laiyih (لايح) taḵrīri ğalaṭdır.] (s. 1236/a)

kuḵlaḵlaḵiyyāt *s.* ['Arabīye taḵlīden uydurma bir sözdür.] (s. 1243/c)

kuḵlā-maḵāle *Terkīb Ar.* [*kuḵlā* = ħarf-i nefy, *kuḵmaḵāle* = çāre — mīmiñ zammıyla ğalaṭdır.] (s. 1235/a)

kuḵlāmi *ş.* Ar. *ş:* *kuḵlāmi'a* [«*kuḵleme'an*»dan *kuḵlāmi*] **kuḵlāmi'ü'n-nūr** = Nūr neşr édereḵ parlayan. [*kuḵnā-şavāb* terkīb] (s. 1235/b)

kuḵlar, kuḵler *d.* [(...)] «*kuḵ* (u/ü)» ile *kuḵitām* bulan zamīr ve ism-i işāretlerde bu edātın

evvel bir «n» girer: *bu, bunlar; şu, şunlar; o, onlar* [**anlar** (أنلر) yazılması *ḳā* 'idesizdir.] (s. 1239/a)

lastikli *ş.* [Lastikī ve lastikiyyet gibi gülünc ta'bīrleri lisānımız *ḳabūl* edemez.] (s. 1233/b)

la'ūḳ *sz.* *Ar.* [Ġalaṭ-ı meşhūrı «l»niñ zammıyla.] (s. 1241/b)

lā-ya'ḳil *ş.* *Ar.* [*lā* = harf-i nefy, *ya'ḳil* = «'aḳl»dan muzāri'. — *ḳāfiñ* fethiyle *ḳalaṭdır.*] (s. 1236/b)

lā'ik (لائق) *ş.* *Ar. ş:* *lā'ika* [«liyāḳat»den *sf.* — *lāyik* (لايق) yazmamalı.] (s. 1236/c)

lā'iḥa (لائحه) *sz.* *Ar. cm:* *levā'ih.* [*lāyiḥa* (لايحه) şüretinde taḥriri *ḳalaṭdır.*] (s. 1236/b)

ledā *z.* *Ar.* [Dālīñ kesri ve yāniñ fethiyle oḳumaḳ *ḳalaṭ-ı fāhişdir.*] (s. 1238/b)

leke-dār *ş.* [Fārisiye taḳliden teşkil olunmuş *ḳalaṭ ta'bīrdir.*] (s. 1245/a)

lihāz (لحاظ) *sz.* *Ar.* [«lihāza (لحاظه)» şüretinde *ḳullanıyorsaḳ da ḳalaṭdır.*] (s. 1237/b)

li'llāh *Terkīb Ar.* [li'llāh için *démemeli.*] (s. 1245/b)

loca *s.* [*İta. Loggia*] [*Ġalaṭı lonca*] (s. 1246/c)

lonca *s.* 'av. *Locadan ḳalaṭ. ba: loca.* (s. 1248/b)

lu'biyyāt *sz. cm. Ar.* [Müvelled bir lügatdir veyā ism-i taşḳir olarak «lu'aybāt»dan *ḳalaṭdır.*] (s. 1241/a)

lūrī *s.* [*Ġalaṭı: nūrī*] (s. 1247/b)

lüḥūḳ *sz. Ar.* Ulaşma ma'nāsıyla «lihāḳ» yerine *ḳullanıyorsa da, ḳalaṭdır.*

'Arabīde lüzüm ma'nāsına *ḳelüb bizce müsta'mel degildir.* (s. 1237/c)

- M -

mā-bāḳī *s.* [*mā-beḳā* yerine *ḳalaṭ ta'bīrdir.*] (s. 1253/a)

mablaḳ *s.* [*Ar.* «mibla'»dan *ḳalaṭ.*] (s. 1253/a)

Macar *s. ş.* [Vaḳtiyle *R.* ...'dan *ḳalaṭ* olarak «Engerus» *dēnilüb eski 'Oşmānlı tevārīhinde bu şüretle muḳayyedir.*] (s. 1289/c-1290/a)

ma'den *sz. Ar. cm:* *ma'ādin.* ['Arabīde *toḳrısı dālīñ kesriyledir.*] (s. 1371/b)

ma'dūd *ş. Ar. ş:* *ma'dūde.* || **nā-ma'dūd** [ve daha *toḳrısı: ḳayr-i ma'dūd*] (s. 1372/a-b)

ma'dūmiyyet *sz. Ar.* [Lügat-i müvelelde] (s. 1372/b)

māfe *s.* [*Ar.* «maḥfe»den *ḳalaṭ.*] (s. 1258/c)

māfer *s.* [*Ar.* «maḥfer»den *ḳalaṭ.*] (s. 1258/b)

māfiş *ḥ.* [*Ar.* *mā-fīhi şey'ta'bīrinden ḳalaṭ*] (s. 1258/c)

maşıl *sz. Ar. cm:* *mefāşıl.* [Şādīñ fethiyle *ḳalaṭdır.*] (s. 1385/a)

maḳaza *s.* [*Ar.* «maḳzen»den *ḳalaṭ olan Fr. magasinden.*] (s. 1378/c)

maḳdūriyyet *sz. Ar.* [Lügat-i müvellede.] (s. 1379/b)

maḳzūbun 'aleyh *ş. Ar. ş:* *maḳzūbun 'aleyhā.* [Ġazablı ve *ḳazab-nāk* ma'nāsıyla yalnız «maḳzūb» *isti'māli ḳalaṭdır.*] (s. 1380/b)

- maḥat** (ماخات) *s.* [Ar. «maḥatṭ (محط)»dan ğalaṭ.] (s. 1254/a)
- maḥbes** *s.z.* Ar. [«ḥabs»den *sm.*] Ḥabis-ḥāne, adam ḥabsine maḥşuş binā, zindān. [Bu ma'nā ile «maḥbūs» démemeli.] (s. 1297/b)
- maḥdūm** *ş.* Ar. *ş:* *maḥdūme* [«ḥıdmet»den *smf.*] Ḥıdmet olunan, ḥādime nisbetle efendi ve ḥanım. (...) [Ta'zīm için muḥātaba evlādından baḥş éderken: Maḥdūm beg, kerīme ḥanım dénilebilirse de, mütekellimiñ kendi evlādı ḥaḳḳında maḥdūmum ve kerīmem démesi gülünc olacağından, bu şüretle isti'mālından ictināb olunmalıdır.] (s. 1308/b)
- maḥfaza** *şş.* Ar. [«ḥıfz»dan lügat-i müvellede.] (s. 1302/b)
- māhiyāne** *s.* Fa. [Ġalaṭı: māhiyye.] (s. 1265/b)
- māhiyye** *s.* [Fa. «māh» ismine 'Arabī yā-i nisbet ilḥākıyla te'nīşden mütevellid ğalaṭ-ı fāḥiş bir ta'bīrdir.] (s. 1265/b)
- maḥrek** *s.z.* Ar. [«ḥareke»den *sm.* — Lügat-i müvellede olub mīmiñ kesriyle ğalaṭdır. — Müterādifi olan «medār» müreccaḥdır.] (s. 1299/c)
- maḥtūm** *ş.* Ar. *ş:* *maḥtūme*. [«ḥatem»den *smf.*] [memhūr ğalaṭ-ı fāḥişı yerine dā'imā bu lügat kullanılmalıdır.] (s. 1308/a)
- māḥūr** *s.* [Fa. «mey-ḥ'ār»dan ğalaṭ.] (s. 1254/b)
- maḥviyyet** *s.* ['Arabī kā'idesince maḥıvdan teşkīl olunmuş bir lügat olub 'Arabī degildir.] (s. 1305/c)
- maḳaṭ** *s.* [Ar. «maḳ'ad»dan ğalaṭ.] (s. 1387/a)
- maḳīs** *ş.* Ar. *ş:* *maḳīse*. [«ḳıyās»dan *smf.* Aşlı *maḳyūs*. Mīmiñ zammıyla ğalaṭdır.] (s. 1393/c)
- māl-ḥūlyā** *s.z.* Ar. [Yu. (...)] **1.** Kara sevdā, merāk. **2.** [Fa. «ḥūlyā»dan ğalaṭ.] Ķurundi: *Bir taḳım māl-ḥūlyālara taḥmiş.* (s. 1260/a)
- mālik** *ş.* Ar. *ş:* *mālike*. [«mülk»den *sf.*] **1.** İşşı, şāḥib, efendi: (...) **2.** (...) — Bu kelime ile Fransızca **Avoir** fi'ilini tercüme étmek 'ādet olmağıla, bu münāsebetle pek sū-i isti'māl édilerek meşelā: *Üç evlāda mālikdir, ben bir pedere mālikim, iyi bir taḥibe mālik olamadık* gibi nā-be-maḥall ta'bīrātda kullanılıyor. (s. 1260/c)
- malkoc** *s.* || **Malkoc oğlu** [ve ğalaṭ zebān-zedi: **Markac oğlu**] (s. 1260/b)
- mā-lezim** (مالزم) yā-ḥud **mā-lezime** (مالزمه) *s.* Ar. [*mā* = ism-i mevşül *-lezim* = «lüzüm»dan fi'l-i māzī. — «z»niñ fetḫiyle ğalaṭdır. — İkinci imlāsı ğalaṭ ise de kelām-ı Türkīde zarūrīdir.] (s. 1260/a)
- manḳala** *ş.* [Ar. «men-kāle»den ğalaṭ.] (s. 1420/a)
- manşūriyyet** *şş.* Ar. [Lügat-i müvellede.] (s. 1416/c)
- mār-istān** *s.z.* Ar. [Fa. «bīmār-istān»dan ğalaṭ.] (s. 1256/a)
- ma'riz** *s.z.* Ar. [«'arz»dan *sm.* — Rāniñ fetḫiyle ğalaṭdır.] (s. 1373/a)
- marşıvan** ve **merzifon** *s.* [Fa. «merzibān»dan ğalaṭ.] (s. 1256/b)

maşal *s.* [Ar. «meşel»den ğalaṭ.] (s. 1355/c)

maşad *s.* [Ar. «mişhaz»dan ğalaṭ.] (s. 1355/b)

maşdariyye *s.* [Ar. «mistāriyye»den ğalaṭ. *mişṭār* = yeñi şarāb.] (s. 1356/c)

maşdariyyeci *s.* Maşdariyye. [ve toğrısı: *mişṭāriyye*] (s. 1356/b)

maşrūf *ş.* Ar. *ş:* *maşrūfe*. [«şarf»dan *smf.*] = *ş.* Tr. Beyne'l-‘avām ğalaṭ olarak maşraf yerine kulllanır. (s. 1357/b-c)

meşūniyyet *ss.* Ar. [Lügat-i müvellede] (s. 1359/c)

masura (ماسوره) *s.* [ve ğalaṭı: maşura (مصروه)] (s. 1257/b)

maşatlık *s.* [«meşhed»den ğalaṭ.] (s. 1348/a)

maṭara *s.* [Ar. «miṭhara»dan ğalaṭ.] (s. 1363/c)

maṭba‘a *ss.* Ar. *cm:* *metābi‘*. [«ṭab‘»dan *sm.* — Te‘nīşi münāsebetsiz olub, toğrısı *maṭba‘* ve *dārü’t-ṭıba‘*adır.] (s. 1362/c)

maṭrak *s.* [Ar. «miṭrak»dan ğalaṭ.] (s. 1363/b)

maṭrūş *ş.* [«tırāş» kelimesinin ‘Arabī zu‘m olunmasıyla *smf.* şüretinde ğalaṭ-ı fāhiş bir lügat-i ‘āmiyānedir.] (s. 1363/c)

māyi‘iyyet *ss.* Ar. [Lügat-i müvellede] (s. 1266/a)

ma‘ziret *ss.* Ar. *cm:* *ma‘āzir*. [«‘uzr»den *mş.* mīmī. — Zāliñ fethiyle isti‘māli ğalaṭdır.] (s. 1372/c)

mazınne *sz.* Ar. [«zann»dan — Zāniñ fethiyle ğalaṭdır.] (s. 1365/c)

medāyih *sz.* *cm.* Ar. [...] Medḥ üşenāya sezā ef‘āl ve ḥarekat: *O zātiñ medāyihini zıkr édiyorlardı.* [medhiñ cem‘i ma‘nāsiyla kullarılmamalıdır.] (s. 1312/c)

medrese *ss.* Ar. *cm:* *medāris*. [«ders»den *sm.*] **1.** Ders okutdırılan maḥall-i maḥşūş, mekteb, *dārü’t-ta‘līm:* *Medrese-i ṭbbiyye; medrese-i ḥadīs.* **2.** ‘Ulūm-ı ‘āliyye ve dīniyyeyi okuyan ṭalebe-i ‘ulūmuñ beytütet ve mütāla‘asına maḥşūş vaqıf hücreleri muḥtevī binā: *Fātiḥ medreseleri.* [El-yevm bizce başlıca bu iki ma‘nā ile müsta‘mel olub, birinci ma‘nā ile bunuñ yerine ğalaṭ olarak «mekteb» lügatini kullarıyoruz; ḥālbuki ‘Arabīde mekteb yazı-ḥāne ve yazı oṭası démek olub, yalnız şıbyān mekteblerine de itlāk olunur.] (s. 1314/a)

mefrūşe *s.* Oṭalık ma‘nāsiyla kullarılıyorsa da ‘Arabī degildir. (s. 1384/b)

meḥāle *ss.* Ar. [Mīmiñ zammıyla ğalaṭdır.] (s. 1297/a)

mehen-gīr *s.* [Fa. «pehen-gīr»den ğalaṭ.] *ba:* **pehengīr.** (s. 1439/a)

pehengīr *s.* Fa. [gl: **mehengīr** ve **pelengīr**] Taḥtanıñ eñini almağa maḥşūş toğramacı āleti. (s. 365/a)

mehtābiyye [Ġalaṭ-ı fāhiş ta‘bīr.] (s. 1436/a)

mehter-ḥāne *s.* **1.** Vaḳtiyle vezīr ḳapusunda ḳalınan nōbet ḳalğısının maḥall-i maḥşūşı. **2.** [Belki «mehterān-ı ḥayme»den ğalaṭ] Vezīr ḳapusunda ḳalınan nōbet ḳalğısı ṭaḳımı. (s. 1436/b)

- mekarı** *s.* [Ar. «mükārī»den ğalaṭ] (s. 1394/a-b)
- me'kil** *s.* Ar. *cm:* *meākil*. [Kāfiñ fethiyle ğalaṭdır, zīrā o taḳdīrde anbār ve zaḥīre celb olunan maḥall démekdir.] **1.** Yenecek şey', zaḥīre, rızık: *Me'kilini tedārik étmek.* (s. 1259/a)
- meles** *s.* Ar. Ziyā ile ħarañlık ħarışık, alaca ħarañlık. [Lisānımızda bu ma'nā ile müsta'mel olmayub, ğalaṭ olarak «melez» şüretinde başka ma'nālarla ħullanılır. *ba:* **melez.**] (s. 1402/a)
- melhem** *s.* [Ar. «merhem»den ğalaṭ.] *ba:* **merhem.** (s. 1404/a)
- memhūr** *ş.* Fārisī «mühr»ün 'Arabī zannıyla *smf.* şıyğasında ğalaṭ ta'bīr olub isti'māli 'abeşdir. (s. 1407/a)
- memleḥa** *s.* Ar. [«milḥ»den *sm.* — Lāmiñ kesriyle ğalaṭdır.] (s. 1406/a)
- memlūkiyyet** *s.* Ar. [Lügat-i müvellede] (s. 1406/b)
- memnū'iyet** *s.* Ar. [Lügat-i müvellede] (s. 1406/c)
- memnūniyyet** *s.* Ar. [Lügat-i müvellede] (s. 1406/c)
- memşā** (ممشا) *yā* **memşā** (ممشى) *s.* Ar. [«meşy»den *sm.* — Ğalaṭ-ı fāhişi: *memşā-ḥāne.*] (s. 1405/c)
- menfes** *s.* Nefes alacak yer ve açıklık ma'nāsıyla ħullanılmış ise de, 'Arabīde yalnız tefā'ul bābından bu ma'nāya geldiginden ğalaṭdır, menfez démeli. (s. 1419/a)
- menkūbiyyet** *s.* Ar. [Lügat-i müvellede] (s. 1421/c)
- mercan-gūş** *s.* [Fa. *merzen-gūş* ve mu'arabi *merzencūş*dan ğalaṭ.] (s. 1322/c)
- merg** *s.* Fa. [«murden» fi'ilinden yañılıb mīmi maẓmūm okumamalı.] (s. 1326/b)
- merkeziyyet** *s.* Ar. [Lügat-i müvellede] (s. 1327/b-c)
- mersiye** *s.* Ar. *cm:* *merāsī*. [Yā-i müşeddede ile ğalaṭdır.] (s. 1321/c)
- misāḥa** (مساحه) *yā* **misāḥat** (مساحت) *s.* Ar. [Mīmiñ fethiyle ğalaṭdır.] (s. 1332/b)
- mesel** *s.* Ar. *cm:* *emşāl*. [«maşal» bundan ğalaṭdır.] (s. 1288/c-1289/a)
- mesīre** *s.* Ar. [«seyr»den *sm.*] [Seyir-gāḥ ma'nāsına olub, «mesīre-gāḥ» démemeli.] (s. 1347/b)
- meşgūliyyet** *s.* [«meşgūl» ism-i mef'ūlüne edāt-ı maşdariyyet 'ilāvesiyle teşkīl olunmuş bir lügat olub 'Arabīde müsta'mel degildir.] (s. 1352/c)
- meşiyet** *s.* Ar. [Toğrısı: meşī'et.] (s. 1354/b)
- meşy** *s.* Ar. || 'a. Meşy-i 'askerī yā-ḥud mişye-i 'askeriyye [ve ğalaṭı: **mişyet-i 'askeriyye**] (s. 1354/b)
- meveddet** *s.* Ar. [«vedd»den *mş.* mīmī. — Mīmiñ zammıyla ğalaṭdır.] (s. 1427/a)
- mevķūfiyyet** *s.* Ar. [Lügat-i müvellede] (s. 1432/b)
- mevleviyyet** *s.* Ar. [Lügat-i müvellede] (s. 1433/c)
- meyliyyāt** *s.* Ar. [Lügat-i müvellede] (s. 1443/b-c)

mevve-ħoş s. [«meyve-i ħuşk»dan ġalať.] (s. 1444/c)

mezad s. [Ar. «müzāyede»den ġalať.] (s. 1330/a-b)

mezbele sş. Ar. [«zibl»den sm.] [mezbelelik dēmemeli.] (s. 1330/c)

mıġlīm ş. Ar. ƒ. Şehveti ġālib, maraź kabīlinden olarak şiddetli şehvete mübtelā. [Cem'iyet-i Tıbbiyeniñ kabūl ētdiġi «muġlim» ma'nāsız olmaġla onuñ yerine bunuñ qā'im olması iktizā ēder.] (s. 1381/a)

mıġladız s. [«mıġnāťis³⁰»dan ġalať lüġat-i 'āmiyāne.] ba: **mıġnāťis**. (s. 1440/b)

mıġaťta (مقطه) sş. Ar. [«kať»dan ism-i ālet.] Üzerinde qalem kesmege maġşuş kemik veyā fil dişi parçası ki lisānımızda sehven mıġta' (مقطع) yazılıyor. (s. 1392/a)

mıġta' sş. Ar. [«kať»den ism-i ālet.] **1.** Kesecek ālet. n. **2.** Tr. Üzerinde qalem kesdikleri kemikten veyā fil dişinden yaşsıca ālet. [Lisānımızda bu ikinci ma'nā ile isti'māli ġalať olub, ƒoġrısı «**mıġaťta**»dır.] (s. 1391/c)

mışķal s. [Belki «mūsıķār»dan ġalať.] (s. 1358/b)

mışrā' (مصراع) sş. Ar. cm: meşārī'. [Elifsiz olarak mışrā' (مصراع) imlāsi ġalaťdır.] (s. 1357/a)

midfa' sş. Ar. cm: medāfi'. [«def»den ism-i ālet.] **2.** [Lüġat-i müvellede olarak] ƒop. (s. 1314/c)

mehenk s. [Ar. «meġek»den ġalať.] (s. 1439/a)

mehr sş. Ar. [«mīm»iñ kesriyle ġalaťdır.] (s. 1436/c)

millet sş. Ar. cm: milel. **1.** Dīn, mezheb, kīş: *Millet-i İbrāġīm; Dīn ve millet ikisi birdir.* **2.** Bir dīn ve mezhebde bulunan cemā'at: *Millet-i İslām; milel-i muġtelife rü'esāsı.* [Lisānımızda bu lüġat sehven ümmet, ümmet lüġati millet yerine ġullanılıb, meşelā «milel-i İslāmiyye» ve «Türk milleti» ve bi'l-'akis «ümmet-i İslāmiyye» diyenler vardır; ġālbuki ƒoġrısı «millet-i İslāmiyye» ve «ümem-i İslāmiyye» ve «Türk ümmeti» dēmeġtir; zīrā millet-i İslāmiyye bir, ve ümem-i İslāmiyye ya'nī dīn-i İslāma tābi' aġvām ise ƒokġdur. Taşġıġan isti'māli elzemdir.] (s. 1400/a)

milli ş. Ar. ş: milliyye. [«millet»den smn.] **1.** Dīn ve millete mensūb ve müte'allıġ: *Ādāb-ı milliyyemiz.* **2.** [ġalať olarak] bir ġavim ve cinsiyyete mensūb ve müte'allıġ: *Macarlarıñ milli kıyāfetleri.* (s. 1404/a)

milliyyet sş. Ar. [Lüġat-i müvellede] **1.** Dīn, mezheb, millet: *Herkes milliyyetini muġāfaza ētmelidir.* **2.** [ġalať.] Cinsiyyet, ġavmiyyet: *Japonyalılarıñ milliyyetleri.* (s. 1404/a)

mīne-kār s. [ƒoġrısı = mīnā-kār.] (s. 1444/b)

mīne-kārī ş. [ƒoġrısı: mīnā-kārī.] (s. 1444/b)

mīrī ş. Fa. [Mü'ennesinde «mīriyye» dēmeyüb, «emīriyye» dēmeli. ba: emīrī.] (s. 1442/a)

mīrzā (میرزا) s. ş. Fa. [«emīr-zāde»den muġtaşar. — mirza (مرزا) şüretinde taġrīri ġalaťdır.] (s. 1441/c)

³⁰ KT'de miknatis maddesi Yunancadan geçme Arapça bir kelime olarak gösterilmiştir.

miş'ad *s. Ar.* [«şu'ūd»dan ism-i ālet. — Lügat-i müvellede.] (s. 1358/a)

mülūhiyā *s. Ar.* [Yu.(...)] *neba.* **1.** Hıtmī, gül-i hıtmī. **2.** Bundan ğalaṭ olarak mülūhiyye dēnilen sebze. (s. 1403/c)

mu'āf *s. Ar.* [«'afv»dan *smf.* — Toğrısı: ma'füvv yā-ḥud mufā'ale bābından mu'āfī.] (s. 1367/b)

mu'āfiyyet *s. Ar.* [Lügat-i müvellede] (s. 1367/b-c)

mu'āhede-nāne *s. Fa.* Daha toğrısı: 'ahid-nāmeba: **'ahid-nāme.** (s. 1368/c)

mu'ānid *s. Ar.* *s:* mu'ānide. [«'unūd»dan *sf.* mufā'ale.] [*tef'īl* bābından nūnuñ teşdīdiyle «mu'annid» dēmemeli.] (s. 1368/a)

mu'annid *ş.* mu'ānid yerine kullanılıyorsa da, bu mādde *tef'īl* bābından gelmediginden, ğalaṭdır. *ba:* **mu'ānid.** (s. 1377/b)

müço (موچو) yā-ḥud **miço** (میچو) **1.** [İspanyolcadan] Gemilerde serenlere çıkmak üzere bulundırılan çocuk, küçük ṭā'ife. **2.** [*Fa.* «muğpeçe»den ğalaṭ.] Meyhāneci çırağı. (s. 1426/b)

muḍhike *s. Ar. cm:* muḍhikāt. [Lügat-i müvellede] (s. 1361/a)

muğazzī *ş. Ar. s:* muğazziye. [«ğızā'»dan *sf.* *tef'īl* — dāl-ı mūhmele ile muğaddī ğalaṭdır.] (s. 1379/b-c)

muğlim *ş.* Lūṭī ve işṭilāḥ-ı ṭıbbīde şehveti ğālib ve kızgın ma'nalarıyla kullanılıyorsa da, 'Arabīde bu lügat olmayub, yalnız ikinci ma'nā ile «mığlim» lügati müsta'meldir. (s. 1381/a)

maḥabbet *s. Ar.* [Maşdar-ı mīmī olub mīmīñ zammıyla ğalaṭdır.] (s. 1297/b)

muḥammer *ş. Ar. s:* muḥammere. [«ḥamr»dan *smf.* *tef'īl*] [Ĝalaṭ olan «muḥtemer» yerine bu lügati kullanmalı.] (s. 1310/c)

muḥanat *ş. Ar.* [«muḥanneş»den ğalaṭ.] *ba:* **muḥanneş.** (s. 1426/c)

muḥarremiyye *s. Ar.* [Lügat-i müvellede] (s. 1300/b)

muḥāsebeci *s.* [«meşelā muḥāsebeci-i māliyye» dēmekten şaķınmalı.] (s. 1295/c-1296/a)

muḥtāriyyet *s. Ar.* [Lügat-i müvellede] (s. 1307/a)

muḥteviyāt *s. cm. Ar.* [Bu lügati vāviñ kesriyle *sf.* şūretinde kullanılıyorsa da *smf.* ma'nāsını vėrdigimizden toğrısı vāviñ esriyle olsa gerekdir.] (s. 1298/b)

muḫābele *s. Ar.* [«ḫabl»den *mş.* mufā'ale.] || **muḫābele bi'l-mişl** = Başkasından görülen mu'āmeleniñ mişlini étme. [Muḫābele-i bi'l-mişl dēmemeli.] (s. 1386)

muḫallaḫ *ş. Tr.* [«kılıḫ»dan uydurulmuş 'āmiyāne bir lügattir.] (s. 1392/b)

muḫteżayāt *s. cm. Ar.* [Zādīñ kesriyle isti'māli ğalaṭdır.] (s. 1389/a)

mundar *ş.* [«murdār»dan ğalaṭ.] *ba:* **murdār.** (s. 1413/c)

munḫabız *ş. Ar. s:* munkabıza. [«ḫabz»dan *sf.* *infi'āl*] **1.** Toplanmış, çekilmiş, büzülmüş. **2.** Şıķılmış, şıķındılı, inḫıbāz-ı derüne uğramış. **3.** Pekligi olan, inḫıbāza dū-çār. [Peklik vérici ma'nāsıyla kullanmamalı.] (s. 1420/a)

muntaẓım ş. *Ar. ş: muntaẓıma.* [«nizām»dan *sf. ifti'āl.* — Bināsı lāzım olduğundan *smf. şüretinde* zā-i meftūha ile ğalaftır.] (s. 1411/c)

murabba' ş. *Ar. ş: murabba'a.* [«rub'»dan *smf. tef'īl.*] **1.** Dörtli, dört şey'den mürekkeb. **2.** Dört köşeli. **3.** r. Kendi mişliyle darb olunmuş (rakam, 'aded). **4.** Tülen ve 'arzen ya'nī terbi'an ölçülmüş, terbi'i: *On murabba' kilometre vüs'atinde bir tarla.* [Meşelā «on kilometre murabba'ı» dēmemeli, zīrā on kilometreniñ murabba'ı yüz murabba' kilometre éder, *Fr. le caré* ile **Dix kil. carés de dix kil.** gibi.] (s. 1320/a-b)

muraḥḥaşa s. [«hey'et-i muraḥḥaşa»dan muhtaşar ve ğalaftır.] (s. 1323/a)

murġ-bāz s. *Fa.* [*murġ* = kuş - *bāhten* = oynatmak.] [Ġalaftı: **kuş-bāz**] (s. 1325/c)

murzı'a sş. *Ar.* [«rızā»dan *sf. if'āl.* — 'Arabīde «murzı'» şüretinde de müsta'mel ise de, lisānımızda bu şüretde isti'māli 'abeşdir.] (s. 1325/a)

muşa'ad ş. *Ar. ş: muşa'ade* [«şu'ūd»dan *smf. tef'īl.* Lüġat-i müvellede.] (s. 1358/a)

muşaykal ş. «şaykal»dan mülḥakāt-ı *dahreceniñ baytar* bābından *smf.* olarak lisānımızda ege ve mişkale ile cilālanmış ve mücellā ma'nāsıyla kullanılıyorsa da, 'Arabīde böyle bir lüġat olmayub, «maşkül» kullanılır. (s. 1360/a)

muşibet sş. *Ar. cm: meşā'ib.* [Toġrısı: **muşibe.**] (s. 1359/c)

muşka s. [*Ar.* «nüşha»dan ğalaftır.] *ba: nüşha.* (s. 1429/b)

müstaḥşal ş. s. *cm: müstaḥşalāt.* Huşüle gelmiş veyā getirilmiş şey'ma'nāsıyla müsta'mel ise de, bu daḥı lüġat-i ānife **müstaḥşil** gibi ğalaftır ve esāssızdır. *Tefa'ul* bābından «müteḥaşşıl» dēnmek lāzımdır. (s. 1336/a)

müşabaḳ (مشاباق) yā **müşabaḳ** (موشاباق) ş. [*Ar.* «müşebbek»den ğalaftır.] (s. 1348/a)

müşabaḳ (موشاباق) ş. [*Ar.* «müşebbek»den ğalaftır.] (s. 1429/c)

muşamba s. [*Ar.* «muşemma'»dan ğalaftır.] *ba: muşemma'.* (s. 1429/c)

mušta s. [*Fa.* «muşt»dan ğalaftır.] (s. 1429/c)

muştı ve **muştuluḳ** s. [«müjde» ve «müjdelik»den ğalaftır.] (s. 1429/c)

mu'terize sş. *Ar.* [Lüġat-i müvellede] (s. 1369/c)

maḫbaḫ sş. *Ar.* [«ḫabḫ»dan *sm.* — *Tr.* zebān-zedi: mutpaḳ.] *maḫbaḫ-ı 'āmire* [Te'nīşi ğalaftı-meşhürdür.] (s. 1362/c)

muvaḳḳaten ḫ. *Ar.* [Tāsı aşliyye olub tā-i te'nīş olmadığından «muvaḳḳaten (موقفة)» şüretinde yazılması ḫaḫādır.] (s. 1431/b)

müzī ş. *Ar. ş: müziyye.* [«izā»dan *sf. if'āl.* — *tef'īl* bābından «mü'ezzī» dēmemeli, zīrā bu mādde 'Arabīde aşlā bu bābdan gelmez.] (s. 1427/b)

mu'zilāt sş. *cm. Ar.* [«'azal»den *if'āl.* — *Tef'īl* bābından *smf.* şüretinde 'aynıñ ve zād-ı müşeddedeniñ fethiyle ğalaftır.] (s. 1375/a)

muzib ş. [*Ar.* «mu'azzib»den ğalaftır.] (s. 1328/c)

muẓlim *ş. Ar. ş: muẓlime.* [«zulmet»den *sf. if'āl.* — *smf.* şüretinde lâmiñ fethiyle isti'mâli ğalaţdır.] (s. 1365/b)

mübârekî *ş.* [Lügât-i ânife-i 'Arabîden ğalaţ.] *ba: mübârek.* (s. 1268/a)

müceff *ş.* Hendesede ğalaţ olarak «mücevvef» yerine kullanılıyor. *ba: mücevvef.* (s. 1293/a)

mücevvef *ş. Ar. ş: mücevvefe.* [«cevf»den *smf. tef'ıl.* — Ğalaţ olarak «müceff» dağı kullanılıyor.] (s. 1294/b)

müdde'â (مدعا) yâ **müdde'â** (مدعى) *sż. Ar.* [«da'vâ»dan *smf. ifti'āl.*] || **müdde'â aleyh** [Aynıñ kesriyle *sf.* şüretinde isti'mâli ğalaţ-ı fâhişdir.] (s. 1314/a-b)

müdde'ayât *sş. cm. Ar.* [*smf.* olub, 'aynıñ kesriyle *sf.* isti'mâli ğalaţdır.] (s. 1314/c)

müdellet *ş. Ar.* [«delâlet»den *smf. tef'ıl.*] Delîl ile işbât olunmuş ma'nâsıyla ba'z lügât kitâblarımızda muḳayyed ise de, 'Arabîde şımarıḳ çocuğa ıtlâḳ olunub, başka ma'nâsı olmadığından, ğalaţ-ı fâhişdir. (s. 1315/a)

müdirr *ş. Ar. ş: müdirre.* [«derr»den *sf. if'āl.* — Müsta'mel olan «müdirr» ğalaţdır.] (s. 1313/c)

müfâd *sż. Ar.* [«feyd»den *smf. if'āl.* — Mîmiñ fethiyle isti'mâli ğalaţdır.] (s. 1381/c)

müftereyât *sş. cm. Ar.* [*smf.* olub rânıñ kesriyle *sf.* gibi isti'mâli ğalaţdır.] (s. 1382/c)

mühendis-hâne *s.* [«hendese-hâne»den ğalaţ ta'bir-i saḳîmdir.] (s. 1439/a)

mühîn *ş. Ar. ş: mühîne.* [«hevn»den *sf. if'āl.*] **1.** Tahḳîr ve tezîl ve istiḥfâf éden. **2.** Hâḳîr, zelîl, alçak, h'âr. [Hâ'in ma'nâsıyla isti'mâli ğalaţdır.] (s. 1439/b)

mühürlemek (مهرلمك) yâ **mühürlemek** (مهرله مك) *ft.* [«temhîr» démemeli.] (s. 1437/b)

mükeyyifât *sş. cm. Ar.* [Lügât-ı müvellede] (s. 1398/a-b)

mülahḥam *ş.* Bedeniniñ eti çok ve şişman ma'nâsıyla kullanıyorsak da 'Arabîde böyle bir lügât mevcûd olmayub, «laḥm» mâddesi aşlâ tef'ıl bâbindan gelmediginden, yañlıştır. Bu maḳâmda 'Arabîde «laḥîm» isti'mâl olunur. (s. 1401/b)

mülâḳât (ملاقات) *sş. Ar.* [«likâ»dan *mş. mufâ'ale.* — Tıoğrısı: **mülâḳât** (ملاقاة).] (s. 1399/b)

mülemma' *ş. Ar. ş: mülemma'a.* [«lem'»den *smf. tef'ıl.*] **1.** Alaca, rengârenk, elvân-ı muhtelifle ile mülevven. **2.** (...) **3.** *Tr.* [Ğalaţ olarak] Şıvanmış, şıvama, bulaşmış, âlûde, mülevves: *Üstüm başım mülemma' çamur.* (s. 1403/b)

mümkinsiz *ş.* İmkânsız yerine ve ğayr-i mümkün ma'nâsıyla müsta'mel ğalaţ ta'bîrdir. (s. 1406/a)

mümtâziyyet *sş. cm. Ar.* [Lügât-ı müvellede] (s. 1405/a)

münâḳaşa *Ar. cm: münâḳaşât.* [«nokşân»dan *mş. mufâ'ale.* — 'Arabîde olmayub ḥasbe'l-îcâb teşkîl olunmuş bir lügâtdir.] (s. 1409/b)

mündefi'ât *sş. cm. Ar.* [Lügât-ı müvellede] (s. 1414/b)

münzecir ş. Ar. ş: *münzecire*. [«zecer»den *sf. infî'âl.*] [‘Arabîde böyle bir kelime yoktur.] (s.1414/c)

mürde-seng s. Fa. [Tr. ğalatı: mürtek.] (s. 1324/a)

mürettib ş. Ar. ş: *mürettibe*. [«rüt»den *sf. tef'âl.*] Tertîb éden, sıraya koyan, kuran, hâzırlayan: *Bu ziyâfetiñ, oyununñ, cem'iyyetiñ mürettibi kimdir?* = *şş.cm.* Ar. [Lügat-ı müvellede] Hürûfât maţba'asında dökme hurûfî birer birer alıb makineye konulacak şaĥîfeleri tertîbédén işci: *Maţba'a mürettibleri; baş mürettib.* (s. 1320/c-1321/a)

mürtek s. [Fa. «mürde-seng»den ğalaţ.] *ba: mürde-seng.* (s. 1321/c)

mürteşih ş. Bu daĥı süzülmüş ma'nâsıyla kullanılmış ise de, «reşh» mâddesi ifti'âl bâbından gelmediğinden, toğrısı «mütereşih»dir. (s. 1321/b)

müşâdif ş. Ar. ş: *müşâdife* [«şudûf»tan *sf. muřâ'ale.*] [müteşâdif démemeli.] (s. 1355/b)

müşâĝ ş. Ar. [«sevĝ»den *smf. if'âl.*] [Bunuñ lügat-i ânife (**mesâĝ**)³¹ gibi mîmiñ fethiyle isti'mâli ğalaţdır.] (s. 1333/a)

müşâvât (مساواة) şş. Ar. [«sevy»den *mş. muşâ'ale.* — Müfred olduğıçün uzun «t» ile yazılmamalıdır.] (s. 1334/a)

müşennâ (مثنى) ş. Ar. ş: *müşennât*. [«şünâ»dan *smf. tef'âl.*] [mü'enneşi «müşenniyye»den mübeddel olduğıçün «müşennât (مثنات)» şüretinde yazılmamalıdır.] (s. 1289/c)

müstaĥcer ş. Ar. ş: *müstaĥcere*. [«ĥacer»den *smf. istif'âl.*] [*Tefa'ul* bâbından «müteĥaccir» daha müsta'mel ise de, toğrı degildir.] (s. 1335/c)

müstaĥşil Huşûle getiren ve hâşıl éden ma'nâsıyla kullanılıyorsa da, huşûl mâddesi *istif'âl* bâbından gelmediğinden toğrı degildir, *tef'âl* bâbından «muĥaşşıl» dénmeĝ iktizâ éder. (s. 1336/a)

müstaĥtib şş. Ar. [«kuţb»dan *sf. istif'âl.* - — Lügat-i müvellede.] (s. 1340/a)

müsta'mere şş. Ar. *cm: müsta'merât*. [Bu lügat muĥaddemâ kullanılan aşısız «müstemleke, müstemlekât» lügatine müreccaĥdır.] (s. 1338/c)

müstantiĥ şş. Ar. *cm: müstantiĥîn*. [«nuţĥ»dan *sf. istif'âl.* — Lügat-i müvellede.] (s. 1341/a)

müsted'â'aleyh (مستدعى عليه) yâ **müsted'â'aleyh** (مستدعاه عليه). ş. Ar. ş: *müsted'â'aleyhâ*. [İsm-i fâ'il şıyĝasıyla isti'mâli ğalaţdır.] (s. 1337/a)

müstedell ş. Ar. ş: *müstedelle*. [«delâlet»den *smf. istif'âl.* — müstedlel démemeli.] (s. 1337/a-b)

müsteĥâse şş. Ar. *cm: müsteĥâşât*. [Lügat-i müvellede] (s. 1335/c)

müstemlek ve cem'i **müstemlekât** Şatın alınmış mülk ve müsta'merât ma'nâlarıyla kullanılıyorsa da, 'Arabîde «mülk» mâddesi *istif'âl* bâbından gelmediğinden, bu daĥı «istimlâk» gibi ğalaţ ve esâssızdır. *ba: müsta'mere.* (s. 1340/c)

müsevvede şş. Ar. *cm: müsevvedât*. [«sevâd»dan *smf. ş.* — *İf'ilâl* bâbından

³¹ KT orijinal metninde bu şekilde ifade edilmemekle birlikte işaret edilen madde **mesâĝ**dır.

sîn-i sâkine ve vâv-ı muḥaffefe ile isti'mâli ğalaṭdır.] (s. 1347/a)

müşiriyet *şş. Ar.* [Lügat-ı müvellede] (s. 1345/c)

müşteheyât *şş.cm. Ar.* [*şf.* şüretinde hânîñ kesriyle isti'mâli ğalaṭdır.] (s. 1351/a)

müştemelât *şş. cm. Ar.* [*şf.* şüretinde mîmîñ kesriyle isti'mâli ğalaṭdır.] (s. 1350/c)

mütebellir *ş. Ar. ş:* *mütebellire.* [«billür»dan *şf. tefa'ul.* — Lügat-i müvellede.] (s. 1272/c)

mütebeyin *ş. Ar. ş:* *mütebeyine.* [«beyân»dan *şf. tefa'ul.* — tebeyin lâzım olduğundan ism-i mef'ûl şüretinde yâniñ fetḫiyle kullanılmamalıdır.] (s. 1272/c-1273/a)

mütecâviz *ş. Ar. ş:* *mütecâvize.* [«cevâz»dan *şf. tefâ'ul.*] **1.** Geçen, aşan: *Haddini mütecâviz.* **2.** (...) **3.** Geçen, aşan, ziyâde, fazla: *Beş biñi mütecâviz.* [Beş biñden mütecâviz dêmemelî.] (s. 1273/b)

mütedâ'ir *ş. Dâ'ir* ve müte'allıḫma'nâsıyla kullanılıyorsa da, 'Arabîde «devr» mâddesi *tefâ'ul* bābından gelmediğinden, ṭoğrı degildir. (s. 1275/c)

mütehallim *ş. Ar. ş:* *mütehallime.* [«ḫilm»den *şf. tefa'ul.*] Yalandan ḫilm ve yumuşaklık gösteren, ca'lî ḫâlimlik izḫâr eden. [Tārîḫ-i tabî'î iştilâḫında meme gibi yumrulmuş ma'nâsıyla kullanılmış ise de, 'Arabîde öyle ma'nâsı olmadığından, yañlıştır.] (s. 1274/c)

müteḫassis *ş. Ar.* [«ḫiss»den *şf. tefa'ul.*] Bu lügati ḫissi ziyâde ve pek duygulu

ma'nâsıyla kullanıyorsak da, 'Arabîde diñleyüb ḫaber alan ve ḫaberlere ḫulaḫ aşan ma'nâsına gelüb diğeri ma'nâsı olmadığından, bizim isti'mâlimiz yañlıştır. (s. 1274/b)

müteḫâşî *ş.* Ḳorḫub çekinen ma'nâsıyla kullanıyorsak da, «ḫaşye» mâddesi *tefâ'ul* bābından gelmediğinden, ṭoğrısı «müteḫâşşî»dir. (s. 1275/a)

müteḫâşşî *ş. Ar.* [«ḫaşye»den *şf. tefa'ul.* — Ğalaṭı: **müteḫâşî.**] (s. 1275/b)

mütelâşî *ş. Ar.* [«lâ-şey»den *şf. tefâ'ul.*] Bu lügat 'Arabîde maḫıv ve nâ-būd olan ma'nâsını ifâde êtdiği ḫâlde, lisânımızda telâş eden ya'nî bir işe lüzûmundan ziyâde ehemmiyet vêrüb de izḫâr-ı ḫavf ve tedbîrde 'acele eden ma'nâsıyla kullanıyoruz. Bu iki ma'nâ arasında aşlâ münâsebet olmadığından, ğâliba Türkce «telaş» başka ve 'Arabî «telâşî» başka olub, mücerred müşâbehet-i lafziyyesinden ṭolayı «mütelâşî» lügati telâş eden ma'nâsıyla kullanılıyor. (s. 1283/b)

mütelâşiyâne *ş. ḫ.* Telâşla. [Lügat-i ânife gibi bu daḫı ğalaṭ ve nâ-be-maḫallkullanılıyor. (s. 1283/b)

mütemekkin *ş. Ar. ş:* *mütemekkin.* [«mekânet»den *şf. tefa'ul.*] Bu lügatiñ 'Arabîde ma'nâ-yı aşlîsi: Ḳâdir, muḫtedir ve mutaşarrıf, zû'l-yedd iken, biz «kevn» mâddesinden ism-i mekân olan «mekân»dan müştak zann êderek: sâkin ve muḫîm ma'nâsıyla kullanıyoruz, ki yañlıştır ve lüzûmsuz bir isti'mâldir. (s. 1284/c)

müteneffiz *ş. Ar.* Nüfûz şâḫibi ve sözi geçer ma'nâsıyla kullanılıyorsa da, «nüfûz» mâddesi *tefa'ul* bābından

- gelmediginden, 'Arabī degildir. (s. 1285/c)
- müteşādif** ş. ['Arabīde yokdur.](s. 1278/c)
- müteşerri'** ş. Ar. [«şer'»den *sf. tefa'ul* — Lügat-i müvellede.] (s. 1278/a)
- mütevaggül** ş. Ar. [«vuğül»dan *sf. tefa'ul.*] Bir işiñ veyā 'ilim ve fenniñ pek ilerisine ve gavr ve künhüne varan: *Edebiyyātda mütevaggül bir adam.* [Lisānımızda sehven meşğul ma'nāsıyla ve «ile» edātıyla kullanılıb, meşelā: *Edebiyyātla mütevaggül* déniliyor.] (s. 1287/a)
- mütevārid** ş. Ar. ş: *mütevāride.* [«vürüd»dan *sf. tefā'ul.*] Vārid ya'nī gelen ma'nāsıyla kullanıyorsak da, yañlış olub, 'Arabīde birbirine yaklaşan ve birlikde teşādūf éden demekdir. (s. 1286/a)
- müteyemmin** ş. Ar. ş: *müteyemmine.* [«yümñ»den *sf. tefa'ul.* — Fi'l-i lāzım oldığıçün, *smf.* şüretinde ikinci mīmiñ fethiyle gālaţdır.] (s. 1288/a)
- müttehaz** ş. Ar. ş: *müttehaze.* [«ahz»dan *smf. ifti'al.* — İttihāz müte'addī oldığıçün *sf.* şüretinde «h»niñ kesriyle isti'māli gālaţdır.] (s. 1275/b)
- müttehem** ş. Ar. ş: *mütteHEME.* [«vehm»den *smf. ifti'al.* — İttihām fi'ili müte'addī oldığından, töhmetli ma'nāsıyla hāniñ kesriyle ism-i fā'il şüretinde isti'mālimiz gālaţdır.] (s. 1287/b-c)
- müvelled** ş. Ar. ş: *müvellede.* [«vilādet»den *smf. tef'il.*] [Fr. **Mulātre** bundan gālaţdır.] (s. 1433/a)
- müzekkere** ş. Ar. [«zıkr»den *smf. tef'il.* — 'Arabīde bizim kullandığımız ma'nā ile müsta'mel olmayub, Olsa olsa kāfiñ kesriyle muhtıra ma'nāsına lügat-i müvellede olabilir.] Bir iş hakkında māfevke ve merci'-i 'ā'idine taqđim olunan kāğıd, küçük taqrır, tezkere, küçük lāyiha: *Lāzım olan ālāt ve edevātıñ mübāya'asıçün bir müzekkere vérdim.* (s. 1317/a-b)
- N -
- nā'iliyyet** ş. Ar. [Lügat-i müvellede] (s. 1453/b)
- nāqiliyyet** ş. Ar. [Lügat-i müvellede] (s. 1450/b)
- nām** s. Fa. [Vaşf-ı terkībīde] İsimli, müsem mā: *Perviz-nām şahlış* = Perviz ismiyle müsem mā. [Bu maqāmda cem'inde «nāmān» kullanılıyorsa da, toğrı değildir.] (s. 1451/a)
- naşfet** ş. Ar. [Nūnuñ kesriyle gālaţdır.] (s. 1462/a)
- nāziklik** s. [«nāzik» lügatiniñ ism-i fā'il vezninde olmasıyla 'Arabī zu'm olunarak maşdariyyet ma'nāsıyla kullanılan «nezaket» lügati gālaţ-i fāhiş olub kullanılmamalıdır.] (s. 1447/c)
- nefes** ş. Ar. cm: *enfās.* || **tek nefes** ve daha toğrısı **tenk nefes** veyā **tıknefes** = hayvānlara 'arız olan nefes tarlığı. (s. 1466/c)
- nefsāniyyet** ş. Ar. [Lügat-i müvellede] (s. 1467/a)
- neş'e** ş. Ar. **1.** Yeñiden peydā olub vücūd bulma: *Neş'e-i şāniyye*, (...) **2.** Keyif, sevinc, neşāt, hātır-küşāyişi: *Oğün neş'esi var idi; neş'em bozuldı; biraz neş'esi geldi.* **3.** Hafif ser-hoşluk, keyif

- alma: *Arpa şuyı neş'e getirir, neş'e vérir.* [Bu şoñ iki ma'nasıyla toğrısı: «neşve»dir.] (s. 1461/a)
- neşter** *s.* [*Fa.* «nīşter»den ğalať.] (s. 1460/a)
- neşv** *sz.* *Ar.* [Toğrısı: **neşī'** yā-ħud **nüşū'**dur.] (s. 1460/c)
- nevāz** *ş.* *Fa.* [Aşıl fi'il olub vaşf-ı terkībide bulunur. — Nūnuñ zammıyla ğalaťdır.] (s. 1473/a)
- nevīd** *s.* *Fa.* [Nūnuñ zammıyla ğalaťdır.] (s. 1476/a)
- nevrūziyye** *s.* [*Fa.* «nevrūz»dan 'Arabī kâ'idesince teşkīl olunmuş *smn.* şıygasında ğalať ta'bīrdir.] (s. 1475/a)
- nezāket** *s.* [*Fa.* «nāzik» şıfatınıñ 'Arabī zu'm olunmasıyla maşdar-ı 'Arabī şüretinde teşkīl olunmuş ğalať-ı fāhiş bir lüğatdır.] (s. 1457/a)
- nişfiyyet** *sz.* *Ar.* [Lüğat-i müvellede] (s. 1462/a)
- nikāt** *sz.* *cm.* *Ar. fd:* nükte. *ba:* **nükte.** [Nūnuñ zammıyla ğalaťdır.] (s. 1470)
- nīlüfer** *s.* *Fa.* [*Tr.* ğalaťı: **ülüfer** veyā **lüfer**] (s. 1479/b-c)
- nişib** *s.* *Fa.* İniş, yukarıdan aşağıya inen yer, mā'il: **firāz u nişib** = Yoķuş iniş. [şev, şiv lüğati bundan ğalať olsa gerekdir.] (s. 1460/c)
- noķşān** *sz.* *Ar.* [noķşānī ve noķşāniyyet ğalaťdır.] (s. 1468/b)
- nūrāniyyet** *sz.* *Ar.* [Lüğat-i müvellede] (s. 1474/c)
- O -
- oğunmaķ** *fl.* [«ağınmaķ»dan ğl.] (s. 210/a)
- oķa** *s.* [Aşlı *Ar.* hemzeniñ zammı ve kâfiñ teşdīdiyle «uķķa»dır. «ķıyye» ğalaťdır.] (s. 213/a-b)
- omurğa** *s.* [Şahīhi: oñurğa] *ba:* **oñurğa.** (s. 224/b)
- oñmaķ** *fl.* [ve ğl: vāv-ı maķbūza ile **uñmaķ**] (s. 216/b)
- oñılmaķ** *fl.* [ğl: **uñılmaķ**] (s. 216/a)
- oñurğa** *s.* [ğl: **omurğa**] (s. 217/b)
- ordu** (اردو) ve toğrısı **ordu** (اوردو). (s. 89/a)
- rostopollı** *ş.* [«rūspī oğlı»dan ğalať. — Zebān-zedi: **orostopollı**] (s. 674/b)
- ot** *s.* **3.** Ğayvān yemi, 'alef: *Ğayvāna ot véir.* [Bu maķāmda ğiyāh isti'māli 'abeşdir.] (s. 185/a-b)
- otlaķiyye** *s.* [Ğalať-ı fāhiş.] (s. 186/c)
- ova** (اووه) *s.* [«ova (وه)» şüretinde taħrīri nāķışdır.] (s. 226/a)
- ovlamaķ** *fl.* [ğl: **hovlamaķ**] (s. 226/a)
- oyun-bāz** *ş.* [*Tr.* «oyun» ile *Fa.* «bāziden» fi'ilinden mürekkeb ğalať ta'bīrdir.] (s. 231/c)
- Ö -
- öğat** *ş.* *Tķ.* [«evet» bundan ğalaťdır.] (s. 213/a)
- öğle** (اوكله) *s.* [«öğlen (اوكلن)» ve öyle (اويله) yazmamalı.] (s. 216/b)
- öñcelemeķ** *fl.* Müsābaķat étmek. [Saķīm bir şüretle teşekkül étmiş bir lüğat-i müvellede.] (s. 214/a)
- örf** *s.* [*Ar.* «'urf»dan ğalať.] (s. 197/c)

üzendirmek *ft.* [Şahîhi vāv-ı mebsûta ile dir.] (s. 204/b)

üzennemek *fl.* [Aşlı vāv-ı mebsûta ile dir.] (s. 204/b)

- P -

panayır (پانایر) *s.* *ba:* **panayır** (پانایر). — Peyniri bu şüretde yazmak' abesdir. (s. 358/b)

pancur (پانجور) *yā-hud* **pancur** (پانجور) *s.* [Fr. **Abat-jourdan** *gl.*] (s. 347/b-c)

pandomima (پاندومیمه) *yā-hud* **panțomima** (پانطومیمه) *s.* [Yu. (...) — Fransızcaya taqliden «pandomim» demek gülünc bir muqallidlikdir. Zîrâ Fransızlar dağı bu lügatiñ ve emşaliniñ âhirindeki sağır e'yi büsbütün mesküt bırakmayub, üstündeki harfle bir hece teşkil edecek şüretde telaffuz ederler.] (s. 347/c)

panzehir *s.* [Fa. «pād-zehir»den *gl.*] *ba:* **pād-zehir.** (s. 347/c)

papa [İta. **Papa.**] **Rimpapa** = Roma papası ta'birinden ğalağdır. (s. 338/a)

papas *s.* [Fr. payas **pailla** seden ğalağ.] (s. 338/c)

paralamak (پاره لامق) *ft.* [pārelemek (پاره لمق) şüretinde yazmak münāsebetsizdir.] (s. 344/a)

paralatmak (پاره لاتمق) *sf.* [pāreletmek (پاره لتمق) yazmak' abesdir.] (s. 344/a)

parça *s.* [Fa. «pāre»den.] Pāre, kıt'a, şukka, bölük: *Etmek parçası, bez, kağıd parçası.* || (...) **4.** Azıcık, cüz'ice: *Bir parça keyifsizim; bir parça şıkıldı.* [Ġayr-i cismānī ve kıt'alara nā-kābil-i taksīm şey'lerde isti'māli nā-be-maħall ve 'āmiyānedir.] (s. 341/b-c)

pațaqa *s.* [Ar. **bitāqa**dan *gl.*] (s. 356/c)

patışka *s.* [Fr. batiste **Batisteden** *gl.*] (s. 339/b)

payvand *s.* [Fa. **pāy-bend**den *gl.*] (s. 348/c)

pazar *s.* [Togrısı: **bāzār.**] *ba:* **bāzār.** (s. 344/c)

pazvend *s.* [Fa. «bāzū-bend»den *gl.*] (s. 344/c)

pazvand *s.* [Fa. «pāsban»dan *gl.*] (s. 344/c)

pehen-gir *s.* Fa. [*gl:* mehengir ve pelengir.] (s. 365/a)

peklik *s.* **4.** Kabiż [*gl:* kabıżlık.] (s. 357/b)

pence (پنجه) *s.* Fa. [pençe (پنجه) ğalağdır.] (s. 359/a)

perdağ *s.* [Fa. «perdāht»dan *gl.*] (s. 351/b)

perdağsız *ş.* [Şahîhi: **perdāhtsız.**] (s. 351/b)

pes *ş.* [Fa. «pest»den *gl.*] [Şahîhi olan pest kullarılmamalıdır.] (s. 355/a)

peş *s.* [Fa. «pes»den *gl.*] (s. 356/a)

peş *s.* [Fa. «pīş»den *gl.*] (s. 355/c)

peşenk *s.* [Fa. «pīşāvenk»den *gl.*] (s. 356/b)

peşin *ş.* [Aşlı: Fa. **pīşin.**] [«p (پ)»niñ üç noqtası meydānda tururken, bu lügati 'Arabī zannıyla «peşinen» ve cem'inde «peşināt» demek haťā-yı fāhişdir.] (s. 356/c)

peštahta *s.* [Fa. «pīş-tahta»dan *gl.* ki ön tahtası demektir.] (s. 356/a)

peştamal s. [*Fa.* «pūšt-māl»dan *gl.* ki arka silecek demektir.] (s. 356/a)

peynir (پینیر) s. [*Fa.* «penīr»den. panayır (پنایر) şüretinde yazılması 'abeşdir.] (s. 368/c)

pıñar (پیکار) s. [*Aşlı:* «buñamak»dan «buñar». Zebān-zedi de böyle oldığıçün «pıñar (پیکار)» yazılması ğalaṭ-ı maḥzdır.] (s. 368/a)

pırtı s. || **pırı pırtı** [ve *gl:* **pılı pırtı**] (s. 350/c-351/a)

pinhān s. *Fa.* [«p»niñ zammıyla ğalaṭdır.] (s. 359/c)

pirogi s. [ve *gl:* **pirohi**] (s. 366/b)

politikī ş. ş: *politikıyye*. Siyāsī ve siyāsiyye yerine kullanılır *gl.* ta'bırdır. (s. 364/a)

puse s. [*Fa.* «būse»den *gl.*] (s. 362/b)

putalunba s. [ve *gl:* **putalamba**] (s. 360/a)

- R -

rāh yā-ḥud **reh** s. *Fa.* **maşārif-i rāh** = Yol maşārifı. [«maşārif-i rāhiyye» demekden ictināb étmeli.] (s. 656/c)

rāhibe şş. *Ar.* [Lügat-i müvellede] (s. 657/a)

raḥmet şş. *Ar.* **1.** Esirgeme, merḥamet. **2.** Ḥaqq Ta'ālāniñ mevtāya raḥime édüb günāhlarını afv buyurması: *Allāh raḥmet eyleye!* ['Arabī terkībātde «raḥmet (رحمة)» şüretinde yazılır:] *Raḥmetu'l-lāhi 'aleyh!* **Raḥimehu'l-lāhi raḥmeten vāsi'aten** = Allāh ğanığanī raḥmet eyleye. [Raḥmetu'l-lāhi 'aleyhi raḥmeten vāsi'aten dememeli.] (s. 660/b)

rahvan s. [*Fa.* «rāhvār»dan ğalaṭ.] (s. 657/a)

raḳı s. [*Ar.* «'arak»dan ğalaṭ.] (s. 656/a)

raport (رپورت) yā-ḥud **rapoṭ** (رپورت) ve muḳallidāne **rapor** (رپور). s. [*Fr.* **Rapport.**] **1.** Taḥḳīḳ veyā mu'āyene olunan bir şey' ḥaqqından taḥḳīḳāt ve meşhūdātı ḥāvī vérilen taḳrīr, lāyiḥa, müzekkere: *Polis komiseri raportunu tanzīm étdi; raportla beyān étdi.* «bā-raport» dememeli. (s. 652/c)

rāṭīb Yaş ve nemli ma'nasıyla Cem'iyet-i Tıbbiyye-i 'Oşmāniyye kullanmış ise de, toĝrısı «raṭīb»dir. (s. 655/b)

rāzza şş. *Ar.* [«razz»dan *şf.*] Ezici: **ālet-i rāzza** = Toḳmak gibi ezici ālet ki tıbb kānūnı iştilāḥātından olub sehven (rāziyye) kullanılıyor. (s. 655/b)

reftiyye s. «reft» lügat-i Fārisiyyesinden 'Arabī kā'idesi üzerine teşkīl olunmuş lügat-i saḳīmedir. Şāyān-ı isti'māl degildir. Gümrük iştilāḥında iḥrāc olunan emvālden alınan resim, «āmediyye» lügat-ı saḳīmesiniñ muḳābili. (s. 667/c)

rek'at şş. *Ar. cm:* *rek'āt.* [Rāniñ kesriyle ğalaṭdır.] (s. 669/c)

reşk-āverş. *Fa.* Ḥāsed ve ğıbtayı mücib, maḥsūd: *Reşk-āver-i emşāl ü akrān.* [Ḥasedci diye tercüme édenler yañılmışlardır.] (s. 665/a)

revğan s. *Fa.* [rā'niñzammıyla ğalaṭdır.] (s. 675/a)

revḥānī ş. *Ar. ş:* *revḥāniyye.* [«revḥa»dan *smn.* — Rāniñ zammıyla kırā'ati ğalaṭdır.] (s. 673/b)

rezakı ş. s. [Ar. «rāzakī»den ğalať.] (s. 662/a)

rızā´, rażā´ sz. Ar. Süt emme. [irzā´ yerine emzirme ma´nısıyla kullanılmamalı.] (s. 665/c)

rīkdān s. Fa. [rīkdānlık dēmemeli.] (s. 678/a)

rūchān sz. Ar. [«rūchāniyyet» dēmemeli.] (s. 659/b)

rūsūmī ş. Ar. s: rūsūmiyye. [‘Arabīde yā-i nisbet cem´ şıyğasıyla ilhāk olunmadığından yañlıştır.] (s. 664/b)

- S -

sā´atcılık (ساعتلك) s. [Şakīl hecālī olub zāten lisānımızñ taşarrufātı hūkmüne de geçdiginden, telaffuz-ı ‘umūmīye muğāyir olarak, sā´atcilik (ساعتلك) ve sā´atlik (ساعتلك) yazmaq´abeşdir.] (s. 699/c)

şabāvet s. [Ĝalať olub toğrısı «şabvet» veyā «şabā»dır.] (s. 817/a)

şadr sz. Ar. cm: şudūr. [Oťanıñ baş tarafında oturmağa maħşuş «sedīr» dañı bundan ğalaťdır. ba: **sedīr**] (s. 822/a)

sāfil ş. Ar. s: sāfile. [«sufl»den sf.] [Bunuñ yerine bizce keşirü'l-isti´māl olan «sefil» ise ğalať olub ‘Arabī degildir.] (s. 699/c)

şafra s. Geminiñ alt anbārına vaż´ olunan ağırlık. Toğrısı: **şābūra**. ba: **sābūra**. (s. 828/b)

şafra s. «za´ferān»dan ğalať. ba: **za´ferān**. (s. 828/a)

şāğmlı s. Sağılr, südi alınır, südli, şāğmal: *Sağımlı koyunlar*. [Belki «şāğmal» bundan ğalaťdır.] (s. 808/a)

şāğlık s. Toğrı haber, ma‘lūmāt: **şāğlık vérmek** = Göstermek. [Bu şüretle te’vīl olunmuş ise de, bunuñ toğrısı «şalık»dır ki Türkce haber dēmeğdir. ba: **şalık**.] (s. 807/b)

şāğma || **elegimşāğma** = ğalať olarak «‘alā’im-i semā» dēdigimiz ‘alāmet-i ceviyye, **ķavs-i ķuzah**. (s. 807/c-808/a)

şāhħāf sz. Ar. [«şuħf»dan *smb*.] [Kitābcı dükkānlarına «kütüb-ħāne» nāmını vérmek lisānı alt üst éder ğalaťāt-ı cāhilānedendir.] (s. 818/c)

sāhūr sz. Ar. Uykusuzluk, gece uyuyamama. [«sāhūr» yerine kullanmamalı.] (s. 703/a)

şahūr (سحور) sz. Ar. [«sāhūr (سأهور)» ve «sahūr (سهور)» yazılması ğalaťdır.] (s. 711/c)

şakaķ s. mr. Çeñe altı, ğabğab. mr. Ĝalať olarak «öküz şakağı» dēdigimizñ toğrısı «öküz şakağı»dır ki gerdānından şarkān deri dēmek olub, şakaķla aşlā münāsebeti yokdur. (s. 808/c)

şakāmet s. [Maşdara tā-i maşdariyyet ilhāk olunamayacağından ‘Arabī olmayub lisānımızñ taşarrufāt-ı ‘indiyyesindendir.] (s. 726/c)

şalāhiyyet s. [‘Arabī olmayub, zāten maşdar olan «şalāh»a edāt-i maşdariyyet ‘ilāvesiyle lisānımızñ taşarrufātı sırasına geçmiştir.] (s. 830/a)

şalāhor s. 1. [«ser-āh’ur»dan ğalať] Kapucu başıdan dūn eski bir rütbe şāhibi. 2. [«silāh-şor»dan ğalať] Vaķtiyle bir ķal’a ve mevki’iñ muħāfazasıyla muvazzaf olub bu ĥidmete muķābil tekālīf-i emīriyyeden mu‘āf cengāver adam. (s. 830/b)

şalāt sş. Ar. [«şalāt»ıñ Kur'an-ı Kerime mahşuş imlâsıdır. Hele lisânımızda bu şüretde yazılması aşlâ mu'tād ve cā'iz degildir.] *ba: şalāt.* (s. 831/b)

şalık s. Haber, peygām. [«şalmağ»dan — Ç. salık - Metrük ise de şâyân-ihyākıymetdār lügāt-i cinsiyyemiz cümlesindendir. — «şalık vérmek» ta'bīrinde kullanıyorsağ da, onı da sehven «sağlık» telaffuz ve taħrīr édiyoruz.] (s. 812/b)

şalta s. [«şaltamarğa»dan muħaffef ki *İta. Santo Marcodan* ğalağ olub Venedikiñ hāmisi 'add olunan bir 'aziziñ nāmına olarak gemicileriñ giydikleri bir nev'i kışa ceket idi.] (s. 810/a)

şamanī s. [Türkiyyü'l-aşl bir isme 'Arabī veyā Fārisī kâ'idesince yā-i nisbet ilhākıyla teşekkül étmiş ta'bīr-i saķımdır.] (s. 832/b-c)

şamsun (صامسون) s. Toğrısı **şañsun** (صكسون). *ba: şañsun.* (s. 812/c)

sancağ-dār s. [Ta'bīr-i saķım. Toğrısı: 'alem-dār] (s. 738/a)

şanmağ ft. mż: *şanır. 3.* 'Add ve i'tibār étmek: hayra şanmağ [ve toğrısı: hayır şanmağ.] (s. 813/b-c)

şañsun (صكسون) s. [ve ğalağı: **şamsun** (صامسون)] Vaķtiyle düşmana şaldırılmağ üzere ğavğada kullanılan iri köpek. (s. 829/b)

şarnic s. [«şahrnic»den ğalağ.] (s. 804/b)

şavāb sz. Ar. **3.** Toğrı re'y, fikr-i şaħiħ: *Onuñ re'yinde dā'imāşavāb vardır; cevāb-ı bā-şavāb.* [şā'ib yerine sıfat gibi kullanılıb da meşelā cevāb-ı şavāb démek toğrı degildir.] (s. 836/b)

şavuk (صاوق) «şoğuk (صغوق)» ve «şouk (صووق) yazdığımız lügatiñ imlā-yı şaħiħidir. (s. 814/b)

şaymazlık s. [ve ğalağı: **şaymamazlık**] (s. 816/a)

sebebiyyet s. [Maşdara edāt-ı maşdariyyet 'ilāvesiyle vücūda gelmiş uydırma bir lügatdir.] (s. 704/c)

sebğ sz. Ar. [«sebğat»ıñ 'Arabīde ma'nāsı başka oldığından, «sebğ» yerine kullanılmamalıdır.] Geçme, tağaddüm étme, ileride bulunma, evvelce geçmiş ve vukū' bulmuş olma: *Sebğ éden hıdemātıma mükāfāten; zikri sebğ éden.* (s. 705/c)

sebğat sş. Ar. Geçme ma'nāsıyla sebğ yerine isti'māl olunuyorsa da, 'Arabīde ma'ānisi büsbütün başka olub, o ma'āniniñ hiçbiriyle lisânımızda isti'māl de me'nūs olmadığından, hiç kullanılmamalıdır. (s. 706/a)

seblā' sş. Ar. [Çeşm-i seblā' daħı dérlerse de çeşm ism-i Fārisisiniñ mü'ennes sıfat-ı 'Arabiyye ile tavşifi münāsebetsizdir.] (s. 806/b)

sedāb sz. Ar. Sedeb ve ğalağ olarak **şadef** otı dénilen bir cins nebāt. (s. 712/c)

sedir s. [Ar. «şadr»dan ğalağ.] (s. 713/a)

şafā' sz. Ar. || **şafā geldiñiz** [Toğrısı: **şafā getirdiñiz.**] (s. 827/a-b)

sefil ş. [«sefālet»den sş. getirilerek lisânımızda çok müsta'mel ise de, 'Arabīde mesmū' olmayub, bu māddeden sāfil, sefele, esfel ve süflī sıfatları kullanılır.] (s. 726/b-c)

sehāyā «sehā'» lügatiniñ cem'i olmağ üzere, Cem'iyet-i Tıbbiyye-i

- 'Osmāniyye tarafından kabūl edilmiş ise de, yanlış olup, doğrusu «eshiye»dir. *ba: sehā*'. (s. 711/a)
- sepā** *s. Fa.* [ve daha doğrusu se-pā = üç ayaklı.] (s. 706/c)
- serbestī** *s. Fa.* Serbestlik. [Serbestiyyet dēmemeli.] (s. 714/c)
- serçe** *s. Aşl* Türkcesi çoğur ve çoğurcuk olup, şıgırcık bunuñ ğalaştır. (s. 715/c-716/a)
- servī** ve ğalaştır: *selvi. s. Fa.* [«serv»den] (s. 720/b)
- set** *s. [Ar.* «sedd»den ğalaştır.] *ba: sedd.* (s. 708/b)
- sevķi** *ş. Ar. ş: sevķiyye.* 'Asker sevķine veyā sevķu'l-ceyş fennine mensūb ve müte'allik. [«sevķu'l-ceyşiyye» dēmemeli.] (s. 748/a)
- sūsen** ve:³² **sevsen** *s. Fa.* Beyne'l-'avām ğalaştır olarak şusam çiçeği dēnilen nebāt ki çiçeğiniñ rengine göre envā'ı olur. (s. 747/c)
- seyyib** *sş. Ar. cm: seyyibāt.* [«seyyibe» dēmek ğaştır.] (s. 462/c)
- şıgırcık** *s. [Doğrusı: çoğurcuk]* (s. 847/c)
- şınpara** *s. [Fa.* «süm-pāre»den ğalaştır.] *ba: süm-pāre.* (s. 833/c)
- şıpa** (صپا) *s. [Fa.* «seh-pā»dan ğalaştır «şıpa (صپا)» da yazılır.] (s. 817/c)
- şıрма-keş** *s. [«sīm-keş»den ğalaştır ta'bīr- i sakīmdir.]* (s. 846/a)
- şışka** *ş. [Ar* «istiskā'»dan ğalaştır.] (s. 847/a)
- sidād** *sş. Ar.* [Sīn-i meftūha ve dāl-ı müşeddede ile *smb.* şüretinde kullanılmamalı.] (s. 712/c)
- sifle** *sş. Ar.* [Aşlı cem' olup, müfred gibi de kullanılır. — Sīniñ zammıyla ğalaştır.] (s. 726/a)
- siftah** *s. [Ar.* «istiftāh»dan ğalaştır.] (s. 724/b)
- silm, selm** *sş. Ar.* [Sīniñ fetħi ve kesri cā'iz olup lāmiñ fetħi ise ğalaştır.] (s. 733/b)
- sīm-keş** *s. Fa.* [sīm = şırma - keşīden = çekmek.] [Beyne'l-'avām ğalaştır olarak «şıрма-keş» dēnir.] (s. 759/a)
- siñ** (سيك) *fl.* [Sīniñ kesresi mā-ķabline göre hafif veyā şakīl okunur. — Ħiṭāb 'alāmeti şağır kāf oldığı hālde, bu kelimeniñ «sin (سين)» şüretinde yazılması münāsebetsizdir.] (s. 727/c-728/a)
- sipāriş** *s. Fa.* [Cem'inde «sipārişāt» dēmemeli.] (s. 707/a)
- sivrilce** Aşlı sigilce olan «sivilce»niñ doğrusı sivrilce olduğına zāhib olmak ğaştır. (s. 760/a)
- siyākat** *s.* Vaḳtiyle defter-ħānece müsta'mel ve raķamlarıñ sırasıyla yazılmağa müsā'id olacak şüretde satırları tar ve ħurūfi noķtasız ve girift bir ğaştır-ı maḥşūş ki ancak siyāķ u sibāķ delāletiyle okunabilmesi «siyāķ»dan teşķil edilmiş olan bu lūgat-i sakīme ile tesmiyesine sebep olması muḫtemeldir. (s. 754/c)
- siyyān** *sş. t. Ar.* [*fd.* «siyy» lisānımızda kullanılmayub bu şıyğa *fd.* ve *cm.* yerine daḫı müsta'meldir. — Sīniñ fetħiyle ğalaştır.] (s. 754/c)

³² KT'de **sūsen** maddesinde herhangi bir açıklama yapılmayıp "ve." işaretiyle açıklamanın yapılmasını kendinden sonra gelen **sevsen** maddesine yönlendirmiştir.

šo'uk (صوئوق) *ş.* [Aşlı sa'uk (ساؤق) olmağıla soğuk (صوغوق) yazılmamalı.] (s. 844/a)

šo'utmak (صوئوتمق) *ft.* [Aşlı: sa'utmak (صوغوتمق) olub şoğutmak (صوغوتمق) imlâsı yañlıştır.] (s. 844/a)

šoñra (صوكره) *zz.* Ğalaţ imlâ. Toğrısı: şöñra (صوكره) *ba:* şöñra (صوكره). (s. 829/b)

šoñra (صوكره) *zz.* [«šoñ (صوكن)»dan müştak oldığıçün şöñra (صوكره) yazmamalı.] (s. 840/c-841/a)

sögüt (سوگوت) *s.* [«t (ت)»si tahrik olunduğda «d (ت)»ye tahvîl olunmaq kâ'ideden olduğından, sâ'ir ahvâlde «sögüd (سوگود)» yazmamalı.] (s. 749/b)

şubaşı (صو باشى) *s.* [«sü' başı (صو باشى)»şüretinde te'vîli lüzümsüz ve ğayr-i şahîhdir.] (s. 836/c-837/a)

subye *s.* [Toğrısı: **supye**. *Fr.* **Sous-pied**.] (s. 740/a)

sühte *ş.* *Fa.* Yanmış, tutuşmuş, yanık, mahrûk. [«şüfi»den ğalaţ olan «sufta (صوفته)»yı «sühte (سوخته)» yazmaq' abeşdir.] (s. 741/b)

şüsâms. *Ar.* **şüsâm çiçegi** = Toğrısı: süsen çiçegi. (s. 839/a)

sühulet *şş.* *Ar.* **3.** Yavaşlık, uşul, mülâyemet, nâzikâne tarz ve mu'âmele: *Suhuletle kaldırma*. [Sehven uşuletle dênilir.] (s. 742/c)

süd (سود) *s.* «süt (سوت)» lüğatini böyle yazanlar var ise de «t (ت)» yalnız tahrik olunduğda «d (د)»ye tehvîl olduğundan, toğrısı «süt (سوت)»dür. (s. 741/b)

südâsi *ş.* *Ar.* *ş:* *südâsiyye. d.* || *ş.* **südâsiyyü'l-vücüh** = Altı vecihli; **südâsiyyü'l-ağlâ'** = Altı dîl'lı. [Zü-sitteti'l-vücüh ve zü -sitteti'l-ağlâ'ta'birât-ı saķimesine bedel kullanılmalıdır.] (s. 712/c-713/a)

südre *s.* [Ğalaţı **südre begi**] Serhoş gibi lâkırdı étme, serhoşca şîve-i tekellüm. (s. 742/a)

süknâ *şş.* *Ar.* Oturulan, ikâmet olunan yer, maķâm, maħall, mekân, menzil, mesken, konak: *Süknâsı yokdur; bir süknâ tedârikine mecbûrdur.* — Ğalaţ olarak maşdar gibi dağı i'tibâr olunub: *Ķâbil-i süknâ* dênilir, ki kâbil-i iskân veyâ süknâ ittiḥâz olunmağa müste'idd demektir: **bu ev kâbil-i süknâ degildir** = İçinde oturulacak ḥâlde degildir. (s. 729/c-730/a)

sükûnet *s.* [Maşdara tâ-i maşdariyyet ilḥâkına ḥâcet olmadığından, 'Arabî olmayub uydırma bir lüğatdir.] (s. 730/a)

sünüh *şş.* *Ar. cm:* *sünühât.* 'Aqla ve ḥâtırâ gelme, ḥuṭûr: *Ḥâtırıma böyle bir fikir sünüh étdi; Bu tertîb şırf kendi sünühâtındandır.* [Bunuñ yerine vaķâyî' demek olan «sâniḥât» isti'mâli ve meşelâ «sünühâtü'l-'Arab» yerine «sâniḥâtü'l-'Arab» dênilmesi ğalaţ-ı maḥzdır.] (s. 738/c-739/a)

sürc *s.* ['Arabî zannıyla «sürc-i lisân» demek ḥatâdır.] (s. 742/c)

sütlac *s.* [«sütli aş»dan ğalaţ.] (s. 741/b)

- Ş -

şa'beze *şş.* *Ar.* [Dâl-i mühmele ile şa'bede ğalaţdır. daḥrace bâbindan maşdar olduğıçün şîniñ zammıyla kayd édenler bir kat daha tađlîṭ étmişlerdir. Fârisî

'add etmek ayrıca bir hatâdır, zîrâ Fârisîde «'ayn (ع)» yokdur.] (s. 778/b)

şafaq *s.z.* *Ar.* Aşıl 'Arabîde gurûbdan sonraki alaca karanlık ve ufukda görülen kıızıllık ma'nâsına maḥşûş iken, lisânımızda tûlû'dan evvelki alaca karanlığa nakl olunarak ğalaṭ olarak fecir ma'nâsıyla kullanılıyor. (s. 780/b-c)

şâhmerdân *s.* [Togrısı: «şâh-ı merdâne» olsa gerekdir.] (s. 767/c)

şakaq *s.* || **öküz şakaqı** = Boynundan sarıkan deri. [Bunuñ şahîhi şakaq olsa gerekdir.] (s. 781/b)

Şâm *ş.h. c.* [Aşıl 'Arabîde «şol» ve yemn «şag» demek olub Hicâz'a nisbetle olan mevki'leri vech-i tesmiyedir.] Qadîmen Sûriyye dênilen hıttâ-i vâsi'a ve ma'mûreniñ ismidir, ki el-yevm Haleb, Sûriyye, Beyrût vilâyetlerini ve Kudûs mutaşarrıflığını ya'nî Filistîn'i hâvidir. Merkezi olan (Dımışk) şehr-i şehîrine bugün Şâm dênilmesi izâfetle (Dımışk-ı Şâm) ta'bîrinden ihtisârle hâşıl olmuş bir ğalaṭdır. || **Berrü's-Şâm**= Hıttâ-i mezkûreniñ şark-ı cenûbî cihetinde Fırat mecrâsına ve Cezîretü'l-'Arab çöllerine toĝrı mümted olan bâdiyeniñ ismi olub, bizce ğalaṭı olan (Paraşam) sehven bütün Şâm hıttâsına ve hattâ eñ ziyâde sevâhiline itlâk olunuyor. (s. 766/a)

şâr *s.* [*Fa.* «şehr»den ğalaṭ.] Şehir, kaşaba, belde, medîne. (s. 763/a)

şa'riyye *ss.* *Ar.* [Ġalaṭı: şehriyye.] (s. 779/a)

şa'riyyet *ss.* *Ar.* [Lügat-i müvellede] (s. 779/a)

şatafat *s.* ['Arabî bir kelimedden ğalaṭ gibi göriniyorsa da aşlı añaşlamadı.] (s. 778/a)

şatranc (شطرنج) yâ-ḥud **şatranc** (سطنج) *s.z.* *Ar.* [*Fa.* «şadrenc»den veyâ Hintce «satrenk»den mu'arredir. Ġalaṭı: santrac.] (s. 778/a)

şebâb *s.z.* *Ar.* [«şebâbet» dêmemeli.] (s. 768/c)

şefâfet *s.* Şeffâflık ma'nâsıyla hikmet-i tabî'yye iştilâhı olmak üzere kabûl olunmuş ise de, 'Arabîde böyle bir kelime bulunmadığından, yerine «şüfûf» dênilmek iktizâ eder. (s. 780/a)

şehriyye *s.* [*Ar.* «şa'riyye»den ğalaṭdır.] *ba:* şa'riyye. (s. 791/b)

şehâne *s.* [«şeh-dâne»den ğalaṭ.] *ba:* şehdâne. (s. 790/b)

şekre *s.* [*Fa.* «şigârî»den ğalaṭ.] (s. 783/a)

şeref-şudûr *ş. Fa.* [*Ar.* şeref = m. şudûr = şadır olma.] Şerefle şadır olan. [Vaşf-ı terkîbî olub maşdariyyetden hurûcla şıfat ma'nâsını aldığından, «şeref-şudûr etmek» ta'bîri toĝrı olmayub, «şeref-şudûr olmak» dênmek iktizâ ederken, birinci şüret şayi' olmuşdur.] (s. 775/a)

şergil *ş.* [*Fa.* «şer-gîr»den ğalaṭ.] (s. 776/a)

şergillik *s.* [«şer-gîrlik»den ğalaṭ.] (s. 776/a)

şife, şefe *ss.* *Ar. t:* şefetân. *cm:* şifâh. [Teşdîdle ğalaṭdır. Aşlı: şefhedir.] (s. 781/a)

şigir yâ-ḥud **şigil** *s.* [*Fa.* «zih-gîr»den ğalaṭ.] (s. 795/b)

şil *ş.* [Ġalaṭı: çil.] Kanlı ve 'alîl (göz). (s. 795/b)

şimşir s. Ğalaţ olarak çimşir ağacına dérler. *ba: çimşir.* (s. 786/a)

şişko ş. s. [«şişmek»den Rum şivesince müteşekkil ‘amiyâne lügatdır.] (s. 794/a)

şiv s. [*Fa.* «şīb, nişīb»den. — Zebān-zedi şīniñ fethiyle **şev.**] İniş, inişli yer, bayır, saţh-ı mā’il. || *sm.* İstiĥkāmıñ iç ve tiş taraflarındaki şun’ī saţh-ı mā’iller: *Dāhili, ĥaricī, fevkānī şiv, şahrā şivi.* [Bu hey’etle lügat Türkce oldıĝından, «şiv-i dāhili, şiv-i ĥaricī ve şiv-i şahrā» demek ‘abeşdir.] (s. 795/c)

şu ž. «bu» ile «o» arasında mutavassıt bu’dda bulunan veyā zırde muzkūr şey’lere işāret içündür: *Şu adam, şu iş; şu adamlar, şu şey’ler.* Mücerreden başka aĥvāde ve cem’de ve «-de», «-den» ĥurūf-ı ilşākıyla isti’mālinde bir «n» alır: *şunuñ, şuni, şunlar, şunda, şundan.* Mef’ülün ‘ileyhde ĝalaţ olarak bu «n (ن)» «ñ (ك)» şüretinde yazılıyor: *şuña, [buña, oña gibi.]* (s. 787/a-b)

şühür sz. *cm. Ar. fd: şehir. ba: şehir.* [Aylar demek olup, şehir ve kaşabalar ma’nāsıyla kullanmamalı.] (s. 792/a)

şükrān sz. *Ar.* [«şükrāniyyet» dememeli.] (s. 782/b)

- T -

ta’annüd ‘inād ve işrār étme ma’nāsıyla lisānımızda kullanılıyorsa da, ‘Arabīde «‘inād» māddeşi ašlā tefa’‘ul bābindan gelmediginden, yañlıştır. «‘inād» demeli. (s. 418/b)

tab’a sz. *Ar.* [Lügat-i müvellede olarak maşdar-ı binā-i merredir.] (s. 876/a)

tıbā’at sz. *Ar.* [Tāniñ fethiyle ĝalaţdır.] (s. 875/a)

tabābet s. Tabīblik ve ĥekīmlik ma’nāsıyla kullanılıyorsa da, ‘Arabīde (t)niñ kesriyle olup büsbütün başka ma’nāya da geldiginden, lafzen ve ma’nen ĝalaţdır. (s. 875/a)

taban-keş (t) ş. [*Tr. taban* ile *Fa. keşiden* fi’ili ism-i maşdarından mürekkeb ta’bīr-i saķīm.] (s. 857/a)

ta’biyye sz. *Ar.* [«‘abv»dan *mş. tef’īl.*] [«tabya» ta’bīri daĥı işbu ta’biyyeden ĝalaţdır.] (s. 414/b)

tağaddī ve **tağdiye**. Sehven tağazzī ve tağziye yerine kullanılıyor; ĥālbuki tağaddī ‘Arabīde kuşluk yemegi yemek ve tağdiye kuşluk yedirmek demektir ki lisānımızda ĝayr-i müsta’meldir. (s. 419/a-b)

tağazzī sz. *Ar.* [«ĝızā»dan *mş. tefa’‘ul.* teğaddī ĝalaţdır.] (s. 419/b)

taĥaddüs sz. *Ar.* [«ĥudūs»dan *mş. tefa’‘ul.*] Ĥudūs ve zuĥūr étme ve vuķū’ bulma ma’nāsıyla kullanılıyorsa da, ma’nā-yı ‘Arabīsi bundan pek uzaķdır. yerine «ĥudūs» kullanılmak iķtizā éder.] (s. 383/a)

taĥallüf sz. *Ar.* [«ĥilāf»dan *mş. tefa’‘ul.*] Geride kalma, arķada bırakılma. [Bu ma’nā ile lisānımızda pek müsta’mel olmayub, sehven ‘adem-i işābet, deĝişme, teĥālūf ve iĥtilāf yerine kullanılır.] (s. 388/c)

taĥarrī sz. *Ar. cm: taĥarriyāt.* [«ĥary»den *mş. tefa’‘ul.*] [Cem’iniñ «y»sini şeddeli okumamalı.] (s. 383/b)

taĥaţtur ve **taĥāţur** sz. *Ar.* Ĥāţıra getirme ve ĥāţıra gelme ma’nālarıyla kullanılıyorsa da, ‘Arabīde ma’naları büsbütün başka oldıĝından, yañlıştır. (s. 388/b)

taḥkīm *s.* *Ar.* [«ḥūkm»den *mş. tef'ıl.*] Sağlamlatma, metin ve muhkem étme ma'nasıyla kullanılıyorsa da, ğalaṭ olub, 'Arabide aṣlā bu ma'nāya gelmez. Bu maḳāmda «iḥkām» kullanmalı. (s. 386/b)

taḥril *s.* [*Ar.* «taḥrīr»den *ĝl.*] (s. 384/a)

taḥrilli *ş.* [«taḥrīrli»den *ĝl.*] (s. 384/a)

taḥşiye *şş.* *Ar.* [«ḥaşy»den *mş. tef'ıl.* — «y»sini şeddeli okumamalı.] (s. 384/c)

taḥtīm *s.* *Ar.* [«ḥatm»den *mş. tef'ıl.*] [«mühür» Fārisi oldığıçün bunuñ yerine «temhīr» dēmemeli.] (s. 388/a)

taḳayyüh *s.* *Ar.* [«ḳayḥ»dan *mş. tefa'ul.* — Lüĝat-i müvellededir.] (s. 427/c)

taḳazzuḥ *s.* *Ar.* [«ḳazḥ»dan *mş. tefa'ul.* — Lüĝat-i müvellede.] (s. 426/a)

taḳla-bāz *s.* [*Tr.* taḳla ile *Fa.* bāḫten fi'ilinden mürekkeb ta'bīr-i ṣaḳīmdir.] (s. 866/a)

taḳrīb *s.* *Ar. cm:* taḳrībāt. [«ḳurb»dan *mş. tef'ıl.*] **1.** Yanaşdırma, yaklaşdırma: *Şu masayı duvara taḳrīb étmeli.* **2.** (...) **3.** [Maşdariyyet ma'nāsından mücerred olarak] Münāsebet, vesīle, bahāne: *Taḳrīini bulub söyledi; bi't-taḳrīb işi açdı; bir taḳrīb ile şavuşdu;* [Bu maḳāmda «ile»siz isti'māli «bir» lafzınıñ meftūḥ olarak *Fa.* ḥarf-i ilşāk i'tibār olunmasından ileri gelmiş ğalaṭ bir ta'bīrdir, veyā-ḥud «bi't-taḳrīb» ta'bīr-i 'Arabīsinden ğalaṭdır; ḥālbuki 'Arabide bu soñ ma'nā ile kullanılmaz. (s. 425/b)

ṭalan (طالان) (*t*) *s.* Yağma, ĝanīmet: **alan ṭalan** = Kapan kapana; **alan ṭalan étmek** = Alt üst étmek. [*Fa.* «tālān» bundan me'ḥūz olsa gerekdir. Her ḥāle

Türkcesiniñ de aṣlı: «talan (تالان)»dır. Aran ṭaran şüretinde telaffuzı ise ğalaṭdır.] (s. 868/b)

tamāmiyyet *s.* [Maşdara edāt-ı maşdariyyet 'ilāvesiyle teşkīl édilmiş olan bu lüĝat-i ĝarībe 'Arabī degildir. Vāḳı'a «tamām» kelimesi lisānımızda şıfat gibi daḥı kullanıldığından, bu i'tibārla maşdariyyet edātı alabilirse de, bu taḳdīrde Türkce bir kelime 'add olunmaḳ iḳtizā etdiğinden, edāt-ı maşdariyyeti de Türkce olmaḳ lāzım gelirdi. Ya'nī «temāmlıḳ» dēnilebilirdi.] (s. 437/a)

dāne *s.* *Fa.* [*Tr.* zebān-zedi: tane] **4.** *Tr.* 'Aded, miḳdār: *Bir dāne ceviz; beş dāne ḳarpuz.* [Bunuñ yalnız dāne ḥālinde olan ĝayr-i zī-rūḥ şey'lerde kullanılması iḳtizā éderken, ğalaṭ-ı fāḫiş olarak her şey' ḥaḳḳında isti'māl ile, meşelā: *Üç dāne evlād, yüz dāne ḳoyun, bir dāne ḥavuz dēniliyor.* Böyle sū-i isti'māltdan tevakkī iṣlāḥ-ı lisān içün elzemdir.] (s. 600/a-b)

ṭanıtmaḳ (*t*) *ft.* [«ṭanıtđırmaḳ» şüretinde de kullanılıyorsa da ğalaṭdır.] (s. 871/b)

tañrı (تكرى) yā-ḥud **tañrı** (تكرى) veyā **ṭañrı** (طكرى) ve ğalaṭı: **ṭağrı** (طاغرى) *s.* [Semā ve şafaḳ dēmek olan «tañ (تاك)»dan.] (s. 429/c)

ṭapu (*t*) *s.* [Aṣlı: **ṭapuḳ** = inḳiyād, teba'iyyet.] Arāzī-i emīriyyeniñ tefvīzi eşnāsında tefevvüz éden kimseden mīriniñ aldığı mu'accele ve me'mūri tarafından vériten sened: *Ṭapu ile mutaşarrıf oldığım arāzī* [bā-ṭapu dēmemeli.] (s. 857/c)

taşımlamaḳ *ft.* [*Ar.* «taşmīm»den ğalaṭ.] (s. 411/c)

taṭmīn Muṭma'in étme ve te'mīn ma'nāsıyla kullanılıyorsa da, ṭoġrı degildir. İṭmi'nān rubā'idir, tef'īl bābından gelmez. (s. 413/b)

ṭayriyyūn *sż. cm. Ar. ta.* [Cem'ıyyet-i Ṭıbbiyye-i 'Oşmāniyyeniñ tensibi vechile «ṭuyūriyyūn» demek cā'iz degildir.] (s. 914/c)

ṭaz (*t*) [Belki *Ar.* «ṭās»dan *ba: ṭās*] Baş tepesiniñ saçsız olması, saçın dökülmesi, sal'. [dā'ü's-şa'leb ile tercemesi büyük bir ḥaṭadır, zīrā dā'ü's-şa'leb saç kıran denilen 'illetdir, ṭaz ise ṭabī'ī bir ḥāldir.] (s. 860/c-861/a)

tāziyāne *s. Fa.* [*ġl: tazene.*] (s. 373/a)

teba'ıyyet *sż. Ar.* [Aşıl lügat-i 'Arabiyye olmayub, teba'şifatına yā-i maşdariyyet 'ilāvesiyle teşkil olunmuştur.] (s. 378/a)

teba'ıyyeten *h. Ar. ġl.* Uyarak, tābi' olarak, pey-revlik édere: *O kā'ideye teba'ıyyeten.*

tebcil *s. Ar.* [«becl»den *mş. tef'īl.*] Büyütme, aġırlama, ta'zīm, tekrīm. [Bu ma'nā ile «ibcāl» kullanmamalı, yañlıştır.] (s. 376/b)

tebelleş *s.* [ve *ġl: teberleş.*] (s. 378/a)

tebellür *sż. Ar.* [«billür»dan *mş. tefa'ul.* — Lügat-i müvellede.] (s. 378/a)

tecānūs Mücāneset ma'nāsıyla kullanılıyorsa da, 'Arabī olmayub mücāneset daḥı maqşadı ifādeye kāfi olduğından, icādında mecbūriyyet yoқdur. (s. 380/c-381/a)

tecezzü' *sż. Ar.* [«cüz'»den *mş. tefa'ul.* — tecezzī démemeli.] (s. 381/c)

tecrīm *sż. Ar.* [«cürm»den *mş. tef'īl.*] Birinden cerīme alma, cezā-yı naқdıye

ve ziyāna uğratma: *Kendisini tecrīm éttiler.* [Lügat-i müvellede şifatiyla bu ma'nāya gelüb, ma'anī-i aşliyye-i 'Arabiyyesi başkadır.] (s. 381/c)

tedārük *sż. Ar. cm: tedārükāt.* [«derk»den *mş. tefā'ul.* — Ġalaṭ-ı meşhūr olarak rāniñ kesriyle zebān-zeddir.] (s. 389/c)

tedāvī *sż. Ar.* [«devā»dan *mş. tefā'ul.*] (...) — «tedāvī» bu vechile kendi kendine bakma ma'nāsına maşşuş olub, lisānımızda müte'addī olarak «müdāvāt» yerine kullanılması yañlıştır; «tedāvī için gönderilen ṭabīb» demek ṭoġrı olamaz; «tedāvī için gönderilen ḥasta» ve «müdāvāt için gönderilen ṭabīb» demek iktizā éder. (s. 390/a-b)

tedfīn Defin ma'nāsıyla kullananlar var ise de, «defn» zāten müte'addī olub, tef'īl bābından aşlā gelmediginden, ġalaṭdır, kullanılmamalıdır. (s. 391/a)

te'ekküğ Saġlamlaşma ve takviye ve taḥkīm olunma ma'nāsıyla lisānımızda kullanılıyorsa da, 'Arabīde «ekđ» mādresi aşlā tefa'ul mādresinden gelmez. (s. 373/c)

te'essür *sż. Ar.* [«eşer»den *mş. tefa'ul.*] **1.** Bir şey'in te'siri altında bulunma, te'sirini ḥiss étme, ṭuyma: **ḥastalıġdan, so'uġdan te'essür étmek** = Müte'essir olmak. **2.** Hüzün ve keder ṭuyma, maḥzūn ve mükedder olma, acıklı bir şey'in te'sirini ḥiss étme: *te'essürāt-ı kalbiyyeyi taşvīr étmek.* ['Arabīde bu iki ma'nādan ḥiçbirini ifāde étmeyüb, biriniñ izini ta'ķīb étmek ma'nāsına geldiginden, bu lügat daḥı nā-be-maḥall kullandığımız elfāz-ı 'Arabiyye cümlesindedir. Te'essür étmekden ziyāde müte'essir olmak kullanılıyor.] (s. 370/c)

te'essüs Temelleşme ve yerleşme ve teşekkül ma'nasıyla lisânımızda kullanılıyor. 'Arabîde ise «'ess» maddesi tefa'ul bābından gelmez. (s. 373/b)

tefaḥḥum sz. Ar. [Kömür demek olan «faḥm»dan.] [Lügat-i müvellede.] (s. 421/a)

tehemten s. ş. Fa. Meşhūr kahramān-ı İrānī Rüstēm-i Zālīñ laḳabı olub, dilir ve kahramān ma'nasıyla daḫı kullanılıyor, ama kullanılmamalıdır. (s. 456/a)

tekāsür sz. Ar. [«kesr»den mş. tefā'ul. — Lügat-i müvellede.] (s. 428/b)

teḳā'üdlük s. [Teḳā'üd lügati müteḳā'id yerine kullanılmagıla aşıl teḳā'üd ma'nası ḡalaṭ-i fāḫiṣ kabīlinden olan bu ta'bīr-i saḳīmle ifāde olunur.] (s. 424/a)

tekebbüd sz. Ar. [«kebd»den mş. tefa'ul. — Lügat-i müvellede.] (s. 428/b)

tekellüs sz. Ar. [«kils»ten mş. tefa'ul. — Lügat-i müvellede.] (s. 430/b)

tekme s. [«tepme»den ḡalaṭ.] (s. 431/b)

tel s. [«telğraf»dan muḫaffet. — 'Avām telğraf isminde «tel» lafzını ve vāsıta-i naḳliñ telden 'ibāret oldığını görerek, bu ismi «tel» lafzından mürekkeb zann ile sehven bu şüretle kullanmışlardır.] (s. 432/c)

telāmīz sz. cm. Ar. fd: telmīz. ba: telmīz. [Tāniñ kesriyle ḡalaṭdır.] (s. 433/a)

telemmüz Şākirdlik étmek ma'nasıyla kullanılıyorsa da, 'Arabîde bu mādde rubā'ī olub, dahrece ve tedahrec bāblarından «telmeze» ve «tetelmez»

vezinlerinde gelir, tefa'ul bābından gelmez. (s. 435/c)

telğraf s. [Yu. (...)] 2. Telğrafla naḳlolunan ḫaber ve bunıñ yazıldığı kağıd, telğraf-nāme: *Bir telğraf çekdi, keşide etti; telğraf geldi.* [«teleğram» lügat-i Franseviyyesi lisânımızda me'nūs olmadığından, bu ikinci ma'nāda onuñ isti'māli ma'lūmāt-fürüşāne bir muḳallidlikdir. — «telğraf»daki «tel» lisān-ı Yunanide uzak ve ba'id demek olub, Türkce «tel» ile münāsebeti olmadığından, telğraf ve telğraf-nāme yerine «tel» isti'māli 'abeḡdir.] (s. 434/b)

telğrafī ş. [Saḳīm bir ta'bīr olub, hīç olmazsa mü'ennes olarak «telğrafıyye» demekden ihtirāz olunmalıdır. (s. 434/b-c)

tema'dün sz. Ar. [«ma'den»den mş. tefa'ul. — Lügat-i müvellede.] (s. 439/a)

temaşşuḳ sz. Ar. [«meşḳ»dan mş. feta'ul.] Meşḳ alma ve yazma ma'nasıyla kullananlar var ise de, 'Arabîde ašlā böyle bir ma'nāya gelmediğinden, Türkce meşḳ almak ve meşḳ yazmak demek böyle yañlış ıstīlāḫ-perdāzlıktan elbette iyidir. (s. 438/c)

temellük sz. Ar. [«külk»den mş. tefa'ul.] Şāḫib ve mālik olma, bir mülki taḫt-ı taşarrufuna alma: *Falān çiftligi temellük etti.* [Yañlış olarak «istimlāk» yerine daḫı kullanılabilir.] (s. 439/c)

temevvüt sz. Ar. [«mevt»den mş. tefa'ul. — Lügat-i müvellede, ancak şülāṣī-i mücerredi lāzım olduğundan pek ṭoḡrı degildir.] (s. 440/b)

temhîr Mühürleme ve tahtîm ma'nâsıyla kullandığımız bu lügat-i ğarîbe Fârisî «mühr»i 'Arabî zannıyla tef'îl bâbından getirmek gibi câhilâne bir hareketden mütevellid olup, şâyân-ı isti'mâl degildir. (s. 440/c)

temiz Ar. [«temyîz»den ğalaṭ.] = *h.* Pâk olarak, nezâfet ve tahâretle: *Temiz yiyüb içiyor; temiz süpürür; temiz yıkar.* [Bu ma'nâ ile Ar. gibi «temyîz» yazmak aşlâcâ'iz degildir.] (s. 440/c)

temr sz. Ar. Hurmâ. n. [Hurmâ ağacına ıtlâkı câ'iz olmayub, naḥl dênilir.] || **temr-i Hindî** = [Zebân-zedi: **demir hindi**] (s. 438/a)

tenkîh Nikâh kıyma ve evlendirme ma'nâsıyla lisânımızda kullanılıyorsa da, 'Arabîde müsta'mel degildir. (s. 445/c)

tenkîd Edebiyyât-ı Cedîde'de Fransızlarıñ **Critique** dedikleri mu'âheze-i edebiyeye ma'nâsıyla kullanılmağa başlamış ise de, 'Arabîde «naḳd» maddesi tef'îl bâbından gelmediginden, bunuñ yerine «intikâd» ve «tenḳâd» kullanılsa daha toĝrı olur. (s. 445/b)

tenḳıye sz. [«neḳâyet»den mş. tef'îl.] 'Arabîde ma'nâsı ayıklayub temizleme iken, lisânımızda sehven «ḥuḳne» ve «ihtikân» yerine isti'mâl olunur. *ba:* **ḥuḳne, ihtikân.** (s. 445/b)

ten-perverlik s. [Bunuñ yerine *Fa.* «ten-perverî » isti'mâli 'abeşdir.] (s. 442/c-443/a)

tensîb Münâsib görme ve taşvîb ma'nâsıyla kullanılıyorsa da, 'Arabîde «nisbet» maddesi tef'îl bâbından aşlâ gelmediginden, yañlıştır. (s. 444/a)

tentene [*Fr.* **Dentelle.**] [Ġalaṭ-ı lügat-i 'âmiyânedir. — *ba:* **dantelle.**] (s. 443/a)

tepir s. [*Fa.* «petkîr»den ğl.] (s. 379/b)

tepme s. [ĝl: **tekme**] (s. 478/c)

terâcim sz. cm. Ar. *fd:* *terceme.* *ba:* **terceme.** [Cîmiñ zammıyla kırâ'ati ğalaṭdır.] (s. 392/c)

terceme sz. Ar. cm: *terâcim.* [Cîmiñ kesriyle de lügat olup, zammıyla ğalaṭdır.] (s. 395/b-c)

terike sz. Ar. [Râniñ fethiyle ğalaṭdır.] (s. 399/c)

teressüb Suyuñ dibine çökme ve turulma ma'nâsıyla kullanılıyorsa da, bu mâdde tefa'ul bâbından gelmeyüb, sülâşî-i mücerredi de bu ma'nâyı ifâde étdiginden «rüsüb» demek daha toĝrıdır. (s. 397/a)

terfik Arkadaş étme ve ma'iyetine katma ma'nâsıyla lisânımızda keşirü'l-isti'mâl ise de, 'Arabîde «rıfḳ» maddesi aşlâ tef'îl bâbından gelmez, ve arkadaşlık ma'nâsını da mufâ'ale ve tefâ'ul bâblarından alır; binâ'en 'aleyh şüret-i isti'mâlimiz, aşıl nazâr-ı i'tibâra alınırsa, ḥaṭâdan sâlim degildir. (s. 398/b)

terhib s. [«rehb»den mş. tef'îl.] Korkutma ve tahvîf ve tehdîd ma'nâsıyla kullanılıyorsa da, 'Arabîde «irhâb» o ma'nâya gelüb, tef'îl bâbından «terhib» aşlâ gelmez. (s. 401/a)

terhibî ş. s: *terhibiyye.* [Esâsen ğalaṭ olan lügat-i ânifeden *smn.*] (s. 401/a)

tersâne s. [ve ğalaṭı: **ters-hâne.** Ar. «dârü's-şinâ'a»dan muḥarref *La.* «darsana»dan.] (s. 397/a)

terzîl Rezîl ve rüsvây étme ma'nasıyla lisânımızda keşîrû'l-isti'mâl ise de, bu ma'nâ 'Arabîde şulâşî mücerredle veyâ «irzâl» ile ifâde olunub, bu mādde ašlâ tef'îl bâbından gelmez. (s. 396/b)

teşādûf Râst gelme ve aramaşsızın bulma ma'nasıyla kullanılıyorsa da, 'Arabîde bu mādde tefâ'ul bâbından gelmeyüb, «şadfe» ve «müşādefe» kullanılıyor. || bi't-teşādûf ve ale't-teşādûf ta'bîrleri de 'Arabî nokta-i nazarından bi't-ṭabi' ğalaṭdır. (s. 409/a)

teşādüfi ş. Ar. ğl. (s. 409/a)

tescîn sz. Ar. [«sîcîn»den mş. tef'îl.] Zindāna koyma ve hâbs étme ma'nasıyla kullanılıyorsa da, şulâşî-i mücerredî bu ma'nāya gelen «sîcîn» māddesi tef'îl bâbından gelince, ma'nâsı büsbütün değiştiginden, bu isti'mâlimiz muhtâc-ı taşhîh-i ğalaṭâtandır. (s. 403/a)

teserrî sz. Ar. [«sery»den mş. tef'îl.] [Ĝalaṭ olan «istifrâş»a bedel kullanılmalıdır.] (s. 403/b)

teseyyüb Müseyyeblik yan'î ihmâl ve tesâmüh ma'nasıyla kullanılıyorsa da, bu mādde tefâ'ul bâbından ašlâ gelmediginden, yañlışdır. Müseyyeblik dêmeli. (s. 405/b)

teslîmiyyet Teslîmiñ üçüncü ma'nasıyla kullanılıyor. Vâkı'a maşdara edât-ı maşdariyyet 'ilâvesiyle yine o ma'nâyı çıkarmak 'abeş olacağı gibi, böyle bir ta'bîr 'Arabîde daḥı ašlâ mesmû' olmadığından ğalaṭ ise de, lisânımızñ taşarrufâtı şırasına girmiştir: 'Arz-ı teslîmiyyet eylemek. (s. 404/c)

tesemmüm Zehirlenme. ve: ³³ **tesmîm** Zehirleme ma'nalarıyla kullanılıyorsa da, ikisi de 'Arabî degildir. «semm» māddesi 'Arabîde tef'îl ve tefâ'ul bâbından gelmez. (s. 404/c)

tesrî' Sür'at ve 'acele étirme ma'nasıyla kullanılıyorsa da, «sür'at» māddesi 'Arabîde ašlâ tef'îl bâbından gelmediginden ğalaṭdır. (s. 403/c)

tesyâr sz. Ar. [(...) — Tâniñ kesriyle ğalaṭdır.] (s. 405/b)

teşerru' Şer'-i şerîfe tevfiq-i hareket ma'nasıyla kullanılıyorsa da, 'Arabîde «şer'» māddesiniñ tefâ'ul bâbından taşrîfî ašlâ mesmû' degildir. (s. 406/b)

teşfiye Ānifü'l-beyân (**teşeffî**)³⁴ maşdariñ müte'addîsi olmak üzere kullanılıyorsa da, esâssız olub «şifâ» māddesi ašlâ tef'îl bâbından gelmez. (s. 407/c)

teşrî' Ṭaraf-ı eşref-i hâzret-i peyğamberiden mezhebe müte'allik olan evâmir ve nevâhî beyân buyurulmak. [Nazariyyât-ı huḳûḳ-ı idârece bu kelime vaz'-ıḳânün ma'nasıyla kullanılmaq istenilmiş ise de, 'Arabîde böyle bir ma'nâsı yokdur. (s. 406/c)

teşrîf sz. Ar. cm: teşrîfât. [«şeref»den mş. tef'îl.] **3.** Gitme, gelme, ḳudüm, vürüd, 'azîmet: *Nereye teşrîf édiyorsunuz? Teşrîfiñiz nereye?* [Lisânımıza maşşüş ve ma'nâ-yı ašlîsinden büsbütün ayrılmış olan bu ma'nâda mef'ûlün ileyh ile rabṭı artık zârûrî ḥükmüne

³³ KT'de **tesemmüm** maddesinde herhangi bir açıklama yapılmayıp "ve." işaretiyle açıklamanın yapılmasını kendinden sonra gelen **tesmîm** maddesine yönlendirmiştir.

³⁴ KT orijinal metninde bu şekliyle ifade edilmemekle birlikte işaret edilen madde **teşeffî**dir.

geçüb meşelâ «Nereyi teşrîf édiyorsuñuz?» demek ‘abeş olur.] (s. 406/c-407/a)

teşrîk *sz.* *Ar.* [«şirk»den *mş. tef‘îl.*] Ortak étme ma‘nâsıyla kullanılıyorsa da, ‘Arabîde bu ma‘nâya ašlâ taqarrüb étmediginden, yerine «işrâk» kullanılsa daha doğru olur. (s. 407/b)

teṭaḥḥul Ṭalağın şişmesi marazına ‘alem olmağ üzere Cem‘iyyet-i Ṭıbbiyye-i ‘Osmâniyye tarafından icâd olunmuş ise de, bunuñ zâten ‘Arabîde ismi olub ṭâniñ zammıyla «ṭuḥâl» dénildiginden, bu icâda hâcet yokdur. (s. 413/a)

teṭarruḥ *sz.* *Ar.* [«tarḥ»dan *mş. tefa‘‘ul.*] [‘Arabîde tarḥ mâddesi tefa‘‘ul bâbından gelmediginden ğalaṭdır.] (s. 413/a)

tetimme *ss.* *Ar. cm: tetimmât.* [«temâm»dan *mş. tef‘îl.* İkinci «t»niñ zammıyla ğalaṭdır.] (s. 379/c)

teverrüm Sillü'r-ri'e ‘illet-i muhlikesine dü-çâr olma ma‘nâsıyla lisân-ı ‘avâmda kullanılıyorsa da, evvelâ ‘Arabîde ve lisân-ı fennde «verem» bu ḥastalığın ismi olmayub, şiş demektir, sâniyyen «verem» mâddesi ‘Arabîde ašlâ tefa‘‘ul bâbından gelmez. Bu ḥâlde lafzen ve ma‘nen ğalaṭdır. (s. 449/c)

tevsîm *sz.* *Ar.* [«vesm»den *mş. tef‘îl.*] Teniñ üzerine barut vesâ‘ire ile nişân ve ‘alâmet étme. *n.* [İsim koyma ma‘nâsıyla daḥı kullananlar var ise de «ism»iñ ašlı «vesm» olmayub, «semâ (semüvv)³⁵ » olmağıla, o ma‘nâda

«tesmiye» yerine bu lügatiñ isti‘mâli ğalaṭ-ı fâhişdir.] (s. 451/b)

tezehhür «zehre»den «çiçeklenme» ma‘nâsıyla Cem‘iyyet-i Ṭıbbiyye-i ‘Osmâniyye tarafından ṭıbb ve nebâtât fennlerinde ıstılâḥ ittiḥâz olunmuş ise de, bu mâdde ašlâ tefa‘‘ul bâbından gelmediginden, yañlıştır; «izhâr» veyâ «istizhâr» dénilmek iktizâ éderdi. (s. 402/b)

tezevvüc *sz.* *Ar.* [«zevc»den *mş. tefa‘‘ul.*] Evlenme, nikâhla qarı alma, zevce edinme: *Falân tezevvüc étđi; falân kıızı veyâ falân kıızla tezevvüc étđi.* [İnâş ḥaḳḳında kullanılmamalıdır.] (s. 402/a)

tezkâr *sz.* *Ar.* [Ṭâniñ kesriyle telaffuzı ğalaṭdır.] (s. 391/c)

tezkire *ss.* *Ar. cm: tezâkir.* [«zıkr»den. — Kâfiñ fethiyle kırâ‘ati ğalaṭdır.] (s. 391/c)

ṭibâḥat *ss.* *Ar.* [Ṭâniñ fethiyle ğalaṭdır.] (s. 875/a)

ṭıbbiyye *ss.* *Ar.* [«Mekteb-i Fünün-ı Ṭıbbiyye»den muḥtaşar.] Fenn-i ṭıbb ile oña müteferri‘ fünün-i ṭab‘iyye vesâ‘ireniñ tedrisine ve ṭabīb yetiştirmege maḥşuş mekteb-i ‘âlî; *ṭıbbiyye-i ‘askeriyye, ṭıbbiyye-i mülkiyye; i‘dâdiyye-i ṭıbbiyye, ṭıbbiyye i‘dâdiyyesi* = Ṭıbbiyye-i ‘askeriyyeye şâkirdân yetiştirmege maḥşuş i‘dâdiyye-i ‘askeriyye. [Buña muḳâbil ṭıbbiyyeniñ kendisine «ṭıbbiyye ḥarbiyyesi» demek ḥaṭâdır.] (s. 877/c)

ṭimâr-hâne *s.* [«ṭimâr»dan mürekkeb veyâ «bimâr-hâne»den ğalaṭ.] (s. 458/a)

ṭıbḳı *ş.* [*Ar.* «ṭıbḳ»dan *smn.* ve daha doğrusı «ṭıbḳ»dan ğalaṭ. *ba: ṭıbḳ.*] (s. 876/b)

³⁵ «smv» olarak verilen mastar, yukarıda belirtildiği üzere, "isim vermek" anlamında «smy» olmalıdır” (KT, haz TDK, 2015: s. 1239).

tırāş *s.* [Fārisīden.] [‘Arabī gibi kullanarak matrūş démek ‘abeşdir.] (s. 393/a)

tırāz *s.* *Ar.* [*Fa.* «terāz»dan mu‘arreb.] **1.** İpek ve şırma ile işleme, nakış, eşvaba nakış ile yapılan süs. **2.** Zīb, ziynet, revnak. **3.** Üslub, reviş, tarz. **4.** Herkesiñ gözine çarpacak güzel bir fikri hāvī ‘ibāre-i muhtaşara ve ma‘nīdār: *Devlet-i ‘Aliyye-i ‘Osmāniyyeniñ arması* «el-müstenid bi-tevfikāti'r-rabbāniyye melikü'd-Devleti'l-‘Aliyyeti'l-‘Osmāniyye» tırāzıyla mübecceldir. *Fr.* Devise. = *ş. Fa.* [Togrısı: terāz. — *ştrde* bulunur.] **1.** Tonadan, süsleyen, süs véren: **bezm-tırāz** = Meclis-ārā. **2.** Düzelten, nizāma koyan, yapub yakışdıran: *Şā‘ir-i bedī‘a-tırāz; ressām-ı bedāyi‘-tırāz.* [Bu lügatiñ lisānımızda isti‘māli zāten mezesiz olduğu hâlde, «harīrī tırāz» gibi teşbīh maķāmında isti‘māli büsbütün ‘abeşdir.] (s. 878/c-879/a)

tıskırmaķ *yā-ħud* **tıksırmaķ** (*t*)
Tüskürmekden ğalať. *ba:* **tüskürmek.** (s. 884/a)

diksinmek *yā-ħud* **tiksinmek** [ve ğalaťı: **titsinmek.**] (s. 642/c)

tiksinmek *yā-ħud* **diksinmek** *fl.* [Ĝalaťı: **titsinmek**] (s. 457/c)

tīmārī *ş.* *Ar.* *ş:* *tīmāriyye.* [Ta‘bīr-i saķīmdir.] (s. 458/b)

tonos (*t*) *s.* [Togrısı: **ťolos.** *Yu.* (...) = *ķubbe.*] (s. 912/c)

top-ħāne (*t*) *s.* **1.** ‘Asākir-i muntazamadan topcı sınıfınıñ ‘idāre-i merkeziyyesi: *Top-ħāne-i ‘Āmire* [Te‘nīşi ğalať-ı meşhūrdur.] (s. 889/c)

ťoydarı (*t*) *s.* [ve ğalaťı: **ťoĝdarı**] (s. 912/c)

töz *s.* [Ĝalaťı: **toz**] Şaķaķ köşesi, şaķaķ tarafından ħulaĝa bitişik maħall: *Ķulaķ tözi.* (s. 450/b)

trampete *s.* [*Fr.* **Trompette.**] Çifte çomakla çalınan küçük tavul ki ‘askere ħumanda için kullanılır. [Fransızcası borı démek olduğu hâlde, sehven (tambur) yerine alınmıştır.] (s. 393/b)

ťulumba (طولومبه) *yā* **ťulumba** (طولومبه). (*t*)
s. [*İta.* **Trombadan** ğalať.] (s. 909/b)

türşī *s.* [*Fa.* «türş»den. «türşī (تورشى)» yazmamalı.] (s. 397/c)

tüfenkci *s.* [Ĝalať-ı fāhiş olarak cem‘ini «tüfenkciyān» şüretinde kullanırlar.] (s. 423/a)

tünel *s.* [*İng.* **Tonel** şüretinde telaffuzı ğalať olmaĝıla berāber şīve-i lisānımıza muĝāyirdir.] (s. 454/c)

dürlü (درلو) *yā-ħud* **dürlü** (دورلو). *s.* [Zebān-zedi: **türlü** (تورلو), Aşlı: **türlüĝ**] [«dürlü-be-dürlü» ta‘bīr-i saķīmini kullanmamalı.] (s. 606/c)

- U -

‘ucāleten, ‘icāleten *ħ.* *Ar.* [‘Aynıñ zamme ve kesresiyle cā‘iz olduğu hâlde bizce ğalať olarak ‘ayn-ı meftūħa ile zebān-zeddir.] (s. 928/b-c)

ucra *yā-ħud:*³⁶ **ucraķ** *ş.* [‘Arabī zannıyla «ħücrā’» yazılması ğaťadır.] (s. 190/c)

u‘cūbe *şş.* *Ar.* *cm:* *e‘ācīb.* [«‘aceb»den.] [Hemzeniñ fethiyle ğalaťdır.] (s. 130/a)

³⁶ Bu maddede açıklama yapılmadan diĝer maddeye geçilmiştir.

uğur (اوغور) *s.* [*La. Augur.* — uğur (اغور) yazmamalı.] [Lügat Türkce olduğuçün «uğur-ı meyâmin-mevfûr» gibi terkîbât-ı Fârisiyye ğalaştır.] (s. 210/b)

‘ulüfeci *s.* Ğalaş olarak «ulüfeciyan» şüretinde cem‘ini de kullanırlardı. (s. 948/c)

‘umümiyyet *s.* [‘Arabî olmayub lisânımızñ taşarrufâtı hükmüne geçmiş ğalaştdandır.] (s. 952/b)

uruğ *s.* [*ğl. ırğ, ılğ*] (s. 200/c)

uşan *s.* Bıkkındı, bezginlik, melâl, fütür: *Baňa bu işden uşan geldi.* [Bu maķâmda «uşanc» isti‘mâli ğalaş ise de öyle şâyî‘dir.] (s. 207/b)

‘uşât *sz. ş. cm. Ar. fd: ‘āsī. ba: ‘āsī.* [Şādîñ teşdîdiyle ğalaştır.] (s. 938/c)

uşül *sz. cm. Ar. fd: aşl. ba: aşl — 5.* Yavaşlık, mülâyemet, nâzikâne tavır: *Uşül ile yerinden kaldırdı.* [Bu ma‘nâda «uşület» bundan veyâ «sühület» bundan ğalaştır.] Dahâ ziyâde yavaşlık beyân için uşülle (ya‘nî uşül ile) ta‘bîrine edât-ı taşğîr dahı ‘ilâve olunarak «yavaşcacık» ma‘nâsıyla: uşüllacık dênilir. [«uşüllacık (اصولاجق)» yazmamalı.] (s. 123/a)

- Ü -

üftâde *ş. Fa. cm: üftâdegân.* [«üftâden» fi‘ilinden *smf.*] Düşmüş, düşkün, bîçâre. [«düşkünlük» ma‘nâsıyla lisânımızda «üftâdegî» isti‘mâli pek çirkîndir.] (s. 135/a-b)

ügürdemek yâ **ögürdemek** *fl.* [Gögüs dêmek olan «ök»den. — Ğalaşı: hüngürdemek] (s. 214/b-c)

ülfet *sz. Ar.* || **germ-ülfet** = Şıkı şıkı görüşen, içli dışlı. — **ülfet-ger** ve **ülfet-gerî** gibi ta‘bîrler isti‘mâlinden ihtirâz étmeli. (s. 156/c-157/a)

ülke (ولكه) *s.* [«ülke (الکه)» şüretinde yazmağ ‘abeşdir.] (s. 221/a)

ümîd-gâh *s. Fa.* [*ümîd - gâh* = yer.] Ümîd yeri, oradan bir şey’ umılan maķall ve maķâm: *Yektâ ümîd-gâhım sizsiñiz.* [*sizdedir* dêmemeli.] (s. 169/c)

ümnet *sz. Ar. cm: ümem. 1.* Bir lisânla mütekellim insânlarıñ mecmû‘ı: *Ümem-i kadîme, ümem-i müte‘ahhîre, ümem-i İslâmiyye. 2.* Bir peygamberiñ dîn-i haķka da‘vet étmeye min tarafı’llâh me‘mür olduğı cemâ‘at; **ümem-i da‘vet** = Da‘vet olunub da inkârda ısrârla îmân getirmeyenler; (...) — Lisânımızda ğalaş-ı fâhiş olarak bu kelime, «millet» ma‘nâsıyla ve «millet» lüğati bunuñ yerine kullanılub, meşelâ: «ümnet-i İslâmiyye» ve «millet-i ‘Oşmâniyye» dêniliyor; hâlbuki ‘aksine dênilmek iktizâ éder. Böyle haķalarıñ lisân-ı edebîden olsun dür tutulması elzendir. (s. 163/b)

‘umrân *sz. Ar.* [Ğalaş olarak ‘aynıñ kesriyle zebân-zeddir.] (s. 950/c)

üns *sz. Ar.* Alışıklık, alışma, ülfet, ünsiyyet: **üns tutmağ** = Ülfet ve ünsiyyet étmek. [«ünsâ-üns» ta‘bîri kullanılabacak şey’ degildir.] (s. 176/c)

ünsiyyet Zâten maşdariyyet ma‘nâsını mutazammın olan «üns» ismine «iyyet» edât-ı maşdariyyeti ‘ilâvesiyle teşkîl étmîş esâssız ve yañlış bir lügatdir. (s. 177/b)

ügey (وکی) *ş. [ğl. üvey (ووی).]* (s. 217/c)

- V -

vaḥṣī *ş.* *Ar. ş:* *vaḥṣiyye*. [Lügat-i müvellede olub, aşıl ‘Arabîsi müzekker ve mü’ennes için «vaḥṣ»dır.] (s. 1488/a)

vaḥṣiyyet *s.* [Zāten ‘Arabî olmayan vaḥṣī şifatından uydurılmış bir lügatdir.] (s. 1488/b)

vaḳ’a *şş.* *Ar. 1.* Vuḳū‘ bulan hāl, geçen mācerā, hādişe, vuḳū‘āt, zuhūra gelmiş hāl. **2.** Hārb, cenk, mes’ele. [‘Arabîde bir kere düşüş demek olub, pek bu ma’nalara gelmediginden vāḳı‘a veyā vakı‘adan ğalaṭ olsa gerekdir.] (s. 1495/c)

vaḳtā ki *zz.* *Fa.* [‘Acemāne bir ta‘bîr olub, şîve-i lisānımıza uymadığından, şāyān-ı i‘tibār degildir.] (s. 1495/c)

vālih *ş.* *Ar. ş:* *vālihe*. [«veleh»den *şf.* — Lāmîñ fethiyle ve hā-i sekte ile isti‘māli ğalaṭdır.] (s. 1485/a)

vapor *s.* [*Fr. Bateau à vapeur* (= Buğulu gemi)den ğalaṭ.] (s. 1481/a)

variyyet *s.* [*var* ism-i Türkîsinden ‘Arabî ḳā‘idesince teşkîl olunmuş ğalaṭ ta‘bîrdir.] (s. 1483/a)

variyyetli *ş.* [Ĝalaṭ ta‘bîrdir.] (s. 1483/a)

varṭa *şş.* *Ar.*[Vāviñ zammıyla ğalaṭdır.] (s. 1489/c)

vaż’iyyet *şş.* *Ar.* [Lügat-i müvellede] (s. 1493/b)

vech *şz.* *Ar. cm:* *vücūh, evceh.* (...) = *cm. vücūh. 1. r.* Süṭūh: **zü-sitteti'l-vücūh** = Altı satıhlı. [südāsiyyü'l-vücūh demek daha toğrıdır.] (s. 1487/b-c)

vefāt (وفات) *şş.* *Ar. cm:* *vefayāt.* [Toğrısı: **vefāt** (وفاة).] (s. 1494/b)

vilādet *şş.* *Ar.* [Vāviñ fethiyle ğalaṭdır.] (s. 1498/a)

vezān *ş.* *Fa.* Esen, hübüb éden: *Bād-ı şabā vezān oldı.* [Maşdar gibi ḳullanub *vezān étđi* demek ḫaṭādır. (s. 1490/c)

vizita *s.* [*İta.*] [i‘āde-i vizita démemeli.] (s. 1502/a)

vustā *şş.* *Ar. z:* *evsaṭ. ba:* **evsaṭ** [«Asyā-yı vustā» démemeli, mādde-i ānifeye (**vasatī**)³⁷*ba.*] (s. 1491/c)

vülāt (ولات) ve toğrısı: **vülāt** (ولاة) *şz. cm.* *Ar. fd:* *vālī.* [Lāmîñ teşdidiyle ğalaṭdır.] (s. 1498/a)

- Y -

yaḳın (ياقین) *ş.* [«yaḳın (يقين)» yazmamalı ve *Ar.* «yaḳīn» ile iltibās étđirmemeli.] (s. 1533/c)

yalavac (يالواج) *yā-ḫud yalavac* (يالواج) *s.* [Toğrısı: **yulavac**] (s. 1535/b)

yaralamak (ياره لامق) *ft.* [yarelemek (ياره له) *mek*] yazmak‘abeşdir.] (S. 1526/a-b)

yaşmak *ft.* [Aşlı: **yatsamak**] **2.** (Gergin şey’i) gevşetmek: *Oḳı atub yayı yaşmak.* [Ĝalaṭı **aşmak**]. (s. 1530/b)

yaylakıyye *s.* [Yaylak ism-i Türkîsinden ‘Arabî ḳā‘idesince yapılmış ğalaṭ-ı fāḫiş ta‘bîrdir.] (s. 154/c)

yebrūḫ *s.* *Ar. neba.* Yebrūḫu’s-şanem [ve ğalaṭı: ‘abdü’s-selām.] Bir nevi‘ tağ turpı, ḳan ḳurutan, lüffāḫ-ı berrī. (s. 1542/a)

yoğurt (يوغورت) *yā yoğurt* (يوغورت) *s.* [yağurt (ياغورت) yazmamalı.] (s. 1563/b)

³⁷ KT orijinal metninde bu şekliyle ifade edilmemekle birlikte işaret edilen madde **vasatī**dir.

yonmak *ft.* [ve ğalaṭı: **yontmak**] (s. 1571/a)

yontmak *ft.* [Ṭoĝrısı: **yonmak**] *ba:* **yonmak**. (s. 1570/c)

yonulmak *fc.* [Ĝalaṭı: **yontulmak**] (s. 1570/c)

yumurcaq *s.* [Ĝalaṭı: **yumurcaq**] (s. 1569/b)

Yunan *sh. c.* [Yoniya (...) ism-i k̄adīminden muḥarref.] Avrupanıñ cenūb-ı şarkīsindeki şibh-i cezīre ki şimālen Narda (Amrakya) körfeziyle ve Teselya ile maḥdūd ve birçok cezāyiri de müştemildir; [Yunanistān ğalaṭdır.] (s. 1570/b)

Yunanistān *s. Fa.* Yunan memleketi. [Yunan zāten memleket ismi olduğundan «-sitān» edātınıñ ‘ilāvesi nā-be-maḥalldir.] (s. 1570/b)

yutmak *ft.* 1. Boĝazdan aṣaĝı indirmek, bel’ eylemek: *Loqmayı yutdı; ḥabb yutmak.* 2. (...) 5. [Ṭoĝrısı: **ütmek**] Yeñmek, oyunda kazanmak. (s. 1558/b)

yuvarcaq (يوارلاق) yā-ḥud **yuvarlaq** (يووارلاق). *ş.* [Aşlı: **yumarlaq** ğalaṭı: **yuvalaḳ**] (s. 1557/b)

- Z -

za’af (z) *sğ. Ar.* [za’fiyyet dēmemeli.] (s. 853/c)

zāde *ş. Fa. cm:* *zādegān.* [«zāden» fi’ilinden *smf.*] || **kişi-zāde** [Ta’bīr-i saḳīm] = Aşıl. (s. 679/c)

za’fiyyet (z) Za’af ma’nasıyla lisānımızda müsta’mel ğalaṭ bir ta’bīrdir. (s. 853/c)

zağara *s.* [Ar. «zihāre»den ğalaṭ.] (s. 685/b)

zarūret (z) *sğ. Ar. cm:* *zarūrāt.* [‘Arabī ta’bīrātda «zarūre» şūretinde kullandır.] || **bi’z-zarūre** = İster istemez, nā-çār, çāresiz. [«bi’z-zarūr» dēmemeli.] (s. 853/b-c)

zāt *sğ. Ar. cm:* *zēvāt.* [Lisānımızda ekşeriyā ğalaṭ olarak müzeker i’tibār olunur.] (s. 647/b)

zecriyye *sğ. Ar.* [Lügat-i müvellede] (s. 682/b)

zehāb *sğ. Ar.* [Zeliñ kesriyle ğalaṭdır.] (s. 651/a)

zekā’ *sğ. Ar.* [«zekāvet»den ğalaṭdır.] (s. 648/c)

zekāvet *s.* Zekā yerine kullanıyorsak da, ‘Arabī olmayub, ğalaṭdır. «zekā’» dēmeli. (s. 648/c)

zencī *ş. Ar. s:* *zenciyye.* Afrika siyāhilerine ve memleketleri olan Sudana mensūb ve müte’allik: *Lisān-ı zencī, ṭavā’if-i zenciyye.* = *s. Ar.* Zenc ṭā’ifesinden adam, siyāhī, ğalaṭ-ı fāḥiş olarak «‘Arab» yā-ḥud «‘Arāb» dēdigimiz kara adam: *Bir zencī, bir zenciyye gördüm.* (s. 688/b)

zerdeçav *s. [Fa.* «zerdeçūb»dan muḥarref. Ĝalaṭı: **zerdeçal**] (s. 684/a)

zerzevat *s. [Fa* «sebzevāt»dan ğalaṭ.] (s. 684/a)

zerzevatcı *s.* [«sebzevatcı»dan ğalaṭ.] (s. 684/a-b)

ziddiyyet (z) *s.* [‘Arabī olmayub ğalaṭ ta’bīrdir.] (s. 852/c)

zoraki *h.* [Rum şīvesine taṭbīқан teşkil olunmuş ‘āmiyāne bir lügatdir.] (s. 690/c)

zū şz. Ar. ş: zāt. cm. n: zevī. cm. ş: zevāt.
 [Muzāf kullanılıb, ba'zen hālet-i cerrī olan «zī» ve nādiren hālet-i naşbī olan «zā» şüretinde bulunur.] Şāhib, mālīk, mutaşarrıf, hā'iz: **zū'l-vecheyn** = İki yüzli; **zū'l-celāl** = Celāl şāhibi; (...) || 'Ulūm-ı riyāziyye ve tārīh-i tabī' vesā'ire ıştılāhātında çok kullanılır: **zū-sitteti'l-vücūh** = On iki yüzli; **zū-erba'ati'l-adlā'** = Dört dıl'lı; **zū-vücūh-ı keşire** = Çok yüzli; **zū'l-eshāri'z-zāhire** = Āşikār çiçekli; **zū'l-eyādi'l-erba'a** = Dört elli vesā'ire. — Bu ıştılāhātın ekşeri zāten saķīmü't-terkīb ve pek uzun olub, yerlerine meşelā: sūdāsiyyü'l-vücūh, rubā'ıyyü'l-adlā', keşirü'l-vücūh, zāhirü'l-ezhār, rubā'ıyyü'l-eydī yā-ħud çār-dest gibi muhtaşar ve tođrı ıştılāhāt tertīb ve kaşbūli iķtizā éder. (s. 650/a)

SONUÇ

Dilin tarihsel süreç içindeki devamlılığı açısından olagan görülen değişim-dönüşümler sonucu ortaya çıkan yeni biçim ve özellikler, dilin o dönemki kurallarının dışında kalmaları yönüyle dilsel yanlışlıkları ortaya çıkarmaktadır. Osmanlı Döneminde bu dilsel yanlışlıklar galat terimiyle ifade edilmiş, galat kelimesi her ne kadar sözlüksel anlamı açısından "yanlış, yanılma, hata, sehv" vb. gibi anlamlara gelmekte ise de Osmanlı aydınları tarafından dilsel yanlışlıkları ifade eden bir terim olarak kullanılmıştır. Böylece hem dil kullanımına yönelik hassasiyet ortaya konulmuş, hem de dil çalışmaları açısından da bu dilsel yanlışlıkları ifade etmeye yönelik bir kavramsallaştırma ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan galat kelimesi de sözlüksel anlamının yanında dilsel yanlışlıklara yönelik terimsel bir kullanımı da bünyesinde taşır hâle gelmiştir.

Dilsel yanlışlıkları ifade eden galat terimi ve bu terimin ifadesi içindeki unsurları konu edinen bu çalışmada, Kâmûs-ı Türkî örneklemindeki galat unsurlar farklı yönleriyle ele alınmış, konu üzerine yapılan diğer çalışmalardan da yararlanılarak galat unsurların hem çeşitlilikleri ortaya konulmuş, hem de dilin tarihsel süreç içerisinde ilerleyişi açısından yerleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Böylece genel olarak Türkçenin, özel olarak ise Osmanlı Türkçesi ve onun devamı olan Türkiye Türkçesinin hem farklı düzeylerdeki (t)üretim mekanizmalarının hem de genel anlamdaki işleyiş sisteminin anlaşılmasına katkıda bulunulmuştur.

Galat unsurlar 16. yüzyıldan itibaren Osmanlı aydınları tarafından kaydedilmeye başlanmış ve 20. yüzyılın başlarına kadar birçok galatât sözlüğü ve risaleler ortaya konulmuştur. Ayrıca, galatların derlenip bir araya getirildiği bu tarz tematik eserlerin yanında Lehçe-i Osmânî, Lugat-i Nâcî gibi diğer genel sözlüklerde de birtakım galat unsurlar ele alınmış ve bunlara yönelik çeşitli açıklamalar yapılmıştır. Kâmûs-ı Türkî de galatları ele alıp onlara yönelik çeşitli değerlendirmeleri içeren ve bu unsurları en yoğun biçimde barındıran Osmanlı dönemi genel sözlükleri arasındadır. Ayrıca KT, barındırdığı galat unsurların sayısal çokluğu ve bu unsurların çeşitliliğini yansıtmadaki kapasitesi açısından da hem dönemin diğer genel sözlüklerine hem de galatât sözlüklerine göre bir anlamda daha nitelikli bir veri sunmaktadır.

Osmanlı Türkçesi döneminde ortaya çıkmış galat unsurların, hem galatât sözlüklerinin sunduğu malzeme hem de genel sözlüklerdeki kayıtlar dikkate alındığında, sayısal anlamdaki çokluklarının yanında çeşitlilikleri açısından da büyük bir farklılık sergiledikleri görülmektedir. Bu durum onların dilsel değişim-dönüşümlerin gerçekleşmesine dayalı olmaları ve bu değişim-dönüşüm süreçlerine bağlı olarak ortaya çıkmalarından kaynaklanmaktadır. Dilsel değişim-dönüşümlerin ise -Türkçe açısından- ses bilgisel, biçim bilgisel, söz dizimsel ve anlam bilimsel düzeylerde, gerek Türkçe kökenli unsurlar gerekse de alıntı unsurlarda ve bu unsurların kullanılmasıyla gerçekleştiği görülmektedir. Diğer bir ifade ile Türkçedeki değişim dönüşüm süreçleri

1. Türkçe kökenli biçim, yapı ve dil bilgisel unsurlar açısından; sessel ve anlamsal olarak değişmeler ile biçim bilgisel ve söz dizimsel yeni kullanım ve yapılanma mekanizmalarının ortaya çıkması;
2. Alıntı biçimler ve dil bilgisel unsurlar açısından ise; yeni sözcük, söz dizimsel yapılar ve dil bilgisel unsurların alıntılanıp, bunların hem söz varlığına yerleşmeleri hem de dil bilgisel olarak Türkçede geçerlilik kazanmalarıyla gerçekleşmektedir. Bu bakımdan Türkçenin değişim-dönüşüm süreçleri oldukça karmaşık bir görünüme sahip olduğu gibi, galat unsurların ortaya çıkışları da bu karmaşık görünüme dayalı olarak çok farklı süreçler ve yapılanmalarla gerçekleşmektedir. Başka bir ifadeyle ise, Türkçedeki galatların; yapıları, kökenleri ve oluşum süreçleri açısından büyük bir çeşitliliğe sahip olduklarını söylemek mümkündür.

Türkçedeki galat unsurların tespiti ve oluşum modellerini en isabetli şekilde ortaya çıkarmak ve onlara yönelik sağlıklı bir değerlendirme yapmak üç temel dayanağın göz önünde tutulmasıyla mümkündür. Bu dayanaklar, galat unsurların; 1. yapısının tespiti, 2. kökeninin tespiti, 3. ortaya çıktığı dilsel düzeyinin tespiti biçimindedir. Buna göre galat unsurlar yapıları bakımından sözcük, söz öbeği ve cümle yapılarında; kökenleri bakımından Türkçe veya yabancı kökenli; ortaya çıktıkları dilsel düzeyleri açısından ise ses bilgisel, biçim bilgisel, söz dizimsel, anlam bilimsel ve (bunlara bağlı olara da) imlâ/yazım düzeylerinde olabilmektedirler. Hatta yapıları ve dilsel düzeyleriyle bütünleşik olarak karma bir kökenden bahsetmek de mümkündür. Yani bir galat unsur farklı dillere ait sözlüksel ve dil bilgisel unsurları bünyesinde barındırabilmektedir: iğnedan (Tr. iğne + Fa. -dān) gibi. Buradan hareketle Türkçedeki galat unsurlar ele alındığında ise bahsedilen bu özelliklerin hemen bütün kombinasyonlarında galatların mevcut olduğu/olabileceği görülmektedir. Yani bu çalışmada ele alınan galatlar KT örneklemiyle sınırlı tutulmuş olmasına rağmen,

bahsedilen üç özelliğin hemen bütün kombinasyonlarında galat unsurlara rastlanmıştır. Bu bakımdan Türkçedeki (OT) galatların çeşitlilikleri açısından çok çeşitli ve oluşum modelleri açısından da farklı farklı süreçlere dayalı olarak ortaya çıktıklarını söylemek yerinde olacaktır.

Bütün bunlara ek ve son olarak ise, galatların; dilsel değişim-dönüşümler bakımından genel anlamda Türkçenin, özel anlamda ise Osmanlı Türkçesi ve onun devamı olan Türkiye Türkçesinin, hem ses bilgisel, biçim bilgisel, söz dizimsel ve anlam bilimsel açıdan yönelimlerinin ne/nasıl olduğunun, hem kavram karşılama ve yeni biçim bilgisel ve söz dizimsel yapılar oluşturmada hangi mekanizmaları devreye soktuğunun, hem de genel anlamda işleyiş sisteminin nasıl olduğunun anlaşılmasında temel çıkış noktası teşkil ettiklerini söyleyerek; bu konu üzerinde çok daha farklı açılardan yaklaşan ve galatları farklı yönlerden değerlendiren çalışmaların yoğunlaşması gerektiğini belirtmek gerekir.

KAYNAKÇA

- Acar, Ömer (2016). “Osmanlı Türkçesinde Arapça Alıntı Kelimelerin Galat Kullanımı”, *Bütün Yönleriyle Osmanlıca Ve Mirası Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı*, s. 249-260.
- Ahmet Vefik Paşa (2000). *Lehçe-i Osmânî* (haz. Recep Toparlı), TDK Yayınları, Ankara.
- Aksan, Doğan (2015). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim* (C. I-III), TDK Yayınları, Ankara.
- Atalay, Besim (1991). *Divanü Lûgati't-Türk Tercümesi*, Cilt 1, TDK Yayınları, Ankara.
- Bonelli, Luigi, (1950). *Lessico Italiano-Turco*, Istituto Per L'oriente Printed, Roma.
- Boz, Erdoğan (2006), “Sözlük ve Sözlükçülük Sorunu”, *Türkçenin Çağdaş Sorunları*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Boz, Erdoğan (2012). “Türkiye Türkçesinde Sözcük Türlerinin Tasnif Denemesi”, 5. *Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri* (Pamukkale Üniversitesi, 19-22 Aralık 2012), Denizli.
- Çiçek, Ali (2009). “Sözlük Bilimi Açısından Kâmûs-ı Türkî Üzerine Bir İnceleme”, *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 11, Sayı 2, s. 183-193.
- Demirci, Jale (1998). “Kıpçak Sözlükleri”, *Kebikeç*, Sayı 6, s. 145-151.
- Demirci, Kerim (2017). *Türkoloji İçin Dil bilim: Konular-Kavramlar-Teoriler*, Anı Yayınları, Ankara.
- Develi, Hayati (1997). “Kemalpaşazade Ve Ebüssuûd’un Galatât Defterleri”, *İlmi Araştırmalar Dergisi*, 4, s. 99-125.
- Develi, Hayati (2012). *Osmanlı Türkçesi Kılavuzu(I-II)*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Devellioğlu, Ferit (1993). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Doğru, Fatih (2012). *Kâmûs-ı Türkî’den Türkçe Sözlük’e Anlam Değişimleri – Eylemler*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir. “””
- Eminoğlu, Emin (2011). “Galat Sözlükleri ve Mehmed Hafid Efendi’nin Galatât Sözlüğündeki Çağatayca Sözcükler”, *Turkish Studies*, Volume 6/1, Winter 2011, s. 1021-1038.
- Ercilasun, Ahmet Bican (2011). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyula Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara.

- Eren, Hasan (1950). “Çağatay Lûgatleri Hakkında Notlar”, *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1-2, s. 145-163.
- Eren, Hasan (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Bizim Büro Basım Evi, Ankara.
- Ergin, Muharrem (2015). *Osmanlıca Dersleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Gülensoy, Tuncer (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara.
- İlhan, Nadir (2007). *Geçmişten Günümüze Sözlükçülük Geleneği ve Türk Dili Sözlükleri*, Manas Yayıncılık, Elazığ.
- İlhan, Nadir (2009). “Sözlük Hazırlama İlkeleri, Çeşitleri Ve Özellikleri”, *Turkish Studies*, Volume 4/4, s. 534-554.
- İpek, Songül (2001). *Ali Hikmet [Berki] Fâzıl'ın Galatât Defteri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Kaçalin, Mustafa S. (1996). “Galat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 13, TDV Yayınları, İstanbul. “”
- Kalsın, Şirvan (1998). “Harezmi Türkçesi Ve Sözlükleri”, *Kebikeç*, Sayı 6, s. 131-135.
- Karaağaç, Günay (1998, Ağustos). “Dilcilikte İlk Şekil Ve Doğru-Yanlış Kavramı”, *Türk Dili*, C: 1998/II, S: 560, s. 99-105.
- Karaağaç, Günay (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara.
- Kargı Ölmez, Zühal (1998). “Çağatayca Sözlükler”, *Kebikeç*, Sayı 6, s. 137-144.
- Kıran, Zeynel (1984). “Dil bilim Ve Temel İlkeleri”, *H.Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1984, s. 87-96.
- Kocaman, Ahmet (1998). “Dil bilim, Sözlük, Sözlükçülük”, *Kebikeç*, Sayı 6, s. 111-113.
- Kocapınar, Pelin (2015). “Sözlüklerin Ortaya Çıkışıyla İlgili Teoriler Üzerine Bir Değerlendirme”, *Gazi Türkiyat*, S: 16, s. 129-141.
- Korkmaz, Zeynep (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara.
- Külekçi, Cahit (2012). “İbn-i Kemâl'in Galatâtı'l-Avâm İsimli Risâlesi”, *Hikmet Yurdu Dergisi*, Yıl 5, Cilt 5, Sayı 10, Temmuz-Aralık 2012/2, s. 261-274.
- Kültüral, Zühal (2005). “Kâmûs-ı Türkî'de Galatlar”, *Marmara Üniversitesi Türklük Araştırmaları Dergisi*, Sayı 17, Bahar 2005, s. 229-246.
- Kültüral, Zühal (2008). *Galatât Sözlükleri*, Simurg Yayınları, İstanbul.
- Kültüral, Zühal (1989). *Galatât Sözlükleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Kültüral, Zühal (2007). “Galatât Sözlükleri Ve Dil Bilimi Açısından Önemi”, *IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, Cilt 2, s. 1129-1135.

- Kültürel, Zühal (2009). “Sözlük Bilimi Açısından Dîvânü Lugâti't-Türk”, *Turkish Studies*, Volume 4/4, s. 805-813.
- Levend, A. Sırrı (1971, Nisan). “Sözlüklerimiz”, *Türk Dili*, C: XXIV, S: 235, s. 4-6.
- Mansioan, J. E. (1934). *Harrap's Standard French And English Dictionary*, Part One: French-English, George G. Harrap Company, LTD. First published, Printed in Great Britain At The Pitman Press, Bath, London.
- Mutçalı, Serdar (2015). *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul.
- Mütercim Âsım Efendi (2009). *Burhân-ı Katı* (haz. Mürsel Öztürk ve Derya Örs), TDK Yayınları, Ankara.
- Mütercim Âsım Efendi (2013), *El-Okyânusu'l-Basît Fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît (Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi)*, (ed. Mustafa Koç), Cilt 1-6, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- Parlatır, İsmail (1995, Ocak). “Türkçe Sözlük Çalışmaları Ve Sorunlarımız”, *Türk Dili*, C: 1995/I, S: 517, s. 3-19.
- Parlatır, İsmail, (1991, Mart). “Yeni Baskı Türkçe Sözlük”, *Türk Dili*, C: 1991/I, S: 471, s. 129-136.
- Porzig, Walter (2018). *Dil Denen Mucize*, (çev. Vural Ülkü), TDK Yayınları, Ankara.
- Redhouse, James William (2016), *Müntahabât-ı Lügât-i Osmâniyye*, (haz. Recep Toparlı vd.), TDK Yayınları, Ankara.
- Sağol, Gülden (2002). “Galatların Değerlendirilmesi”, *Uluslararası Sözlükbilim Sempozyumu Bildirileri*, (20-23 Mayıs 1999, Doğu Akdeniz Üniversitesi), s.143-152.
- Sarı, İsa (2015). *Türkçede Ekleme Dışı Sözcük Yapımı Ve Sözlükselleşme*, (Basılmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Saussure, Ferdinand de (1998). *Genel Dilbilim Dersleri*, (çev. Berke Vardar), Multilingual Yayınları, İstanbul.
- Steingass, Francis (1963). *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, Routledge & Kegan Paul Limited, London.
- Şemseddin Sami (2015). *Kamus-ı Türkî*, (haz. Paşa Yavuzarslan), TDK Yayınları, Ankara.
- Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî* (Tıpkıbasım), (haz. Faruk Kadri Timurtaş), Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Şişman, R. Şenay (1997). *Defter-i Galatât*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Timurtaş, Faruk Kadri (2015). *Osmanlı Türkçesi Grameri (III)*, Alfa Yayıncılık, İstanbul.
- Timurtaş, Faruk Kadri (2016). *Osmanlı Türkçesine Giriş (I)*, Alfa Yayıncılık, İstanbul.

- Topaloğlu, Ahmet, Kaçalın, Mustafa S. (2009). "Sözlük", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 37, TDV Yayınları, İstanbul.
- Toparlı, Recep (1985). "Türkçede Galatlar", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı 34, s.159-174.
- Toparlı, Recep (1996, Aralık). "Türkçemizdeki Galat Sözcükler", *Türk Dili*, C: 1996/II, S: 540, s. 607-618.
- Tuğlacı, Pars, (1971). *Okyanus - 20. Yüzyıl Ansiklopedik Türkçe Sözlük*, (1. Baskı), Pars Yayınevi, Sermet Matbaası, İstanbul.
- Tulum, Mertol (2014). *Osmanlı Türkçesine Giriş (I-II)*, Anadolu Üniversitesi AÖF Yayınları, Eskişehir.
- Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe Sözlük*, (11. Baskı), TDK Yayınları, Ankara.
- Uzun, Leyla (1999). "1945'ten Bu Yana Türkçe Sözlükler", *Kebikeç*, Sayı 7, s. 53-57.
- Uzun, Nadir Engin (2006). *Biçimbilim: Temel Kavramlar*, Papatya Eğitim Yayıncılık, İstanbul.
- Vankulu Mehmet Efendi (2014). *Vankulu Lügati*, (ed. Mustafa Koç), Cilt 1-2, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- Vardar, Berke (koor.) (2002). *Açıklamalı Dil Bilim Terimleri Sözlüğü*, Multilingual Yayınları, İstanbul.
- Wehr, Hans (1976). *A Dictionary Of Modern Written Arabic*, (ed. J Milton Cowan), Spoken Language Services, New York.
- Yalt, A. Rıza, (1979). *Çağdaş Fransızca-Türkçe Sözlük*, Remzi Kitabevi, Evrim Matbaacılık, İstanbul.
- Yavuz, Kemâl (1989). "Galat, Galatat Ve Muîn'nin Dildeki Tasarrufları", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı 60, s. 127-148.
- Yavuzarslan, Paşa (2001). "Anadolu Sahasında Yazılmış Eski Bir Arapçatürkçe Sözlük Üzerine Notlar", *Türkoloji Dergisi*, XIV-1, s.71-91.
- Yavuzarslan, Paşa (2004). "Türk Sözlükçülük Geleneği Açısından Osmanlı Dönemi Sözlükleri Ve Şemseddin Sâmî'nin Kâmûs-ı Türkî'si", *Ankara Üniversitesi DTDF Dergisi*, 44, 2, s. 185-202.
- Yılmaz, Yakup (2008). *Türkçede Dil Yanlıları (Sebepler-Çözümler-Teklifler)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yılmaz, Yakup (haz.) (2018). *Ed-Dürerü'l-Müntehabâti'l-Mensûre Fî Islâhi'l-Galatâti'l-Meşhûre (Yaygın Dil Yanlıları Konusunda Açık Seçik İnciler)*, TDK Yayınları, Ankara.

ÖZ GEÇMİŞ

KİMLİK BİLGİLERİ

Adı Soyadı : Mustafa Uygun
Doğum Yeri : İhsaniye/Afyonkarahisar
Doğum Tarihi : 01/09/1993
E-posta : uygun.mustafa03@gmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lise : İhsaniye İmam-Hatip Lisesi
Lisans : Eskişehir Osmangazi Üniversitesi; Fen-Edebiyat Fakültesi; Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü
Yüksek Lisans : Pamukkale Üniversitesi; Sosyal Bilimler Enstitüsü; Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı; Yeni Türk Dili Tezli Yüksek Lisans Programı
Doktora :
Yabancı Dil ve Düzeyi:

İŞ DENEYİMİ :

ARAŞTIRMA ALANLARI: Türk Dili ve Edebiyatı, Yeni Türk Dili, Dil Bilimi.

TEZDEN ÜRETİLEN TEBLİĞ VE YAYINLAR: